

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

**MEHMET AKİF VE MİLLİ MÜCADELE'DE BİRLİK VE
BERABERLİĞİ SAĞLAMAYA DÖNÜK FAALİYETLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TURAN ASLAN

GAZİANTEP
MAYIS 2010

ÖZET

Mehmet Akif ve Milli Mücadele’de Birlik ve Beraberliği Sağlamaya Dönük Faaliyetleri

ASLAN, Turan

Yüksek Lisans Tezi, Tarih ABD

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Yaşar Büyükoğlu

Mayıs 2010, 167 sayfa

Mondros Ateşkes Antlaşması ile ayakta kalan son Türk-İslam Devleti olan Osmanlı Devleti tehlikeye düşünce bu durumu önceden gören ve sezen Mustafa Kemal Paşa 19 Mayıs 1919’da Samsun’da Milli Mücadele’yi başlatmıştır. Ülkenin kurtuluşunun tefrikayı ortadan kaldırmak ve ancak birlik-beraberliği sağlamakla mümkün olacağını düşünen Mehmet Akif, bu yeni oluşuma tam destek vermiştir. Bu gaye ile Anadolu’ya geçmiş, büyük bir gayret ve özveri ile Türk milletinin milli mücadele etrafında kenetlenmesi için -Mustafa Kemal Paşa’nın da talepleri doğrultusunda- çeşitli vilayetlerimizde dini referansları da kullanarak milletimize vaaz ve nasihatlerde bulunmuştur. Damat Ferit Paşa Hükümeti’nin halkı Milli Mücadele’ye karşı kışkırttığı bir dönemde, Anadolu’da yer yer isyanların çıktığı bir zamanda, Mehmet Akif’in “irşad heyeti” üyesi olarak bu dönemde verdiği vaazları çok etkili olmuş, özellikle isyanların bastırılmasında mühim bir rol oynamıştır.

Ayrıca bütün mesaisini vatanın her türlü işgalden ve baskıdan kurtarılması için seferber eden Mehmet Akif, Burdur Milletvekili olarak I. Meclis’in çalışmalarına katılmış, geri kalan zamanlarında da boş durmayıp Sebülürreşad Gazetesi’nde yazdığı şiir ve nesirleri ile Milli Mücadele’ye desteğini sürdürmüştür. Bir yanda Türk ahalisini zihniyet bakımından uyandırmaya çalışan Akif, diğer yandan da emperyalist güçlere karşı; imanlı, idrakli, vatanperver ve dinamik bir gücün meydana gelmesine gayret göstermiştir. İstiklal Şairi Mehmet Akif, Milli Marşımız olan İstiklal Marşı’nı da böyle zorlu bir dönemde yazmış ve Türk Milleti’ne hediye etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mehmet Akif, Milli Mücadele, Mustafa Kemal Paşa, Birlik ve Beraberlik, İstiklal Marşı

ABSTRACT**Mehmet Akif and Activities Addressed to Provide Solidarity and Unity in the War of Independence**

ASLAN, TURAN

M.A . Thesis, Department of History

Supervisor: Assist. Prof. Dr. Yaşar Büyükoğlu

May 2010, 167 pages

When the last Turkish-Islamic government, Ottoman Empire which continued its existence thanks to Treaty of Mondros, was in danger, seeing and feeling this danger in advance, General Mustafa Kemal started Turkish war of independence in Samsun on 19 May, 1919. Mehmet Akif, who thought that the only possible way to liberate the country was removing discrimination and providing national solidarity and unity, gave full support to that new formation. With this aim, he went to Anatolia, and in accordance with the demands of General Mustafa Kemal he, with great effort and altruism and by using religious references, sermonized and advised to Turkish nation in some cities in order to make Turkish nation collaborate on war of independence. In a period when Damat Ferit Pasha's government were agitating Turkish nation against war of independence, and in a time when there were sometimes rebellions, as being a member of spiritual and ethic guide committee Mehmet Akif's sermons were very effective and played a big role in quashing the rebellions. Besides pulling out all the stops to rescue his country from every kind of occupation and pressure, M.Akif participated in the work of 1st parliamentary as a deputy of Burdur, and in the rest of his time instead of wasting his time, he maintained his support by writing poems and proses in Sebillürreşad newspaper. On the one hand, he was trying to awake Turkish nation in terms of mentality, on the other hand, he struggled to form faithful, intelligent, patriotic, and dynamic powers against the imperialistic powers. Mehmet Akif, the poet of liberation, wrote The Turkish National Anthem in such a hard period and gave it as a gift to Turkish nation.

Key words: Mehmet Akif, National Struggle, Mustafa Kemal Pasha, Solidarity and Unity, The Turkish National Anthem

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No</u>
ÖZET	i
ABSTRACT	ii
İÇİNDEKİLER	iii
KISALTMALAR	vi
I. GİRİŞ	1
II. DOĞUMU, GENÇLİĞİ VE ÇEVRESİ	10
2.1. DOĞUMU.....	10
2.2. GENÇLİĞİ.....	12
2.2.1. Tahsil Hayatı.....	12
2.2.2. Memuriyet Hayatı.....	13
2.3. ÇEVRESİ.....	14
2.3.1. Aile Çevresi.....	14
2.3.2. Okul Çevresi.....	17
2.3.3. Arkadaş Çevresi	18
2.3.4. Siyasi Çevre.....	19
2.3.5. Sosyal ve Kültürel Çevre.....	22
III. MİLLİ MÜCADELE'YE KADAR BİRLİK VE BERABERLİĞİ SAĞLAMAYA DÖNÜK FAALİYETLERİ	25
3.1. DÖNEMİN FİKİR AKIMLARI.....	25
3.1.1. Osmanlıcılık.....	25
3.1.2. Batıcılık.....	26
3.1.3. Türkçülük.....	27
3.1.4. İslamcılık.....	28
3.2. İTTİHATÇILIĞI VE SARAYA KARŞI TUTUMU.....	30
3.3. SIRAT-I MÜSTAKİM.....	35
3.4. 31 MART VAKASI.....	37
3.5. BALKAN SAVAŞLARI VE MEHMET AKİF'İN FERYADI.....	38
3.5.1. Müdafaa-i Milliye Cemiyeti ve İrşad Heyeti.....	43
3.5.2. Balkan Savaşı Vaazları.....	44
3.5.3. Bayezıd Camisi Vaazı.....	45
3.5.4. Fatih Camisi Vaazı.....	48

3.5.5. Süleymaniye Camisi Vaazı.....	50
3.6. MEMURİYETTEN İSTİFASI	53
3.7. BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI.....	53
3.7.1. Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na Katılması... ..	55
3.7.2. Birinci Dünya Savaşı'nda Sebülürreşad ve Mehmet Akif... ..	56
3.7.3. Teşkilat-ı Mahsusa.....	57
3.7.4. Berlin Seyahati.....	59
3.7.5. Necit Seyahati.....	63
3.7.6. Çanakkale Şehitleri Destanı	64

IV. MİLLİ MÜCADELE'DE BİRLİK VE BERABERLİĞİ SAĞLAMAYA DÖNÜK FAALİYETLERİ.....

4.1. MÜTAREKE DÖNEMİ.....	70
4.2. MEHMET AKİF'İN MİLLİ MÜCADELE'YE BAKIŞI.....	72
4.3. MEHMET AKİF'İN BALIKESİR SEYAHATI VE FAALİYETLERİ.....	75
4.3.1. Zağanos Paşa Camisi'nde Verdiği Vaaz.....	76
4.3.2. Mehmet Akif'in Balıkesir'le İlgili iki Şiiri.....	80
4.4. MEHMET AKİF ANKARA'DA.....	81
4.5. MEHMET AKİF'İN MİLLİ MÜCADELE'DEKİ YERİ VE ÖNEMİ.....	86
4.6. MEHMET AKİF'İN MİLLETVEKİLİ SEÇİLMESİ.....	88
4.7. MİLLİ MÜCADELE ALEYHİNDE VE LEHİNDE FETVALAR.....	89
4.7.1. Şeyhülislam Dürrizade Abdullah Efendi'nin Fetvası	90
4.7.2. Ankara Müftüsü Mehmet Rıfat (Börekçi)'nin Fetvası.....	92
4.8. MİLLİ MÜCADELE'YE KARŞI İSYANLAR.....	94
4.9. BMM İRŞAT KOMİSYONLARI.....	96
4.9.1. İrşat Komisyonu Üyesi Mehmet Akif.....	97
4.9.2. İrşat Komisyonu Başkanı Mehmet Akif'in Konya Seyahati ve Faaliyetleri.....	98
4.9.3. Mehmet Akif'in Kastamonu ve Havalisindeki Faaliyetleri.....	100
4.9.4. Çankırı'daki Faaliyetleri ve Vaazı.....	101
4.9.5. Akif'in Kastamonu'da Karşılanışı.....	102
4.9.6. Nasrullah Kürsüsü'nde.....	105
4.10. MEB'US MEHMET AKİF'İN ANKARA'YA DÖNÜŞÜ VE TBMM'DEKİ FAALİYETLERİ.....	112
4.10.1. Tevfik Paşa'ya Gönderilecek Telgraf Meselesi.....	113
4.10.2. Birlik Beraberliğin Remzi, İstiklâl Marşı'nın Yazılması... ..	120
4.10.3. İstiklâl Marşı'nın TBMM Tarafından Kabulü.....	126
4.10.4. İstiklâl Marşı'nın Birlik ve Berberliğe Olan Katkısı.....	129
4.10.5. İngiliz Casusu Mustafa Sagir'in Yakalanmasında Mehmet Akif'in Rolü.....	132
4.10.6. TBMM'de Sebülürreşad'ın Görüşülmesi.....	134
4.10.7. Bursa'nın İşgali ve "Bülbül" Şiiri.....	139
4.11. MEHMET AKİF'İN SAKARYA SAVAŞI SIRASINDAKİ FAALİYETLERİ.....	143

Sayfa No

4.12. MEHMET AKİF'İN BÜYÜK TAARRUZ VE SONRASINDAKİ FAALİYETLERİ.....	148
4.13. MEHMET AKİF'İN MİSİR HAYATI VE VEFATI.....	155
SONUÇ	157
KAYNAKLAR	160
ÖZGEÇMİŞ	167

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı geçen eser
a.g.m.	Adı geçen makale
a.g.t.	Adı geçen tez
A.K.M.Y.	Atatürk Kültür Merkezi Yayınları
Akt.	Aktaran
ATAM	Atatürk Araştırma Merkezi
Bkz.	Bakınız
BMM	Büyük Millet Meclisi
c.	Cilt
cm.	Santimetre
cz.	Cüz
Ed.	Editör
H.	Hicri
İSAM	İslam Araştırmaları Merkezi
GCZ	Gizli Celse Zabıtları
md.	madde
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
M.Ü.İ.F.V.Y	Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları
Neşr.	Neşreden
s.	Sayfa
ss.	Sayfalar
sy.	Sayı
OSAV	Osmanlı Araştırmaları Vakfı
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDEA	Türk Dili Edebiyatı Ansiklopedisi
TTK	Türk Tarih Kurumu
vd.	ve diğerleri
vdm.	ve devamı
vs.	ve sair
yay.	Yayınları
y.y.	Basım yeri yok
ZC	Zabıt Ceridesi

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

İnsan, fitraten tek başına yaşayamaz. Başkalarına, özellikle kendi cinsinden olanlara muhtaçtır. Bu bakımdan insanoğlu, insanlık tarihinin ilk devrelerinden beri değişik adlar altında birlikte, yaşamıştır. Birçok meziyetlere sahip olan insanoğlunun, bu meziyetlerinin yanında pek çok zaafı da bulunmakta, toplumun en küçük parçası olan aile yuvasında bile birlik ve beraberliğini her zaman koruyamamaktadır. Bunun için de anlaşmazlıklar, sürtüşmeler, kavgalar, çatışmalar ve savaşlar meydana gelmektedir.

Dil, din, örf, âdet vb. değerleri aynı olan ve “millet” adı verilen toplulukların varlığını sürdürmesinin ilk ve en önemli şartı birlik ve beraberliktir. Daha doğrusu toplumun birlik ve beraberliğinin devam ettirilebilmesidir. Aksi takdirde yok olup gitmek kaçınılmazdır. İmparatorluklarda bile dilleri, dinleri, kavimleri farklı olan grup ve topluluklar, belli bazı müşterek noktalarda birleşmek ve beraber olmak zorundadırlar. Yalnız burada çok önemli bir nokta var ki onu dikkatten kaçırmamak gerekir. O da şudur ki: İmparatorluklarda hâkim olan kavme dayalı merkezi otorite daima kuvvetli olmalıdır. Yoksa zaaf alametleri belirir belirmez baş kaldırmalar da kendini gösterir¹.

İşte tarihinde nice büyük işlere imza atmış olan Türk milleti de, tarih boyunca hep büyük devletler ve imparatorluklar kurmuş, birçok milletin ve devletin kaderine hükmetmiştir. Türklerin tarihin değişik virajlarında tecrübelerini imbikten geçire geçire kurduğu devletler kültürde, sanatta, edebiyatta, bilimde-teknikte ve sosyal hayatta bir öncekinin hep bir adım önüne geçmeye çalışmış, bir kısmı da kendi devrinin en büyük imparatorluğu haline gelmiştir. Ve kendinden önceki Türk Devleti’nden devraldığı bayrağı hep daha yüksek bir ufukta dalgalandırmaya ve dünyaya bütünüyle hâkim olmaya çalışmıştır. Bu gayeyi de “kızıl elma” olarak idealleştirmiştir.

---

¹ Kazım Yetiş. (1992). *Mehmet Akif'in Sanat- Edebiyat ve Fikir Dünyasından Çizgiler*. Atatürk Kültür Merkezi Yayınları (A.K.M.Y.), Ankara, s.166.

Oğuz Kağan destanında Türk'ün dünya hâkimiyeti:

“ Takı taluy takı müren

Kün tuğ bol-gıl gök kurikan”

mısralarıyla anlatılır. Bugünkü dille “Başka denizlere, başka ırmaklara varalım. Yurdumuzu öyle genişletelim ki, gök kubbesi bu yurdun üstünde bir çadır, güneş de bu çadırın tepesinde bir bayrak olsun.” Bu gaye, değişik tarihlerden günümüze kadar 120 devlet kurmuş olan Türk milletinin hep hedefi olmuştur². Bu nedendir ki, yaratılıştan “cihan hâkimiyeti mefkûresi” ile donatılmış olan Türk milletinin yetiştirdiği büyük devlet adamlarından Bilge Kağan da Orhun Abideleri'nde, yıkılmış olan devleti yeniden nasıl kurduğunu, bozulmuş nizamı nasıl sağladığını ve dağılmış milleti ne şekilde toparladığını anlatmaktadır³.

Bu, “kıızıl elma” bayrağını en zirvede dalgalandıran da hiç şüphesiz Osmanlı Devleti olmuştur. Kendisinden önceki Türk Devletleri içerisinde, Osmanlı Devleti'ni şanslı kılan durum ise, büyük bir tecrübe üzerine kurulmuş olması ve özellikle Selçuklular'dan sonra gelmiş olmasıdır. Çünkü ilk Büyük Selçuk Hükümdarları, imparatorluk teşkilatını çok sağlam temeller üzerine kurmuş, kendilerinden sonra gelen bütün Türk-İslam Devletleri'nde ve en son Osmanlı Devleti'nde de bu esas devam edip gitmiştir⁴.

İşte Oğuz Kağan'dan Bilge Kağan'a, onlardan Selçuklulara kadar bütün Türk Devletleri'nde olduğu gibi, Osmanlı Devleti de büyük bir imparatorluk olmanın ve devletin devamının, öncelikle birlik ve beraberliği sağlamakla mümkün olacağını idrakinde bir imparatorluktu. 19. Yüzyılın büyük mütefekkirlerden Ahmet Cevdet Paşa bu durumu şu şekilde ifade etmektedir:

“... Devlet-i Âliye, başlangıçta, her ne kadar bir küçük hükümet şeklinde idi; lakin Türklüğe mahsus olan üstün sıfatlar ile İslami şeca'at ve dindarlığı kendisinde toplamış bir kabile olduğundan, kendisinde İslam milletinin birliğine vesile olmak gibi bir kabiliyet vardı. Bu Devlet-i Aliye, diğer devletler gibi, imtiyazlı bir toplum içinden ortaya çıkıp da hazır millet ve memleket bulmuş değildi; belki yeni topraklar feth ederek, kendine yer edinmiş ve teşkil ettiği Osmanlı Milleti dahi, dilleri farklı, tavır ve ahlakları ayrı ayrı çeşitli milletlerin en güzel edep ve tavırlarından seçilmiş üstün ve güzel bir topluluktur. Bunların dedeleri de çok eski zamanlardan beri Türkistan'da dahi han ve sultan olarak el-hakk asil ve soylu bir Türk hanedanıdır...”⁵

² Bekir Öztürk. (1986). Akif'in Vatan Anlayışı. *Ölümünün 50. Yılında: Mehmed Akif Ersoy'a Armağan*, Selçuk Üniversitesi Basımevi, Konya, s.104.

³ Necmettin Hacıeminoğlu. (1986). Akif'te Devlet Fikri ve Milli Tarih Şuuru. *Türk Edebiyatı*, 158:13.

⁴ İsmail Hakkı Uzunçarşılı. (1988). *Osmanlı Devlet Teşkilâtına Medhal*. 4. Baskı, Türk Tarih Kurumu (TTK) Yayınları, Ankara, s.24.

⁵ Ahmed Akgündüz ve Said Öztürk.(1999). *Bilinmeyen Osmanlı*. Osmanlı Araştırmaları Vakfı (OSAV), İstanbul, s.30.

Görülüyor ki Osmanlılar, dilleri farklı, tavır ve ahlakları ayrı ayrı çeşitli milletlerin birliğine vesile olmak gibi bir kabiliyeti elinde bulundurduğu için asırlarca cihana hâkim olabilmiş, Anadolu-Türk siyasi birliği de yine Osmanlılar etrafında sağlanabilmiştir. “Bütünleşmenin” esas olduğunu söyleyen kuruluş döneminin büyük bilgelerinden Şeyh Edebalı’dan;

“İhtilaf’u tefrika endişesi,
Kuşe-i kabrimde dahi bikarar eyler beni;
İttihadken savlet-i a’dayı def’a çaremiz,
İttihad etmezse millet, dağıdar eyler beni...”⁶

diye haykıran yükselme döneminin zirvelerinde bulunan Osmanlı Hükümdarı Yavuz Sultan Selim Han’a kadar ve ondan sonraki dönemlerde de bütün devlet adamlarının en büyük endişesi tefrikaya düşüp ülkenin birlik ve beraberliğini kaybetmesidir. Öyle ki kendisinden önceki devletlerin tecrübesiyle biliyorlardı ki; ülke içerisinde birlik ve beraberliğin sağlanamaması demek, devletin dağılması ve yok olması demektir. Bu yüzden Osmanlı Devleti, ülkesi içinde tefrikaya meydan vermemiş ve bu sayede o dönemde bilinen üç kıtaya hâkim olmuştur. Osmanlı Devleti’nin kuruluş ve yükseliş dönemlerindeki büyüklüğünü ve azametini, vahdet içindeki ahengini Mehmet Akif, “Hakkın Sesleri” adını verdiği üçüncü şiir kitabında şu şekilde nazmetmektedir:

“Bir zamanlar biz de millet, hem nasıl milletmişiz:
Gelmişiz dünyaya milliyet nedir öğretmişiz!
Kapkaranlıkken bütün âfâkı insâniyyetin,
Nur olup fişkırmışız tâ sinesinden zulmetin;
Yarmışız edvar-ı fetretten kalan yeldaları;
Fikr-i ferdâ doğmadan yağdırmışız ferdâları!
Öyle ferdâlar ki: kaldırmış serâpâ âlemi;
Dîdeler bir câvidânı fecrin olmuş mahremi,
Yirmi beş yıl, yirmi beş bin yıl kadar feyyaz imiş!
Bak ne ânî tekâmül! Bak ki, hâlâ mündehiş
Yâd-ı fevka’l- i’tiyâdından onun tarihler;
Görmemiş benzer o müdhiş seyre, hem görmez beşer.
Bir taraftan dinimiz, ahlakımız, irfanımız;
Bir taraftan seyfe makrûn adlimiz, ihsanımız
Yükselip akvamı almış fevc fevc ağuşuna;
Hepsi dalmış vahdetin âheng-i cûşâcûşuna.”⁷

Bu şekilde çok sağlam temeller üzerine bina edilmiş olan Osmanlı İmparatorluğu’nun sosyal ve siyasi hayatındaki istikrarlı durumu, milletin her kesimine ve yaşam tarzına etki etmiştir. Mehmet Akif’e göre de Türkler bu

⁶“Milletimin arasına ihtilaf girme endişesi, ebedi kabrimde dahi beni rahatsız etmektedir. Düşmanların hücumlarına karşı tek çaremiz birlik ve beraberlik halinde bütünleşmek iken, bu millet birlik ve beraberliği temin etmezse, kalbimi dağlar.” demektir. Bkz. Ahmed Akgündüz. (1996). *Güneydoğu Meselesi ve Çözüm Yolları*. OSAV, İstanbul, s.33; Akgündüz ve Öztürk, adı geçen eser (a.g.e.), s.137.

⁷Mehmet Akif Ersoy. (2001). *Safahat*. Editör(Ed.). Cemal Kurnaz vd., Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) Yayınları, İstanbul, s.236.

mertebeyle hep birlik ve beraberliklerini muhafaza ederek erişmişler, o sayede dağları, denizleri, çölleri aşmışlardır.⁸

Ne var ki bu istikrarlı durum 1683 yılındaki Viyana Kuşatması'ndan sonra bozulmaya başlar. 1699 yılındaki Karlofça Antlaşması'ndan sonra da devletin siyasi, idari ve sosyal yapısı sorgulanmaya başlanır. Zamanla merkezi otoritenin zayıflaması ile beraber gelişen ve büyüyen Avrupa ile Rusya'nın müdahaleleri imparatorluğun bünyesinde bütünlüğü bozan çatlaklar meydana getirir⁹. Bunun neticesinde, Osmanlı Devleti, Rönesans'tan itibaren de her sahada yenilikler üreten Avrupa karşısında siyasi birliğini koruyabilmek ve devletin devamını sağlayabilmek için bu medeniyetten yararlanılması gerektiğini kabul etmek zorunda kalır¹⁰.

Devletin düştüğü bu kötü durum XVII. ve XVIII. yüzyıllarda da devam eder. Gidişatın düzeltilmesi için çeşitli tedbirler alınır. Ancak bunlar pek işe yaramaz. Aydınlar mağlubiyetlerin ve geri kalmışlığın nedenlerini araştırırlar. Avrupa'yı tanımaları için bazı merkezlere elçiler gönderilir. Batı ile olan bu temaslar yüzünden hayat tarzları değişir. Evlere giren süs eşyalarından, takılan takı ve ziynet eşyalarından dolayı sarraflar zenginleşir; dolayısıyla ticaret Hıristiyanların eline geçmeye başlar. Bu arada ilk Türk matbaası kurulsa da, devlet idaresini düzeltilebilmesi için önemli bir hareket oluşturulamaz. Sonunda halk isyan eder. Bu isyan Patrona Halil isyanıdır ki; birtakım reform hareketlerine halkın gösterdiği tepkinin bir sonucudur. Bundan sonra muhafazakâr kesim devletin idaresinin düzeltilememesi yüzünden artık Avrupa'dan alınacak her yeniliğe karşı tepki göstermeye başlar.

19. yüzyıl ise Osmanlı İmparatorluğu'nun artık yıkılma devridir. Bu yüzyıl içinde yaptığı savaşlarda toprak kaybetmekle birlikte, esas Fransız İhtilali'nin doğurduğu Nasyonalizm (milliyetçilik) akımının tesiri ile kendi sınırları içindeki yabancı milletler birer birer bağımsızlıklarını alarak imparatorluktan kopmuşlardır. Bu ise imparatorluğun dağılma ve çöküşünü hızlandıran bir faktör olmuştur¹¹.

⁸ Mehmet Akif (Ersoy). (1972). *İttihad Yaşatır, Yükseltir Tefrika Yakar, Öldürür*. Neşreden(Neşr.) Ubeydullah Küçük, Bedir Yayınevi, İstanbul, s.11.

⁹ Yetiş, a.g.e., s.166.

¹⁰Ahmet Cevat Eren. (1970). Tanzimat Maddesi(md.), *İslam Ansiklopedisi*, cilt (c.) XI, s.711. Aktaran (Akt.). Ali İhsan Gencer. (1993). Tanzimat Fermanı (1839)'dan 1876'ya Kadar Osmanlı İmparatorluğu. *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, c.XI, Seyithanoğlu, K. (Ed.) Çağ Yayınları, İstanbul, s.432.

¹¹ Fahir Armaoğlu.(1992). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980*. c.I. 8.Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, s.41.

Artık, Osmanlı'dan zamanında bir takım menfaatler koparmış olan Hıristiyanların, diğer azınlıklarla birlikte Ermenileri de kışkırtıp aynı haklara sahip olmaları ve Osmanlı'nın yenilenmesine köstek olmak için gösterdiği tepkiler de vardır¹². Fransız İhtilali'nin doğurduğu Nasyonalizm, etkisini ilk önce ve en fazla imparatorluğun bu Müslüman olmayan unsurları üzerinde göstermiştir. Öte yandan bu yabancı milletlerin, imparatorluğun Avrupa topraklarında yaşaması, milliyetçilik akımının tesirini kolaylaştırdığı gibi, Avrupa devletlerinin müdahalelerini de tahrik etmiştir¹³. Bundan sonra artık Osmanlı'nın gündemine devletin birlik ve beraberliğini bozma tehlikesi olarak sadece dış ülkelerin müdahaleleri değil, ülke içindeki gayr-i müslimlerin faaliyetleri de girer¹⁴.

Yine bu yüzyıl içerisinde Osmanlı İmparatorluğu'nun topraklarını elde etmek isteyen Avrupa ve Rusya, Tanzimat ve Islahat fermanlarının sağladığı imkânlarla, Osmanlı'ya bağlı azınlıkların hamisi pozisyonunu üstlenmişlerdir. Bunun anlamı; bu devletlerin, imparatorluğu bölüp, parçalayıp yutmak için yoğun bir faaliyete girişmesi demektir. Bilhassa XIX. asrın ikinci yarısında isyanlar ve problemler almış yürümüştür¹⁵. Mesela, 1829'da Yunanistan, 1878'de Sırbistan, Romanya ve Karadağ, 1908'de Bulgaristan ve 1912'de Arnavutluk, isyanlar çıkarmışlar ve büyük devletlerin çabalarıyla bağımsızlıklarını elde etmişlerdir¹⁶.

Fakat milliyetçilik akımının tesiri bu kadarla da kalmış değildir. Daha geç de olsa, bu akım, Osmanlı İmparatorluğu'nun Müslüman azınlıkları, yani Araplar üzerinde de tesir etmekten geri kalmamıştır. Osmanlı'nın sonu yaklaştığında, Araplar arasında da bir bağımsızlık hareketi başlamış bulunmaktaydı. Böylece 19. yüzyılın milli bağımsızlık hareketleri Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılma ve yıkılmasına giden yolu açmıştır. Osmanlı idarecilerinin ileriki bölümlerde görüleceği gibi bunu önlemek için başvurdukları tedbirler ve çareler ise, Osmanlı İmparatorluğu'nu yıkılmaktan kurtaramamıştır¹⁷.

Ülkenin bu şekilde isyanlarla ve çeşitli nedenlerle lime lime parçalanması, Türk tarihinin belki de en bunalımlı döneminde yaşayan¹⁸ Mehmet Akif'in küçük

¹² Ali İhsan Gencer. (1987). İhtilalci Ermeniler'in Kaza İhtilal Teşkilatı Talimatnamesi. *Tarih Enstitüsü Dergisi*, sy. 8, İstanbul. (Akt.). Gencer, adı geçen makale (a.g.m.), s. 434.

¹³ Armaoğlu, a.g.e., s.42.

¹⁴ Gencer, a.g.m., s. 434.

¹⁵ Yetiş, a.g.e., ss.166-167.

¹⁶ Armaoğlu, a.g.e., s.41.

¹⁷ Armaoğlu, a.g.e., s.42.

¹⁸ Faruk K. Timurtaş. (1987). *Mehmet Âkif ve Cemiyetimiz*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.6.

yaştan itibaren ve bütün hayatı boyunca, düşüncelerini, tasavvurlarını ve ideallerini daima derinden etkilemiştir¹⁹. Bu etki onun bütün ruhunu kuşattığı ve hayatına yön verdiği, hatta onu belirlediğinden dolayı, İslam tarihinin, Osmanlı tarihinin ve bütün bir geçmiş altı asrın muhasebesini yapan Mehmet Akif, devletin düştüğü bu duruma asla tahammül edemez. Akif, 19'uncu yüzyıl ve 20'nci yüzyıl İslam dünyasının umutsuzluğu ve hercümerci içindedir²⁰.

Hiç hazmedemez bu milletin ayaklar altına düşmesini, Türk milletinin büzüşüp, sıkışıp, küçük muhtaç, başkalarının eline bakan bir topluluk haline gelmesini. Koskocaman, cihanlara sığmayan bir millet nasıl oldu da bu hale düştü? Bunu bir türlü kabullenemez ve inlercesine şöyle seslenir:

“...Dilencilikle yaşar derbeder hükûmetler;
Esaretiyle mübâhi zavallı milletler;
Harabeler, çamur evler, çamurdan insanlar;
Ekilmemiş koca yerler, biçilmiş ormanlar;
Durur sular, dere olmuş akar helâ-yı câriler;
Sıtmalar, tifolar, türlü mevt-i sâriler ;
Hurafeler; üfürükler; düğüm düğüm bağlar;
Mezar mezar dolaşır, hasta baktıran sağlar.
Ataletin o mülevves teressübatı bütün!

Nümune işte biziz... Görmek isteyen görsün!
Bakın da haline, ibret alın şu memleketin!
Nasıldın Ey koca millet? Ne oldu akibetin?
Yabancılar ediyormuş -eder ya- istikrah
Dilenciler bile senden şereflidir billâh .
Vakarı çoktan unuttun, hayâyı kaldırdın;
Mukaddesatı ısırdın, HUDA'ya saldırdın!
Ne hatıratına hürmet, ne ananâtını yâd;
Deden de böyle mi yapmıştı ey sefil evlâd”²¹.

Türk milletinin adeta dilenci durumuna düşmesi ve başkasının kapısında el açması; mâli, içtimai ve ahlâki bir buhran yaşaması Akif'in sinesinde adeta girdaplar meydana getirmiştir. Ülkenin bu duruma düşmesinin en önemli nedeni ona göre art niyetlilerin oyunlarına gelip, tefrikaya düşmeleri, aralarındaki birlik ve beraberliği koruyamamalarıdır. Bundan dolayı yakın dostlarından Eşref Edib, “Üstadı en çok muzdarip eden, tefrika ve nifak idi. Bunu gördükçe perişan olurdu.”²² der.

İşte Mehmet Akif, ülkesi ve milletini çöküntüye götüren ihtiras, yeis, tembellik, miskinlik, tefrika ve bencillik duygularını atıp, dağınıklıktan sıyrılıp, ümit, sa'y, vifak ve ittifak içinde birbirleriyle birleşmiş ve tek vücut haline gelmiş

¹⁹ Abdolvahit İmamoğlu. (1997). *İman ve Aksiyon Adamı Mehmed Akif*. Ravza Yayınları, İstanbul, s.15.

²⁰ İlber Ortaylı. (2003). *Milli Egemenlik, İstiklal Marşı Ve Mehmet Akif Ersoy Paneli*. Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Ankara, s.32.

²¹ Ersoy, *Safahat*. s.271.

²² Eşref Edib Fergan. (1938). *Mehmet Akif, Hayatı, Eserleri ve 70 Muharririn Yazıları*. c.I, Asarı İlmiye Kütüphanesi Neşriyatı, İstanbul, s.32.

insanların hep hasretini çeker. Bu yüzden, dağılmanın, perişanlığın hakim olduğu böyle bir devrede ve ömrü boyunca Akif, toplumu hep birlik olmaya çağırır ve milletine şöyle seslenir:

“...Sizin felâketiniz: Târûmâr olan “vahdet”.
Eğer yürekleriniz aynı hisle çarparsa;
Eğer o his gibi tek bir de gayeniz varsa;
Düşer düşer yine kalkarsınız emin olunuz!...
Demek ki birliği temin edince kurtuluruz.
O halde vahdete hâil ne varsa çiğneyiniz!
Bu ayrılık da neden? Bir değil mi her şeyiniz?...”²³

Akif, “Kendimi milletimin huzurunda gördüğüm günden beri sanattan ziyade (milletimi) düşünmek istedim.” diyerek “şiiirini (de bu birlik beraberlik) fikrin(nin) hizmetine vermiştir”²⁴. Himmeti de bu fikir istikametinde hep milleti ve milletin bütünlüğü olmuştur. O, sanatı sanat için değil, toplum için bir vasıta olarak kullanmıştır²⁵. Öyle ki Akif’in şiirlerinde, makalelerinde, vaazlarında, nasihatlerinde, faaliyetlerinde esas derdi ve konusu da ileride görüleceği üzere hep kendi cemiyeti olmuştur.²⁶

Esasen, hep milletin derdini terennüm eden milli şairimiz Akif hakkında çok fazla kitap yazılmış olmasına rağmen, onun daha çok edebi yönü üzerinde durulmuş, tarihi bir kişilik olarak fazla ele alınmamış, özellikle birlik beraberliği sağlamak amacıyla yaptığı çalışmalar üzerinde durulmamış, bu konuda yeterli düzeyde ve derinlikte, gerekli ilmî çalışmalar yapılmamıştır. Biz bu eksikliği biraz olsun gidermek gayesiyle bu çalışmayı yapmaya karar verdik.

Amaç:

Bu çalışmamızın amacı, Türkiye Devleti’nin doğuşunda seçkin ve önemli bir yere sahip olan “İstiklal Marşı” şairi Mehmet Akif’in, hayatı boyunca ve özellikle birlik beraberliğe olan ihtiyacın en fazla hissedildiği milli mücadele döneminde, halkın milli mücadele etrafında kenetlenmesini sağlamak için yaptığı faaliyetlerini ortaya koymaktır. Böylece, birlik ve beraberliği sağlamayı, hayatının gayesi haline getiren ve ancak bu sayede kurtuluşun mümkün olacağına inanan bir zihin olan Mehmet Akif Ersoy’a dayanarak milli mücadele döneminin aydınlanmasına kısmen de olsa katkıda bulunmak gayesindeyiz.

²³ Ersoy, a.g.e., s.290.

²⁴ Orhan Okay.(1998). *Bir Karakter Heykelinin Anatomisi Mehmed Akif*. Akçağ Yayınları, Ankara, s.16.

²⁵ Neriman Malkoç Öztürkmen. (1990). *Mehmet Âkif ve Dünyası*. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.XI.

²⁶ Mehmet Kaplan.(2000). *Şiir Tahlilleri*. c.I, 16. Baskı, Dergah Yayınları, İstanbul, s.174.

Yöntem:

Araştırmamızda yöntem olarak arşiv tarama metodunu kullandık. Ciddi bir literatür taramasından sonra elde ettiğimiz verileri fişleme tekniğiyle kayıt altına alarak, bu veriler üzerinde değerlendirmelerde bulunduk. Öncelikle başta Safahat olmak üzere Mehmet Akif'in yazdığı kitapları inceledik. Sırat-ı Müstakîm ve Sebîlürreşad'daki yazılarını elden geçirdik. Akif'in hayatı ve eserleri ile ilgili başta Eşref Edib Fergan'ın, "Mehmet Akif, Hayatı, Eserleri ve 70 Muharririn Yazıları" adlı kitap olmak üzere şair ile uzun zaman dostluk kuran veya onun hayatını yakından tanıyan dostlarının, şairin biyografisini içeren birçok kitabını tetkik ettik ve bunları karşılaştırmalı olarak inceledik. Hakkında yazılan makaleler ve dergileri gözden geçirdik. Başta I. Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu olmak üzere, daha sonraki dönemlerde ve günümüz dünyası bilim insanlarının da Mehmet Akif'i konu alan sempozyum, seminer, bildiri ve konferanslarından da istifade ettik. Ayrıca meclis zabıtlarından da yararlandık. Ve sonuçta bu çalışmamızı bilimsel metodlara uygun olarak incelemeye ve tamamlamaya çalıştık.

Önemi:

Toplumumuzun şu anda en çok ihtiyaç duyduğu şeylerin başında ülke içinde birlik ve beraberliğin sağlanması gelmektedir. Sadece yaşadığı dönemde değil, öldükten sonra da ortaya koyduğu eserlerle kitleler üzerindeki etkisi devam etmekte olan, toplumu kucaklayan yönüyle farklı kesimlerin dahi takdirini toplayan, kavgaya-çatışmaya değil, barışa ve kardeşliğe davet eden Mehmet Akif'in, birlik ve beraberliğe verdiği önemi ortaya koyarak topluma yararlı olacağımız kanaatindeyiz.

Ayrıca, Mehmet Akif ve çağdaşları, büyük siyasi değişikliklerin olduğu ve önemli olayların meydana geldiği bir dönemde yaşadılar: I.Meşrutiyet, 93 Harbi, Türk- Yunan Savaşı, II. Meşrutiyet, Trablusgarp Savaşı, Balkan Savaşları, Birinci Dünya Savaşı, Mütareke, Kurtuluş Savaşı, Türkiye Cumhuriyeti, İnkılâplar vs.

Bu yönüyle Mehmet Akif'in hayatı ve yazıları, Osmanlı tarihinin Meşrutiyet devri dediğimiz 1908 ile 1918 arasındaki fikir cereyanlarını bir yönden anlatacağı için, birbirlerine hiç benzemeyen Tevfik Fikret, Prens Sabahattin, Ziya Gökalp, Mehmet Akif, İttihat ve Terakki'nin İstanbul merkezi (Şeref Efendi Sokağı) yârânı²⁷ iyi bilinmedikçe o devrin fikir tarihi iyi yazılamaz. Meşrutiyet fikir tarihi

²⁷ Pembe veya kırmızı konak denilen İttihat ve Terakki Umumi Merkezi ile Çağaloğlu'nun Şeref Efendi sokağındaki İstanbul Merkezi yârânını birbirine karıştırmamalıdır.

bilinmedikçe de, çok zaman, Cumhuriyetteki umumi düşüncelerin kaynaklarını ve sebeplerini göstermek mümkün olmaz²⁸.

Bununla birlikte Türk Edebiyatında onun kadar içinde yaşadığı devri bütün teferruatı ile gören ve gösteren başka bir şair yoktur²⁹. Safahat'ı okuyan herkes Mehmet Akif Ersoy'un cemiyetçi bir şair olduğunu anlar. Sosyal meselelerle uğraşan, milletin problemlerini benliğinde ve ruhunda duyan şairlere “milli şair, vatan şairi” ismi verilir. Mehmet Akif Ersoy, bu ünvanı hak etmiş bir şairimizdir. Tabiatıyla her sosyal meseleyi ele alan şair milli şair olamaz. Ancak eserlerini toplumun ortak davasına hasreden, milletine birlik ve beraberlik ruhu aşıl原因; kurtuluş, ilerleme, yükselme azmi ve imanı veren şairler ancak milli şair yahut vatan şairi adını almaya hak kazanır³⁰. Bu yüzden çok yönlü bir kişiliğe sahip olan vatan şairi ve milli şair Akif, yaşadığı devir itibariyle de dikkatle üzerinde durulması gereken önemli bir şahsiyettir³¹.

Kapsamı:

30 Ekim 1918 tarihinde imzalanan Mondros Mütarekesi'nden, Mudanya Ateşkes Antlaşması'nın imzalandığı 11 Ekim 1922 tarihine kadar olan -Milli Mücadele adı verilen- dönemde Mehmet Akif'in birlik ve beraberliği sağlamaya dönük yaptığı çalışmalarıdır. Bununla birlikte, Akif'in şahsiyetinin oluşmasında göz ardı edemeyeceğimiz, onun yaşadığı dönemi kısa da olsa gözden geçirmeyi uygun bulduk. Daha sonra onun şahsiyetinin şekillenmesinde katkısı bulunan ailesi, gençliği ve çevre yapısını incelemeye gayret ettik. Mehmet Akif'in milli mücadeleye kadar birlik ve beraberliği sağlamaya dönük faaliyetlerini de konuya hazırlayıcı mahiyette kısaca anlattık.

²⁸ Mehmet Emin Erişirgil. (1986). *İslamcı Bir Şairin Romanı*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, ss. 1-2.

²⁹ Kaplan, a.g.e., s.174; Timurtaş, a.g.e., ss.46-47.

³⁰ Öztürk, a.g.m., s.103.

³¹ Yetiş, a.g.e., s.207.

İKİNCİ BÖLÜM

DOĞUMU, GENÇLİĞİ VE ÇEVRESİ

2.1.DOĞUMU

Mehmet Akif, (H. Şevval 1290) 1873'te³² İstanbul'un Fatih ilçesinin Sarıgüzel semtindeki Sarı Nasuh Sokağı'nda ailesine ait bir evde doğmuştur³³. Mehmet Akif'in doğduğu ev annesine ait olup ona da ilk kocası Tokatlı Derviş Efendi'den kalmıştır. Babası Fatih Medresesi müderrislerinden İpekli Hoca Mehmet Tahir Efendi'dir³⁴. Hoca Mehmet Tahir Efendi, Kosuva vilayetinin İpek sancağı merkezine bağlı Şuşisa (Foşişe) köyü eşrafından Nureddin Ağa'nın oğludur. Dedesi Nureddin Ağa, Akif'in Asım'ındaki şu:

“...Hoca rahmetli yetişmişti, düşün hem, nereden?
Kimin oğluydu baban? Kimdi unuttun mu deden?
İpek'in köylüsü, ümmi, yarı vahşi bir adam...
Bari yamyam de! Ne mani'ki, evet, ak yamyam!...”³⁵

Mısrarlarından da anlaşıldığı üzere ümmi bir adamdır. Çiftçilikle geçimini sağlamaktadır. Bununla birlikte okumalara ve okumaya âşık temiz bir zâttır. Onun için oğlu Mehmet Tahir'i İpek'te okutmuş, eğitimini tamamlamak üzere de İstanbul'a yollamıştır³⁶.

³² Yaşar Köksal. (1960). *Mehmet Âkif (Ersoy)*. Köksal Neşriyat, İstanbul, s.2; Fehmi Cumalıoğlu. (1959). *Mehmet Âkif'in hayatı ve Tefekkür Cephesi*. Ayyıldız Matbaası, Ankara, s.6; Neriman Malkoç Öztürkmen. (1958). *Mehmed Akif Safahat ve Mekân*, Şehir Matbaası, İstanbul, s.IX. Mehmet Akif'in 1878'de doğduğuna dair kayıtlar da mevcuttur. Bu kaynaklardan ikisi şunlardır: Cemil Sena Ongun. (1947). *Mehmet Akif Hayatı, Eserleri, Şahsiyet ve İdealleri*. Tefeyyüz Kitabevi, İstanbul, s.5; Şükran Tanaçar. (1970). *Mehmet Akif'den Bir Demet*. Yörük Matbaası, İstanbul, s.5.

³³ Akif'in doğum yeri “Bayramiç” olarak kayıtlıdır. Bunun nedeni, nüfus kağıdının Bayramiç'te çıkarılmış olmasıdır. Geniş bilgi için bkz. Fergan, a.g.e., s.123; Mithat Cemal Kuntay. (2007). *Mehmet Akif*. LM yayınları, İstanbul, s.196.

³⁴ R.İhsan Eliaçık. (2007). Mehmed Akif Ersoy, 2.Baskı, İlke yayıncılık, İstanbul, s.13; Esat Adil Müstecaplıoğlu. (1937). *Mehmet Akif Ferdi ve İçtimai Karakteri, Vatanperverliği, Milliyetçiliği, Şairliği*. Ülkü Basımevi, İstanbul, s.53.

³⁵ Ersoy, a.g.e., s.369.

³⁶ Hasan Basri Çantay. (1966). *Akıfname (Mehmed Akif)*. Ahmet Sait Matbaası, İstanbul, s.13.

“Eski medrese ulemasından, ilmiyle, âhlâkıyla, Müslümanlığıyla tanınmış bir zât”³⁷ olan İpekli Hoca Mehmet Tahir Efendi, İstanbul’da (Yozgatlı) Hoca Mahmut Efendi’nin derslerine devam eder. Onun en olgun ve en kıymetli talebesi olarak, icazet alır ve sonra da Fatih Medresesi’nin müciz³⁸ müderrislerinden olur.³⁹ Medrese tahsili ve hocalığı sırasında temizliği ile tanındığı için kendisine “Temiz” lakabı verilmiş olan bu şahsiyet “İpekli Temiz Tahir Efendi” lakabıyla çağrılmakta idi⁴⁰.

Babası “halis bir Arnavut”⁴¹ olan Mehmet Akif’in annesi Buharalı Mehmet Efendi’nin kızı Hacce⁴² Emine Şerife Hanım⁴³ ise “ halis Türk’tür”⁴⁴. Buharalı denmesinin sebebi, Buhara’dan Hekim Hacı Baba namında bir zat Anadolu’ya hicret ediyor ve Boyabat’ta evleniyor. Bilahare karısı ile birlikte Tokat’a gidiyorlar. Emine Şerife Hanım’ın annesi Tokat’ta bu zatın sulbünden dünyaya geliyor ve evlenme çağında yine Buhara’dan gelen Tacir Mehmed Efendi ile evleniyorlar ki bu zat Emine Şerife Hanım’ın babası Mehmet Akif’in dedesi oluyor⁴⁵.

Akif’in annesi Tokat’ta yetiştikten sonra Şirvanlı’lardan Derviş Efendi ile evlenmiş, sonra kocasıyla birlikte Amasya’ya daha sonra İstanbul’a gelerek Sarıgözel’deki evine yerleşmiştir. Şerife Hanım’ın Derviş Efendi’den iki erkek bir kız çocuğu doğduysa da, erkeklerin vefatından sonra babaları da vefat etmiş ve Şerife Hanım genç yaşta dul kalmıştır. Akif’in babası Mehmet Tahir Efendi bu sıralar da ona talip olmuş ve onunla evlenmiştir⁴⁶.

Akif doğduğunda babası ona ebced hesabıyla doğum yılını (1290) gösteren “Ragıyf” adını vermişti⁴⁷. Fakat aile fertleri ve çevresi tarafından anlaşılamayan bu

³⁷ Orhan Seyfi (Orhon).(1937). *Mehmet Akif Hayatı ve Eserleri*. Cumhuriyet Kitaphanesi, İstanbul, s.3.

³⁸ Muciz, icazet vermeye selahiyetli olan hoca demektir. Bkz. M.Ertuğrul Düzdağ.(2006). *Mehmet Akif Hakkında Araştırmalar*. c.I, 4. Baskı, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları (M.Ü.İ.F.V.Y.), İstanbul, s.24.

³⁹ Çantay, a.g.e., s.13.

⁴⁰ M.Ertuğrul Düzdağ. (2004). *Mehmed Akif Ersoy*. Kaynak Kitaplığı, İstanbul, s.4.

⁴¹ Nevzat Ayas. (1938). Mehmed Akif Zihniyeti ve Düşünce hayatı. *Mehmet Akif, Hayatı, Eserleri ve 70 Muharririn Yazıları*, Asarı İlmiye Kütüphanesi Neşriyatı, c.1, (Ed.). Eşref Edib, İstanbul, s.517.

⁴² Hacce, hacı olan kadın demektir. Akif, annesini 1910 yılında hacca göndermişti. Bkz. Düzdağ, a.g.e., s.51.

⁴³ M.Asım Gültekin. (1999-2000). Mehmed Akif İçin Bir Biyografi. *Yedi İklim*, 117-118:98.

⁴⁴ Ahmet Cevat. (1937). *Mehmet Akif Hayatı Seçme Şiirleri*. Numune Basımevi, İstanbul, s.3.

⁴⁵ Ayas, a.g.m., s.516.

⁴⁶ Tanaçar, a.g.e., s.3.

⁴⁷ Ragıyf veya Ragif: “Rı,gayın,ye,fe” imlasiyle yazılmaktadır.Arapça da bir çeşit ekmeğın adıdır. Ebced hesabına göre harflerinin değerleri toplamı (200+1000+10+80) doğum yılı olan 1290’ı göstermektedir. Bkz. Düzdağ, *Mehmet Akif Hakkında Araştırmalar* , c.I, s.26.

kelime, bir zaman sonra “Akif” şekline sokulmuştur. Ancak babası, vefatına kadar kendi koyduğu bu adı kullanmıştır⁴⁸. Akif’in Nuriye isminde de bir kız kardeşi bulunmaktadır⁴⁹.

2.2.GENÇLİĞİ

2.2.1.Tahsil Hayatı

Mehmet Akif dört yaşına geldiğinde 1878 yılı şubat ayı başlarında (1295 Muharrem) geleneğe uyularak Fatih’te Emir Buhari Mahalle Mektebi’ne başlatılır. Burada iki sene kadar kalır.1879 yılı sonlarında Fatih İbtidaisi’ne (ilkokul) geçer. Burası Maarif nezaretine bağlı resmi bir mekteptir. Bu dönemde babası kendisine Arapça öğretmeye başlar. Bu mektebe üç sene devam eder⁵⁰.

1882 yılında Fatih Merkez Rüştüyesi’ne başlar. Ayrıca Fatih Camisi’nde “Gülistan ve Mesnevi” okutan, Farsça dersler veren Esad Dede’yi de takip eder. Fransızca ve Türkçe derslerinde akranlarından çok ileride olan Akif’in dil hususunda bilhassa kabiliyetli olduğu görülür. Dil derslerinde devamlı sınıfının birincisidir⁵¹.

Akif’in kendi ifadesi ile ilk okuduğu şiir kitabı Fuzuli’nin “ Leyla ve Mecnun”u olmuştur. Rüştüye döneminde şiire merak sarmış, vezinsiz, kafiyesiz, özenme kabilinden nazım parçaları karalamakta,⁵² ders arkadaşı olan İbnül Emin Mahmut Kemal’le birlikte manzumeler yazmaya çalışmaktadır⁵³.

1885 yılında üç yıllık Rüştüye Mektebi bitince -tercihini babasının kendisine bıraktığı- Akif, o zamanlar parlak bir mektep olan Mülkiye’yi tercih eder. O sırada üç yıl olan bu okulu da 1888’ de bitiren Mehmet Akif, bundan sonra Mülkiye’nin Âli kısmına geçmiştir. Ne var ki üst üste başına gelen sıkıntılardan dolayı Mülkiye’nin yüksek okuluna iki hafta kadar devam edebilmiştir⁵⁴.

Hoca Tahir Efendi, tutulduğu gırtlak vereminden kurtulamayarak 1888 yılında hayata veda eder. Bu üzücü hadise ailesinin ve Mehmet Akif’in hayatında büyük bir değişikliğe sebep olur. 1889 yılında ailenin tek mal varlığı olan Sarıgül’deki evleri de yanınca aile maddi ve manevi olarak perişan olur. Bu durum

⁴⁸Zahir Güvemli. (1953). *Mehmet Akif Hayatı Sanatı Şiirleri*. Varlık yayınevi, İstanbul, s.3.

⁴⁹Düzdağ, *Mehmed Akif Ersoy*, s.2.

⁵⁰Ayas, a.g.m., s.517.

⁵¹Düzdağ, *Mehmet Akif Hakkında Araştırmalar*, c.I, s.26.; Ayas, a.g.m., s.518.

⁵²Ayas, a.g.m., ss.518-519.

⁵³Çantay, a.g.e., s.16.

⁵⁴Fergan, a.g.e., 295; Ayas a.g.m., s.519; Düzdağ, *Mehmet Akif Ersoy*, s.6.

üzerine Mehmet Akif mezunlarına hemen iş imkânı veren ve o dönemin ilk sivil veteriner yüksek okulu olan Halkalı Baytar Mektebi'ne gider⁵⁵.

Dört yıl olan Baytarlık Mektebi, Ahırkapı'daki sivil Tıbbiye Okulu'nda açılır. Burada iki yıl gündüzlü okuduktan sonra 1891 yılında inşası tamamlanan Halkalıda ki okula geçer ve kalan iki yılı da yatılı olarak burada okur. Halkalı Baytar Mektebi'nin birincisi olarak mezun olur (1893)⁵⁶.

Mektedir yıllarında sporla ve bilhassa güreşle meşgul olan Akif'in özellikle son iki yılında şiire olan ilgisi artar. Çoğu doktor ve dindar olan hocalarından müspet yönde etkilenir⁵⁷.

2.2.2. Memuriyet Hayatı

Mezuniyetinin ardından Ziraat Nezareti Umur-ı Baytariyye ve Islah-ı Hayvanat umum müfettiş muavinliğiyle memuriyet hayatına başladı. Görev yeri İstanbul olmakla birlikte önce 1893-1896 yılları arasında Edirne'de⁵⁸ daha sonra Anadolu ve Rumeli'nin çeşitli bölgelerinde dolaşarak bulaşıcı hayvan hastalıkları ile ilgili çalışmalar yaptı. Bir ara ordunun ihtiyacını karşılamak için gerekli alımları yapmak üzere Şam ve civarında dolaştı. Bu seyahatlerde köylüyü de yakından tanıma fırsatı bulan Mehmet Akif, halkın dert ve sıkıntıları hakkında doğrudan bilgi sahibi oldu⁵⁹.

Memuriyet hayatına atıldıktan sonra Mehmet Akif, 1 Eylül 1898'de yirmi beş yaşında iken Tophane Amiri veznedarı Mehmet Emin Bey'in ve Hamdi Efendi kızı Hasibe Hanım'ın kızı olan İsmet Hanım'la evlendi. Akif'in, derin duygulu, ince ruhlu, zeki ve görgülü, tam manasıyla kibar bir İstanbul kızı olan İsmet Hanım'dan ilk üçü kız olmak üzere altı çocuğu olmuş, dördüncüsü bir buçuk yaşında iken vefat etmiştir. Çocukları sırasıyla: Cemile, Feride, Suad, İbrahim, Naim, Emin ve Tahir'dir⁶⁰.

⁵⁵Mustafa Özçelik. (2008). *Mehmet Akif ve İstiklal Marşı*. Sütun Yayınları, İstanbul, s.12 ; Düздаğ, a.g.e., s.7 ; Çantay, a.g.e., s.18.

⁵⁶Mithat Cemal Kuntay. (1948). *Mehmet Akif Hayatı-Sanatı-Seciyesi Seçme Şiirleri*. Yeni Mecmua Yayını, İstanbul, s.7; Orhan Okay ve M. Ertuğrul Düздаğ. (2003). Mehmed Akif Ersoy (1873-1936). *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c.XXVIII, İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), Ankara, s.433; Ayas, a.g.m., s.520.

⁵⁷Düздаğ, a.g.e., s.8 ; Ayas, a.g.m., s.520.

⁵⁸Çantay, a.g.e., s.348.

⁵⁹Okay ve Düздаğ, a.g.m., s.433.

⁶⁰Tanaçar, a.g.e., ss.8-9 ; Düздаğ, a.g.e., ss.17-18.

Sicill-i Ahval Defteri kayıtlarına göre Akif'in maaşı, yapılan umumi kesintiye bağlı olarak 13 Mart 1897'de 675 kuruşa inmiştir. Aynı yıl, 20 Ağustos 1897 tarihinde maaşı 225 kuruş, üç sene sonra 1900 yılında Aralık ayında da 155 kuruş ilave ile 1055 kuruş olmuştur. Maaşı, 13 Mart 1906'dan itibaren Orman ve Maadin bütçesinden Ziraat sandığına aktarılmış ve artık bundan böyle maaşını Ziraat sandığından almıştır⁶¹.

1906 yılından itibaren Akif'in memuriyet hayatına, hocalık hayatının da ilave edildiği görülmektedir. Nitekim 17 Ekim 1906'da maaşına 300 kuruş ilave ile Halkalı Ziraat Mektebi Kitabet-i Muallimliği uhdesine verildi. Akif üniversite ve Halkalı Ziraat Mektebi'ndeki hocalığı devam ederken 7 Eylül 1909'da Umur-ı Baytariye Müdür Muavinliğine getirildi. Dört sene bu vazifede kalan Mehmet Akif, Umur-ı Baytariye Müdürü, arkadaşı Abdullah Efendi'nin haksız yere azli üzerine, 11 Mayıs 1913'te görevinden istifa etti. Ancak Halkalı Ziraat Mektebi Kitabet-i Muallimliği vazifesi uhdesinde kaldı. Mehmet Akif, Balkan Harbi sonlarına doğru kurulan Müdafaa-i Milliye Hey'et-i Neşriyat Şubesine aza tayin edildi⁶².

2.3. ÇEVRESİ

2.3.1. Aile Çevresi

Mehmet Akif Bey yetiştiği aile çevresini ve bulunduğu muhiti kendisi şu şekilde tarif etmektedir.

“.....İlk dini terbiyemi veren ev ve mahalle, iptidai, rüşti tahsilde aldığım telkinler olmuştur. Bilhassa evin bu hususta ki tesiri büyüktür. Annem çok abid ve zahid bir hanımdı. Babamda öyle. Her ikisinin de dini salebetleri vardı. İbadetin vecdini, zevkini, heyecanını tatmışlardı. Pederim Hacı Feyzullah Efendi'nin müridlerindendi. Nakşî şeyhlerinden olan Feyzullah Efendi o zaman hayatta idi. Annemin tarikate intisabı yok. Babam bana tasavvuf telkininde bulunmamıştır.....”⁶³

Bu ifadelerden de anlaşılıyor ki Mehmet Akif, yüce bir imparatorluğun inkıraz çağı çocuğu olarak o dönem İstanbul'unun en dindar semti sayılmakta olan Fatih'te⁶⁴ mütevazı bir evde tekbir sedaları arasında doğdu. Dindar her türlü ihtirastan sıyrılmış bir baba kulağına ezan okuyarak adını fısıldadı⁶⁵. Çocukluğu saf, dindar, âbid ve zâhid bir Müslüman muhitinde geçti. Eski hayatının şeklini, zamanın tabii icabları az çok değiştirmekle beraber hayatının ilk devresinin esasını ve ruhunu

⁶¹Necat Birinci. (1986). Âkif'in Hayatı ve Eserleri. *Türk Edebiyatı*, 158:71.

⁶²A.g.m., s.72.

⁶³Ayas, a.g.m., s.518.

⁶⁴ İmamoğlu, a.g.e., s.19.

⁶⁵Fehmi Cumalıoğlu. (1962). *Mehmet Akif'in Hayatı ve İstiklal Marşı*. Sönmez Neşriyat, İstanbul, s.6.

Mehmet Akif asla bozmadı. Yine kendisi o âlemi, kısmen şu mısralarla anlatmaktadır.⁶⁶

“...Sekiz yaşında kadardım. Babam gelir: “Bu gece Giderseniz gelin amma, namazda uslu durun Meramınız yaramazlıksa işte ev, oturun!” Deyip alırdı beraber beni ve kardeşimi Namaza durdu mu haliyle koy verir peşimi Dalar giderdi. Ben artık kalınca azade Ne âşıkane koşardım hasırlar üstünde! Hayal otuz sene evvelki hali pişimden Geçirdi, başladım artık yanımda görmeye ben; Beyaz sarıklı, temiz, yaşça elli beş ancak; Vücudu zinde, fakat saç, sakal ziyade ak; Mehib yüzlü bir adem: Kılar edeble namaz; Yanında bir küçücük kızcağızla pek yaramaz Yeşil sarıklı bir oğlan ki: başta püskül yok, İmamesinde fesin bağlı sade bir boncuk! Sarık hemen bozular, sonra şöyle bir dolanır; Biraz geçer, yine rayet misali dalgalanır! Koşar koşar duramaz... âkıbet denir “amin” Namaz biter! O zaman kalkarak o pir-i güzîn, Alır çocukları, oğlan fener çeker önde. Gelir düşer eve yorgun, dalar pek asude Derin bir uykuya.....”⁶⁷

“Mehmet Tahir Efendi’nin dini bütün, ilim sahibi ve katıksız bir Müslüman olmakla beraber, asrın icaplarını hakkıyla kavramış demokrat ve özgürlükçü bir hocaefendi olduğunda oğluna verdiği terbiyeden anlaşılmaktadır ki bir taraftan camilerde Arap ve Acem lisanlarıyla İslami ilimleri esaslı surette öğrettiği oğlunun, İstanbul Mülkiye İdadisi’nde ikinci bir tahsil görmesi taraftarı olmuştur⁶⁸. Şöyle ki:

Mehmet Akif, rüştiyeyi bitirince nerede okuyacağı Sarı Nasuh Mahallesi’ndeki Kur’an ve namaz dolu evde önemli bir mesele olur. Annesi, Akif’in sarıklı olmasını ve medresede okumasını, babası ise mektepte yetişmesini istemektedir. Annenin ısrarı üzerine tercihinde oğlunu serbest bırakan Tahir Efendi:

-“Medresede okuyacağı şeyleri ben öğretirim hanım”, der⁶⁹.

Bütün hayatı medreselerde geçmiş olmasına rağmen, medreselerin son zamanlardaki çöküşünü gören Tahir Efendi, oğlunu meslek tercihinde serbest bırakmakla hatta mülkiyeye gitmesini teşvik etmekle anlaşılmakta ki aynı zamanda ufku geniş bir insandır. Dönemin medreselerinin katılığı ve taassubu onda yoktur.

Mehmet Akif, bu kadirşinaslığın bir ifadesi olarak babası hakkında “Babam Fatih müderrislerinden İpekli Hoca Tahir Efendi Merhumdur ki, benim hem babam, hem hocamdır. Ne biliyorsam kendisinden öğrendim.”⁷⁰ Diyecektir.

⁶⁶Süleyman Nazif. (1971). *Mehmed Akif*. Milli Hareket Yayınları, İstanbul, s.8.

⁶⁷Ersay, a.g.e., s.45.

⁶⁸Nazif, a.g.e.,s.11.

⁶⁹Kuntay, a.g.e., s.6

Tahir Efendi'nin okuttuğu birçok talebeden birisi olan ve kendisini çok seven İbnül Emin Mahmud Kemal Bey, *Son Asır Türk Şairleri* adındaki eserinin, Mehmed Akif kısmı hâşiyesinde, hocası hakkında şu satırları yazıyor :

“.....Salih, fadıl, vefî, sahi, alicenab, mürüvvetkar, müstakim bir üstad-ı kamil idi. Bir aile efradı gibi senelerce beraber yaşadık. Hadidülmizac , seriulinfiâl olduğu halde bizi hiçbir suretle incitmedi... Aslen Buharalı olan refİKası da hüsnü ahlak sahibi muhterem bir hanımdı. Cenab-ı Hak ikisini de mazhar-ı rahmet buyursun.....”⁷¹

Mehmet Tahir Efendi tok gözlü, tok sözlü alim müttaki bir adamdır. Ruhunun bütün hazlarını ilimde ve halka hizmette toplamış, dünya nimetlerine ve servete iltifat etmemiş, 1888 yılında öldüğünde oğluna Müderris Temiz Tahir Efendi lakabından başka dünyalık bir nesne bırakmamıştır⁷².

İşte Akif'in babası ona, sade, temiz, ihtirassız yaşayışıyla, ilme bağlanışıyla, dine ve fazilete inanışı ile örnek olmuştur. Akif, vatan sevgisini ahlak ölçüsünü mukaddesata ecdada bağlılığıyla manevi kaygıyı, büyüğe saygıyı, dünya görüşünü böyle bir babanın hayatından kopya etmiş. Yaşı ilerledikçe, kültür seviyesi genişledikçe İslam-Türk tarihinin şanlı geçmişini dinledikçe müktesebatın gerçeklere tıpa tıp uyduğunu müşahede etmiştir.⁷³

Mehmet Akif'in yukarıda ki ifadelerinden anlaşıldığı üzere annesi de ibadete düşkün ve zahide bir kadındır. Ömer Rıza Doğrul, Emine Şerife Hanım'la ilgili şu bilgileri vermektedir:

“.....Emine Şerife Hanım, tam manasıyla, İslam Türk kadını idi. Sağlam bünyeli, sağlam seciyeli, anlayışlı, tecrübeli ve derin görüşlü bir kadındı. İtikadı bütün bir müslümandı. Beş vakit namazını ihmal etmez, ibadetlerinden haz duyar, itikadlarını yaşar, feragat ruhunu canlandırır, iyilik etmekten, iyilik için koştuktan bahtiyarlık duyar, ince hisli, yüksek ruhlu bir kadındı.....”⁷⁴

Hayatındaki en büyük arzusu hacca gitmek olan Emine Şerife Hanım'ı, Akif 1910 yılında hacca göndermiş⁷⁵, “o da bu dini farızanın ifasından duyulan emniyet ve itimat içinde yaşamış, bu emniyet ve itimat içinde ruhunu Mevla'sına teslim etmiştir.”⁷⁶ 1926 yılında öldüğü zaman 90 yaşında bulunmaktadır.⁷⁷

Görülüyor ki Mehmet Akif'in aile yapısında her şeyden önce dini ve manevi bağlar çok kuvvetlidir. Bu aynı zamanda onun ailesinde muhafazakâr bir havanın

⁷⁰A. Cerrahoğlu. (1964). *Bir İslâm Reformatörü*. İstanbul Matbaası, İstanbul, s.1; Ersoy, a.g.e., s.226; Nazif, a.g.e., s.8

⁷¹İbnülemin Mahmut Kemal.(1930). *Son Asır Türk Şairleri*, Türk Tarih Encümeni Külliyyatı. sy.16, Cüz (cz.) I, İstanbul , s.91.

⁷²Cumalıoğlu, a.g.e., s.6.

⁷³A.g.e., s.7.

⁷⁴Ömer Rıza Doğrul.(1943). Mehmet Akif'in Hayatı. *Safahat*, İnkılap Kitabevi, İstanbul, s.XII.

⁷⁵Düzdağ, *Mehmet Akif Hakkında Araştırmalar*, c.I, s.51.

⁷⁶Doğrul, a.g.m., s.XII.

⁷⁷Adil Yılmazoğlu. (1968). *Mehmet Akif*. Milliyetçi yayınlar, İstanbul, s.11.

hakim olduğunu da göstermektedir⁷⁸. Bununla birlikte katı bir baskı yerine hoşgörünün soluklandığı, okul seçiminde bile Akif'in hür iradesini kullanabildiği huzur dolu bir aile ortamı mevcuttur.

2.3.2. Okul Çevresi

Rüştiye Mektebi'nde baş muallim Hoca Süleyman Efendi, ikinci muallim Mustafa Efendi, üçüncü muallim Hafız Osman Efendi'dir. Fakat Mehmet Akif'in kendisinden en fazla etkilendiği hocası son sınıfta Türkçe derslerine giren Hoca Kadri Efendi'dir. Sıradan nasihatı bile Mehmet Akif üzerinde tesir hasıl eden Hoca Kadri Efendi, II. Abdülhamit devrinin hürriyetperver şahsiyetlerindedir. Akif, bu hocası hakkında şunları söyler:

“.....Hoca Kadri Efendi, Abdülhamit devrinin hürriyetperver şahsiyetlerindedir. O devirde evvela Mısır'a kaçtı. Orada Kanun-i Esasi gazetesini çıkardı. Sonra Paris'e gitti. Paris'te Harbi Umûmi ortalarına kadar yaşadı. İlmen ve ahlâken çok yüksek bir zat. Aslen Hersekli'dir. İngiliz Kerim Efendi'den, Hoca Tahsin Efendi'den okumuş. Arapçası, Acemcesi çok kuvvetli. Fransızca da öğrenmişti. Paris'te ilerletmiştir. Bu zat lisan itibariyle üzerimde çok müessir oldu. O kadar yüksek bir adamın alelade bir nasihatı bile tesir yapar⁷⁹.” Akif'in şahsiyetinin şekillenmesinde Kadri Efendi'nin büyük tesiri vardır.....⁸⁰

Mehmet Akif'in II. Abdülhamit dönemini istibdat yönetimi olarak adlandırıp bu yönetime karşı olmasında ihtimal ki Hocası Kadri Efendi'nin üzerindeki etkisi büyüktür.

Hafızlık hocası (Arap) Mehmed Rasim Efendi, kendisinden Müberred'in El Kamil adlı eseri (Arapça bir eser) okuduğu Hersekli Ali Fehmi Efendi, Muallakât Hocası Halis Efendi de şahsiyetinin gelişmesinde etkili olan hocalar arasında zikredilmelidir⁸¹.

Mülkiye'de ise zamanın en tanınmış edip ve şairlerinden olan Muallim Naci edebiyat öğretmeni olarak derslerine girer. Hocası Muallim Naci'den çok etkilenen Mehmet Akif ilk şiirlerinin hocasından esinlendiğini daha sonraları bizzat kendisi de söyleyecektir.⁸²

Mülkiye'den sonra gittiği Halkalı Baytar Mektebi'ndeki hocalarını da Mehmet Akif şu sözlerle anlatmaktadır:

“.....Baytar Mektebi'nde hocalarımızın ekserisi doktordu. Bunlar da hem mesleklerinde yüksek, hem de dini selâbet erbabı idiler. Bunların telkinleri de dini terbiyem üzerinde

⁷⁸İmamoglu, a.g.e., s.34.

⁷⁹Ayas, a.g.m., ss.517- 518; Düzdağ, *Mehmet Akif Ersoy*, s. 27.

⁸⁰Okay, a.g.e., s.10

⁸¹Geniş bilgi için bkz. Düzdağ, a.g.e., ss.24–35; Okay, a.g.e., s.10; Okay ve Düzdağ, a.g.m., s.435.

⁸²Ayas, a.g.e., s.522; Güvemli, a.g.e., s.4.

müessir olmuştur. İçlerinde bakteriyoloji muallimi Rifat Hüsameddin Paşa gibi kıymetli hocalarımız vardı.....⁸³

Yakın dostlarından Şair Mithat Cemal Kuntay, Akif'in Baytar mektebi günlerini kendi ifadeleri ile şöyle resmetmektedir.

“...Sarıgül’ün Sarı Nasuh mahallesindeki manevi evde yetişen çocuk, müsbet ilimli bu mektepte olanca hızıyla çalışıyor; kimya tahlilhanesinden çıkıp, Nebat laboratuvarına giriyor, toprağın altını üstünü okuyor, yerden bıknca mektebin rasathanesine tırmanıyordu. Fakat Esrarengiz gökyüzünden de bıkıyor ve tatil günleri Kur’an sesiyle dolu olan evine koşarak gidiyordu. Çoktan ölen babasının Kur’an sesiyle hala dolu olan küçük eve... Onda bu rasathane ve ev birbirine karışarak durdu. Baytar Mektebi’nin tahta mihraplı bir camii vardı. Bir de Paris’te okuyan Hekim Rifat Paşa, İnstitü Pastör’den İstanbul’a mikrop kültürünü getirmişti. Mehmed Akif, ne Baytar Mektebinin tahta mihraplı camiine beş vakit gitmek, ne de mektebin laboratuvarına koşmak için mubassır Mehmed’in ne de Doktor Rifat Hüsamet’in kendisini zorlamalarına muhtaç değildi. Halkalı Ziraat ve Baytar Mektebi’nin İmamı Mustafa’nın arkasında da, Pastör’ün huzurunda da aynı imanla duruyordu. Fakat aynı heyecanla değil...”⁸⁴

Kimya, hikmet, nebatat, hayvanat, teşrih, fizyoloji,- hasılı dine karşı olduğu zannedilen- tabii ilimler, irfana susamış, ilme karşı ihtiraslı olan Akif’in beynini doldururken aynı zamanda medreseden getirdiği inanç yükünü ve imanını daha da takviye ederek kuvvetlendirmiştir⁸⁵. Öte taraftan medresenin dini ilimleri onu kara bir bağımlık içine sokup fen ilimlerinden uzaklaştırmasına asla meydan vermemiştir. Kalbini dini ilimlerle, beynini fen ilimleriyle dolduran Mehmet Akif, bu ruhla hayat kavgasına atılmıştır⁸⁶.

2.3.3. Arkadaş Çevresi

Hayatında daima ilimle iç içe olan ve hep doğruyu arayan Akif’in, öğrencilik yıllarında ve öğrenciliğini tamamladıktan sonra bazı arkadaşlarıyla ilmi toplantılar düzenlediği, çeşitli dersler okuduğu görülmektedir. Akif, arkadaşlığa son derece önem verir, dostlarından her zaman bir şeyler öğrenmek ister. İşte şahsiyetinin şekillenmesinde etkisi olan ders ve müzakere arkadaşlarından Mehmet Şevket Bey ve Babanzâde Ahmed Naim Bey bunlardandır.

Sevdiği arkadaşlarından bazılarının isimleri kısaca şöylece zikredilebilir: Darülfünun öğrencilerine “Arap lisanının inceliklerini, edvar ve kaidelerini, ediplerini hatta Arap’ın da tarihini hocanız kadar incelemiş birisini görmedim.”

⁸³Ahmet Kabaklı.(1987). *Mehmed Akif*. Türk Edebiyat Vakfı, 6.Baskı, İstanbul, s.28 ; Ayas, a.g.e., s.520.

⁸⁴Kuntay, a.g.e., s.7.

⁸⁵ Bu dönemde Akif’in pozitivizme kaydığı, pozitivist fikirler taşıdığı hakkında karşıt fikirde olanlar da vardır. Bkz. Rasim Özdenören.(2008). Müslüman Bir Düşünür Olarak Mehmet Akif’in Çelişkileri. *Hece*, 133:70-77; Ortaylı, a.g.m., s.33 ; Erişirgil, a.g.e., s.216.

⁸⁶Nazif, a.g.e., s.10.

dediği Ali Fehmi Bey⁸⁷, Köse İmam'ı kendisine ithaf ettiği Bosnalı Ali Şevki Efendi, Emrullah Efendi, Hicrî Hoca, Akif'in memuriyetinin ilk yıllarında birlikte bulunarak Fransızca çalıştıkları Bursalı Miralay Baytar İbrahim Bey, Safahat'ın yedinci kitabı Gölgeleleri ithaf ettiği ve "Sanatkâr" şiirindeki sanatkâr dediği zat Şerif Muhyiddin Bey'dir.

Baytar Hasan Efendi ki Halkalı'da beraber okudukları ve çok sevdiği bu arkadaşıyla şu konuda ahitleşirler; eğer Akif ölürse Akif'in çocuklarına Şerif Muhyiddin bakacak, eğer Şerif Muhyiddin ölürse onun da çocuklarına Akif bakacaktır. Nitekim arkadaşı Akif'ten önce vefat eder ve Akif onun çocuklarına kendi evlatları gibi bakar.

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nden arkadaşı, aynı zamanda Süleymaniye Kürsüsü'nde şiirini ithaf ettiği Fatin Hoca⁸⁸, Ahmet Nazmi, Baytar Şefik Bey, Neyzen Tevfik⁸⁹, Şair Enver, Muallim Vahyi, baba dostu Abdulhalim Efendi'nin oğlu Muallim Mahir ve bu çok sevdiği arkadaşı için oturduğu evini değiştirdiği Ferid Bey de Mehmet Akif'in yakın arkadaşlarındandır.

Ayrıca veterinerlik okulunda okuduğu sıralarda klasik eserleri okuyacak kadar Fransızcasını ilerletmesi ve Batı Edebiyatından da okumalar yapmasını teşvik eden Ispartalı Hakkı Bey'i de unutmamak gerekir⁹⁰.

2.3.4. Siyasi Çevre

Akif'i daha yakından tanıyabilmek, onun duygu ve düşünce dünyasına daha iyi nüfuz edebilmek için onun yaşadığı dönemin siyasi ve kültürel hayatının genel çizgiler halinde bilinmesinde de fayda vardır.

Mehmet Akif, doğduğunda Osmanlı Devleti, çöküş döneminin son yarım yüzyılı içine girmiş bulunuyordu. Devlet içte ve dışta büyük sorunlarla karşı karşıya idi. Büyük devletler yarı sömürge haline getirdikleri Osmanlı'ya "hasta adam" adını

⁸⁷ Kabaklı, a.g.e., ss.63-64

⁸⁸ Bir gün Fatin Hoca ile Akif, Fatin Hoca'nın evinde öğle yemeğinde buluşmak üzere sözleşirler. O gün çok yağmur yağar. Fatin Hoca Akif'in geleceği saate yakın olan vapuru bekler. Ama hava yağmurlu olduğundan vapurlar çalışmaz. Bunun üzerine Fatin Hoca hizmetçisine haber bırakır ve komşusuna geçer. Tam buluşulacağı zamanda Akif, Fatin Hoca'nın evine gelir. Fatin Hoca'yı bulamayınca hizmetçinin bütün ısrarlarına rağmen durmaz ve yeniden döner. Sonradan anlaşılır ki Akif, Beylerbeyi'nden Vaniköyü'ne kayak tutarak geçmiş ve bunu da söz vermesi nedeniyle yapmıştır. Fatin Hocanın sözünü yerine getirmemesi yüzünden Akif onunla altı ay konuşmamıştır. Bkz: Çantay, a.g.e., s.246; Düzdağ, a.g.e., ss. 248-249

⁸⁹ Baytar Şefik ile Neyzen Tevfik kardeştir ve Akif bunların tahsiliyle bizzat ilgilenir.

⁹⁰ Okay ve Düzdağ, a.g.m., s. 435

takmışlardı. Bu hastanın mirasına konmak için çeşitli manevralara girişiyorlar, birbirleriyle çekişiyorlardı⁹¹.

Osmanlı devlet adamları ise kötü gidişatın siyasi, dini, askeri ve kültürel boyutlarını araştırmadan, tek sebep olarak uğranılan yenilgileri görürler. Bu sebeple III. Selim devrine kadar yapılan yenilik hareketleri devletin askeri gücünü arttıracak tedbirlerdir. III. Selim Nizam-ı Cedid, adıyla anılan programla yenilikler yapar. Kısmen başarılı da olur II. Mahmut, III. Selim'in yaptığı Islahat hareketlerine fırsat buldukça yeni şeyler eklemeye çalışır. Yalnız 1806'da başlayan ve kendi devrinde de devam eden Osmanlı-Rus savaşı isteklerine engel olur. Rum ihtilaliyle de II. Mahmut iyice anlar ki yeniçeriler reform hareketlerine karşıdır. Bu yüzden onları ıslah hareketine girer. Yeniçeriler her şeye itiraz eder hale gelince nihayet II. Mahmut bu ocağı kaldırır. Yerine Asakir-i Mansure-i Muhammediye adıyla yeni bir teşkilat kurar. Osmanlı Devleti'nde II. Mahmut bundan başka, devlet düzeninden, ordu kıyafetlerine, sadrazamın durumundan, eğitime kadar pek çok alanda yenilik yapar⁹².

Sultan II. Mahmut'un ölümüyle tahta geçen oğlu Abdülmecid'e Sadrazam Mustafa Reşit Paşa Tanzîmatı ilan ettirir⁹³. (1839) Tanzimat Fermanı, Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu buhranlı günlerin atlatılması, Batı dünyasında meydana gelen yeniliklerin takip edilmesi ve devletin devamı için hemen hemen bütün müesseselerinin yenilenerek düzenlenmesinin bir sonucudur. Ancak tüm bu çabalara rağmen, halkın ve bilhassa devlet erkânının ahlâkî çöküntüsü, istenen neticelerin alınamamasına neden olmuştur⁹⁴.

1856 yılında da Osmanlı Devleti'nin iç bünyesindeki düzenlemeleri hedef alan Islahat Fermanı ilan edilir⁹⁵. Ferman, Paris Antlaşması maddelerinin içinde de yer aldığı için siyasi bir niteliği de vardır. Bu fermanla gayr-i müslimlerin durumları daha da iyileştirilir. Zaten Osmanlı Devleti tarihi boyunca gayr-i müslimlerin haklarını kendiliğinden, kendi isteğiyle korumaktaydı. Fermanla sanki daha önceki uygulamalarıyla Osmanlı Devleti adaletsizlik yapıyordu da şimdi bu adaletsizliği ortadan kaldırmak için resmen bir girişimde bulunuyormuş havası oluşturulmak istenir. Böylece Avrupa devletleri bu fermanla Osmanlı'nın iç işlerine karışma fırsatını elde eder. Hâlbuki devletin iç işlerine karışılmamasına dair madde de

⁹¹Zeki Sarihan.(1996). *Mehmet Akif*. Kaynak Yayınları, İstanbul, s.16.

⁹²Gencer, a.g.m., ss.436–438

⁹³ Rifat Uçarol. (2008). *Siyasi Tarih (1789-2001)*. 7. Baskı, Der Yayınları, İstanbul, s.203

⁹⁴Gencer, a.g.m., s. 445

⁹⁵Uçarol, a.g.e., s.236

fermana eklenmiştir. Batılı ülkelere yaranılmak için yapıldığı açıkça görülen ve sadece onların tesirleriyle maddeleştirilen bu fermanla Osmanlı toplumuna şekil veren pek çok şey değiştirilir. Tanzimat ve Islahat fermanlarıyla idari, içtimai, askeri ve hukuki alanlarda iyileştirme ve düzeltme faaliyetleri hızlandırılmaya çalışılır.

1789 yılındaki Fransız İhtilali'yle ortaya çıkan milliyetçilik akımından en fazla Osmanlı İmparatorluğu etkilenmiştir. Bünyesinde pek çok ırk ve milletten insanı barındıran Osmanlı'nın bu akımdan etkilenmesi de oldukça doğaldır. Aslında devlet adamları son derece samimi çalışmalarla devleti bu durumdan kurtarmak için tedbirler almıştır. Ancak bu tedbirler pek bir işe yaramaz, sadece küçük teselliler olarak tarihte yerini alır. Tanzimat ve Islahat Fermanları henüz aydınların iyileştirme faaliyetlerine girmeden önceki devlet adamlarının çalışmalarıdır. Batının gücü kabul edildikten sonra onlardan bir şeyler öğrenmek için Avrupa'ya aydın kesimden bazı kimseler gönderilir. Tam yenilenmeye hazırlanıldığı bu zamanlarda, 1853 Kırım Savaşı ve ardından 93 Harbi'nin çıkması, diğer yandan Balkanlarda birbirini takip eden isyanlar, her isyanın kopardığı vatan parçaları ve kaybedilen topraklar, yersiz yurtsuz kalan yüzlerce insanımızın büyük ızdıraplara ve zulme maruz kalması sosyal, idari, maddi ve manevi yapıyı perişan etmiştir. 1873'te doğan Akif, bu hadiselerin çoğunu aile reisi dersiâm olan bir evde yaşamış olmalıdır. Üstelik Tahir Efendi, Balkanlardan gelmiş bir bilgindir. Elbette bu olaylar Akif'in dimağında ve hafızasında derin izler bırakmıştır⁹⁶.

İşte Akif'in doğduğu yıllarda Osmanlı tahtında Sultan Abdülaziz oturmaktaydı. Çocukluğunu yeni yeni fark etmeye başladığı ilk oyun yıllarında Abdülaziz'in tahttan indirildiği (30 Mayıs 1876) ve yerine V. Murat'ın tahta geçtiği sırada Mehmet Akif, henüz üç-dört yaşlarındaydı⁹⁷. O, bu taht değişikliklerinde halkın heyecanını, halk arasındaki söylentileri ve Abdülaziz'in bileklerini keserek intihar etmesini ya da öldürülmesi olayının halk üzerindeki tesirlerini anlamasa bile ihtimal ki etkilenmiştir. Zira o, dört yaşında okula başladığına göre, çevresindeki hareketli durumlara birazcık olsun şahit olmuş olabilir. Sonra aynı yıl II. Abdülhamit'in tahta geçişi bunun yankıları ve uyandırdığı atmosferi de çocuk olarak teneffüs etmiştir.⁹⁸

⁹⁶Kâzım Yetiş. (2006). *Bir Mustarip Mehmet Akif Ersoy*. 1. Baskı, Akçağ Yayınları, Ankara s.46.

⁹⁷Uçarol, a.g.e., s.366.

⁹⁸İmamoğlu, a.g.e., s.19.

II. Abdülhamit tahta çıktıktan bir yıl sonra Osmanlı Devleti, büyük bir savaşın içine sürüklendi. 1877-1878 Türk-Rus savaşı patlak verdiği zamanda Akif, henüz dört yaşındaydı. Babası onu mahalle mektebine götürüyordu. Akif, ezan ve sâla sesleri arasında evden camiye ve mektebe gidip gelirken Ruslar, Osmanlı'yı kısıkaç içine almışlardı. Osmanlı Devleti'nin durumu karşısında iştahı kabaran Ruslar, Balkanlardaki milliyetleri Osmanlılara karşı kışkırtmış, Sırpıları silahlandırmış, kendileri de Osmanlı'ya savaş ilan etmişti. Gazi Osman Paşa'nın Plevne'de Gazi Muhtar Paşa'nın Doğu Anadolu'da destanlar yazmalarına rağmen Ruslar, batıda İstanbul kapılarına dayanmış, Doğu'da Erzurum'a kadar ilerlemiştiler⁹⁹.

“93 Harbi” diye anılan bu savaşın sonunda bir milyon göçmen, Bulgaristan yönünden İstanbul'a doğru akmaya başladı. “Hasta adam”ın ölmemesi için İngiltere'nin gösterdiği politik desteğe rağmen Osmanlı Devleti 1878 Berlin Antlaşması'yla büyük toprak parçaları kaybetmekten kurtulamadı.

Anlaşılan o ki beş yaşındaki Akif, çökmeye doğru giden bir devlet, savaşlar, yenilgiler, buhranlar, göçler ve bunların acısını yüreklerinde duyan insanlar arasında yetişiyordu.

2.3.5. Sosyal ve Kültürel Çevre

Kuruluşundan beri bu denli sarsıntı geçirmeyen Osmanlı Devleti'nin siyasi hayatında görülen bu korkunç çalkantılar doğal olarak dönemin sosyal ve kültürel hayatını da oldukça etkiler.

Akif'in doğduğu yıl, 1839 Gülhane Hattı Hümayunu ile başlayan Tanzimat Dönemi devam ediyordu. Devlet hayatında yenileşme hareketlerinin yanında kültür, sanat, edebiyat hayatında da Batı'dan büyük etkilenmeler oluyordu. 1789 Büyük Fransız Devrimi, 1830, 1848 devrimleri, 1871 Paris Komünü'nün yaydığı özgürlükçü düşünceler Osmanlı aydınları arasında yankılar buluyordu. Vatan ve millet kelimeleri şiire girmişti. İlk sahne eserleri, ilk romanlar yazılmış, gazete okumak aydınların alışkanlığı haline gelmişti.

1789 devrimci Avrupa'sının etkisi altında Türkiye'de liberalleşme mücadelesini başlatmış olan aydınlar hayattan ayrılıyorlardı. Şinasi, Akif doğmadan iki yıl önce 1871'de ölmüştü. Ali Suavi, 1878'de, Akif'in Fatih'teki Emir Buhari

⁹⁹Sarıhan, a.g.e., ss.15-16.

Mektebi'ne başladığı yıl öldü. Ziya Paşa, 1880'de hayata gözlerini kapadığı zaman Akif yedi yaşındaydı. Mithat Paşa'nın Taif'te boğdurulduğu 1884'te on birinde, nihayet Namık Kemal, 1888'de yarı sürgün hayatında öldüğü zaman Akif, artık on beş yaşında bir delikanlıydı¹⁰⁰.

İşte Mehmet Akif'in düşünsel öncülerine¹⁰¹ bakıldığında gençlik şiirleri arasında bulunan Terci-i Bend'de Ziya Paşa'nın tesiri hissedilmektedir. Asıl gelenekçi yönünü besleyense Mülkiye'den hocası olan Muallim Naci'dir¹⁰². Gelenekçiliğin o dönemdeki en önemli isimlerinden olan Muallim Naci, batı tarzı yenilikçilerle gelenekçiler tartışmasında gelenekçilerin sözcüsü durumundadır¹⁰³. Bu çerçevede üzerinde tesiri olanlardan biri de Abdülhak Hamid (Tarhan)'dır. Bu tesir 1908 yılından sonraki şiirlerinde pek de hissedilmeyecektir.¹⁰⁴

Vatan Şairi Namık Kemal de düşünceleri, mücadeleciliği ve edebi kişiliğiyle Türk toplumunu en çok etkileyen kişilerin başında gelir. O kadar çok sevdiği Namık Kemal'in üslubundaki haşmet ve azamet¹⁰⁵ Akif'i de etkisi altına alacak ve Namık Kemal'i bu yönüyle Akif, hep sevdikleriyle özdeşleştirecektir. Bunlardan biri Kıyıcı Osman'dır. Mehmet Akif'in anılarında bahsettiği Kıyıcı Osman, Fatih'ten Akif'in çocukluk arkadaşıdır. Akif'in son günlerinde Mısır apartmanında onu ziyarete gelir. Akif, Kıyıcı Osman'ı “ Osman Pehlivan, Namık Kemal'in ümmisiydi. Vatanını onun kadar severdi. Sonra Müslüman adamdı iki rekât namaz kılmadan güreşmezdi¹⁰⁶.” sözleriyle tanıtır. Ayrıca kendisinin çok sevdiği Muhammed Abduh'un ölümü üzerine yazdığı bir anma yazısında Abduh'u, yine Namık Kemal'le özdeşleştirecektir¹⁰⁷.

Mehmet Akif'in gelenekçiliği, yenilikçiliğini engellememiştir. XIX. asrın ikinci yarısında İslam ülkelerinde daha çok entellektüel planda bir hareket olarak başlayan İslamcılık, Mehmet Akif'i de etkisi altına alacaktır. Batının teknolojisini nakletmek fakat manevi kültürel değerlerde İslam kaynaklarına sadakati savunan

¹⁰⁰ A.g.e., ss.15-16.

¹⁰¹ Abdurrahim Karadeniz. (2008). Mehmet Akif'in Düşünsel Öncüleri ve Gelenek Algısı. *Hece*, 133:46.

¹⁰² Mehmet Akif'in İstanbul Darülfünun'daki ilk dersinde, talebeye, Muallim Naci'nin Tevhid'ini yazdırıp, dersin sonuna kadar bunun izahıyla uğraşması da, Muallim Naci'ye olan alakasını pek iyi anlatır. Bkz. Fevziye Abdullah Tansel. (1945). *Mehmed Akif Hayatı ve Eserleri*. Kanaat Kitabevi, İstanbul, s.11; Fergan, a.g.e., c.II, s.112.

¹⁰³ Mehmet Doğan. (1989). *Camideki Şair Mehmed Akif*. Nehir Yayınları, İstanbul, s.20.

¹⁰⁴ Birinci, a.g.m., s.76; Doğan, a.g.e., s.20.

¹⁰⁵ Nazif, a.g.e., s.15.

¹⁰⁶ Kuntay, Mehmed Akif, s.179.

¹⁰⁷ Karadeniz, a.g.e., s.48

çağdaş İslam düşünürleri, Cemaleddin Afgani (1838-1897), Muhammed Abduh (1848-1905) ve Abdürreşid İbrahim bu hareketin ilk önemli temsilcilerindedir. Ayrıca, Cemaleddin Afgani ve Muhammed Abduh, Paris'te el-Urvetü'l Vüska adlı İslam Âlemi'nde antiemperyalist eğilimler doğuran bir dergi yayımlamışlardır¹⁰⁸.

İttihad-ı İslam düşüncesinden beslenen Sait Halim Paşa da Mehmet Akif'in düşünsel etkisi altında kaldığı kişilerdendir. Bu etki o kadar fazladır ki Sait Halim Paşa'nın, İslam Ümmeti'nin en büyük mütefekkeri olduğunu belirtmektedir¹⁰⁹.

Mehmet Akif'in şiir anlayışını etkileyen isimler arasında ise İranlı Hafız ve Sadi vardır. 1898 yılından itibaren Servet-i Fünunda yayımladığı tercümelemler arasında Hafız'ın şiirleri de bulunmaktadır. Sadi ise hikmetli hikâyeleri nazmetmesi ile Mehmet Akif'i etkileyecektir.¹¹⁰

Mehmet Akif, Arap şairlerinden İbnülfâriz'i de okuyacak fakat asla kendini sadece doğuyla sınırlamayacak, Fransızlardan da Lamartine ve Emile Zola'yı da o ölçüde sevecektir. Arkadaşlarından Süleyman Nazif, Mehmet Akif'in bu çok yönlülüğünü şöyle anlatmaktadır.

“....Edebiyatta... güzel olmak şartıyla her eseri sever, şekil ve mevzuu ne olursa olsun. Fuzuli'nin gazelleri gibi Muhteşemi Kâşânî'nin mersiyesi, Alphonse Daudet'in Jack'ı, Sapho'su gibi, Abdülhak Hamid'in “ Bir Sefilenin Hasbihali” onu aynı şekilde duygulandırır. Eşsiz heccav Eşref Merhumun müstehcen şiirlerini bile sanat aşkıyla takdir ettiğini çok defa gördüm... Viktor Hugo'yu da pek ziyade beğenir... Şairlerimizden Nedim'i de çok sever... Fuzuli'yi, Nedim'i seven Mehmed Akif'in fakat Nef'i ye o kadar sevgisi yok....”¹¹¹

Görülüyor ki Akif, zengin bir doğu ve batı edebiyatı birikimine sahiptir. Okuduğu eserlerin çoğunu yazıldığı dilden okumuştur. Okudukları arasında; Muallakat, Divan-ı Hafız, Gülistan, Mesnevi, Fuzuli Divanı, Feyzi-i Hindi, Muhammed İkbâl sayılabilir. Ayrıca batı edebiyatından da W. Sheakspare, Milton, Ernest Renan, Anatole France, Alfred de Musset, J.J. Rousseau, Alexandre Dumas Fils, Sienkiewicz gibi şair ve yazarların eserleri de ilave edilebilir¹¹².

¹⁰⁸Doğan, a.g.e., ss.22-23.

¹⁰⁹Karadeniz, a.g.e., s.53.

¹¹⁰Doğan, a.g.e., s.21.

¹¹¹Nazif, a.g.e., s.14; Hilmi Yücebaş. (1958). *Bütün Cepheleriyle Mehmet Akif*. Dizerkonca Matbaası, İstanbul, ss.56-57.

¹¹²Okay ve Düzdağ, a.g.m., s. 435.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MİLLİ MÜCADELE'YE KADAR BİRLİK VE BERABERLİĞİ SAĞLAMAYA DÖNÜK FAALİYETLERİ

3.1. DÖNEMİN FİKİR AKIMLARI

Batı karşısındaki mağlubiyeti durdurmak veya imparatorluğu ayakta tutabilmek için yapılan çalışmalar beraberinde pek çok problemi de getirmiştir. Batı tekniği, sanayi ile bir kuvvet olarak Osmanlı'nın karşısındadır. Batı'nın üstünlüklerinin alınması gerekmektedir. İşte bu noktada ihtilaflar ortaya çıkmıştır. Batı'nın nesi alınacak, ne ölçüde alınacak ve de devlet nasıl ayakta tutulabilecektir? İşte bu konuda doğan fikir ayrılıkları bünyeyi kemirecek bölünmelere sebep olmuştur.

Herkes devletin dirlik ve bütünlüğünü temin edecek formülün kendisinde olduğunu iddia ediyordu. Bu teorik görüşler ve fikir akımları ise şunlardır:

1. Osmanlıcılık
2. Batıcılık
3. Türkçülük
4. İslamcılık

3.1.1. Osmanlıcılık

Osmanlıcılık fikri, Osmanlı Devleti'nin yapısından gelen bir düşünce hareketidir. Kuruluşundan Tanzimat devrine gelinceye kadar, Osmanlı Devleti'nde hanedana dayanan bir Osmanlılık fikrinin devam ettiği görülmektedir¹¹³. Bunun sistematik bir düşünce hareketi biçimine dönüşmesi XIX. yüzyılın ikinci yarısında Namık Kemal, Ziya Paşa, Deli Hikmet, Ebuzziya Tevfik, Recâî-zade Celâl gibi gençlerin öncülüğünde oluşturulmuş Jön Türkler ile başlar ve İttihat ve Terakki

¹¹³ Refik Turan vd. (1996). *Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi*. 4.Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara, s.49.

Cemiyeti'nin kurulması ile ideolojik bir nitelik kazanır. Temelinde Osmanlı Devleti'nin bünyesinde var olan farklı unsurların birleşmesi ve Osmanlı'nın ortak bir siyasî güç olarak yeniden canlanması ve güçlenmesi ilkesine dayanmaktadır. Bu fikirler ise ağırlıklı olarak “Şurâ-yı Ümmet” gazetesinde yayımlanmıştır¹¹⁴.

Yine bu dönemde Batı tarzında yeni bir vatan anlayışı ortaya çıkmıştır. -Menfaat esasına dayanan bir vatan anlayışı- Madem ki bu topraklardan hep beraber istifade ediliyor, o halde vatan beraberce korunmalıdır. İster Türk, ister başka bir kavimden olsun, ister Müslüman, ister başka bir dinden olsun herkes bu vatandan istifade etmektedir. Ona karşı vazifemiz de müşterek olmalıdır. Bunun içindir ki bir ara Müslüman olmayanların da askere alınması kararlaştırılmış ise de uygulamaya konulmamıştır. Çünkü Müslüman olmayanlar askerlik yapmak istememişlerdir¹¹⁵.

Osmanlıcılık formülü, ne Balkanları ne de Arapları hiçbir zaman tatmin etmemiştir. Osmanlıcılık görüşü, ayrıca zamanında gelişmeye başlayan milliyetçilik akımının gereklerine tamamen zıt bir şekilde ortaya çıktığından ve gerçeklere de cevap vermediğinden başarısızlığa uğramıştır¹¹⁶.

3.1.2. Batıcılık

Siyasî platformda Yirmi sekiz Çelebi Mehmet Efendi'nin 1725 yılında Viyana ve Paris sefiri olarak geniş sayıdaki maiyeti ile Avrupa'ya gitmesine kadar uzanan bir geçmişi olan Batılılaşma hareketi ve fikri, XIX. yüzyılda yaygınlaşmış; askerî alanda olduğu kadar eğitimde de Batı kültür ve medeniyetine yönelme ve bazı müesseselerin şekil yönünden batıdaki benzerlerine göre uydurulması¹¹⁷ özellikle devlet katında rağbet görmüştü. Bu yüzyılın ortalarına doğru Sadık Rıfat Paşa ile Mustafa Sami Efendi'nin Avrupa'ya bakış tarzını, kaleme aldıkları Avrupa hayatını anlatan eserleri, aydınlar arasında beğenilerek okunur. Üstelik İkinci Mahmut devrinde Saray'da bir Batı modası esmeye bile başlar. Devlet katında Batı modeli, resmî daireler oluşturulur. Avrupalı yaşayış tarzı saraydan konağa ve köşke doğru kayar. Oradan da halk arasında moda olarak yaygınlaşır.

Batıcılık fikri edebiyat dünyamızda basın hayatının oluşumu ile hızla gelişir ve yaygınlaşır. Başta Şinasi'nin ilk özel gazetesi ile başlayan bu bakış açısı, gazete

¹¹⁴ İsmail Parlatır. (2009). İkinci Meşrutiyet Dönemi Fikir akımları içinde Mehmet Akif. *I. Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu*, 19-21 Kasım 2008, c.1, Burdur, s.425.

¹¹⁵ Yetiş, *Mehmet Akif'in Sanat- Edebiyat ve Fikir Dünyasından Çizgiler*, s.167.

¹¹⁶ Hamza Eroğlu. (1990). *Türk İnkılâp Tarihi*. Savaş Yayınları. Ankara, s.62.

¹¹⁷ Enver Ziya Karal. (1995). *Osmanlı Tarihi*, c. VIII, TTK, Ankara, s.565.

etrafında yetişen gençler ile yeni boyutlar kazanır. Batıda eğitim gören veya İstanbul'da Batılı eğitim sistemiyle yetişen gençler arasında siyaset, edebiyat ve sanat alanındaki fikirler yaygınlaşmaya başlar. Yüzyılın sonunda “Servet-i Fünûn” edebî hareketi bunun en belirgin örneğidir. İkinci Meşrutiyetle beraber başta Tevfik Fikret, Hüseyin Cahit, Ahmet Cevdet gibi yazar ve fikir adamları “Tanin” gazetesi ile bu görüşleri savunurken bir yandan da kaleme aldıkları eserlerinde bu fikirleri işlemekten geri kalmazlar¹¹⁸.

3.1.3. Türkçülük

Osmanlıcılığın bir siyasi akım olarak başarı göstermemesi, realite karşısında bir kıymet ifade edememesi, bu devrin sonunda, devletin siyasi ve sosyal bütünlüğünü koruma amacıyla o devrin milliyetçilik görüşüne uygun yeni bir akımın, Türkçülüğün doğmasını zorlamıştır¹¹⁹.

Ziya Gökalp, Türkçülüğün Esasları'nda Türkçülüğün tarihini verirken Türkçülüğün ilk babaları Ahmet Vefik Paşa ile Süleyman Paşa'yı gösterir. Ahmet Vefik Paşa'nın 1876'da yayınladığı Lehçe-i Osmanî adlı sözlüğü, Türkçenin ve Türklük ruhunun uyanmasında ilk örnekleri oluşturur. Süleyman Paşa'nın ise 1876'da yayınladığı İlm-i sarf-ı Türkî adlı gramer kitabı, onun Türk diline verdiği değeri gösterir¹²⁰.

Osmanlı toprakları bünyesindeki Türkleri hem ırk hem de din bağları ile birbirine sıkı bir şekilde bağlamayı ilke edinen Türkçülük fikri, Tanzimat'tan sonra kendini göstermeye başlamış ve II. Abdülhamit devrinde, bir fikir hareketi olarak gelişmiştir¹²¹.

XX. yüzyılın başında Necib Asım'ın çalışmaları ile Mehmet Emin'in şiirleri yeni bir cereyanı müjdeliyordu. Bu “Türkçülük” idi. Ahmet Cevdet Bey'in “İkdam” gazetesini Türkçülerin emrine vermesi ile de bu hareket yayılmakta gecikmedi. Bunlara, İstanbul dışında yetişen Türkçüler de katıldı. Özellikle Mısır'da 1900'de çıkmaya başlayan “Türk” gazetesi, Türkçü gençlerin yazılarını yayımlamaya başladı. Bunların başında Ağaoğlu Ahmet, Hüseyin-zade Ali Bey, Akçuraoğlu Yusuf geliyordu.

¹¹⁸Parlatır, a.g.m., s.426.

¹¹⁹Eroğlu, a.g.e., s.63.

¹²⁰Parlatır, a.g.m., s.425.

¹²¹Karal, a.g.e., s.551.

İkinci Meşrutiyetle birlikte Türkçülük hareketlerinin hız kazanması ile bir takım dernekler de oluşmaya başlar. Bunlardan ilki 25 Aralık 1908’de kurulan Türk Derneği’dir. Onu Türk Yurdu izler. Mehmet Emin, Ahmet Hikmet, Ağaoğlu Ahmet, Hüseyin-zâde Ali, Akçuraoğlu Yusuf’un 8 Ağustos 1911’de kurduğu bu dernek, yayın organı olarak 24 Ekim 1911’de “Türk Yurdu”nu çıkarmaya başlar. Türkçülük fikrinin yoğun olarak işlendiği süreli yayın ise “Genç Kalemler” dergisidir. Genç Kalemler, Ömer Seyfettin, Ali Canip ve Ziya Gökalp’ın gayretleriyle Selanik’te edebiyat dünyamıza katılırken, buraya kadar kısaca ana hatlarını çizdiğimiz Türkçülük hareketlerinden şüphesiz etkilenmiştir. Özellikle 1900 sonrası faaliyetlere bu gençler, bizzat tanık olmuşlardır. Onların millî bir edebiyat yaratma yolunda bu hareketlerden beslendiklerini gözden uzak tutmamak gerekir¹²².

Netice olarak Türkçülük, memleket içinde dil, edebiyat ve tarih alanlarında bir fikir hareketi olarak gelişmiş ve aydınlar arasında saha kazanmıştır. Okullarda ve okul çevrelerinde milli şuurun gelişmesine hizmet etmiştir¹²³.

3.1.4. İslamcılık

Ana kaynağını Fransız-İngiliz ve Rus diplomatik yazışmalarının oluşturduğu Panislamizm veya diğer bir ifade ile İttihad-ı İslam terimi Osmanlı İmparatorluğu kamuoyunda bir kavram ve düşünce olarak, ilk defa Yeni Osmanlıların Avrupa yayınlarında kullanılmış ve geliştirilmiştir¹²⁴.

İslamcılık Osmanlı Devleti’nin sosyal ve siyasi bütünlüğünü korumak amacıyla ileri sürülen düşünce şekillerinden biri olarak, gerek Tanzimat’tan önceki devrede, gerek Tanzimat devrinin, fermanının ve bu devrin fikir hareketlerinde, gerekse I. ve II. Meşrutiyet devrinin fikir ve uygulama alanında görülmüştür¹²⁵.

İslâmıcılık, aslında Osmanlı Devleti’nin kuruluş felsefesinde var olan bir değerdir. Üstelik yüzyıllar boyu bu ruh ile yaşayan ve gelişen Osmanlı Devleti, yönetim biçimi ve idaresini de bu değerler manzumesi olan “şeriat” düzeni üzerine oturtmuş ve “hilafet” ile bu düzeni taçlandırmıştı. Yani, İslâmıcılık fikri Osmanlı’nın kuruluşundan beri süregelmekte ve hayatini sürdürmekteydi. Ancak onun bir ideoloji olarak gündeme gelmesi, daha doğrusu farklı fikir akımlarının karşısına bir

¹²²Parlatır, a.g.m., s.426.

¹²³Karal, a.g.e., ss.546-547.

¹²⁴Metin Hülagü. (2008). *İngiliz Gizli Belgelerine Göre Milli Mücadelede İslamcılık ve Turancılık İslam Birliği ve Mustafa Kemal*. Timaş Yay., İstanbul, s.11.

¹²⁵Eroğlu, a.g.e., s.62.

ideoloji olarak sunulması XIX. yüzyılın ikinci yarısından sonra olur. Hatta Osmanlı aydınları arasında farklı yorumlara bile tabi tutulmuş ve tartışılmıştır. Söz gelişi başta Âli ve Fuat Paşalar olmak üzere pek çok aydın Osmanlılık fikrinin ve siyasetinin zayıflamaya yüz tuttuğu dönemlerde, İslâmcılığı, “Bütün Müslümanları Osmanlı Devleti ve idaresi altında siyasî bakımdan birleştirmek” biçiminde değerlendirir ve savunurken başta Celâl Nuri olmak üzere bazı aydınlar ise İslamiyetlin bir siyaset ve hükümet gayesi gütmeyeceğini ve manevî bir birliğin ifadesi olduğunu savunmuşlardır. Yusuf Akçura ise Üç Tarz-ı Siyaset adlı kitabında İslamcılığı “siyasî bir birlik” olarak nitelemiş Genç Osmanlılar ile birlikte bu fikrin yükselmeye başladığını söylemiştir¹²⁶.

II. Abdulhamit zamanında Devletin resmî politikası haline gelecek olan İslâm birliği, Batı emperyalizminin dünya çapındaki yayılışı karşısında, ülkelerinin sömürgeleştirilmesine tepki gösteren Müslümanların duygu ve düşüncelerini dile getiren, buna İslâmiyet’te çare arayan akım olarak tanımlanabilir. İslâm Birliği fikri, padişaha İslâm dünyasının lideri rolünü verdiği için, II. Abdülhamit’e de çekici görünmüştü. II. Abdülhamit, Jön Türklerin ayrılıkçı unsurlarla birlikteliğine ve Avrupalıların emperyalist girişimlerine karşın, dünyadaki 300 milyon Müslümanın halifesi olarak tanınmak yolunda geniş bir coğrafyada önemli çalışmalarda bulunmuştu. Sultanın amacı tüm dünya Müslümanlarını tek çatı altında toplamak, yabancıların işgallerini durdurmaktı¹²⁷. Sultan, bu amaçlarını gerçekleştirmek için Cawa’ya siyasî temsilci tayin etmiş, İran, Türkistan, Çin, Hindistan, Afrika ve Japonya’ya ajanlar gönderip müthiş bir din propagandasına girişmiştir¹²⁸.

İkinci Meşrutiyet döneminin bu zengin fikir hayatı içinde Türkçülük, Batıcılık ve İslâmcılık çizgisinde Mehmet Akif, şüphesiz İslâmcılık fikri çerçevesinde yerini almıştı¹²⁹. Ancak, Akif’in İslâmcılık anlayışı, körü körüne bir İslâm inancı değil, bu devlete ve halka yeni bir ruh ve kimlik kazandıracak; gerçek manada İslâm’ı yaşatacak bir yeni düzen etrafında yoğunlaşıyordu. Bununla Akif, Türk milletinin siyasi ve idari reisliği altında bütün İslam Âlemi’nin bir araya

¹²⁶Parlatır, a.g.m., s.427.

¹²⁷Yusuf Ziya Bildirici. (2009). Mehmet Akif’in Çağında Propaganda ve Karşıt Propaganda. *I. Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu*, 19-21 Kasım 2008, c.II, Burdur, s.823.

¹²⁸Karal, a.g.e., ss.546-547.

¹²⁹Naci Bostancı. (2003). *Milli Egemenlik, İstiklal Marşı ve Mehmet Akif Ersoy Paneli*, Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Ankara, s.69.

getirilmesini arzulamıştır¹³⁰. Müslüman dünyasını el ele verdirmek ve tek cephe halinde görmek arzusu idi. Bu yüzden de hayatı boyunca İslam birliği için yanıp yakılmıştır¹³¹.

Neticede bu dönemde ortaya çıkan bu fikir akımları, teferruattaki ayrılıklar, beraberinde Osmanlı bünyesini sarsacak bölünmelere, fikir ayrılıklarına ve sert tartışmalara neden olacaktır.

3.2. İTTİHATÇILIĞI VE SARAYA KARŞI TUTUMU

23 Temmuz 1908'de (10 Temmuz 1324) Osmanlı ülkesinde ikinci defa Meşrutiyet ilan edildiği sırada Mehmet Akif, İstanbul'da "Umûr-i Baytariye Dairesi müdür muavini olarak bulunuyordu¹³².

Mehmet Akif'in yetiştiği, bilhassa ilk şiir kitabı olan birinci Safahat'ı yayınladığı devir, istisnasız hemen her aydının cemiyet meseleleriyle, dolayısıyla politika ile az veya çok ilgilendiği bir devirdir. 1908 Meşrutiyet hareketinden önce hiçbir zaman Türk toplumu ve insanı siyasetle bu tarihten sonraki kadar meşgul, politika ile bu kadar iç içe geçmiş değildir.

Haliyle, Akif de cemiyetin bu buhranlı çağının istisnası değildir. Gençlik bahsinde de görüldüğü üzere gençlik yıllarında daha çok Ziya Paşa, Muallim Naci, Abdulhak Hamid tarzı bir şiir tutturan Akif'in bu yönü, daha çok bağımsız, zaman zaman da siyasî, askerî, dinî maksatlı teşekkül ve gruplarla çalışmasına yol açmıştır. Ancak bu şekil çalışmalarında, bağlı olduğu grubun partizan bir üyesi olmamış, hele şahsî menfaati için karakterinden, idealinden, prensiplerinden asla taviz vermemiştir¹³³.

Yıllardan beri mutlakiyet idaresine karşı, gizli bir ihtilalci örgüt şeklinde çalışan İttihat ve Terakki Cemiyeti, meşrutiyetin ilanından sonra açıktan üye kaydına başlamıştı. Bu cemiyet memlekete bir Hürriyet-i Meşrua (şeraite uygun hürriyet) getireceğini, felakette olan vatani kurtaracağını, orduyu ve yönetimi, eğitimi ve medreseleri ıslah edeceğini vaat ediyordu¹³⁴. Memleketin çok kötü olan durumu karşısında, henüz gücü ve kabiliyeti belli olmamakla beraber, hemen hemen bütün

¹³⁰ Abdülkerim Abdulkadiroğlu ve Nuran Abdulkadiroğlu. (1990). *Mehmed Âkif Ersoy'un Makaleleri*, Kültür Bakanlığı, Ankara, s.VII.

¹³¹ Sâmîha Ayverdi. (1976). *Âbide Şahsiyetler*, Kültür Bakanlığı, İstanbul, ss.148-149.

¹³² Düздаğ, a.g.e., s.19.

¹³³ Okay, a.g.e., ss.16.

¹³⁴ Fergan, a.g.e., s.603.

aydınlarla birlikte, din âlimleri ve tekke şeyhleri de cemiyeti bir ümit olarak görmekte ve desteklemekte idiler¹³⁵.

Daha önceki gizli teşkilat günlerinde bu cemiyetle ilgilenmeyen Mehmet Akif, Mithat Cemal'in ifadesine göre; Meşrutiyetin ilanından hemen sonra Fatin (Gökmen) Hoca aracılığı ile cemiyete kayıt olur. Millete faydalı olacak irşat ve eğitim faaliyetlerine katılmak niyeti şeklinde anlaşılan bir istekle buraya üye olmayı kabul ettiği anlaşılmaktadır.

Nitekim üyeliğinden sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin şehzade başı kulübünde Arapça dersleri verdiği ve getirdiği tercüme usulünün ilgili çevrelerce çok beğenildiği, devam edenlerden çoğunun yüksek tahsil gören talebeler olduğu ve derslerinin kalabalık bir dinleyici kitlesince izlendiği bilinmektedir¹³⁶.

Eski bir ittihatçı olan Fatin Hoca'nın anlattığına göre: Mehmet Akif kendisinin cemiyetle ilgili açıklamalarını dinledikten sonra, üye olunurken yapılması gereken yemine karşı çıkmış, yemindeki "Cemiyet'in bütün emirlerine, bila kayd ü şart itaat" ibaresini kabul etmeyerek: "Ben cemiyetin yalnız emr-i ma'rufuna biat ederim. Mutlak söz veremem"¹³⁷ demiştir. Akif'in bu tutumundan çok etkilendiğini ifade eden Fatin Hoca, Meşrutiyet'in ilanının daha onuncu gününde, herkesin taşkın bir heyecan içinde bulunduğu ve İttihat ve Terakki'nin "Cemiyet-i Mukaddese" olarak yüceltiildiği sırada Akif'in bu cesareti göstermesine, edeceği yemine ve vereceği söze bu kadar önem vermesine ve örgüte girip girmemeye aldırmasına bakarak, bu üyeliğin kişisel çıkar düşüncesiyle olmadığına dikkati çekmektedir. Oysa o günlerde bir mevki kapmak ve yerinden emin olmak düşüncesi ve endişesiyle, büyük bir kalabalığın cemiyete üye yazılmak için çırpınmakta olduğu bilinen bir gerçektir¹³⁸.

Mehmet Akif'i daha önce elden ele dolaşan şiirlerinden tanıyan ve ilk defa bu yemin esnasında gören Fatin Bey,¹³⁹ Akif'in kararlılığı karşısında, kendi iradesi ile yemini onun istediği şekilde değiştirmiştir. Bu durumu kendisi şu şekilde ifade etmektedir:

¹³⁵ Düzdağ, a.g.e., s.19.

¹³⁶ Ahmet Hamdi Akseki'nin anlattığına göre " ...Her derste hemen iki yüzden fazla talebe bulunuyordu. Bazen salon almıyor, birçokları ayakta kalıyordu..." Bkz. Fergan, a.g.e., s.591.

¹³⁷ Çantay, a.g.e., s.245.

¹³⁸ Düzdağ, a.g.e., s.21.

¹³⁹ Bazı kaynaklarda Mehmet Akif'in İttihat ve Terakki'ye dostu Fatin (Gökmen) Bey tarafından götürüldüğü ifade edilmektedir. Oysa Fatin(Gökmen) Bey ilk defa Mehmet Akif'i bu yemin esnasında görmüştür. Çantay, a.g.e., ss.244-245.

“.....Şahsiyyet ve kıymetini nazarı dikkate alarak cem’iyyetin artık bir ihtilal cem’iyyeti halinde kalamayacağını düşünerek istediği gibi yemini kabul ettim. Bu tarzı tahlif cem’iyyet mehafilinde epey dedikoduyu mucip oldu ve hatta bunun üzerine yemin sureti tadil edildi.....”¹⁴⁰

Akif, bu değişikliğe uğramış yeminle, ittihatçı olur. Fakat onun ittihatçılığı bazılarınıninki gibi şahsi çıkarlara ve komitacı oyunlarına bulaşmayacaktır.

Mehmet Akif’in içinde yaşadığı toplumsal olayların ortalığı kasıp kavurduğu tarihsel dönem göz önünde bulundurulduğunda onun erdemli, ilkeli ve tutarlı bir hayatı benimsediği görülmektedir. Birçokları için hürriyet bir ağız alışkanlığı, bir moda sloganıydı. Fakat Akif için böyle değildi. O içinde yaşattığı ideal bir hürriyet rejimine inanıyordu. Şiirlerinin birçoğunda müstebit idarecilere isyanı görülmektedir. Mehmet Akif’in İttihat ve Terakki üyeliği, daha çok cemiyetin Şehzadebaşı’ndaki İlmiye Mahfeli’nde verdiği Arap Edebiyatı derslerinden ibaret kalacaktır. Nitekim İttihatçıların bir süre sonra baskı ve zulüm teşkilatı haline gelmeleri ile bu dersleri de bırakarak onlardan tamamı ile kopar¹⁴¹.

Saraya karşı olan tavrına gelince; Mehmet Akif’in siyasi şahsiyetinin belirlenmesinde, saraya karşı takındığı tavrın mühim rolü vardır. Mehmet Akif’in Safahat’tan önce yazdığı neşredilmiş veya yakınları elinde kalmış şiirlerinden bilinenler arasında devrin padişahı II. Abdülhamit’i öven ne bir kaside, ne bir manzume, ne de bir tek mısra bile mevcut değildir.

Akif’in saraya karşı, önce medhiye yazmamak suretiyle pasif, daha sonra birtakım tenkitlerde bulunmak suretiyle aktif direniş tavrı, hem hayatını idare eden prensiplerden, hem de mizacından kaynaklanmaktadır. Özellikle aydınlar üzerinde sıkıntılı bir baskı rejiminin yaşandığı II. Abdülhamit devrinin son on beş yılında padişaha kaside sunmasını beklemek Akif’i tanımamak olur. Bu on beş yıl, Akif’in ilk şiirini yazdığı 1892 yılından II. Meşrutiyet’in ilanına kadar geçen zamandır¹⁴². Hatta Mithat Cemal’in anlattıklarına göre Akif’in hanedanın son üç padişahına karşı duyguları hiç de müspet değildir¹⁴³.

Akif, özellikle II. Abdülhamid’in yönetimini “istibdat” olarak görür ve onu, “istibdat” adlı şiirinde de takip edilebileceği gibi şiddetle eleştirir.

“...Yıkıldın gittin ey mülevver devri istibdat
Bıraktın milletin kalbinde çıkmaz bir mülevves yâd.
Diyor ecdadımız makberlerinden: Ey sefil ahfad,
Niçin binlerce ma’sum öldürürken her gelen cellad,

¹⁴⁰A.g.e., s.245.

¹⁴¹Okay, a.g.e., s.19.

¹⁴²A.g.e., s.17.

¹⁴³Kuntay, a.g.e., s.258.

Huruş etmezdi, mezbuhane olsun, kimseden feryad?”¹⁴⁴

“İstibdat” adlı bu şiirinde II. Abdülhamit devrinde geçen bir istibdat öyküsü anlatılır. Hikâyede ilk önce ayrıntılı olarak istibdat devri tasvir edilir. Daha sonra da bu dönemden bir öykü aktarılır.

“Hürriyet” adlı şiiri ise “İstibdat” adlı şiirinin devamıdır. İstibdat şiirinde “bir gün evvel” şeklinde bir ifade yer alıyor. Bu geçen bir günü değil de bir önceki devri ifade eder. Hürriyet şiirinin başında ise “iki gün sonra” ifadesine yer verilmiştir. Bu ifade ise II. Meşrutiyet’in ilanını işaret ediyor. Dolayısıyla “Hürriyet” şiiri İstibdat döneminden sonra başlayan ve adına “Devr-i Hürriyet” denilen zamanın başlangıcını anlatmaktadır. Bu manzumede ilk önce ülkede İstibdat devrinin bittiği anlatılır. Herkes sokaklara dökülmüş, bu devirden kurtuldukları için adeta bayram (hürriyet bayramı) yapmaktadırlar¹⁴⁵.

Akif demokrat bir şahsiyettir. Demokrasi, onun siyasi ve hatta dini heyecanlarına en uygun olanıdır¹⁴⁶. Bununla birlikte Akif’e göre, hürriyet’i ilan etmek yeterli değildir. Ondaki önemlisi hürriyetin hazmedilmesidir. Bu sebeple önce onun şuuruna ermek ve o şuuru taşımak gerekir. Bunun için de hürriyetin fikir olarak halka hazmettirilmesi gerekmektedir. Bunu ise “Köse İmam” adlı şiirinde şu şekilde dile getirmektedir:

“...Sade hürriyeti ilan ile bir şey çıkmaz,

Fikr-i Hürriyet-i hazmettiriniz halka biraz...”¹⁴⁷

Mehmet Akif’in hem İttihat ve Terakki Partisi ile olan münasebetini anlamak açısından hem de şahsiyet ve ahlakını göstermesi bakımında nakledilen şu hadiseler çok dikkate değerdir: Savaş içinde bir gün, dergide oturmuş bir arkadaşı ile evden getirdiği kuru fasulyeyi yemekte olan Akif’e “Dâhiliye nezaretinden” gelen bir görevli: Nazırın selam ettiğini ve yazılarında o kadar ileri gitmemesini rica ettiğini söyleyince şu cevabı almıştır: “Nazırına söyle, kendilerini düzeltsinler! Bu gidiş devam ettikçe bizi susturamazlar. Ben fasulye aşısı yemeğe razı olduktan sonra kimseden korkmam!”¹⁴⁸ Bu cevabın, İttihat erkânı tarafından Büyükkada’da verilen ziyafetlere, hücum botla İstanbul’dan dondurma getirtildiği bir zamana rastladığını unutmamak lazımdır¹⁴⁹.

¹⁴⁴Ersoy, a.g.e., s.108.

¹⁴⁵Mehmet Şaban. (2008). Mehmet Akif’in Şiirlerindeki Hikaye Unsurları. *Hece*,133:371.

¹⁴⁶Müstecaplıoğlu, a.g.e., s.18.

¹⁴⁷Ersoy, a.g.e., s.156.

¹⁴⁸Çantay, a.g.e., s.31

¹⁴⁹Düzdağ, a.g.e., s.75.

Ayrıca, Mehmet Akif, Ziya Gökalp'ın ortaya attığı fikirler dolayısıyla, ortaya çıkan münakaşanın halkın önünde yapılmasını da doğru bulmuyordu. Savaş dolayısıyla zaten karışık ve sıkıntı içerisinde olan kamuoyunun bir de bu yüzden sarsılmasına birliğini kaybetmesine taraftar değildi. Bu düşünce ile “ geniş bir salonda toplanarak kendi aralarında konuşmayı ve söylenenlerin kaydedilmesini” teklif eden bir mektup yazdı. Sırat-ı Müstakîm yazarlarından bir kaçının da imzaladığı bu teklifi Ziya Gökalp'e gönderdi ise de cevap alamadı¹⁵⁰.

Sebilürreşad'ı kapattıktan sonra bir gün Mehmet Akif'i ve Eşref Edib'i bakanlığa davet eden Reşat Paşa: “Akif Bey, şu Merkez-i Umumi'dekilerle anlaşsan olmaz mı?” diyerek Ziya Gökalp ve yanındakileri kastedince, hiddetle yerinden fırlayan ve ellerini sadrazamın masası üzerine koyan Akif, şunları söyledikten sonra, selam bile vermeden çıkıp gitmişti: “Sen bizi bunun için mi çağırdın? Anlaşmak ne demektir? Bizim şahsi bir emelimiz, bir gayemiz mi var? Bizi simsar mı zannettin? Teessüf ederim!”

Bu hadiseyi anlatan Eşref Edib Bey, Talat Paşa'nın Akif'in arkasından bakakaldığını, Mithat Cemal ise “Edirne'de tanıdığım aynı Akif, hiç de değişmemiş”¹⁵¹ dediğini nakletmektedirler¹⁵².

II. Meşrutiyet 'ten sonra ortaya çıkan fırkaların, partilerin milleti nasıl perişan ettiğini de hiç kimseden çekinmeden şöyle ifade eder¹⁵³:

“...Cemiyette bir fırka dedik, tefrika çıktı:

Sapsağlam iken milletin erkânını yıktı...”¹⁵⁴

Çünkü İttihat ve Terakki Cemiyeti, Abdülhamit'in tahttan indirilmesinde muvaffak olup, iktidara geldikten sonra ilk günlerin birlik ve beraberlik şamatası çabucak söner. Zira 1880'den sonra gerek Avrupa yakasındaki Hristiyan azınlıklar, gerek İngiliz propagandasına teslim olan Müslüman gayrı Türk unsurlar devletin bünyesinden kopmak için çalışmalarını süratlendirirler ve isyanlar başlar. Balkanlarda senelerdir devam eden hazırlıklar büyük isyanları ve arkasından muharebeyi doğurur. İktidarda olan İttihat ve Terakki'nin karşısında olan partiler, gruplar parti mücadelesinde o kadar ileriye giderler ki, hedef için her şey mubah olur. Bir zamanlar II. Abdülhamit'i tahtan indirmek için bütün yolları ve herkesle

¹⁵⁰Fergan, a.g.e., s.46.

¹⁵¹Akif, Edirne'de pek genç yaşında hükümet baytarı iken, Talat Paşa'da orada Alliance İsrailit Mektebi'nde Türkçe hocasıydı. Oradan tanışıyorlar.

¹⁵²Kuntay, a.g.e., s.87; Fergan, a.g.e., s.268; Düzdağ, a.g.e., s.75.

¹⁵³Yetiş, a.g.e., s.173.

¹⁵⁴Ersoy, a.g.e., s.465

anlaşmayı uygun bulan İttihat ve Terakki'nin karşısında bu sefer, onları iktidardan düşürmek için aynı silahları kullanan gruplar vardır. İttihat ve Terakki'nin düşmesi için ordunun mağlup olması gerekse, bu gruplar vatanın elden gidişini düşünmeden bunun için çalışırlar¹⁵⁵.

Mehmet Akif, Balkan Savaşlarının felaketli günlerinde Bayezid Camisi kürsüsünde 2 Şubat 1913 Pazar günü ikindiden sonra yaptığı vaazda particiliğin devleti ne hale getirdiğini genişçe ele alacaktır.

“.....Cenab-ı Hak buyuruyor; tefrikaya düşmeyin, fırkalara ayrılmayın, diyor.-İyi ama bütün milletlerde birçok fırkalar var. Dünyaları da pek çok iyi gidiyor. Terakki edip duruyorlar. Bu fırkalar hiçte onların izmihlâline sebep olmuyor. Evet, lâkin onlar “firka”yı “tefrika” manâsında telakki etmiyorlar. Onların firka hayatını size -lâ teşbih şöyle temsil edeyim: Tıpkı bizde ki mezahib gibi. Ben Hanefiyim, sen Şafisin. Sana i'tiraz ediyor muyum? İkimizde aynı Hâlîka ibadet ediyoruz. İkimizin de Kur'an'ımız, Peygamberimiz aynı... İşte onlarda yekdiğerine karşı bu nazarla bakıyorlar. Maksad memleketin selâmetidir; filan firka selameti şu yoldan harekette görmüş, bizim firka da bu taraftan gitmekte, demiyor. İşte bu tefrikalar, hep o yüzden oldu. Nihayet memleket uçurumun, helâk uçurumunun ta kenarına kadar geldi. Yuvarlanmasına pek cüz'i bir şey kaldı. Şu son nefeste olsun aklımızı başımıza almazsak, yine böyle gidersek –maazallah- ümidler bitecek. Ey! cemaat-ı müslimin! Artık gözünüzü açınız, aklınızı başımıza toplayınız; zira taht-ı saltanat gıcırıyor! Böyle gidersek -el iyazu billâh- oda devrilecek. Eğer Rusya da ki Müslümanlar henüz dinlerini muhafaza ediyorlarsa; eğer Fransızların taht-ı idaresindeki dindaşlarımız hâlâ tanassur etmemişlerse; eğer İngiltere, Hintli kardeşlerimize şimdilik ses çıkarmıyorsa... İyi biliniz ki çürük, çarık yine bu hükümet sayesinde. Maazallah bu giderse hepsinin gittiği gündür. Biz bu saltanatu muhafaza edemiyorsak düşünmeliyiz ki bizim yüzümüzden o biçâreler de mahv olacaklar. Onların bütün nazarları, bütün ümidleri buraya ma'tuf idi. Hep bizden bir hayır bekliyorlardı. Ama biz ne yapacaktık? Bütün Müslümanları tevhid ile azim, cesim bir Müslüman hükümeti teşkili mi hayır! Yalnız biz adam olaydık, onlar da buldukları memleketlerde daha âsûde olurlardı; ecnebilerin onlara karşı muamelesi daha iyileşirdi. İşte Rusya'dan gelenler işte Hindistan'dan, Çin'den, Mağrib'den gelenler... Hangisine isterseniz sorunuz, hepsi böyle söylüyorlar.....”¹⁵⁶

3.3. SIRAT-I MÜSTAKİM

14 Ağustos 1324'te (27 Ağustos 1908) Meşrutiyet'in ilanından bir ay sonra Sırat-ı Müstakîm dergisi yayınlanmaya başladı¹⁵⁷. Ebulula Zeynelabidin ile Sirozlu

¹⁵⁵Yetiş, a.g.e., s.168.

¹⁵⁶*Sebilürreşad*, 24 Kânunsâni 1328-29 Safer 1331, 2 aded.230-48, (9):373-376. (Akt.). Abdülkerim Abdulkadiroğlu ve Nuran Abdulkadiroğlu. (1992). *Mehmed Âkif'in Kur'an-ı Kerim'i Tefsiri Mev'iza ve Hutbeleri*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, ss.101-102 ; İsmail Hakkı Şengüler. (2000). *Açıklamalı Mehmed Akif Ersoy Külliyyatı*. c.IX, Hikmet Neşriyat, İstanbul, ss.187-188.

¹⁵⁷Derginin ilk sayısı: Sıratımüstakim, birinci sene, adedi: 1,20 Recep 1326/14 Ağustos 1324, Perşembe, Matba'a-i Amire. 16 sayfa, 20x28.5 santimetre (cm.) (yazı ebadı). Dergide hicri ayın adı yanlışlıkla “Şaban” yazılmıştır. Derginin neşriyatı hakkında Prof. Mehmed Ali Ayni şöyle yazmaktadır: “ İnkılâptan bir müddet sonra te'sis olunan Sıratımüstakim gazetesini, bütün fikirleri İslam dininin i'lasına ve bütün Müslümanlar arasında sıkı bir vahdet husulüne medar olacak neşriyata başlamıştı. Bu neşriyatın mühim bir kısmı medreselerin islahına ve yeni bir ilm-i kelim tedvinine meteallikti. Hindistan, Türkistan, Rusya, Yemen, Hicaz, Mısır... Müslümanlarının ahvaline dair birçok yazılar bu mecmuayı dolduruyordu. Şeyh Muhammed Abduh'un, Ferid Vecdi'nin pek yüksek ve kıymetli makaleleri, Akif'in sehhar kalemiyle

Hafız Eşref Edib (Fergan)'in sahibi oldukları bu haftalık dergi 'din, felsefe, edebiyat, hukuk ve ulûm'dan bahsetmektedir¹⁵⁸.

Sebilürreşad'ın ilk ismi olan "Sırat-ı Müstakîm"ın nasıl yayımlandığını Mehmet Akif Ersoy'un dostlarından Eşref Edib Fergan şöyle anlatmaktadır:

".....Çok geçmeden hürriyet ilan edildi. Bizde hemen, bir haftalık gazete çıkarmaya karar verdik. Adını (Sıratı müstakim) koyduk. Sür'atle hazırlıklara başladık. Üstad gazetenin başmuharriri. Ahmet Naim, Manastırlı İsmail Hakkı, Musa Kâzım, Bereket zade, Mardinli zade, Tahirülmevlevi ve Halim Sabit gibi kıymetli âlimler, muharrirler de hey'eti tahririyeye girdiler¹⁵⁹. Üstat:- ilk nüsha da (Fatih camii) ni neşr edelim, dedi.14 Ağustos 1324'de (1908) sıratı müstakim'in ilk nüshası Bâbiâli Caddesi'ni doldurdu.

"Aşındırılmış öpüp lâyenkatı damanını â'sar ,
O, lakin işte endamile pa ber cayı istikrar."

diye başlayan bu şiir tekrar tekrar okundu. Bu nüsha tekrar tekrar basıldı. Arkasından (Tevhid – Feryad) çıktı. Mektuplarla, telgraflarla her taraftan üstada tebrikler yağmaya başladı. On bin, yirmi bin basıyor, gazete yetiştiremiyorduk Her hafta üstadın kıymetli bir şiiri çıkıyordu: durmayalım, küfe, hasta, hasır, ezanlar, Selma, meyhane, bayram, yemişi, ihtiyar, mezarlık... Bunların her biri hürriyetten evvel geniş zamanlarda, uzun itinalarla yazılmış, ikmal edilmiş şiirlerdi.....¹⁶⁰

Sırat-ı Müstakîm ilk çıktığında büyük ilgi gördü. Öyle ki dergi bütün İslam âlemine dağılıyordu. Kırım'dan Kazan'a; Balkanlardan Hindistan'a kadar bütün Müslümanlar okuyarak, İstanbul'dan haberdar oluyorlardı. Mehmet Akif (Ersoy) Sırat-ı Müstakîm'de tercümelemler de yaparak yayınlattırıyordu. Bunların başında Cemaleddin Afgani (1838–1897) ve Muhammed Abduh'un (1848 – 1905) eserleri geliyordu. Akif Şeyh Şibli, Ferid Vecdi, Abdülaziz Çaviş gibi çağdaş İslam düşünürlerinden de çeviriler yaparak yayınlattırdı. Öyle ki 1908-1910 yılları arası, Mehmet Akif'in, gerek nazım, gerek nesir sahasında en çok neşriyatta bulunduğu zamandır¹⁶¹.

Mehmet Akif, bazı sanatçıların Sırat-ı Müstakîm'de yazı yazmalarını istemiş, bazılarını teşvik ve tahrik etmiş, bazılarına da imkân sağlamıştır. Bunlardan İzmirli İsmail Hakkı, Köy Hocası Vahid Bey, Ömer Rıza Doğrul ilk akla gelen isimlerdir.

Mehmet Akif, doğu ve batı kültürünü de yakından takip ederdi. Bunlardan İranlı Hafız ile Sâdi'nin ve Lamartine ile Aleksandra Düma Fils'in etkileri uzun süre görülmektedir. Ayrıca Şekspir, Milton, Bayron ve Anatol Frans'ın eserlerini de Akif,

---

diimize nakl edilirdi. Velhasıl başında ve ruhu Akif olmak üzere intişar eden bu mecmua, yeryüzünde yaşayan bütün Müslümanların vahdetini temin için çalışıyordu... Bkz. Düzdağ, a.g.e., ss.21-22; Fergan, a.g.e., s.603.

¹⁵⁸Eliaçık, a.g.e., s.19.

¹⁵⁹ Sıratımüstakim'de, Eşref Edib'in eserinde zikrettiği isimlerden başka; Ömer Ferid (Kam), Said Halim Paşa, M. Şemseddin (Günaltay), Bursalı Mehmet Tahir, Ebulülâ Mardin, Halil Halid, İsmail Hakkı, Midhat Cemal (Kuntay), Muallim Feyzi Bey de yazıyordu.

¹⁶⁰Fergan, a.g.e., ss.6-7.

¹⁶¹Tansel, a.g.e., s.31.

büyük hayranlıkla takip etmiştir. Sırat-ı Müstakîm yedinci ciltten yani (182.)sayıdan sonra gereken lüzum üzerine ismini Sebilürreşad olarak değiştirdi. Sebilürreşad 1925 yılına kadar da aralıksız sürdü¹⁶².

Mehmet Akif (Ersoy), makalelerinin altında pek çok sevdiği Gülistan Şairi (Sa'di)'nin namı müstearı ile imza atıyordu¹⁶³. Sırat-ı Müstakîm'in İslam halkı arasında tutunması, hatta Rusya'ya binlerce nüsha sevk olunması Mehmet Akif'i çok sevindirmişti. Öyle ki;

“-Ah ne olur, bütün eli kalem tutanlar, âlimler, şairler, muharrirler siyaset dedikodularını bıraksalar da, milleti irşad edecek faydeli şeyler yazsalar.” diyordu¹⁶⁴.

Gerçekten de Sırat-ı Müstakîm'in naşiri ve yazarları gazetede siyasi didişmelere, dedikodulara ve fitneye sebep olacak yazılar yazmamaya özen gösterdiler. Ve başarılı da oldular. Öyle ki Sırat-ı Müstakîm'de böyle bir tek satıra dahi rastlanmaz¹⁶⁵.

3.4. 31 MART VAKASI

31 Mart Hadisesi (13 Nisan 1909) sırasında Sırat-ı Müstakîm'in dizildiği matbaa basıldı ve yazılar etrafa dağıtıldı. Gazetede daha sonra yayını tatil etmek mecburiyetinde kaldı ve yirmi beş gün boyunca da çıkmadı¹⁶⁶. Bu olaydan önce Mehmet Akif şöyle diyordu:

“- Millet böyle siyaset kavgalarından hiçbir faide göremez. Daha ziyade tezebzüb ve teşeddüte uğrar. Allah bilir, ama büyük bir fitne kopacağından korkuyorum”¹⁶⁷. Mehmet Akif, ülke içinde meydana gelen kargaşa ve olaylar durulunca “sureten dini, hakikatta ise siyasi ve irticai olan o hadisei haile” hakkında Sırat-ı Müstakîm'de uzun bir “bend” yayınladı. Olayla ilgili Hindistan ve Mısır gazetelerindeki yanlış tespitlere de cevap verdi. Mehmet Akif'in yazı ve şiirlerinden dolayı haklı şöhreti bir anda bütün İslam âleminde ve özellikle Çarlık Rusya'sındaki Müslümanlar arasında büyük bir hızla yayıldı. Bütün engellemelere rağmen, Rusya'daki Müslüman yazarlarla Mehmet Akif arasında manevi bir rabıta hâsıl olmuştu. İstanbul'a gelen muharrirler, âlimler mutlaka Mehmet Akif'le görüşür, öyle

¹⁶² Mehmet Cemal Çiftçigüzeli. (2009). Mehmet Akif Sırat-ı Müstakîm ve Sebilür-Reşad. *I. Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu*, 19-21 Kasım 2008, c.II, Burdur, s.508.

¹⁶³Fergan, a.g.e., s.7.

¹⁶⁴A.g.e., s.8.

¹⁶⁵Çiftçigüzeli, a.g.m., s.508.

¹⁶⁶Düzdağ, a.g.e., s.27.

¹⁶⁷Fergan, a.g.e., s.8.

ülkelerine dönerlerdi. Abdürreşid İbrahim, Yusuf Akçora, İsmail Gaspıralı, Ayaz İshaki gibi muharrirler de bu vesileyle Rusya'daki Müslümanlarla ilgili yazı ve makalelerini Sırat-ı Müstakîm'e göndererek, neşrettiriyorlardı¹⁶⁸.

İşte bunlardan biri de Ağaoğlu Ahmet Bey'dir. Ağaoğlu Ahmet Bey dergi ile olan münasebetlerini hatıralarında şöyle anlatıyor:

“.....İstanbul matbuatı Azerbaycan Efkarı üzerinde büyük tesirler göstermeye başladı. Bu meyanda Sırat-ı Müstakîm gazetesi, Türkiye ile hariçteki Müslümanlar arasında rabitalar ve münasebetler tesisi hakkındaki yazılarıyla, ciddi ve ehemmiyetli neşriyatıyla dikkatimizi celbetti. Bilahara, İstanbul'a geldiğim zaman, Sıratmüstakim'i neşredenlerle, Mehmet Akif'le görüştim. Tanıştım. Ve hayli zaman birlikte çalıştık. Yusuf Akçora da vardı. Biz siyasi makaleler yazıyorduk. Mehmet Akif biraz haşın olmakla beraber, çok doğru dürüst bir adamdı ve kudretli bir şairdi.....”¹⁶⁹

3.5. BALKAN SAVAŞLARI VE MEHMET AKİF'İN FERYADI

Akif daha 8 yaşındayken Fransa, 1881'de bir donanma sevk ederek Tunus'u himayesi altına aldı. Bunun ertesi yılı 1882'de İngiltere Mısır'ı işgal etti. 1885'te Bulgar Prensiği Doğu Rumeli eyaleti ile birleşti. 1897'de Türk-Yunan Savaşı patlak verdi. Savaşı her ne kadar Türkler kazandıysa da büyük devletlerin araya girmesiyle Osmanlı Devleti politik bir başarı sağlayamadı. Osmanlı Devleti, aynı yıl Girit'in özerkliğini tanımak durumunda kaldı. Türkler Girit Adasını boşaltmaya başladı. 1901'de Fransa geçici olarak Midilli'yi işgal etti.

İkinci Meşrutiyet, İmparatorluğun parçalanmasını önleyemediği gibi, 1908'den ve öncesinden başlayarak devam eden, bu parçalanma ve kayıplar artmaya başladı. Bulgaristan ve Bosna-Hersek 5 Ekim 1908'de Osmanlı İmparatorluğu'ndan köptular. Ertesi gün de Girit Meclisi Türkiye'den ayrıldığını ve Yunanistan'a katıldığını ilan etti¹⁷⁰.

İsyan ve ihtilaller sadece Balkanlar'da değil millet ve milliyet şuurundan ziyade kabile öfkesi, bedevi kini ve kavmiyet asabiyetiyle hareket eden Suriye, Irak, Arabistan gibi Müslüman bölgelerde de görülür¹⁷¹. Havran'da Dürzîler, Yemen'de Zeydiler, Arnavutluk'ta Arnavutlar ayaklanırlar. Kosova'da başlayan 1911 Arnavut İsyanı'nı Mahmut Şevket Paşa tarafından 82 piyade taburu ile ancak bastırılabilir. Arnavutlar ezilir, bununla birlikte bu milletin gönlünü almak için Sultan Reşat, 5 Haziran 1911'de Arnavutluk'u da içine alan bir geziye çıkarılır¹⁷².

¹⁶⁸ A.g.e., s.9.

¹⁶⁹Çiftçiğüzeli, a.g.m., s.508.

¹⁷⁰Geniş bilgi için bkz. Karal, a.g.e., ss. 81-125

¹⁷¹Yetiş, a.g.e., s.168.

¹⁷²Sarıhan, a.g.e., s.53

Arnavutların isyanı karşısında büyük ıstırap duyan Akif, onların imparatorluktan kopmak için gösterdikleri kavmiyet gayretini tel'in eder. Çünkü asırlarca Müslüman olarak yaşamış bir kavmin asıl milliyeti, bir ve beraber yaşamayı sağlayan İslam olmalıydı. Bu ayrılığın, tefrikanın en büyük düşmanı bütün Müslümanların Peygamberi Hz. Muhammet (SAV)'tir. Böyle devam ederse, ne Arnavutluk, ne Araplık ne de Türklük kalacaktır. Avrupa parçalayıp yutmak için uğraşırken onların ekmeğine yağ sürmenin veya onların fitnelere kanmanın ne manası vardır? Baş başa vermektan başka çıkar yol yoktur¹⁷³.

“...İşte, ey unsur-i isyan, bu elîm izmihlâl,
Seni tahrîk eden üç beş alığın ma'rifeti!
Ya neden beklemiyordun bu rezîl âkıbeti?
Hani, milliyetin İslâm idi... Kavmiyyet ne!
Sarılıp sımsıkı dursaydın a milliyetine.
“Arnavutluk” ne demek? Var mı şeriatte yeri?
Küfr olur, başka değil, kavmini sürmek ileri!

Arabın Türke; Lâzın Çerkese, yâhud Kürde;
Acemin Çinliye rüchânı mı varmış? Nerde!
Müslümanlık'ta “anâsır” mı olurmuş? Ne gezer!
Fikr-i kavmiyyeti tel'in ediyor Peygamber.
En büyük düşmanıdır rûh-i Nebî tefrikanın;
Adı batsın onu İslâm'a sokan kaltabanın!
Şu senin âkıbetin bin bu kadar yıl evvel,
Sana söylenmiş iken doğru mudur şimdi cedel?
Artık ey millet-i merhûme, sabâh oldu uyan!
Sana az geldi ezanlar, diye ötsün mü bu çan?
Ne Araplık ne de Türklük kalacak aç gözünü!
Dinle Peygamber-i Zîşân'ın İlâhî sözünü.
Türk Arapsız yaşamaz, kim ki 'yaşar' der delidir,
Arab'ın, Türk ise hem sağ gözü, hem sağ elidir.
Veriniz baş başa; zîrâ sonu hüsrân-ı mübin:
Ne hilafet kalıyor ortada billâhi, ne din!
“Medeniyyet!” size çoktan beridir diş biliyor;
Evvela parçalamak sonra da yutmak diliyor:
Arnavutlar size ibret olacakken, hâlâ,
Ne bu şûrîde siyâset, ne bu fâsid da'vâ?
Görmüyor gittiği yanlış yolu, zannım, çoğunuz...
Size rehberlik eden haydudu artık kovunuz!
Bunu benden duyunuz, ben ki, evet, Arnavudum...
Başka bir şey diyemem... İşte perişan yurdum!...”¹⁷⁴

29 Eylül 1911- 15 Ekim 1912 tarihleri arasında, bir yıldan fazla süren Türk-İtalya Savaşı devam etti. İtalyanlar Libya ve Bingazi kıyılarını işgal ettiler. Beyrut'u bombaladılar, Çanakkale Boğazı'nı zorladılar. 4 Mayıs 1912'de Rodos'u işgal ettiler. Ve 12 ada bir süre İtalyanların eline geçti.

8 Ekim 1912'de Karadağ Prensligi'nin Türkiye'ye savaş ilan etmesiyle Balkan Savaşları başladı.1908'den beri Avrupa Türkiyesi'ni nasıl paylaşacaklarını

¹⁷³ Yetiş, a.g.e., s.170.

¹⁷⁴ Ersoy, a.g.e., ss.228-229.

düşünen fakat kendi aralarında anlaşamadıkları gibi Osmanlı Devleti'nden korkan¹⁷⁵ Karadağ, Yunanistan, Sırbistan ve Bulgaristan kendi aralarında Osmanlı'ya karşı gizli antlaşmalar yaptılar. Rumeli'de ki en iyi 120 taburu savaştan önce terhis eden Türk ordusu yenildi. Bulgarlar, Kırklareli üzerinden Çatalca'ya kadar geldiler. Türk ordusu subayları içinde İttihatçı-Halaskâran ayrılığı vardı. Sırlar da Kosova'da üstün geldiler. Yunanlılar kuzeye doğru yürüdüler. Bulgar ve Karadağ orduları ile birleşerek Üsküp, Manastır, Preveze, Selanik, Ohri gibi şehirleri ele geçirdiler. Balkan Devletleri, Çatalca ile Adriyatik Denizi arasını işgal ettiler. Yalnızca Edirne, Yanya ve İşkodra şehirleri direndiler. Bozcaada, Limni, Nikarya, Midilli ve Sakız, Yunanista'nın eline geçti. Böylece Ege'deki adaların tümü Yunanlıların oldu. Toplanan Londra Konferansı bir sonuca ulaşmadan 6 Ocak 1913'te dağıldı. Savaş yeniden başladı. Hala direnen Edirne'de bütün otlar, kökler yendi. Şehir, 5 Mart 1913'te teslim olmak zorunda kaldı. Yanya da ertesi gün Yunanlıların eline düştü¹⁷⁶.

Bu sırada savaşan devletlerin murahhasları, yapılacak barışın esaslarını tespit ettikleri anda İstanbul'da bir hükümet darbesi meydana geldi. Balkanlarda alınan yenilgiler ve mütarekede aleyhimize verilen kararlardan dolayı Kamil Paşa Hükümeti'ne karşı bir hoşnutsuzluk meydana getirmişti. 23 Ocak 1913 tarihinde, başlarında Enver Bey ve Yakup Cemil olduğu halde bir grup İttihatçı subay, "Bab-ı Âli Baskını" adı verilen silahlı bir baskın düzenleyerek Harbiye Nazırı Nazım Paşa'yı öldürdü. Veziriazam Kamil Paşa'yı silah zoruyla istifa ettirdi. Padişah'tan, Mahmut Şevket Paşa'nın başbakanlığa, İzzet Paşa'nın başkumandan vekilliğine getirilmesi ile ilgili irade aldı¹⁷⁷.

İstanbul'da komplolar, öldürmeler, tutuklamalar, birbirini izliyordu. 11 Haziran 1913'te muhalifler Mahmut Şevket Paşa'yı öldürdüler. İttihatçılar 29 kişiyi idama ve diğerlerini hapis cezalarına çarptırdılar. 350 muhalifi Sinop'a sürdüler.

30 Mayıs'ta Londra Antlaşması imzalanarak Edirne Bulgarlara bırakıldı. Ancak 29 Haziran 1913'te İkinci Balkan Savaşı patlak verdi. Mirası paylaşamayan Balkan Ülkelerinin birbirlerine saldırması üzerine 21 Temmuz'da bir Türk birliği, Bulgarların terk ettiği Edirne'ye girdi. 10 Ağustos 1913'te imzalanan Bükreş

¹⁷⁵ Turan, a.g.e., s.62.

¹⁷⁶ Sarıhan, a.g.e., s.53

¹⁷⁷ Ahmet Halaçoğlu.(2002). Balkan Savaşları (1912-1913). *Türkler*, c.XIII, Güzel, H.C. vd. (Ed.). Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, s.300.

Antlaşması'yla Balkan Savaşı sona erdi. Türkiye ile Yunanistan, Bulgaristan ve Sırbistan arasında ayrı ayrı antlaşmalar yapıldı¹⁷⁸.

93 Harbi'nde görülen göç ve göçmen felaketinin daha şiddetlisi, Balkan Harbi'nde cereyan etti. Yüz binlerce Türk her şeylerini bırakarak İstanbul'a eriştiler ve Anadolu'ya dağıldılar. Balkanlıların ve özellikle Bulgarların yaptığı zulüm tüyler ürpertici oldu. On binlerce sivil Türk, kadın, ihtiyar, çocuk ve bebekler dâhil olmak üzere, her türlü işkencelerle doğrandı.¹⁷⁹

Savaşın kaybedilmesi Türk milletinin hafızasında derin bir iz bıraktı. Daha devlet bile olamamış kuvvetler karşısında koca Türk ordusunun başarılı olamaması milli vicdanda kabul edilemez moral çöküntüsü yaptı¹⁸⁰.

Kaybolan topraklar, küçülen vatan, düşen kaleler, şehirler, teslim olan ordular ve bunlara seyirci kalan millet karşısında Mehmet Akif, üzgün, kederli ve eziktir. Derdini şiirine şöyle aksettirir:

“...Üç beyinsiz kafanın derdine, üç milyon halk
Bak nasıl doğranıyor? Kalk, baba, kabrinden kalk!
Diriler koşmadı imdâdına, sen bâri yetiş...
Arnavutluk yanıyor... Hem bu sefer pek müdhiş!

Baba! En sevgili annen, o senin öz vatanın
Olacak mıydı fedâ hırsına üç kaltabanın?
Dedemin sürdüğü, can ektiği toprak gitti...
Öyle bir gitti ki hem: Bir daha gelmez ebedî!
Ne olurdun bunu kalkıp da göreydin acaba?
“Meşhed”in beynine haç saplanacak mıydı baba!
Ne felâket: Dönüversin de mesâcid ahıra,
Hırvat'ın askeri tepsin çıkıp üstünde hora!
Bâri bir hâtıra kalsaydı şu toprakta diri...
Yer yarılmış, yere geçmiş, şühedâ türbeleri!
Nerde olsam çıkıyor karşıma bir kanlı ova...
Sen misin, yoksa hayâlin mi? Vefâsız Kosova!
Hani binlerce mefâhirdi senin her adımın?
Hani sînende yarıp geçtiği yol “Yıldırım”ın?
Hani asker? Hani kalbinde yatan Şâh-ı Şehîd?
Ah o kurbân-ı zafer nerde bugün? Nerde o iyd?
Söyle, Meşhed, öpeyim secde edip toprağını;
Yok mudur sende Murâd'ın iki üç damla kanı?

Basacak mıydı, fakat, göğsüne Sırb'ın çarığı?
Serilip yerlere binlerce şehîdin sarığı,
Ya şu üç parçalı bayrak dikilirken tepene,
Niye indirmedî, kim çıktı bu halkın önüne?
Hani, milletlere meydan okuyan kavm-i necîb?
Görmedim bir kişi, tek bir kişi meydanda...Garîb!

Hani, ey kavm-i esâret-zede, muhtâriyyet?

¹⁷⁸Sarıhan, a.g.e., s.53

¹⁷⁹Hayrani Altıntaş. (1986). Hakkın Seslerinde Mehmet Akif. *Ölümünün 50. Yılında Mehmet Akif'i Anma Kitabı*, Ankara Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları, Ankara, s.85.

¹⁸⁰Turan, a.g.e., s.63.

Korkarım, şimdi nasîbin mütemâdi haybet!
 Hani, ey unsur-i bî-râbîta, istiklâlin?
 Ebediyyen, sanırım, söndü bütün âmâlin!
 Hani “Başkım” cıların kurduğu yüksek hülyâ?
 Seni yıllarca avutmuş da o mel’un rû’yâ,

Karadağ haydudu, Sırp eşeği, Bulgar yılanı,
 Sonra Yunan iti, çeçevre kuşatsın vatanı...
 Târümâr eyleyiversin de bütün ordumuzu,
 Bizi kovsun elimizden alarak yurdumuzu.
 Kimsesiz ailelerden kimi gitsin bıçağa
 Kimi bin türlü fecâ’atle çekilsin kucağa...
 Birinin ırzı heder, diğerinin hûnı helâl...”¹⁸¹

Neticede Balkan Savaşı’nı Türkiye, dört küçük devlete, Bulgaristan, Yunanistan, Sırbistan Krallıkları ile savaşı kazanınca krallık ilan eden Karadağ Prenslığıne karşı yaptı ve kaybetti. Ayrıca 800.000 nüfuslu Arnavutluk Osmanlı’dan ayrıldı. Arnavut kavminin yarısı, yeni teşekkül eden müstakil prenslikte, yarısı Sırbistan’da kaldı. Arnavutluk’un % 70’i Müslüman olmasına rağmen, bu ülkeye Alman hanedanından Hristiyan bir hükümdar seçildi. Savaş sonunda, Balkanlar’ın dengesi altüst oldu. Bu denge, Avrupa hesabına da bozuldu. Balkan Savaşı, bu bakımdan, Birinci Cihan Savaşı’nın öncüsü oldu¹⁸².

2.500 yıllık Türk tarihinin en sayılı felaketlerinden biri olan Balkan Savaşı sonunda Türkiye 167312 kilometrekare toprak kaybetti ve Türkler, Anadolu’dan sonra ikinci anayurt haline gelmiş olan Rumeli’ni bıraktılar. Bu Rumeli, 550 yıldır Türk yurdu idi. Bu topraklar üzerinde o zaman 6 582 000 nüfus yaşamaktaydı. Birçok bölgede Türkler ezici ekseriyet halinde idi. Bunlar 33 sancak (il) halinde idare ediliyordu.

Destanlar yaratan şehâmet günleri yaşayan büyük devlet ve milletin bu derece küçülmesine Mehmet Akif, tahammülsüzdür. Bu hale bir sebep ve müsebbip aramaktadır¹⁸³. İmparatorluktan kopmak için Müslüman olmayan milletlerin yanında Müslüman olanların da isyanlara başladığı bu devrede Rumeli’den gelen göçmenler ile duyduğu facialar karşısında, üzüntüden kahrolan Akif, yazdığı manzum tefsirlerle bütün bir milletin ızdırabını dile getirmiş ve şöyle seslenmiştir:

“.....Müslümanlık sizi gayet sıkı, gayet sağlam,
 Bağlamak lazım iken, anlamadım anlayamam,
 Aynılık hissi nasıl girdi sizin beyninize?
 Fikr-i kavmiyeti şeytan mı sokan zihninize?
 Birbirinden müteferrik bu kadar akvamı,
 Aynı milletin altında tutan İslamı,
 Temelinden yıkacak zelzele, kavmiyettir.

¹⁸¹ Ersoy, a.g.e., ss.226-228.

¹⁸² Altıntaş, a.g.m., ss.84-86

¹⁸³ A.g.m., s.87.

Bunu bir lahza unutmak ebedi haybettir...
 Arnavutlukta Araplıkla bu millet yürümez...
 Son siyasette bu! Hiç böyle siyaset yürümez!
 Sizi bir aile ferdi yaratmış Yaradan;
 Kaldırım ayrılık esbabını artık aradan.
 Siz bu davada iken yoksa iyazen-billâh,
 Ecnebler olacak sahibi mülkün nâgah.
 Diye dursun atalar: “Kal’a içinden alınır.”
 Yok ki hiçbir işiten... Millet-i merhume sağır!
 Bir değil mahvedilen Devlet-i İslamiyye...
 Girdiler aynı siyasetle makbereye.
 Girmeden tefrika bir millete, düşman giremez;
 Toplu vurdukça yürekler, onu top sindiremez.
 Bırakın eski hükümetleri, meydandakiler
 Yetiştir, şöyle bakıp ibret alan varsa eğer.
 İşte Fas, İşte Tunus, İşte Cezayir, gitti!
 İşte İran’ı da taksim ediyorlar şimdi.....”¹⁸⁴

Burada Akif’in hitabı, “millet-i merhume” diye kastettiği, geniş anlamıyla Müslümanlardır. Akif onlara hitap ediyor. Bu Müslümanlar Osmanlı idaresindeki Müslümanlardır. Fas, Cezayir, Tunus, Mısır gitmiş. Suriye, Irak, Suudi Arabistan’ın, Arnavutların kopması için düşman çalışmakta. Çünkü Batı, bilhassa İngiltere, Ortadoğu’da petrolün varlığından haberdardır. Bu müthiş silah Türklerin elinde kalmamalıdır. Batı’nın hala devam eden korkusu petrolü olan bir Türkiye’dir. Yoksa Arapların kara kaşına ve kara gözlerine âşık değillerdir. Nitekim Akif şiirinin devamında şöyle diyecektir:

“...Müslüman, fırka belası zebun bir kavmi,
 Medeni Avrupa üç lokma edip yutmaz mı ?..”¹⁸⁵

Bunun için Akif, Müslümanları uyanmaya ve düşmanın oyununa gelmemeye davet eder. Yoksa kulaklarda çan sesi ötecektir. Balkan Harbi’nin getirdiği felaketleri içi kan ağlayarak anlatan Akif, memleketin bu yıllarda eksikliğini en çok hissettiği şeyin birlik olduğuna inanır. Ve:

“.....Yine hicran ile çılgınlığım üstümde bugün...
 Bana vahdet gibi bir yâr-ı müsait lazım!
 Artık ey yolcu bırak... Ben yalnız ağlayayım!...”¹⁸⁶”

der ve vatanın haline inler.¹⁸⁷

3.5.1. Müdafaa-i Milliye Cemiyeti ve İrşad Heyeti

Balkan Savaşı’nın son döneminde partiler üstü bir tutumla milli dayanışmayı sağlamak üzere 1 Şubat 1913 tarihinde, İstanbul’da bir “Müdafaa-i

¹⁸⁴Ersoy, a.g.e., s.206-207

¹⁸⁵Yetiş, a.g.e., s.169.

¹⁸⁶Ersoy, a.g.e., s.226.

¹⁸⁷Yetiş, a.g.e., s.169.

Milliye Heyeti” kurulmuştur¹⁸⁸. Gazete ilanları ile vaziyetin nezaketi anlatılarak, zenginler, ilim adamları ve yazarlar cemiyete yardıma çağrılırlar.

Maliye, askeri eğitim, sıhhiye ve irşad (fikirleri aydınlatma) heyeti teşkil edilir. Mehmet Akif’te birçok tanınmış şair ve ediple birlikte cemiyetin en önemli heyeti olan İrşad Heyeti’ne katılmış ve burada “katib-i umumi” (genel sekreter) seçilerek, çalışmıştır.

İrşad Heyeti üyeleri, gazete ve dergilerdeki yazıları, konferans ve vaazları ile halkı yardıma çağırıyor, cemiyetin diğer heyetlerine katılmalarını sağlıyorlardı. Mehmet Akif’in İstanbul’da üç camisinde yaptığı konuşmalar da bu hizmetin bir parçası olarak icra edilmiştir¹⁸⁹.

Bu Heyetin başkanı, o günün yazarları tarafından büyük saygı duyulan ve “üstad” sıfatına layık bulunan Recaizade Mahmut Ekrem Bey’dir. Recaizade, “Mehmet Akif’in mesleğine şiiirine derin bir kin ile muarız olan” bir iki kişinin de bulunduğu bir toplantıda Mehmet Akif’ten bizim için bir Şehname yazmasını rica eder ve böylesi bir eseri meydana getirmek için olması gereken vasıf ve şartları yalnız kendisinde gördüğünü de beyan eder¹⁹⁰.

3.5.2. Balkan Savaşı Vaazları

Akif, artık aynı zamanda cami kürsülerini halkı uyarma adına önemli bir vasıta olarak görmekte, o İslam ülkelerinin karşılaştıkları felaketlerden dersler çıkararak halkı uyarmaya çalışmaktadır. Halkı birlik ve beraberliğe sevk edecek bütün vasıtaları kullanmakta, bunun içinde cami kürsülerine çıkmakta, bu uyarma işinde de kanıt olarak Kur’an’ı göstermektedir¹⁹¹.

Mehmet Akif, ilk konuşmasını (mev’iza) 2 Şubat 1913 Pazar günü ikindiden sonra Bayezid Camisi kürsüsünde, ikincisini 7 Şubat’ta Cuma namazından sonra Fatih Camisi’nde, üçüncüsünü ise 14 Şubat’ta yine Cuma namazından sonra Süleymaniye Camisi kürsüsünde yapmıştır. Bu sefer, onunla birlikte, bir sene önce yayınladığı “Süleymaniye Kürsüsünde” eserinde konuştuğu Abdürreşid İbrahim Efendi’de bir konuşma yapmıştır¹⁹².

¹⁸⁸Nazif, a.g.e., s.13; Sarıhan, a.g.e., s.54.

¹⁸⁹Düzdağ, a.g.e., ss. 41-42.

¹⁹⁰Nazif, a.g.e., s.13.

¹⁹¹Sarıhan, a.g.e., s.52

¹⁹²Düzdağ, a.g.e., ss. 43.

3.5.3. Bayezid Camisi Vaazı

Mehmet Akif, cami kürsülerinde cemaati uykudan uyandırmaya davet eder. Bunlardan ilki olan Bayezid camisi kürsüsünde yapılan konuşma, Sebilürreşad'ın dört gün sonraki sayısında şu başlıkla verilmiştir.

“ mev'ize
Üstad-ı muhterem Mehmet Akif Beyefendi tarafından
Beyazıt Kürsüsünde
20 Kânunusani Pazar ikindiden sonra...”

Birinci sayfadan başlayan ve 3,5 dergi sayfası tutan metinde Akif, cemaati Allah'ın ve Resülü'nün çağrısına uymaya çağırır¹⁹³ ve şöyle seslenir.

“...Ey cemaat-i Müslim'in, ey Allah'ın dinine iman edenler! İcabet ediniz: Allah'a Allah'ın davetine; Allah'ın Resulüne, o Resul-i Muhteremin da'vetine Evet, onların sizler için hayat-ı mahz olan da'vetine. Allah'ın, Resulünün sizin hakkınızda mahz-ı hayat olacak birçok evâmiri var, onları ifâ ederseniz gerek bugünkü hayat-ı fâniyenizde, gerek yarınki hayat-ı sermediyenizde mes'ûd olur, rahatla, saadetle yaşarsınız. Sonra bilmiş “olunuz ki Cenab-ı Hak, insanın kalbi ile kendi arasına girer; yani mahlûkunun bütün esrârına muttali' olur. Şunu da biliniz ki merciiniz Allahü Zül'ce-lal'dır O münasebetten, o fitneden, o felaketten sakınınız ki o belâ, o felaket hiçbir zaman içinizden yalnız suçlu olanlara gelmez; belki umumunuza birden müstevli olur. Birde gözlerinizi açınız; iyi biliniz ki: Allah'ın ikabı şediddir, müdhiştir.....”¹⁹⁴

Şeklinde başladığı vaazında cemaati bozgunculara karşı uyanık olmaya davet eder. Müslümanlık kadar insanları birleştirmiş bir din olmadığını söyler ve şöyle devam eder:

“.....Din-i İslâm kadar Allah'ın kullarını tevhid etmiş, birbirine ısındırmış bir din yoktur... İslâm'ın ta'yin etmiş olduğu ibâdât ile ahkâm, ferdler arasında, ittihadi te'min içindir. Böyle iken maalesef görüyoruz ki: Müslümanlar kadar tefrika içinde kalmış; teşettüt içinde bunalmış bir millet yok! Demin söyledim. Allah'ın bütün emirlerinde hayat var. Evâmir-i ilahiyenin işte en birincisi ittihaddır. Cenab-ı Hak diyor ki: “Hepiniz birden habl-i ilâhiye, dine sarılınız; yani ahkâm-ı Kur'aniyeden ayrılmayınız. Sakın tefrikaya düşmeyiniz; sonra mahv olursunuz. Allah'ın üzerindeki ni'metlerini hatırıza getiriniz. Biliyorsunuz ya: hani aranızda niza'lar, ihtilaflar vardı, birbirinize düşman idiniz; İslâm sâyesinde Cenâb-ı Hak kulûbunuzu tevhid etti; kardeş oldunuz. Hani ta cehennemden uçurumunun kenarına kadar gelmiş idiniz. Allah sizi oradan kurtardı...”¹⁹⁵ Filhakika ırkı, lisanı, muhiti âdâtı elhasıl her şeyi yekdiğerine mübayin olan bu kadar akvamı Müslümanlık kardeş yapmıştı; kavmiyeti, cinsiyeti aradan kaldırmıştı. Fakat son zamanlarda biz Müslümanlar bu hakikatten gafil olduk. Aramıza nâmütenahi esbab-ı tefrika girdi. Bırakalım memalik-i ecnebiyedeki Müslümanları; Osmanlı memleketinde bu kadar akvam var; Öyle ya Arnavud, Kürd, Çerkes, Boşnak, Arap, Türk, Lâz Elhâsıl daha birçok kavmiyetler mevcut. Pek a'âla! Hepsinin beynindeki rabita nedir? Rabita-i diyanet! Şimdiye kadar bu rabita sayesinde kardeş gibi yaşadık.....”¹⁹⁶

Daha bundan iki üç yıl önce 1910 yılında Sırat-ı Müstakîm'deki yazısında da “... bir yere gelince bakıyorum bir hey'et-i içtimaiye teşkil edemiyoruz; çünkü o terbiyeden mahrumuz. İşte bizim asıl muhtaç olduğumuz terbiye asıl bu ikinci

¹⁹³ Sarıhan, a.g.e., s.58.

¹⁹⁴ *Sebilürreşad*, 24 Kânunısâni 1328-29 Safer 1331, 2 aded. 230-48, (9):373-376. (Akt.). Abdulkadiroğlu ve Abdulkadiroğlu, a.g.e., s.97; Şengüler, a.g.e., s.180

¹⁹⁵ Kur'an, 3. Âl-i İmran Sûresi, Ayet 103.

¹⁹⁶ *Sebilürreşad*, 24 Kânunısâni 1328-29 Safer 1331, 2 aded. 230-48, (9):373-376. (Akt.). Abdulkadiroğlu ve Abdulkadiroğlu, a.g.e., ss.99-100; Şengüler, a.g.e., ss.183-185; Sarıhan, a.g.e., s.58.

terbiyedir...”¹⁹⁷ şeklinde bu en önemli ihtiyacı dile getirmiştir. Başımıza gelen felaketlerin sayısız nedenleri olduğunu bunların en başında geleninin ise tefrikadan kaynaklandığını, batılı devletlerin bizi yıkabilmek için özellikle, kasıtlı ve sistemli bir şekilde içimize tefrika orduları saldıgını ifade eder.

“...Felâket-i hâzırânın nâmütenahi eshabı var ki en birincisi kavmiyet yüzünden meydan alan tefrikadır. Yalnız dört, beş senedir bu yüzden ne hale geldik; kavmiyet gayretiyle ayaklananları ıslah için ordumuzu yorduk. İhtilalden çıktık ihtilale girdik; müşkilattan çıktık müşkilata düştük! Çünkü ecnebler böyle istiyor, memleketlerimizi elimizden almak için programları bu. Bir taraftan alıyor, muttasıl alıyorlar; hem emin olmalı ki maazallah memleketimizi tamamıyla bitirmeyince rahat olmayacaklardır. Ecneblerin kendi hesaplarına gayet elverişli kestirme bir siyasetleri var: hani bir zamanlar bizim akıncılarımız vardı. Fethetmek istediğimiz memleketlere ordumuzdan evvel onları gönderdik. Bu akıncılar o memlekete girer, ahaliyi telâşa sokar birbirlerine düşürür, sonrada ordu girer, istila eder, işini bitirirdi. Bu âdetâ ordunun bir taliatü'l-ceyşî idi. İşte tıpkı bunun gibi ecneblerinde bu gün akıncıları var ki o akıncıları, o taliatü'l-ceyşîleri: tefrikadır.

Avrupalılar zabt etmeyi kararlaştırdıkları memleketin ahaliyi arasına evvelâ tefrika sokarlar, senelerce milleti birbirleriyle boğuştururlar. Sersem ahali bu sûretle yorgun düştükten sonra gelip çullanırlar bugünde işte bize karşı aynı siyâset kullanıldı. Zaten her yerdeki siyâsetleri budur. Hindistan'da, daha evvel Endülüs'te, sonraları Cezâyir'de, İran'da hep böyle yaptılar. Ta' kib ettikleri siyaset hep aynı siyasettir, hiç değişmez.

Müslüman olanlar, hani'an samimi'l-kalb Müslüman olanlar iyi bilmelidirler ki: bu tefrika, bu kavmiyet çıkmaz yoldur. Din bununla beraber gidemez; Müslümanlık bu suretle yaşayamaz. Sonra, din hakkında şöyle böyle diyenler; ufak tefek şüphe taşıyanlar da iyice zihinlerine yerleştirmelidir ki: yine bu siyasetle memleket yürümez. Buna artık bir hatime vermelidir...”¹⁹⁸

Dinin emirlerini yerine getirirken maksadın ne olduğu bilinmiyor, dinin ruhu kavranmadığından, işin içine nüfuz edilemiyor, Allah'ın ibadetlerdeki maksadı anlaşılamadığından zahiren ve yüzeysel olarak vazifelerin yerine getirildiğini vurguluyor. Öyle olunca da maksadın hasıl olmadığını ve Müslümanların perişanietten kurtulamadığını şöyle vurguluyor:

“...Biz evâmîr-i diniyeyi ifâ ediyoruz; fakat onlardaki maksadı fevt ediyoruz; meselâ ikindide şu camie toplandık; aynı kubbenin altında, aynı imamın arkasında namaz kıldık, fakat câmiden çıkınca birbirimize bigâne oluyoruz. Acaba bu namazlardan Hâlık'ın maksadı ne idi? Bize birbirimizi tanıtmak; Müslümanlardan bir cemaat, bir cemiyet meydana getirmek. Çünkü din cemaate kaimdir. Cemaatsiz din yaşamaz. Dinsiz cemaat belki yaşar. İslâmın cemaate olan ihtiyacı cemaatin İslâm'a olan ihtiyacından ziyadedir. Aleyhisselâtü vessalam Efendimiz öyle buyuruyor. Dinin bütün ahkâmındaki ruh: cemaate, vahdete sevk etmektir. Biz bugün, ne oluyor bilmiyorum, en müteşettit millet olduk. Zâhir ahvallerine bakarsan, yekpâre bir kitle. Fakat hakikat-ı halde kalbleri perişan...”¹⁹⁹

Oysa Müslümanlar Allah'ın emrettiği şekilde O'nun rızasını kazanabilmek için vifak ve ittifak içerisinde bir bina gibi olmalıdırlar. Bunu da Kur'an-ı Kerim'den bir ayeti kerime ile şu şekilde izah eder:

¹⁹⁷ Düzdağ, *Mehmed Akif Hakkında Araştırmalar*, c.I, s.159.

¹⁹⁸ *Sebîlürreşad*, 24 Kânunsâni 1328-29 Safer 1331,2 aded. 230-48, (9):373-376. (Akt.). Abdulkadiroğlu ve Abdulkadiroğlu, a.g.e., ss.100-101; Şengüler, a.g.e., ss.185-187; Düzdağ, a.g.e., c.I, ss.161-162.

¹⁹⁹ *Sebîlürreşad*, 24 Kânunsâni 1328-29 Safer 1331,2 aded. 230-48, (9):373-376. (Akt.). Abdulkadiroğlu ve Abdulkadiroğlu, a.g.e., ss.102; Şengüler, a.g.e., ss.189.

“...Allah o kullarından razı olur, o kullarını sever ki dediklerini fiilen yaparlar; işi söze bırakmazlar; sonra, onun sebil-i ilahisinde cihad ederler Hem nasıl cihad ederler? Hasmin karşısında bütün eczâsı yekdiğerine perçin edilmiş yekpâre bir bina gibi dururlar da öyle merdane cihad ederler...”²⁰⁰

Mehmet Akif, Bayezid Camisi’nde yaptığı bu vaazını birlik ve beraberlik üzerine bina etmiş, düştüğümüz hallerden kurtulmanın yolunun bir bütün olmakla sağlanabileceğini, Kur’an’dan ve hadislerden aldığı referansla cemaatin anlayabileceği bir dille izah etmiştir. Başka ülkelerde particiliğin tefrika anlamında alınmadığını, bizde ise fırkacılığın tefrikada karar kıldığını söyleyen Akif²⁰¹, aşağıdaki sözlerle vaazını sona erdirmiştir.

“... Müslümanlığın son ümidi olan bu hükümet, bu hükümet-i hilafet artık hayata veda etmek üzeredir. Düşman merkez-i hilafetten beş altı saat ötede duruyor. Şimdiye kadar onlar nasıl çalıştılar, biz ne kadar lakayt kaldık, hepimiz biliyoruz. Bununla beraber daha ümidler daha büsbütün münkati’ olmamıştır. Daha İslam için hayat mev’uddur. Çalışmalı, orduyu takviye etmeli...”²⁰²

Ona göre: “...bu dini kurtaracak ancak bizim hükümetimiz...”²⁰³ dir. Bütün İslam ülkeleri Batı’nın ve Rusya’nın sömürgesi olmuştur. Balkan ülkeleri İstanbul’a kadar dayanmıştır. O halde hükümete sarılmalı ve sahip çıkılmalıdır. Şayet düşmanın tefrikasına kanılırsa bu son melce de yıkılacaktır. Milleti hükümetin etrafında birlik ve beraberliğe davet eden Akif, cemaate tefrika yüzünden çekilen acıları hatırlatır. Allah’ın huzurunda yekvücut olan cemaat dışarıda da aynı duygu içinde olmalıdır. Ayrılık, birlikten kopmak felaket getirecektir.

“...Ne fırka herzesi lazım, ne derd-i kavmiyet;
Bizim diyanete sığmaz sekiz, dokuz millet!
Bütün bu tefrikalar, etseniz de istikrah
Gördünüz nereden geldi... Ya ibadullah!
Huzur-u Hak’ta nasıl toplu durdunuz demin?
Günahdır, etmeyin artık, ayıptır, eylemeyin!
Şu ihtirasa uyup az mı verdiniz kurban?
Şikak için mi eder sade, kalbiniz daraban?
Neden uhuvvetiniz böyle münhasır namaza?
Çıkınca avluya herkes niçin boğaz boğaza?
Ne Müslümanlığıdır, anlamam ki yaptığınız?
Çıkar yol olmayacak, korkarım, bu saptığınız!
Görünce fesli, atılmak, tasarlayıp bıçağı;
Görünce şapkalı, sinmek, değiştiren sokağı;
Gönüller ayrı oluş sineler bir olsa bile...”²⁰⁴

Ayrılığın doğuracağı felaketleri, birlik ve beraberliğin tekrar dirilip kalkmaya vesile olacağını sıralayan Akif, alev sardığı zaman kimsenin

²⁰⁰ Kur’an, 61. Saf Sûresi, Ayetler 3-4.

²⁰¹ Sarıhan, a.g.e., s.58

²⁰² *Sebilürreşad*, 24 Kânunsâni 1328-29 Safer 1331, 2 aded. 230-48, (9):373-376. (Akt.). Abdulkadiroğlu ve Abdulkadiroğlu, a.g.e., ss.104; Şengüler, a.g.e., ss.193.

²⁰³ Ersoy, a.g.e., s.289.

²⁰⁴ A.g.e.,s.290.

kurtulamayacağını ve de her vatan diyen kimsenin peşine takılmamak gerektiğini ifade eder.

Akif zaman zaman geçmişin, mazinin ihtişamlı yıllarını hatırlar ve hatırlatır. Hâlihazır gerçekten perişandır, perişanlıktır. İrzımız çiğnenmiş, evladımız doğranmıştır. Düşman saldırısı devam etmektedir. Fakat biz, olan bunca felakete karşı kayıtsızız. Şirazesi kopmuş kitap gibi darmadağın olmuşuz. Geçmişteki güzel günlerin bir sebebi de onların birlik ve beraberlik içerisinde olmalarıdır. Hâlbuki biz birbirimize düşmüşüz, kardeş kardeşi boğazlamaktadır. Akif eğer bu meskenetten kurtulmak istiyorsak ecdadın yolundan gitmek gerektiğini söylüyor, birlik ve beraberlik içerisinde olunmalıdır,²⁰⁵ diyor.

3.5.4. Fatih Camisi Vaazı

Mehmet Akif, bir taraftan şiirler yazarak feryad ederken, bir taraftan da gazetelerde, makaleler neşrederek milleti felaketlerden ders almaya davet etmektedir.

“...Dökülen kanlar, yakılan canlar, söndürülen hanımanlar, kül olan sâmanlar, payımal edilen ırzlar, ayaklar altında kalan namuslar, düşman ayağıle çiğnenen yurtlar, sefaletlerin en müthişi içinde ölümünü bekleyen dullar, yetimler, kadınlar o kadar çok, o kadar çok ki hepsini şöyle dursun, binde birini düşünebilecek beyin için çıldırmamak kabil değil...”²⁰⁶

Fakat bu büyük vatan şairi ruhunun eninlerini gazetelerde neşretmekle kanamıyor, cami kürsülerine çıkıyordu²⁰⁷. Bayezid Camisi vaazından beş gün sonra bu defa Fatih Camisi’nde kürsüye çıkar. O gün camide bulunanlardan yakın dostu Eşref Edib o günün manzarasını şöyle resmeder:

“.....Kânun-ı sâninin yirmi beşinci Cuma günü, Fatih Cami-i Şerifi lebaleb dolmuştu. Namazı müteâkib herkes bir tehâlükle kürsüye sokulmağa başladı. Binlerce cemaat vecd-i mütehasırane ile fazıl-ı muhteremin kürsüye çıkmasını intizar ediyorlardı. Hazret bir müddet sonra kürsüde göründü. Bütün simalar o cihete teveccüh etti.

Üstad²⁰⁸, ayet-i celilesini okuduktan sonra parlak ve selis bir lisanla tercüme buyurdular. Müteakiben ayet-i celilenin tercümesine aid Sebilü’r-Reşad’ın 226 ncı nüshasında münderiç şi’r-i güzini tertile başladılar. Fatih’in sakf-ı lahutisi altında, edib-i muhteremin lisan-ı vakalarında vicdan-ı ümmete sanih olan bu şi’r-i hazin üç bini müteceviz muvahhidine samimi gözyaşları döktürdü. Bu manzara-i ulvi karşısında hazret-i fazıl bir istiğrak-ı semavi ile coştı. Bir zaman geldi ki hurûşan bir kalbin nevhat-ı hazinine ma’kes olan Fatih’in asır-dîde kubbeleri bile gürlemeye başladı. O anda her türlü alâik-i süfliyeden tecerrüd etmiş olan binlerce kalb kubbelerinde, duvarlarda mün’akis feryad ile hemaheng olarak:

²⁰⁵ Yetiş, a.g.e., ss.170-171.

²⁰⁶ Tansel, a.g.e., s.68; Fergan, a.g.e., s.33

²⁰⁷ Fergan, a.g.e., s.35

²⁰⁸ Ku’an, 3. Âl-i İmran Sûresi, Ayet 26. “(Habibim) de ki: Ey mülkün sahibi Allah, Sen mülkü kime dilersen ona verirsin, mülkü kimden dilersen ondan alırsın. Kimi dilersen onun kadrini yükseltir, kimi dilersen onu alçaltırsın. Hayır, yalnız Senin elindedir. Gerçekten sen, her şeye gücü yetensin.” Elmalılı Hamdi Yazır. (1994). *Kur’ân-ı Kerim ve Yüce Meâli*. (Sad.) Sadi Çögenli, Huzur Yayınevi, İstanbul, s.52.

“İlahi altı yüz bin Müslüman birden boğazlandı...
 “Yanan can, yırtılan ismet, akan seller bütün kandı!
 “Ne ma’sûm ihtiyarlar süngüler altında kıvrandı!
 “Ne bîkes hanümanlar işte, yangın verdiler, yandı!
 “Şu küllenmiş yığınlar hep birer insan, birer candı!²⁰⁹

Vaveylasını tekrar ederken sanki Rumeli’nin bu ma’sun İslam diyarının uğradığı hüzin manzaralar cemaat-i müvahhidinin piş-i enzar-ı intibahında tecessüm etmişti...²¹⁰

Fatih Camisi’nde ki vaazı çalışmak gerektiği üzerine bina eden Akif, her şeyin çalışmakta olduğu ve bu yönüyle vazifelerini de yaptığını, “Gök yürüyor, yer yürüyor, dağ yürüyor, taş yürüyor, her şey çalışıyor” cümleleriyle anlatır. Oysa biz çalışmadığımız için bu hallere düştük. Ve mevzusunu yine birlik ve beraberliğe getirir. Yabancı güçlerin, ülke içindeki farklı inanışları bile istismar ederek, nasıl fesat şebekeleri kurduklarını somut örneklerle izah eder:

“...O halde en büyük ibadeti yerine getirebilmek için bile sa’y lazım. Kur’an-ı Kerim’in bir çok yerinde bize ittifak ile ittifak ile mücadele ile emir buyruluyor. Hani Müslümanlık bir uhuvvet husule getirilecekti? Nerede? Bugün Müslümanlar kadar müteferrik, müteşettit bir millet var mı? Her tarafta Müslümanlık cehalet, Müslümanlar ise sefalet içinde mahv olup gidiyor. İşte İngiltere’nin zîr-i idaresindeki Müslümanlar! Hind’de yüzlerce milyon nüfus var. Bir kısmı Mecusi, bir kısmı Müslüman. İkisi de aynı ırktan, ikisi de aynı muhit içinde yaşıyorlar. İngiltere hükümeti ne yapıyor bunlara? Müslümanlara diyor ki: Kurban bayramında öküz kesin. Halbuki Mecusilerce öküz mukaddes bir hayvandır. Bizim Müslümanlar da İngiliz’in fesadına kapılarak Mecusilere inat muttasıl öküz kurban ediyorlar. Mecusiler bunları görünce küplere biniyorlar! Yine aynı İngiliz tutuyor Mecusileri kandırıp camilere domuz kafası atıyor. Böyle böyle Mecusileri Müslümanlara, Müslümanları Mecusilere tutuşturuyor. Sonra yok yere birine düşman kesilen her iki taraf hükümete, yani İngiltere’ye müracaat ediyor; o da koşup Mecusi’nin de hakkından geliyor Müslümanın da! Bir aralık şimdi Afgan emiri Habibullah Han Hindistan’a gitmiş; hali gördükten sonra Müslümanlara demiş ki:

—Ya hu! Ne yapıyorsunuz Kurban... Evet, Hanefilerce vacip. Fakat mutlak öküz mü olmak lazım? Keçi, deve, koyun kesseniz olmaz mı? Neye böyle budalalık edip İngiltere’nin ekmeğine yağ sürüyorsunuz? Emir, Mecusilere de gitmiş, işin iç yüzünü anlatmış. Bir dereceye kadar iki fırkanın arasını bulmuş...²¹¹

Yine Akif, yüzünü maziye döner: Bir zaman Avrupa’dan gelen sefirlerin Cuma selamlığında padişahın üzengisini öpme şerefine nail olabilmek için aylarca İstanbul’da dolaştıklarını anlattıktan sonra şimdiki hazin içtima-i hayatımızla kıyaslar. Bunu Mevlana’dan bir hikaye ile şöyle anlatır:

“...Hazret-i Mevlana’nın şöyle bir hikâyesi var: Fakirin birinin harab bir evi varmış; çoluğunu çocuğunu onun içinde barındırmış. Adamcağız her sabah işine giderken evine dermiş ki: Ey eski yurdum, sakın bana haber vermeden yıkılıp da çoluğumu, çocuğumu mahv etmeyesin! Bir gün gelir bakar ki ev yıkılmış, üç çocuğu da ezmiş. Yıkık yurdun harabeleri üzerine çıkar, baykuş gibi ötmeye başlar:

—Bana haber vermeden niye yıkıldın da, hanümanımı söndürdün? Ben sana her sabah yalvarmamış mıydım? Bu kadar vefasızlık olur mu?
 Ev de ona der ki:

²⁰⁹ Ersoy, a.g.e., s. 221.

²¹⁰ *Sebilürreşad*, 31 Kânunsâni 1328-7 Rebî’ü’l —evvel 1331,2 aded. 231-49, (9):389-395. (Akt.). Abdulkadiroğlu ve Abdulkadiroğlu, a.g.e., ss.105-106; Şengüler, a.g.e., ss.195-196.

²¹¹ *Sebilürreşad*, 31 Kânunsâni 1328-7 Rebî’ü’l —evvel 1331,2 aded. 231-49, (9):389-395. (Akt.). Abdulkadiroğlu ve Abdulkadiroğlu, a.g.e., ss.111-112; Şengüler, a.g.e., ss. 207-208.

—Beni azarlama, ben, sana şimdiye kadar binlerce kere bu akıbeti anlattım. Benim artık ayakta duracak halim kalmadı, demek istedim. Lakin ne zaman ağzımı açsam sen bir avuç çamur tıkadın. Duvarlarımdaki çatlaklar hep birer lisan idi. Fakat bir türlü hakikati anlatamadı. Beni halime bırakmadın ki sana halimi söyleyeyim!

İşte bizim hey’et-i ictimaiyemiz, Bünyan-ı hükümetimizde böyledir. Neresi çatladıysa yamamaya baktık: Bir avuç çamur tıkadık; esasa, temele hiç bakmadık. Nihayet bir gün geldi ki: ansızın yıkıldı. Teşekkür olur ki kâmilten yıkılmadı. Fakat yine gaflet gösterirsek alt tarafı da yıkılacaktır...²¹²

Hali hazırdaki felaketlerin sebebinin sıralayan Akif, bunların nedenini tefrikaya bağladıktan sonra, tefrikanın nedeninin de cehalet olduğunu söyler. Müslümanlarda bulunması gereken vasıfları sorgular. Bu vasıflardan uzak olan zelil haldeki Müslümanlara ise sitem eder.

“...Bilakis ayrı ayrı hareket ederek memleketin her tarafında şurişler, fesadlar çıkardık. Hükümet, ordu bu fitneleri bastırmakla yoruldu, bîtab düştü. Heriflerde beynimizde bindiler...”

Müslümanlar böyle müteferrik mi yaşayacaktı? Hani müminler kardeş idi?²¹³ Hani Müslümanlar hasma karşı Bünyan-ı mersus olacaklardı. Aleyhisselatu vesselam Efendimiz buyuruyor ki:“Dünyadaki Müslümanların hepsi bir vücudun az’a-yı muhtelifesi gibidir. Birisine bir elem isabet etti mi, diğerleri de duyacaklar...”²¹⁴

Alem-i İslam’ın başına gelen bunca felaketin hiç ummadığımız ve ihtimal dahi vermediğimiz dünün Osmanlısının halayığı, kapıkulu olan Balkan ülkelerinin ittifak kurmalarına bağlarken, aynı duygunun, düşüncenin, ülkünün, vatanın evlatları nasıl olur da birleşemezler hep hayret eder²¹⁵.

3.5.5. Süleymaniye Camisi Vaazı

Mehmet Akif, fikirlerini bir yandan şiir ve makalelerle, diğer yandan Bayezıd, Fatih ve Süleymaniye camilerinde verdiği vaazlarla yaymağa devam eder.²¹⁶ Üçüncü vaazını da birkaç gün sonra (14 Şubat 1913) yine Cuma namazından sonra Süleymaniye kürsüsünde yapmıştır. Şiirlerinde, makalelerinde, hutbelerinde her hafta öyle bir ayet seçerdi ki onu sanki şimdi nazil olmuş zannı verir²¹⁷. Süleymaniye vaazına da yine bir ayet-i kerimenin²¹⁸ tefsiri ile başlar:

“Allah Celle celâluhû buyuruyor ki; o kimseler ki mücahede ederler, çalışırlar, çabalarlar. Bizim uğrumuzda. Allah Zül’celal öyle söylüyor: Benim uğrumda çalışanlar, benim için çalışan, çabalayan, mücahede de bulunanlar... Ne olacak? Biz onları mutlaka mazhar-ı hidayet edeceğiz; hiç şüphe yok edeceğiz. kendi sübül-i ilâhîmize, kendi yollarımıza. Yani benim için çalışanları, benim uğrumda mücahede

²¹² *Sebilürreşad*, 31 Kânunsâni 1328-7 Rebîü’l –evvel 1331,2 aded. 231-49, (9):389-395. (Akt.). Abdulkadiroğlu ve Abdulkadiroğlu , a.g.e., ss.112; Şengüler, a.g.e., ss. 208-209.

²¹³ Bkz. *Kur’an*, 49. Hucurat Sûresi, Ayet 10.

²¹⁴ *Sebilürreşad*, 31 Kânunsâni 1328-7 Rebîü’l –evvel 1331,2 aded. 231-49, (9):389-395. (Akt.). Abdulkadiroğlu ve Abdulkadiroğlu, a.g.e., ss.115-116; Şengüler, a.g.e., ss. 217-218.

²¹⁵ *Sebilürreşad*, 31 Kânunsâni 1328-7 Rebîü’l –evvel 1331,2 aded. 231-49, (9):389-395. (Akt.). Abdulkadiroğlu ve Abdulkadiroğlu, a.g.e., ss.115; Şengüler, a.g.e., ss. 215.

²¹⁶ Tansel, a.g.e., s.63.

²¹⁷ Fergan, a.g.e., s.35.

²¹⁸ Bkz. *Kur’an*, 29. Ankebut Sûresi, Ayet 69.

edenleri ben mutlaka mazhar-ı tevfiik edeceğim... Mutlaka edeceğim, şüphe yok. O mücahid kullarımı hiç bir zaman mahrûmiyet içinde öldürmeyeceğim. Ey müslümanlar, bunu bilmiş olunuz ki: Allah iyilerle beraberdir. "Muhsin" yalnız, ihsan eden, para veren demek değildir; iyi demektir, iyilik eden demektir..."²¹⁹

Mehmet Akif, bu ayet-i kerimeden yola çıkarak camideki cemaate soruyor.

"Nereye gitti Cenab-ı Hakk'ın va'd-i sübhanisi? Ne oldu? Nedir âlem-i İslam'ın başında dönen bu felaketler? Hani sen Allah va'dinde hulf etmez diyordun? Pek a'la Allah ne buyuruyor: Bizim uğrumuzda mücahede edenleri biz mazhar-ı tevfiik edeceğiz. Şimdi şu 350 yahud 400 milyon Müslümanın hepsinin vicdanına dehaletle sorarım. Hangisi böyle bir mücahede de bulundu?"²²⁰

Mücahede etmek bir yana Allah'tan sonra en büyük dayanak noktamız olan o koca orduyu, senelerden beridir ki, isyan bastırmaya, memlekette kol kol olmuş tefrika yangınlarını söndürmeye mecbur etmek zorunda kalmasaydık, ihtimal ki askerimiz için böyle bir muvaffakiyetsizlik söz konusu olamazdı.

Görünen o ki bizi düşmanlarımızın kuvveti perişan etmedi. Belki onların talâları başımıza bu felaketi getirdi. O talia ise ordularından evvel hududumuzun dahiline soktukları tefrikadır.²²¹

Müslümanlığın hala Müslümanlar tarafından anlaşılmadığını, anlaşılamadığını, şekilcilikten öteye geçilemediğini ifade ettikten sonra büyük bir ileri görüşlülükle sanki Balkan faciasından daha elem dolu Birinci Cihan Savaşı'nda yaşanacak olan kâbus dolu felaketleri hissetmişçesine olacağı kıyasla olmuşların bir şey olmadığını, şu şekilde anlatır:

"....Müslümanlık yalnız kelime-i şehadet ile yalnız beş vakit namaz ile yalnız ibadat-ı bedeniye ile değildir. Ben bu sözü aklımdan, cebimden söyleyemiyorum; bakınız, peygamberimiz Aleyhisselatü Vessalam Efendimiz ne buyuruyor: bir adam ki Müslümanların derdiyle derdlenmez; Müslümanların felaketinden müteessir olmaz; onların imdadına koşmaz; o adam hiç bir vakit Müslüman olamaz. Müslümanlık yalnız lafz ile değildir. Sorarım: şarktaki Müslüman garptakinin imdadına koştu mu? Şimaldeki Müslüman, cenuptaki din kardeşinin halinden müteessir oldu mu? La vallahi, olmadı. Öyle ise âlem-i İslam felaket üstüne felaket göreceğine, birinden kurtulur kurtulmaz başkasına uğrayacağına şüphe etmesin... İşte Rumeli'nin hali düşman galib geldi, camileri kilise yaptı, ahır yaptı. Mescid bul da namaz kıl; minare bul da ezan oku! Bununla beraber olacağı nispetle bu olmuşlar bir şey değil! Eğer biz gözümüzü açmazsak neüzubillah İslam'ın dünyada namı bile kalmayacaktır..."²²²

Hazret, bu cümleyi o kadar galeyana, o kadar teessürlü söyledi ki Süleymaniye' nin dalgın kubbelerini cüşa getiren sesi bütün kalplerde pek hazin

²¹⁹ *Sebilürreşad*, 7 Şubat 1328-14 Rebîü'l-evvel 1331, 2 aded. 232-50, (9):405-408. (Akt.). Abdulkadiroğlu ve Abdulkadiroğlu, a.g.e., s.119; Şengüler, a.g.e., ss.223-224.

²²⁰ *Sebilürreşad*, 7 Şubat 1328-14 Rebîü'l-evvel 1331, 2 aded. 232-50, (9):405-408. (Akt.). Abdulkadiroğlu ve Abdulkadiroğlu, a.g.e., s.120; Şengüler, a.g.e., s.225.

²²¹ Tansel, a.g.e., s.68; Fergan, a.g.e., ss.33-34

²²² *Sebilürreşad*, 7 Şubat 1328-14 Rebîü'l-evvel 1331, 2 aded. 232-50, (9):405-408. (Akt.). Abdulkadiroğlu ve Abdulkadiroğlu, a.g.e., ss.122-123; Şengüler, a.g.e., ss.226-231.

in'ikaslar uyandırdığını²²³ söyleyen Mehmet Akif'in "yâr-ı garım" dediği Eşref Edib'te²²⁴ Süleymaniye'de vaazı dinleyen cemaat arasındadır. Mehmet Akif'in o günkü ruh halini devam eden cümlelerinde şöyle yansıtır. "O aralık bir dakika kadar sükût etti; baktım gözünden önündeki tahtanın üzerine yaşlar dökülüyordu. Devam ederek dedi ki; İslam'ın son penahı bu hükümettir. Dinin son yurdu burasıdır. Ah, yarabbi sen o günleri gösterme, bu da giderse Müslümanlığın hali ne olur? O zaman ne namaz kalır, ne cami; ne namus kalır, ne aile; ne hac kalır, ne beytullah! Vallahi hepsini çiğnerler, yıkarlar... Vallahi yıkarlar..."²²⁵

Akif, mevcut durumu dile getirmekle kalmaz, çareler de gösterir. Türklerin ve Türk milletinin bütün Müslümanları etrafında toplayabilecek yegane kuvvet olduğunu, bütün İslam dünyası için büyük bir önem arz ettiğini, bu imtiyaz ve kredinin başka hiçbir millette bulunmadığını ve bunu hem kendi lehimize hem de Müslüman ülkelerin lehine bir avantaj olarak kullanabileceğimizi dile getirir. Artık bu kadar zillet, bu kadar miskinlik yeter!.. "Bundan sonra millet uyanmalı, okumalı, bu felaketlerin hep tefrika ve cehalet yüzünden geldiğini anlamalı da, ona göre çaresine bakmalıdır."²²⁶ Ve şöyle devam eder:

".....Yüzlerce milyon İslamı taht-ı esaretlerinde tutan o hükümetler şimdilik hep bu hükümetten biliyorlar; diyorlar ki: (Müslümanların meydanda bir hükümetleri var. Şayet dinlerine, kâbelerine hücumla kalkışırsak hepsi onun etrafına toplanırlar. Neticesi bizim için hoş gelmez.) Hilafeti de verdikten sonra görürsünüz: şiar-ı dinden bir şey bırakırlar mı? O zaman haddine düşün de Hind, Mısır Müslümanları, Rus Müslümanları yahud Fas, Cezayir Müslümanları "İslam" kelimesini ağızlarına alabilsinler. O anda dillerini koparırlar. Muhakkak bu, bunları bilmeliyiz, düşünmeliyiz, de ne yapmak lazımsa şimdiden yapmalıyız. Böyle yalnız "Vatan tehlikede!..", "Din tehlikede!.." demekle iş bitmez. O tehlikenin evvela dairesini, sonra da çaresini düşünmeli felaketi adam akıllı hissetmeli.

Tarihten misal aramaya hacet var mı? Dünkü çoban Bulgarlar adam oldular da bizi ezdiler. Bu herifler otuz sene evvel sayı bilmezlerdi! Otuza kadar, o da parmakla güç sayabilirlerdi. Hesabı yüze kadar hiç biri çıkaramazdı! Fakat bugün bakın ne hale geldiler! Askeri, askerimizi perişan etti; siyasiyunu siyasiyunumuzu bastırdı. Muallimleri bizim muallimlerimizden fazla yararlılık gösterdi. Mağlup olan yalnız ordumuz değil. Evet, sen bu memlekette hangi mevki'de isen kendi memleketinde senin mevkiini işgal eden Bulgar sana galip. Bakın, bunlar otuz sene içinde bu hale geldiler. Dün bir vilayet iken bugün kral oldular; yarın imparator olacaklar. Metbu'larını çiğnediler, geçtiler. Çünkü çalıştılar. O sayede insaniyete katıldılar. Biz ise etrafı görmedik, Uyumak istedik, onun için çiğnedik....."²²⁷

²²³ *Sebilürreşad*, 7 Şubat 1328-14 Rebîü'l-evvel 1331, 2 aded. 232-50, (9):405-408. (Akt.). Abdulkadiroğlu ve Abdulkadiroğlu, a.g.e., s.123; Şengüler, a.g.e., s.231.

²²⁴ Cemal Kutay.(1986).Teşkilat-ı mahsusa... Akif... Gurbet Mektupları..., *Türk Edebiyatı*, 158:10.

²²⁵ *Sebilürreşad*, 7 Şubat 1328-14 Rebîü'l-evvel 1331, 2 aded. 232-50, (9):405-408. (Akt.). Abdulkadiroğlu ve Abdulkadiroğlu, a.g.e., s.123; Şengüler, a.g.e., s.231.

²²⁶ Ersoy, *İttihad Yaşatır, Yükseltir Tefrika Yakar, Öldürür*, s.11.

²²⁷ *Sebilürreşad*, 7 Şubat 1328-14 Rebîü'l-evvel 1331, 2 aded. 232-50, (9):405-408. (Akt.). Abdulkadiroğlu ve Abdulkadiroğlu, a.g.e., ss.123-124; Şengüler, a.g.e., ss.231-234.

O gün Mehmet Akif'in coştuğu müstesna bir gündür. Gözyaşları içerisinde saatlerce konuşur. Bir çok ayet okur. Müslümanların şevketli zamanlarını hatırlatır. Sonra düştükleri zilleti önlerine serer. Sebeplerini izah eder. Cehalete yüklenir. Nifakların milletleri nasıl tarumar ettiğini gösterir ve yine birlik ve beraberliğe vurgu yaptığı aşağıdaki sözlerle vaazını bitirir²²⁸.

“.....Artık nifakları, şikakları görmeliyim. Eski yaraları bir daha deşmeyelim. Örttüğümüz mezarları tekrar eşmeyelim. İstikbalden kat’ı ümid etmeyelim. Me’yüs olmayalım. Zira ye’s haramdır; zira ye’s en büyük ölümdür.....”²²⁹

3.6. MEMURİYETTEN İSTİFASI

Haksızlıklara tahammül edemeyen bir mizaca sahip olan Mehmet Akif, müdürünün haksız yere vazifesinden alınması üzerine 11 Mayıs 1913 yılında memuriyetinden istifa eder. Bu dönemde Fatih Kürsüsünde adlı uzun manzume Sebilürreşad’da 28 sayıda yayımlanır²³⁰. Daha sonra da 1913 yazında Akif’in “Tefsir-i Şerifleri” yayımlanır²³¹.

Bu yılın sonunda, İttihat ve Terakki yönetimi ile ters düşen yayınlarından hükümetin rahatsız olduğunun bildirilmesi üzerine İstanbul Darülfünun’daki görevinden de ayrılmak zorunda kalır. Çıkarmakta olduğu Sebilürreşad’da aynı sebeplerle İttihatçı hükümetler tarafından birkaç kere kapatılır²³². Bu tür sıkıntılarla karşı karşıya kalan Mehmet Akif, 1914 yılı başlarında Abbas Halim Paşa’nın maddi desteğiyle Mısır ve Medine’ye iki aylık bir seyahate çıkar²³³. Doğu dünyasını daha yakından tanıma imkânını elde eder.

3.7. BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI

Tarihte o zamana kadar görülmemiş bir büyüklükte ve etkileyicilikte olan I. Dünya Savaşı, birçok ülkenin katıldığı, fakat birçok devletin çıkarları doğrultusunda şekillenen bir savaş olmuştur.

Avrupa’da 1870-71 savaşında Fransa’yı ağır bir yenilgiye uğratan Almanya siyasî birliğini kurmuştur. Bundan sonra Prens Bismark’ın 1879’da Avusturya-Macaristan ittifakını gerçekleştirerek sürdürdüğü denge politikası, 1888’de imparator

²²⁸ Fergan, a.g.e., s.37.

²²⁹ *Sebilürreşad*, 7 Şubat 1328-14 Rebîü’l-evvel 1331, 2 aded. 232-50, (9):405-408. (Akt.). Abdulkadiroğlu ve Abdulkadiroğlu, a.g.e., s.126; Şengüler, a.g.e., s.237.

²³⁰ Sarıhan, a.g.e., s.60.

²³¹ A.g.e., s.65.

²³² Okay ve Düzdağ, a.g.m., s.433.

²³³ Safahat’ın Beşinci kitabı “el-uksur’da” şiiri bu seyahat esnasında yazılmıştır.

olan II. Wilhelm'in dış siyasette açılım yapma girişimi ile sona ermişti. Rusya ile geleneksel anlaşmayı sona erdiren II. Wilhelm, dünya devleti oluşturmaya yönelik yeni sömürgecilik faaliyetlerinin hayat sahası olarak geniş topraklara sahip Osmanlı Devleti'ni görmüştür. Osmanlı Devleti'ne yaptığı ziyaretlerle (1889 ve 1898'de iki defa) buradaki nüfuzunu güçlendirmeyi amaçlamıştır²³⁴.

1870 yılında siyasi birliğini sağlayan İtalya devletler muvazenesinde tek başına idi. İçine düştüğü yalnızlığı Berlin Kongresi'nde bir kez daha gördükten sonra Alman Başbakanı Bismark'a işbirliği teklif etmişti. Önceleri zayıf gördüğü İtalya'yı yanına almak istemeyen Bismark, Fransa ile Almanya'nın Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ile Rusya arasında olası bir savaşta İtalya ile anlaşma yapmanın sayısız yararları olabileceğini gördü. Şüphesiz yapılacak anlaşma İtalya'yı da Fransa'nın saldırı fobisinden kurtarabilirdi. Bismark bu sırada Rusya'da oluşan Alman aleyhtarlığından endişeliydi. Onun Viyana üzerindeki uzlaştırma çabaları sonucu karşılıklı çıkar uyumunun bir göstergesi olarak Üçlü İttifak adını alacak olan İtalya, Almanya, Avusturya-Macaristan ittifakı 1882 Mayıs'ında yapılmıştır²³⁵. Diğer yandan içlerinde Osmanlı Devleti'nin de yer aldığı söz konusu devletlerin tümü ilerleyen yıllarda karşılıklı çıkarlara dayalı anlaşmalar yapmışlardı.

Siyasî birliğini kurduktan sonra Alman endüstri ürünlerinin kullanımının yaygınlaşması, İngiltere'nin sömürge alanlarını ciddi şekilde tehdit ediyordu. Almanya, 1890'larda dünyanın en çok üreten dördüncü ülkesi haline gelmişti. Ayrıca, Almanya, 1890'lardan sonra izlediği politikayla Güneydoğu Avrupa ve Önasya'yı etkisi altına almış, Afrika ve Uzakdoğu'da da girişimlerde bulunmaya başlamıştı. Bu isteklerini Osmanlı Devleti nezdinde yaptıkları ikili ilişkilere dayalı ekonomik yatırımlarla gizliden gizliye gerçekleştirmeye çalışıyorlardı. Böylece Almanya; İngiltere için, denizlerde güçlü bir rakip ve Avrupa'da da dengeyi bozan bir güç haline gelmişti²³⁶.

Öte yandan Almanya'nın hızlı gelişmesinden endişelenen İngiltere, müttefikleri Rusya ve Fransa 4 Ocak 1894'te ittifak yapmış, 8 Nisan 1904 Entente Cordiale Antlaşması ile ilişkilerini sağlamlaştırmışlardı. Menfaatlerinin çatıştığı Fas ve Mısır meselesini halletmişler²³⁷ ve böylece İngiltere, Fransa ile sömürge

²³⁴ Eraslan, a.g.m., s.339.

²³⁵ Armaoğlu, a.g.e., s.27 vdm.

²³⁶ Uçarol, a.g.e., 561.

²³⁷ Durmuş Yalçın vd. (2008). *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*. c.I, 8.Baskı, Atatürk Araştırma Merkezi (ATAM), Ankara, s.71.

rekabetinden kaynaklanan problemlerini çözmüş, Rusya ile Afganistan ve İran coğrafyası üzerindeki çıkarlarını 1907’de düzene koymuştu²³⁸.

1908 Reval Mülakatı’nda İngiltere, Rusya’yı Makedonya sorununda destekleyerek, Almanya’ya verdiği demiryolu ihalesinin sakıncalarından dolayı Osmanlı Devleti’ni kollama politikasını sona erdirdiğini ortaya koymuştu.

Üçlü itilafın diğer önemli kanadını oluşturan Rusya, İngiltere’yle anlaşmak suretiyle Alman Pangermanizmi’nin faaliyet sahasındaki nüfuzuna karşı güç bulurken, Balkanlarda Avusturya’yı parçalamak ve boğazlara inmek için önemli bir gücün desteğini de kazanmış oluyordu. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, topraklarında önemli sayıda Slav asıllıların bulunması ve Balkanlardaki nüfuz mücadelesi nedeniyle Rusya’nın Panislavizm politikasından rahatsızdı. Bundan dolayı Rusya’ya karşı kendini kollamak isteğiyle komşusu Almanya ile yakın ilişkilere girdi. Almanya ile birlikte hareket ederek varlıklarını korumanın yanı sıra, sömürge pastasından da pay alabileceğini umuyordu.

Siyasî birliğini geç kuran İtalya ise, silah sanayisinde hatırı sayılır bir ilerleme göstererek Osmanlı Devleti’nin kontrolündeki Akdeniz üzerinde yayılmak ve Avusturya idaresinde kalan topraklarını geri almak istemektedir. Bu yüzden gizlice Fransa ile anlaşmıştır. Nitekim mevcut şartlar İtalya’nın 1915 yılında İtilâf Devletleri safında savaşa girmesini gerektirecektir²³⁹.

3.7.1. Osmanlı Devleti’nin Birinci Dünya Savaşı’na Katılması

Savaş öncesi Rusya ve Avrupalı devletlerin çıkar hesaplarında Osmanlı Devleti’nin sahip olduğu geniş kaynaklar ve stratejik konumu da büyük önem arz ediyordu. Çünkü dünyada sömürge haline getirilecek fazla bir toprak parçası kalmamıştı. Bu nedenle bütün devletlerin gözü, Osmanlı Devleti’nin topraklarındaydı. Osmanlı toprakları üzerindeki nüfuz kavgası ve ileride onun mirasını paylaşmaya çalışmaları bu büyük harbi körükleyen hadiselerdendi²⁴⁰. Batılıların nazarında Osmanlı Devleti “Hasta Adam”dı ve onun mirası paylaşılmalıydı. 1914 yılına gelindiğinde, İttihat ve Terakki Cemiyeti, topraklarının dışında bir savaş olamayacağını bildiklerinden, Rusya, İngiltere ve Fransa ile görüşmelerde bulunmuş ancak olumlu sonuç alamamışlardı. 28 Haziran 1914’te

²³⁸ Eraslan, a.g.m., ss.339-340.

²³⁹ Yalçın, a.g.e.,s.72.

²⁴⁰ Turan, a.g.e., s.71.

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu veliahtı Arşidük Ferdinand ve eşinin Saraybosna’da Princip adlı bir Sırp milliyetçisince öldürülmesi ve bunun akabinde Avusturya-Macaristan’ın Rusya’nın koruması altındaki Sırbistan’a savaş ilân etmesiyle I. Dünya Savaşı başlamıştır. Tarafların karşılıklı birbirine savaş ilânıyla da çatışmalar geniş bir coğrafyaya yayılmıştır²⁴¹.

İlerleyen günlerde Almanya’nın Fransa’ya, Avusturya’nın Rusya’ya yenilmesi üzerine, Almanya ve Avusturya’nın, Osmanlı Devleti’nin yanlarında savaşa katılması için yaptıkları baskılar üzerine Osmanlı Devleti, Almanya’nın maddî yardımını kabul ederek 2 Ağustos 1914’te Almanya ile gizli bir anlaşma yapmıştı.

Mustafa Kemal başta olmak üzere bazı Osmanlı subaylarının bir yıl beklenerek hazırlıkların tamamlanması isteğine karşın, İngiliz donanmasından kaçarak kıyılarıma gelen Goben ve Breslau savaş gemileri Enver Paşa’nın bilgisi içerisinde, 29 Ekim’de Yavuz ve Midilli adı altında Rus kıyı şehirlerini bombalamak suretiyle Osmanlı Devleti’ni Birinci Dünya Savaşı’na resmen sokmuştur²⁴².

Daha Balkan Savaşları’nın mürekkebi kurumadan Osmanlı Devleti yeni bir felaketin içine atılmış böylece savaş Doğu Avrupa’da Galiçya’dan Kafkaslara, Çanakkale’den Basra’ya ve Sina’ya kadar geniş alanda açılan cephelerle²⁴³, dünyanın önemli bir bölümüne yayılmasına yol açmıştır. Osmanlı için felaketlerin felaketleri kovaladığı yeni bir dönem daha başlamıştır.

“...Balkanlardaki yangın daha kül bağlamamışken

Bir başka cehennem çıkıversin... Bu ne erken!...”²⁴⁴

diyen Mehmet Akif de savaşın apansız çıkıvermesinden yakınmaktadır.

3.7.2. Birinci Dünya Savaşı’nda Sebülürreşad ve Mehmet Akif

29 Ekim 1914’te Alman gemilerinin Sivastopol’u topa tutması ve Rusya’nın Osmanlı’ya savaş ilan etmesinden birkaç gün sonra 4 Eylül tarihli Sebülürreşad ilk kez daha kalitesiz bir kâğıtla çıkar²⁴⁵.

12 Kasım 1914 tarihli Sebülürreşad’ın 13. Cildi “Cihad-ı İslam”la başlamaktadır. Kapağa konulan bu bildiri, Mısır’daki Müslümanlara dağıtılan Arapça

²⁴¹ Uçarol, a.g.e., s.563.

²⁴² Bildirici, a.g.m., ss.821-823.

²⁴³ Uçarol, a.g.e., s.571.

²⁴⁴ Erişirgil, a.g.e., s.233; Fergan, a.g.e., s.40.

²⁴⁵ Sarıhan, a.g.e., s.66.

bir metnin çevirisidir²⁴⁶. Bir hafta sonra 19 Kasım 1914'te çıkan başyazı “Bütün Müslümanlara Cihat Farz Oldu” başlığıyla çıkmıştır. Yazıda Şeyhülislam Hayri imzalı cihat fetvası ile Başkumandan Vekili Enver Paşa'nın bildirisi de metin olarak verilmektedir²⁴⁷. Nitekim Osmanlı dini kurumları savaş için kolları sıvamışlardır.

Balkan Harbi bozgunu ve Mısır seyahati neticesinde mefkuresi sarsılan Mehmet Akif, Balkan Harbi sıralarında olduğu gibi Müslümanlar arasında birliği kuvvetlendirici, bozulmuş maneviyatları ümitlerle besler mahiyette hadisleri ve ayetleri tefsir yollu manzumeler yazmağa devam eder. “Kim Müslümanların derdini kendine mal etmezse onlardan değildir”²⁴⁸.

Arkasından gelen 26 Kasımlı dergide Meclis-i Âli-i ilmiye'nin “Cihad-ı Ekber Hakkındaki Beyanname” görülmektedir²⁴⁹. Bundan sonraki sayı ise bir hafta değil, 15 gün sonra çıkmıştır. 10 Aralıkta basılan bu sayıda da Şeyh Abdülaziz Çaviş'in bütün İslam ülkelerinde dağıtılmakta olan “Yeryüzündeki Umum Müslümanlara Beyanname” adlı bildirin çevirisi yer almaktadır. Derginin bu sayısında ayrıca Müslümanları cihada teşvik etmek için Hz. Muhammed'in (SAV) savaşa ilgili hadisleri de bulunmaktadır²⁵⁰.

Mehmet Akif'in bu dönemde ayet ve hadisleri tefsir mahiyetinde yazdığı altı manzumesinden ikisi 1913, dördü 1914'te yazılmıştır. Ayrıca mensur olarak da bazı ayetleri tefsir etmiştir²⁵¹.

Anlaşılan o ki Sebilürreşad ve Mehmet Akif, bütün güçleriyle Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin galip gelebilmesi için ellerindeki bütün imkanları kullanarak çalışmış ve bu konuda birliği temin adına hükümeti de desteklemişlerdir.

3.7.3. Teşkilat-ı Mahsusa

Teşkilat-ı Mahsusa, Eşref Kuşçubaşı ve birkaç arkadaşı tarafından Arabistan'da II.Abdülhamit'e karşı bir ihtilâlcî komite olarak kurulmuştur²⁵². Komite 1903-1907 yıllarında oluşmuş, örgüt 2 Ağustos 1914 tarihli Türk-Alman ittifakının ardından daha geniş ölçekli faaliyetler yürütmek üzere Enver Paşa tarafından Harbiye Nezareti'ne bağlanmış ve Teşkilat-ı Mahsusa adıyla gizli bir teşkilat olarak

²⁴⁶ *Sebilürreşad*, (30 Teşrinievvel 1330), 213(13). (Akt.). A.g.e., s.67.

²⁴⁷ *Sebilürreşad*, (6 Teşrinisani 1330), 214(14). (Akt.). A.g.e., s.67.

²⁴⁸ Tansel, a.g.e., s.81.

²⁴⁹ *Sebilürreşad*, (13 Teşrinisani 1330), 215(13). (Akt.). Sarıhan, a.g.e., s.67.

²⁵⁰ *Sebilürreşad*, (27 Teşrinisani 1330), 216(13). (Akt.). Sarıhan, a.g.e., s.67.

²⁵¹ Fergan, a.g.e., s.660; Tansel, a.g.e., s.81.

²⁵² Philip H. Stoddart(1993). *Teşkilat-ı Mahsusa*. (Çev.) Tansel Demirel, I. Baskı, Arba Yay., İstanbul, s.48. (Akt.). Bildirici, a.g.m., s.823.

anılmaya başlamıştır. Teşkilat-ı Mahsusa adıyla anıldığı dönemdeki ilk başkanı Süleyman Askeri Bey'dir²⁵³. Bütün Müslümanları bir bayrak altında toplamak, Türkleri siyasî bir birlik içinde bulundurarak Pantürkizm'i hakikat sahasına sokmak amacıyla kurulan teşkilat; Rusya, Fransa ve İngiltere'ye karşı çalışma yapmayı hedeflemiştir. Teşkilatın asıl idaresi Enver Paşa'da olmakla beraber, Süleyman Askerî, Cemal Paşa, Eşref Sencer ve Selim Sami Kuşçubaşı, Çerkez Reşid, Hüsrev Sami gibi isimler de, Teşkilat-ı Mahsusa'nın en üst kadrolarını oluşturuyorlardı²⁵⁴.

Teşkilat içte II. Abdulhamit taraftarlarıyla ve Hürriyet ve İtilâf Fırkası'na karşı mücadele yürütürken, sultanın tahttan indirilmesinden sonra, 1910 Kasım'ında İttihat ve Terakki Komitesi'nin Selanik'te yapılan ikinci yıllık genel toplantısında, Panislam politikasının dinî ve millî, yani Pantürk, şeklinde iki kademede yürütülmesine karar verilmiştir²⁵⁵.

Komite ertesi yıl Kafkasya, Türkistan, İran, Hindistan ve Mısır halkları arasında propaganda yapılmasına karar vererek, 1911'de İtalyanlara karşı Trablusgarb'da yapılan direnişe katıldı. Teşkilat, ilk olarak Enver Paşa'nın emriyle, Edirne'yi Bulgarlardan kurtarmak amacıyla kısa ömürlü Batı Trakya Geçici Hükümeti'ni kurdu. Teşkilat, Bulgaristan ile antlaşma imzalandıktan sonra bile, bu bölgeye işadamı ve hoca kılığında ajanlar göndermeye devam etti. Çalışanların görevi, yeni çeteler oluşturarak eğitim vermek, Makedonya ve Trakya'daki Türklerin, güvenli bir şekilde Doğu Trakya ve Anadolu'ya yerleştirilmelerini sağlamaktı²⁵⁶.

Ayrıca 1911 yılı başlarında Cemiyet'in Kafkasya, Türkistan ve Tatarlar arasında şubeler oluşturduğu, 1911 yılındaki üçüncü genel kongresinde ise mevcut şubelerini artırma ve Türkistan, İran, Hindistan, Kafkasya ve Mısır halkları arasında, Pantürk, Panislam ve gerektiği zaman her iki izm'den de halihazırda yapılmakta olan, propaganda faaliyetleri için istifade edileceği ve daha fazla ajan gönderme kararı aldığı bilinmektedir²⁵⁷.

Fakat Edirne'nin savunulması sırasında Teşkilat-ı Mahsusa görevlilerinin büyük çabalar harcamalarına rağmen, Edirne'nin kaybedilmesi, göçmenlerin

²⁵³ Vahdet Keleşyılmaz.(2002). Teşkilat-ı Mahsusa'nın Kuruluşu, Başkanları ve Mustafa Kemal. *Türkler*, c.XIII, Güzel, H.C. vd. (Ed.). Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, s.316.

²⁵⁴ Bildirici, a.g.m., s.823.

²⁵⁵ Hülagü, a.g.e., s.27.

²⁵⁶ Bildirici, a.g.e., s.823.

²⁵⁷ Hülagü,a.g.e., s.27.

yerleştirilmesi plânının başarısızlıkla sonuçlanması gibi nedenlerle, teşkilatın Rumeli politikası eleştirilecektir²⁵⁸.

Birinci Dünya Savaşı'nın çıkmasından kısa bir süre önce başkanlığını Enver Paşa'nın yaptığı ve üyelerini gönüllü subayların oluşturduğu Teşkilat-ı Mahsusa ajanları özellikle Türk halkları arasında olmak üzere Osmanlı sınırları dışında Panturan ve Panislam doğrultusunda propaganda faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Teşkilat-ı Mahsusa I. Dünya Savaşı'nın resmen başlamasından sonraki süreçte asıl kuruluş nedeni olan Meriç'in ötesine yönelik faaliyetlerine, ortaya çıkan yeni koşulların gerektirdiği şekilde devam etmiştir²⁵⁹. Ve de Enver Paşa üstlenmiş olduğu bu riyaseti savaş sonuna kadar devam ettirmiştir²⁶⁰.

İttihatçıların başlangıçta bu örgütlenmeyle başta Batı Trakya olmak üzere I.Balkan Savaşı'ndaki toprak kayıplarını telafi etmeye; bu mümkün olmazsa, Türkiye aleyhindeki muhtemel gelişmeleri önlemeye çalıştıklarına şüphe yoktur.

Vatan hakikatlerini savunmak için bedeni ve kafası ile değer ifade eden kişiler bu gizli kuruluştaki vazife aldılar²⁶¹. Mustafa Kemal de bu faaliyetlere, İttihatçı çekirdek kadronun saygın, güvenilir, birikimi ve meziyetleri ile söz konusu bölgede çok hassas ve zor bir görevin yükünü taşıyabilecek mensuplarından biri olarak, katkıda bulunmuştur²⁶². Devrin değerli fikir-edebiyat şahsiyetleri arasında bulunan Mehmet Akif de Teşkilat-ı Mahsusa safları içinde yerini alır²⁶³.

3.7.4. Berlin Seyahati

Harbiye Nezareti tarafından istihbarat çalışmaları yapmak üzere kurulmuş olan Teşkilat-ı Mahsusa Mehmet Akif'e mühim vazifeler tevdi eder.²⁶⁴ Bu görevle Akif, 1914 yılı sonlarında Berlin'e gider²⁶⁵.

Almanya'ya gitmesinin nedeni; İngilizler ve Fransızlar, sömürgelerinden topladıkları Müslüman askerleri, "Almanlar İstanbul'u işgal edip halifeyi esir aldılar!" propagandasıyla aldatarak Osmanlı Devleti'nin müttefiki olan Almanların üzerine sürüyorlardı. Batı cephelerinde yapılan muharebelerde Almanlar, yüz bine yakın Müslüman'ı esir almış, bunlar için Vunstorf yakınlarında özel kamplar, hatta

²⁵⁸ Bildirici, a.g.m., s.824.

²⁵⁹ Keleşyılmaz, a.g.m., s.316.

²⁶⁰ Hülâgü, a.g.e., s.27.

²⁶¹ Kutay, a.g.m., s.10.

²⁶² Keleşyılmaz, a.g.m., s.316.

²⁶³ Kutay, a.g.m., s.10.

²⁶⁴ Fergan, a.g.e., s.40.

²⁶⁵ Okay ve Düздаğ, a.g.m., s.433

bir de cami inşa etmişlerdi. Bütün benliğiyle Müslümanların birlik içinde olmaları idealine sarılmış olan Akif, kendisine Teşkilat-ı Mahsusa aracılığıyla gelen bu teklifi tereddüt etmeden kabul etti ve Almanya'ya giderek Tunuslu Şeyh Salih'le birlikte, farkında olmadan Osmanlı Devleti'ne karşı savaşan bu Müslüman esirleri aydınlatmaya çalıştı. Akif'in manzumesini ithaf ettiği Binbaşı Ömer Lütfi Bey de şairle beraber aynı ekipte bulunmaktaydı²⁶⁶.

Batı'yı yakından tanınmasına imkan veren ve üç ay kadar uzun süren bu gezi sırasında Almanlara karşı savaşırken esir düşmüş İngiliz ve Rus tebaası Müslüman askerlerin kamplarını ziyaret etti. Onlara savaştan sonra bağımsızlıklarını kazanmak için faaliyet göstermeyi telkin eden konuşmalar yaptı.

Mehmet Akif, Berlin Hâtıraları'nı Birinci Dünya Savaşı esnasında, Çanakkale Savaşı'nın en yoğun olduğu günlerde, 5 Mart 1915'te Berlin'de yazmıştır²⁶⁷. Binbaşı Ömer Lütfi Bey'e²⁶⁸ ithaf ettiği Berlin hatıraları'na:

“Biraz da kahveye çıksak...” demişti arkadaşım.

O, doğru söylemiş ammâ, ben eğri anlamışım:²⁶⁹

dizeleriyle başlar. Akif, daha sonra sözü Almanya'nın kalkınmasına getirir. Almanya müreffeh, zengin, kalkınmış, otelleri konforlu, sokakları temiz, ulaşım araçları gelişmiş, insanları medeni bir Avrupa ülkesi olarak tasvir edilir. Bunun altında yatan sırrı, beyin ile kalbin uyumu sayesinde gerçekleştirdiğini belirterek bu birlik fikrinin ihtişamlı terakkiyi gerçekleştirdiğini ve dünyayı titrettiğini şöyle edebîleştirir:

“...Maârif oldu umûmun gıdâ-yı müştereki.
Havâssımız yazıyorken avâmınız okudu,
Yazarların da okutmaktı, çünkü maksûdu.
“Beyin”le “kalb”i hem-âhenk edip de işleteli,
Atıldı vahdet-i milliye safkının temeli.
O vahdet işte, bütün ihtişamınızdaki sır,
Cihâna ra'ş'e veren ses onun sedâlarıdır...”²⁷⁰

Mehmet Akif, kendi ülkesi²⁷¹ ile Almanya'nın kıyaslamasını yapar ve biz de durumun tam tersi olduğunun altını çizer. “Bizde kısa süre içerisinde fikir ayrılıkları ortaya çıkar” der. Bizim yıkılışımızdaki sırrı da tefrikaya bağlar. Akif,

²⁶⁶ Mehmet Uysal.(2009).Mehmet Akif'in Berlin Hatıraları'nda Batı(lı) İmgesi. *I. Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu*, 19-21 Kasım 2008, c.II, Burdur, s.539.

²⁶⁷ Fergan, a.g.e., ss.41-42.

²⁶⁸ Ömer Lütfi Bey, Mehmet Akif'in I.Dünya Savaşı'ndan önce tanıştığı, onda gördüğü fazilete hayran kaldığı ve kendisini çok sevdiği bir zattır. Berlin'i bildiği için Berlin'in gezilecek görülecek yerlerini Mehmet Akif'e o göstermiştir. Bakınız (Bkz.). Fergan, a.g.e., s.42.

²⁶⁹ Ersoy, a.g.e., s.328.

²⁷⁰ A.g.e., s.343.

²⁷¹ Ömer Lütfi Bey, “... Benim onda gördüğüm yurt sevgisi, o kadar yüksekti ki onu tasvir mümkün değildir... “ der. Bkz. Fergan, a.g.e., s.44.

burada da yine birlik yani vahdet fikrine büyük ehemmiyet atfeder. İlerlemenin sağlanabilmesi Akif'e göre, ilmin ve dinin el ele vermesi suretiyle sağlanır.

“.....Bizim düşünceler amma sizinkinin aksi!
 Demin beraber iken şimdi ayrılır hepsi!
 Bu i'tibar ile baktıkça: Aynı merkezden,
 Çıkıp da nâ-mütenahi muhîte doğru giden
 Kümeyle hatlara benzer ki muttasıl açılır...
 Bizim de işte budur inhilâlimizdeki sır.
 O rabıtayla giderken sizin teâliniz:
 Bu tefrikayla perişan bizim ahâlimiz...”²⁷²

Bu yetmiyormuş gibi Avrupalı devletler boş durmamakta milleti parçalayabilmek için sabah akşam lanetli tefrika tohumları ekmektedirler. Bunların başında da 19. yüzyılın şüphesiz en kudretli imparatorluğu olan İngiltere gelmektedir. Ancak bu üzerinden güneş batmayan devletin gelirlerinin ve servetinin büyük kısmı; başkalarının kanı, gözyaşı, açlığı ve ölümü pahasına temin ve tedarik edilmiştir. İngilizler en büyük zulmü ve sömürüyü Müslüman ülkelerde tatbik etmişler, bunu gerçekleştiren de sayısız entrikalara yalan ve hilelere tevessül etmişlerdir.

Akif'e göre İslâm dünyası, üç önemli organdan yani bölgeden müteşekkildir. Mısır, bu dünyanın başı, Hindistan kalbi, Osmanlı ise kollarıdır. Burada şair, bu manzumesinde kullandığı çok sayıda söz sanatlarından birisi olan kişileştirme (Personifikation) sanatını başarılı bir şekilde uygulamıştır. İslam dünyası, tam manasıyla bir insan bedenine benzetilmektedir. İşte bu üç önemli uzvun İngilizler tarafından nasıl tarumar edildiğini, İngilizlerin dilinden şöyle anlatıyor Akif:²⁷³

“.....Bilirsiniz ki; Mısır, kâinat-ı İslâm'ın
 O sıska gövde üstünde âdetâ kafası;
 Diyâr-ı Hind ise, göğsünde kalb-i hassâsı;
 Sizinkiler de, kımıldamak isteyen koludur.
 Ki boş bırakmaya gelmez, ne olsa korkuludur!
 Biz İngilizler olup hâli önceden müdrük,
 O beyne pençeyi taktık, o göğse yerleştik.
 O hâlde bir kolu kalmış ki bizce çullanacak,
 Yolundadır işimiz bağladık mı kısıkırak!
 Hem öyle zorla değil, çünkü “fikri kavmiyet”
 Eder bu gâyeyi teshîle pek büyük hizmet.
 O tohum-ı lâneti baştan saçıp orta yere,
 Arap'la Türk'ü ayırdık mı şöyle bir kere,
 Ne çarpınır kolu artık, ne çarpınır kanadı;
 Halifenin de kalır sâde bir sevimli adı!
 Donanmamızla verip, sonra, Şarkı velveleye;
 Birinci hamlede bayrak diker Çanakkale'ye;

²⁷² Ersoy, a.g.e., s.344.

²⁷³ Uysal, a.g.m., s.544.

İkinci hamleye Dârü'l- hilâfe! der çekeriz!....²⁷⁴

Önceden de ifade edildiği gibi 1789 yılında gerçekleşen Fransız İhtilali “hürriyet, eşitlik, kardeşlik” sloganlarıyla başlamış ve kısa süre içerisinde bütün dünyayı etkisi altına almıştır. İhtilalin en mühim siyasi ve sosyal neticesi, milliyetçilik fikrinin yeryüzünün her tarafına yayılması ve imparatorlukları birer birer ortadan kaldırması olmuştur. İngiltere, etnik milliyetçilikleri kışkırtmak yoluyla Osmanlı Devleti’nden yeni küçük devletçikler yaratma yöntemini, defalarca sahneye koymuş ve başarılı da olmuştur. Milliyetçilik dalgası; Osmanlı Devleti’ni paramparça etmiş, arkasında uzun yıllar barışmayacak düşman kardeşler ve suni sınırlar bırakmıştır. Bu yüzden Mehmet Akif, bu ırkçı milliyetçiliğin hasmı olmuş ve birçok manzume ve nesirlerinde bunu açıkça vurgulamıştır.

Şarkın ezeli dertlerini terennüm ettikten sonra; gökten yıldırımlar dökülen, yerden alevler fişkırın Çanakkale cephesi o sırada gözü önüne gelerek endişeye düşmüş; ta oradan Çanakkale kahramanları ile konuşmuş²⁷⁵, bu suretle yeise yer vermeyerek Berlin Hatıralarını ümitle neticelendirmiştir.

Akif’e göre, Çanakkale’de savaşan askerin en önemli vasfı muazzam ordumuzun en muazzam efradından olmasıdır. Daha Berlin Hatıraları’nda şairin arkadaşı Binbaşı Ömer Lütfi Bey, henüz zafer kazanılmadan onlar namına konuşur. “Korkma” diye başlar. Gelenin cehennem olsa göğüslerinde söneceğini, karşılarındaki mahşer kudursa, çıldırsa, denizler ordu, bulutlar donanma yağdırsa, onları sindiremeyeceğini söyler. Çünkü Çanakkale askerinde, Akif’in yıllardır özlediği ve uğrunda çalıştığı bir haslet vardır: Birlik ve beraberlik.²⁷⁶

“.....-Korkma

Cehennem olsa gelen göğsümüzde söndürürüz;
Bu yol ki hak yoludur, dönme bilmeyiz’ yürürüz!
Düşer mi tek taşı, sandın, harim-i namusun?
Meğer ki harbe giren son nefer şehîd olsun.
Şu karşıımızdaki mahşer kudursa, çıldırsa;
Denizler ordu, bulutlar donanma yağdırsa
Bu altımızdaki yerden bütün yanardağlar,
Taşıp da kaplasa âfâkı bir kızıl sarsar;
Değil mi cephemizin sînesinde iman bir;
Sevinme bir, acı bir, gaye aynı, vicdan bir;
Değil mi sînede birdir vuran yürek.... Yılmaz!
Cihan yıkılsa emin ol, bu cephe sarsılmaz!
Nasıl ki yarmadan âfâkı pare pare düşer,
Hudâ’yı boğmak için saldıran cünûn-ı beşer;
Nasıl ki nur-ı hakikatle çarpışan evham;
Olur şerâre-i gayretle âkıbet güm-nâm;

²⁷⁴ Ersoy, a.g.e., s.349.

²⁷⁵ Fergan, a.g.e., ss.41-42.

²⁷⁶ Sema Uğurcan. (1986). Mehmed Akif’in Şiirlerinde Savaş. *Türk Kültürü*, 284:78.

Şu karşımızdaki mahşer de öyle haşrolacak.
 Yakında kurtulacaktır bu cephe...
 -Kurtulacak!...
 Demek yıkılmayacak kiblegâh-ı âmalim!
 Demek ki ölmüyoruz...
 Haydi arkadaş gidelim!....²⁷⁷

3.7.5. Necit Seyahati

Akif, Berlin'den döndükten sonra İstanbul'da çok kalmadı²⁷⁸. İki ay sonra²⁷⁹ 1915 yılının Mayıs ayı ortalarında²⁸⁰ Teşkilat-ı Mahsusa'nın verdiği diğer bir görevle, teşkilat başkanı Eşref Sencer'in (Kuşçubaşı) idaresindeki bir heyete katıldı ve Necid bölgesine (Riyad) gitti²⁸¹. Mehmet Akif'in Necid seyahatine çıkışı Sebilürreşad mecmuasında şöyle verilmiştir: “Baş muharririmiz Mehmed Akif Beyefendi Ceziretü'l Arab'a azîmet etmiştir”²⁸².

Arabistan'ın Necid bölgesine yapılan ve dört buçuk ay süren bu seyahatin amacı; Arabistan'da başlayan Şerif Hüseyin isyanına karşı devlete bağlı kabilelerden Necid meliki İbnürreşid'in desteğinin devamını sağlamaktı. İbnürreşid ile hükümet merkezi olan Riyad'da görüşülmesi düşünülmüştü. O günün şartlarında, çok zorlu bir görev olan bu görüşme yapılarak Şeyh İbnürreşid'e gerekenler söylenmiş ve yakınlarına gönderilen hediyeler verilmişti²⁸³.

Bu seyahatin devamında ikinci defa ziyaret ettiği Medine ve Ravza-i Mutahhara'nın uyandırdığı duygularla Cenap Şahabeddin ve Süleyman Nazif gibi edebiyatçıların bir şaheser olarak nitelediği, Akif'in kendi şiirleri arasında en çok sevdiği iki eserden biri olan “Necid Çöllerinden Medine'ye” şiirini kaleme aldı²⁸⁴.

Teşkilat başkanı Eşref Bey de Mehmet Akif'le aynı duyguları paylaşıyordu. İyi teşkilatlanmış, mahalli haklar ve hürriyetleri verilmiş, umrana, ilme, bilgiye ve medeniyete kavuşturulmuş, örf ve adetlere saygılı olmak şartıyla, Osmanlı İmparatorluğunu teşkil eden sekiz milyon kilometre kareyi aşmış o uçsuz bucaksız ülkelerin aynı bayrak ve ruh altında ebediyen bir ve beraber yaşayacaklarına samimi

²⁷⁷ Ersoy, a.g.e., ss.352-353.

²⁷⁸ Fergan, a.g.e., s.45.

²⁷⁹ Erişirgil, a.g.e., s.260.

²⁸⁰ Düzdağ, *Mehmet Akif Ersoy*, s.70.

²⁸¹ Tansel, a.g.e., ss. 86-87; Fergan, a.g.e., s.45.

²⁸² *Sebilürreşad*, 14 Mayıs 1331(27 Mayıs 1915), 340(14):16. (Akt.). Abdülkerim Abdulkadiroğlu ve Nuran Abdulkadiroğlu. (1989). *Mehmed Akif Ersoy Hakkında Yazılanlar*, Mehmet Akif Ersoy Fikir ve Sanat Vakfı, Ankara, s.193; Düzdağ, a.g.e., s.70.

²⁸³ Düzdağ, a.g.e., s.70; Fergan, a.g.e., ss.212-215.

²⁸⁴ Çantay, a.g.e., s.182.

olarak inanıyordu²⁸⁵. Bu duygu ve düşüncelerini Mehmet Akif, “Necid ölllerinden Medine’ye” şiirinde de şöyle dillendirecektir:

“...Ezelden kaynaşan ervâha ayrılık var mı?
Cihan yıkılsa bu vahdet yerinden oynar mı?
Olunca Minberimiz, Arşımız, Hudâ’mız bir;
Benim de beklediğim nûr, O’nun da gayesidir...”²⁸⁶

3.7.6. anakkale Şehitleri Destanı

Mehmet Akif’in Riyad’a erişmesinden önce Teşkilat-ı Mahsusa kafilesi El Muazzam istasyonunda durdu²⁸⁷. Mehmet Akif, bu benzersiz şiirini, önemli bir millî görevi îfa ederken Şam-Medine demiryolunun üzerinde bulunan işte bu El-Muazzam istasyonunda yazdı. Bu küçük istasyonda bir memur bir de bekleme odası vardı. Uçsuz bucaksız bir çölde, küçücük bir odaya “Muazzam” adı verilmişti. İstasyondaki memurun odasındaki telgraf makinesiyle şifreli görüşme yapıldı. Eşref Bey, müjdeli haberi alır almaz arkadaşlarına ve özellikle Âkif’e haber vermek için sabırsızlandı.

Akif, aylardan beri endişeliydi. Devamlı Çanakkale’yi soruyordu. Onun yalnız bir endişesi vardı: Memleketin istikbali! ²⁸⁸ Gözlerini, olayların içini bilebileceğini tahmin ettiği arkadaşlarının gözlerine dikip defalarca sormuştu. “Eşref Beyefendi... İngiliz ve Fransızlar Çanakkale’yi geçebilecekler mi? Askerlik ilmine asla aklım ermiyor. Hissim ve imanım, bu muazzam Osmanlı kalesinin aşılamayacağını bana söylüyor. Ama karşımızdaki düşmanın kuvveti de müthiş. Siz ne dersiniz?”

Akif, kendi sorusuna, ruhunun özlediği cevabı almak istiyordu. Ümitli ve aynı zamanda endişeli bir bakışı vardı. Eşref Bey, tertemiz heyecanın akışına kendisini kaptırarak benliğinin derinliklerinden fıskıran bir hasretle şöyle dedi: “Üzülmeyin üstat! Bu kadar samimiyet ve ihlas ile bağlı olduğunuz milli kahramanlık, pâyitahtı düşmandan muhafaza edecektir. Bu milletin tarihinde mantığı durdurmuş olan az mı destan vardır?” Akif, de sır söyler gibi, kısık bir sesle fısıldayarak Eşref Bey’e şunları söyledi: “İstanbul’un fethi de bir ilahi müjdenin sonucunda gerçekleşti. Bunun için İstanbul düşman eline geçmeyecektir. İstanbul Türk’ün kalacaktır”²⁸⁹

²⁸⁵ Cemal Kutay. (1978). *Necid ölllerinde Mehmet Akif*. Cemal Kutay Kitaplığı, İstanbul, s.11.

²⁸⁶ Ersoy, a.g.e., s.360.

²⁸⁷ Kutay, Teşkilat-ı Mahsusa... Akif... Gurbet Mektupları..., s.11.

²⁸⁸ Fergan, a.g.e., c.II, s.213.

²⁸⁹ Kutay, *Necid ölllerinde Mehmet Akif*, ss.106-107.

Bu şiirin yazıldığı ortamla ilgili olarak devamında Cemal Kutay şu bilgileri verir: Akif, Eşref Bey’i gördüğü anda bir şeyler olduğunu anlamıştı... Hem de her halde hayırlı bir şeyler... Disiplin şuuru içerisinde “hazır ol” vaziyetine geçti:

“ - Kafitemiz Allah’a şükürler olsun tam arızasız gelmişlerdir.” dedi. Eşref Bey şüphesiz ki yorgun ve dinlenmeye muhtaç olan şairin, hadiseleri daima ümit ve tevekkülle kucaklayan mizacına hayran, onu kucağına bastı:

- Üstat... Aziz üstat... Size hayatımın en büyük müjdesini vereceğim. Bana bu saadeti bahşeden yüce Allah’a nasıl şükredeceğimi bilemiyorum: Çanakkale’de muhteşem bir zafer kazandık. Sizin duanız kabul oldu. Düşman, o muazzam donanmasını da beraberine alarak mağlup ve mâhkum, Boğaz’ı terk etti. İstanbul, kurtuldu, vatanın şeref ve haysiyeti halâs oldu.

Eşref Bey, konuştuğu Mehmet Akif’ten ne bir ses, hatta ne bir nefes duyuluyordu. Adeta donmuş kalmıştı. Eşref Bey, bu hal karşısında, rûhî bir ihtiyaçla bu güç inanılır müjdeyi, bu gerçekleşmesine ömürler adanan, kanla beslenmiş ve kahramanlıkla inşa edilmiş rüyanın hakikat olduğunu teyit etmek ihtiyacını duydu:

“- Müjdeyi bizzat Enver Paşa’dan aldım.” dedi.

Acaba Mehmet Akif, bu son teyidi duydu mu? Bilinmez... Zaten o, karşısındaki insanı derinliğine ve bütünlüğüne tanıyordu. Hey Yüce Allah’ım! Demek ilây-ı kelimetullah²⁹⁰ (Allah’ın yüce adını dünyanın dört bir tarafına duyurmak gayesi) için asırlarca dünyanın dört bucağında cömertçe kan dökmüş olan bu mert, kahraman, büyük milletin haysiyetinin ezilmesine müsaade etmemişti. Eşref Bey’in söze başladığı zamandan beri heykelleşmiş gibi duran Mehmet Akif, birden coşarak dostunun boynuna sarıldı. Oysa o teessürünü belli etmezdi. Elemini de sevincini de içine gömerdi. Ancak bu hadise karşısında kendini zaptedemeyerek²⁹¹, Eşref Bey’in omzunda masum bir çocuk gibi hıçkırığa hıçkırığa, sarsıla sarsıla ağlıyordu.

Bu gözyaşları, Çanakkale’de Mehmetçiğin oluk oluk döktüğü kan gibi cömert ve temizdi. Mehmet Akif’in sevincinin ne kadar sürdüğünü Eşref Bey hatırlamıyor. Çünkü o da, bu ilahi cezbenin tesiriyle kendinden geçmiş ve gözyaşlarını tutamaz olmuştur. Daha sonra, o sakin insan, büyük bir duygu coşkunuyla Çanakkale Şehitleri adlı ölümsüz şiirini edebiyatımıza hediye edecektir.

²⁹⁰ Kutay, a.g.e., s.109; Ersoy, a.g.e., ss.426-428.

²⁹¹ Fergan, a.g.e., s.215.

Hepsinin davası, Çanakkale’de hayatını ebedileştiren şehitlerin davasıyla aynı dava değil miydi? Oğlunu Kafkasya’ya, Sina’ya, Galiçya’ya gönderip, kendisi tüyü bitmemiş torununu yanına alıp, tarlasında didinen ninenin çektikleri nedendi? Hepsi, vatan denen ve her şeyden aziz büyük varlığın devamı ve bekası için değil mi? İşte bu şiir bu duyguların ifadesinden başka bir şey değildir.

Biraz ötede, artık göremeyen, tek gözünü eliyle kapatmış Mümtaz Bey’in erkek ve dik hıçkırıkları, haberi öğrenen Teşkilat-ı Mahsusa’nın sadık ve emektar kaptanlarının sesine karışıyordu. O küçücük El-Muazzam istasyonu, kurulduğundan beri, acaba böyle bir heyecan günü yaşamış mıydı, bir daha yaşayabilecek miydi?²⁹²

Ne Mehmet Akif, ne Eşref Bey, o gece uyumadılar. Akif, daha sonra yine beraber geçen zamanlarda o geceyi daima hatırladı. Çünkü o gece, Mehmet Akif, Çanakkale Destanı’nı yazmadan canını almaması için Allah’a çok yalvardı. Zaten Ömer Lütfi Bey’in Berlin’de beraber bulunduğu dönemde dediği gibi “...Çanakkale için ağlamadığı gün yoktu...”²⁹³ Bu bir çocuk yakarışı idi. Masum, tertemiz, hiçbir fânî hissin ucuna dokunamadığı bir yalvarış²⁹⁴ ...

El-Muazzam istasyonundaki o çöl gecesi, heyecan ve edebi kudretini, vatanın ve milletin saadeti, istiklali, fazileti uğruna vakfetmiş büyük bir şâirin, rabbanî ve ilâhî olduğuna şüphe olmayan heyecan ve vecdi andıran, kendinden geçişine tanık oldu. Cezbe halinde idi. Çok az konuşan bu büyük şâir, şimdi, bir çağlayandı, âdeta kendi kendisiyle konuşuyordu:

“Milletin büyüklüğüne, kahramanlığına, yiğitliğine inanmıştı. İnanıyordu. Medeniyet ve teknik, Çanakkale’ye yığılmıştı. Para, vasıta, malzeme, insan, her şey boldu. Ya biz? Biz bunların sadece birisinden değil, her şeyinden mahrumduk. Neyimiz vardı? Sadece Mehmetçimizin imânı..!”²⁹⁵

Akif’in Berlin Hatıraları’nda dediği gibi “Değil mi cephemizin sînesinde iman bir”,²⁹⁶ O iman ki birliğin harcı idi. O halde hangi düşman bu birliğin karşısında durabilirdi?

Âsım’ın nesli, Birinci Dünya Harbi’nin(1914-1918) ve daha sonra Milli Mücadele (1918-1922) devrinin destanını yazan o eşsiz, o fedakâr, o kahraman neslin örneği idi. Çanakkale, Sarıkamış, İnönü, Sakarya ve Dumlupınar’da kahramanlık destanlarını da yine bu yiğit nesil yani “Asımın Nesli” yazacaktı ve yazdı da. Mehmet Akif, o gece, bu neslin sesini, inancının gücünü, yani Çanakkale Destanını,

²⁹² Kutay, a.g.e., s.110; Ersoy, a.g.e., ss.426-428.

²⁹³ Fergan, a.g.e., c.I, s.44.

²⁹⁴ Kutay, a.g.e., s.111.

²⁹⁵ A.g.e., s.112.

²⁹⁶ Ersoy, a.g.e., s.352.

gelecek nesillere anlatmadan canını almaması için, yüce Allah'a sabaha kadar dua etti. Kendi kendine şöyle dua dua yalvardı:²⁹⁷

“- Ya Rabbi! Bana bu destanı yazma şerefini ver, sonra emanetini al. Bana bu lütfü çok görme, ihsan ve ikramının sonsuz hazinesinden bu aciz kulunun duasını kabul eyle...”²⁹⁸ Sabah oldu, Akif’i sakinleştirmek mümkün değildi. Mehmet Akif, bu psikolojik durum içinde Çanakkale Destanını hicaz yolculuğu devam ederken, yolda yazmış oldu. Kuşçubaşı Eşref Bey o anki duygularını şöyle ifade etmiştir:

“Ve duası hıçırıklarla kesiliyordu. Sabahı böylece bulduk. Onu teskin etmek ne mümkündü, ne de aklıma böyle bir müdahale geliyordu. Bu bir ilham ve heyecan manzarası idi ve ben onu görebilmiş mutlu fanilerden idim.”²⁹⁹

Mehmet Akif, Safahat’ın üçüncü kitabı “Hakkın Sesleri”nden itibaren Balkan Harbi facialarından başlamak üzere şahidi olduğu, bu büyük faciannın destanını yazmaya başlar. Bilindiği gibi bu maceranın sonu, Çanakkale Zaferi ile noktalanır³⁰⁰. Mehmet Akif’in Çanakkale için yazdığı bu şiir, epik türün ve dünyanın en anlamlı şiirlerinden biri olarak kabul edilir³⁰¹. Türk edebiyatında bu konuda birçok şiir yazılmasına rağmen, Çanakkale deyince ilk aklımıza gelen şâir olan Mehmet Akif, tamamı aşağıda yer alan bu şiiriyle, savaşla ilgili duygularını, ölümsüzleştirmiştir³⁰².

ÇANAKKALE DESTANI

“Şu Boğaz Harbi nedir? Var mı ki dünyâda eşi?
En kesif orduların yükleniyor dördü beşi,
-Tepeden yol bularak geçmek için Marmara’ya
Kaç donanmayla sarılmış ufacak bir karaya.
Ne hayâsızca tahaşşüd ki ufuklar kapalı!
Nerde – gösterdiği vahşetle “Bu: Bir Avrupalı”
Dedirir – yırtıcı, his yoksulu, sırtlan kümesi,
Varsa gelmiş, açılıp mahbesi, yâhud kafesi !
Eski Dünyâ, Yeni Dünyâ, bütün akvâm-ı beşer,
Kaynıyor kum gibi, tûfan gibi, mahşer mahşer.
Yedi iklimi cihânın duruyor karşında,
Ostralya’yla berâber bakıyorsun: Kanada!
Çehreler başka, lisânlar, deriler rengârenk;
Sâde bir hâdise var ortada: Vahşetler denk.

²⁹⁷ Kutay, a.g.e., s.112.

²⁹⁸ Fergan, a.g.e., c.II, s.216.

²⁹⁹ Kutay, a.g.e., s.113.

³⁰⁰ Mehmet Akif’in Fatin Hoca’nın delâletiyle tanıştığı dostu Fuat Şemsi İnan (1886- 1974), Osmanlı maarif müdürlerindedir. Onun Âkif’le ilişkisine dair Eşref Edib şu bilgileri vermektedir: “Fuat Şemsi, ona bir insan için yapması mümkün olan bütün ihtimam ve şefkati gösterdi. Çok vefâkar bir dost olduğunu ispat etti. Üstat, onu çok seviyordu. Dolayısıyla “Âsım” gibi en önemli eserini ona ithaf etti. Yeni yazdığı şiirleri önce ona gönderirdi. Sanki, onun kucığında öleceğini biliyordu. Fuat Şemsi’yi bir evlat kabul ederek gönlünü ona bağlamıştı. Ona şöyle derdi: -Sen benim yalnız vefâkar dostum değil, aynı zamanda hakikatli bir evladımsın. Bkz. Ersoy, a.g.e., s.365.

³⁰¹ Okay, a.g.e.,s.76.

³⁰² Mustafa Güneş. (2009). Mehmet Âkif Ersoy’un Kalemiyle Çanakkale Zaferi. I. *Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu*, 19-21 Kasım 2008, c.I, Burdur, s.475.

Kimi Hindû, kimi yamyam, kimi bilmem ne belâ...
 Hani, tâûna da züldür bu rezil istîlâ!
 Âh o yirminci asır yok mu, o mahlûk-ı asîl,
 Ne kadar gözdesi mevcûd ise hakkıyla sefil,
 Kustu Mehmetçiğin aylarca durup karşına;
 Döktü karnındaki esrârı hayâsızcasına.
 Maske yırtılmasa hâlâ bize âfetti o yüz...
 Medeniyet denilen kahpe, hakikat yüzüz.
 Sonra mel'ündaki tahrîbe müvekkel esbâb,
 Öyle müdhiş ki: Eder her biri bir mülkü harâb.
 Öteden sâikalar parçalıyor âfâkı;
 Beriden zelzeleler kaldırıyor a'mâkı;
 Bomba şimşekleri beyninden inip her siperin;
 Sönüyor göğsünün üstünde o arslan neferin.
 Yeni altında cehennem gibi binlerce lağam;
 Atılan her lağamın yaktığı: Yüzlerce adam.
 Ölüm indirmede gökler, ölü püskürmede yer;
 O ne müdhiş tipidir! Savrulur enkâz-ı beşer...
 Kafa, göz, gövde, bacak, kol, çene, parmak, el, ayak,
 Boşanır sırtlara vâdîlere, sağnak sağnak.
 Saçıyor zırha bürünmüş de o nâmerd eller,
 Yıldırım yayılımı tûfanlar, alevden seller.
 Veriyor yangını, durmuş da açık sînelere,
 Sürü halinde gezerken sayısız tayyâre.
 Top tüfekten daha sık, gülle yağan mermiler...
 Kahraman orduyu seyret ki bu tehlide güler!
 Ne çelik tabyalar ister, ne siner hasmından;
 Alınır kal'a mı göğsündeki kat kat iman?
 Hangi kuvvet onu, hâşâ, edecek kahrına râm?
 Çünkü te'sis-i İlâhi o metin istihkâm.
 Sarılır, indirilir mevki-i müstahkemler,
 Beşerin azmini tevkif edemez sun'-ı beşer;
 Bu göğüslerse Hudâ'nın ebedî serhaddi;
 "O benim sun'-ı bediim, onu çiğnetme!" dedi
 Âsım'ın nesli... Diyordum ya... nesilmiş gerçek:
 İşte çiğnetmedi nâmûsunu, çiğnetmeyecek.
 Şühedâ gövdesi, bir baksana, dağlar, taşlar...
 O, rükû olmasa, dünyada eğilmez başlar,
 Vurulup tertemiz alnından, uzanmış yatıyor;
 Bir hilâl uğruna, yâ Rab, ne güneşler batıyor!
 Ey, bu topraklar için toprağa düşmüş asker!
 Gökten ecdâd inerek öpse o pâk alını değer.
 Ne büyüksün ki kanın kurtarıyor "Tevhîd'i..."
 Bedr'in arslanları ancak, bu kadar şanslı idi.
 Sana dar gelmeyecek makberi kimler kazsın?
 "Gömelim gel seni târihe!" desem, sığmazsın.
 Herc ü merc ettiğin edvâra da yetmez o kitâb...
 Seni ancak ebediyetler eder istîfâb.
 "Bu, taşındır" diyerek Kâ'be'yi diksem başına;
 Rûhumun vahyini duysam da geçirsem taşına;
 Sonra gök kubbeyi alsam da, ridâ nâmıyle,
 Kanayan lâhdine çeksem bütün ecrâmıyle;
 Mor bulutlarla açık türmene çatsam da tavan,
 Yedi kandilli Süreyyâ'yı uzatsam oradan;
 Sen bu âvîzenin altında, bürünmüş kanına,
 Uzanırken, gece mehtâbı getirsem yanına,
 Türbedârın gibi tâ fecre kadar bekletsem;
 Gündüzün fecr ile âvîzeni lebrîz etsem;
 Tüllenen mağribi, akşamları sarsam yarana...
 Yine bir şey yapabildim diyemem hâtûrana.

Sen ki, son ehl-i salîbin kırarak savletini,
 Şarkın en sevgili sultânı Salahâddîn'i,
 Kılıç Arslan gibi iclâline ettin hayrân...
 Sen ki, İslâm'ı kuşatmış boğuyorken hüsrân,
 O demir çemberi göğsünde kırıp parçaladın;
 Sen ki, ruhunla berâber gezer esrâmı adın;
 Sen ki, a'sâra gömülse taşacaksın... Heyhât,
 Sana gelmez bu ufuklar; seni almaz bu cihât...
 Ey şehîd oğlu şehîd, isteme benden makber,
 Sana âgûşunu açmış duruyor Peygamber."³⁰³

Seyahat dönüşünde Mehmet Akif, Şam'a ve Beyrut'a da uğrar. Akif'in Şam'da bulunduğu günlerde orada bulunan eski talebelerinden Baha Kahyaoğlu, Suriye gazetelerinde "Şair-i İslam"ın geleceğinin haber verildiğini ve Damaskus Oteli'nde toplanan yüz kadar alim ve şairin Akif Bey'e hürmetlerini sunduklarını kendi ifadeleri ile şöyle anlatır:

"... Damasküs palas otelinin, mimarisi zengin, geniş salonunda yüze yakın âlim ve şâir kâfilesi derin bir saygı ile Âkif Bey'in huzurunda toplanmışlardı. Samimiyetini rencide edecek şekilde tâzimlerini anlatıyorlardı. Üstad hakikaten sıkılmıştı. Bu vaziyette karşılaştık, ellerini öperken derin bir nefes aldılar: O... siz burada mısınız?. dediler. Biraz görüştükten, gelenlere iltifat ve teşekkür ettikten sonra çıkıp Şam'ı dolaştık...."³⁰⁴

1915 Ekim ayı başında da İstanbul'a varır.³⁰⁵ Mehmed Akif'in Necid Seyahatinden dönüşü Sebilürreşad mecmuasında şu şekilde sevenlerine duyurulmuştur: "Baş muharririmiz Mehmed Âkif Beyefendi dört beş ay kadar devam eden Ceziretü'l Arab seyahatinden geçen hafta avdet buyurmuşlardır".³⁰⁶

1918 Temmuzunda Mekke Emiri Şerif Ali Haydar Paşa'nın daveti üzerine İzmirli İsmail Hakkı Bey'le birlikte Lübnan'da (Aliye) bulundu. Dönüşünde Ağustos 1918'de şeyhülislamlığa bağlı dini akademik bir kuruluş olan Darü'l Hikmeti'l İslamiyye'nin başkatipliğine tayin edilen Mehmet Akif, Ocak 1920'de kuruluşun asli üyesi oldu. Müessesenin yayın organı olan Ceride-i İlmiyye'nin idaresini de üstlendi. Bu arada İstanbul Darülfunun'da Maarif Nezaretine bağlı olarak kurulan Kamus-ı Arabi Heyeti üyeleri arasında yer aldı.

I.Dünya Savaşı'nın Osmanlı Devleti aleyhine sonuçlanması, ağır mütareke şartları ve yurdun işgaliyle Yunanlıların İzmir'e asker çıkarması üzerine başlayan Milli Mücadele hareketine destek vermek amacıyla 1920 Şubat'ında Balıkesir'e gitti.³⁰⁷

³⁰³ Ersoy, a.g.e., s.426-433.

³⁰⁴ Fergan, a.g.e., s.226

³⁰⁵ Düздаğ, a.g.e., s.71.

³⁰⁶ *Sebilürreşad*, 24 Eylül 1331(7 Ekim 1915), 349(14):88. (Akt.). Düздаğ, a.g.e., s.70.

³⁰⁷ Okay ve Düздаğ, a.g.m., s.433

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

MİLLİ MÜCADELE'DE BİRLİK VE BERABERLİĞİ SAĞLAMAYA DÖNÜK FAALİYETLERİ

4.1. MÜTAREKE DÖNEMİ

Mehmet Akif'in, I. Dünya Savaşı'nda İslam dünyasının kurtuluşunun öncüsü olarak düşündüğü Osmanlı Devleti'nin Çanakkale'de "tek dişi kalmış canavar"³⁰⁸ a karşı kazandığı büyük zaferden sonra umutları arttı. Daha önce ifade edildiği gibi bu zafer ona ünlü "Çanakkale Şehitlerine" şiirini gözyaşları içerisinde yazdırdı. Fakat bu savaşın sonunda imzalanan Mondros Mütarekesi, Osmanlı Devleti açısından bir ölüm fermanı idi ve bütün ümitleri söndürdü. O uğursuz mütareke döneminin genel panoraması kısaca şöyledir:

62 parçalık bir İtilaf donanmasının gelip boğaza demirlediği İstanbul'daki Osmanlı Hükümeti acz içinde; gayrimüslim unsurlar düğün bayram yapıyorlar, Müslüman ahali ise şaşkın; yurdun çeşitli yerleri yabancı askerlerin işgaline uğruyor; bugünkü sınırlar itibariyle 6-6.5 milyon nüfusun büyük bölümü kadınlar, çocuklar ve ihtiyarlardan mürekkep; her tarafta eşkıyalık almış başını gidiyor, asayiş ve güvenlik yok; ordu terhis ediliyor; ülkede doğru dürüst yol yok, iz yok, ulaşım vasıtası yok; yarı aç yarı tok insanlar diyarı Anadolu'da, hemen hemen ateş düşmedik ocak yok gibi, savaşlar Müslüman ahaliyi yiyip bitirmiş; basın-yayın ve haberleşme son derecede kısıtlı, köyde yaşayan bir kişinin bırakın dünyada ve memlekette neler olup bittiğinden, kasabasında ne olup bittiğinden bile haberi yok.³⁰⁹ O günün manzarasını Mustafa Kemal Paşa şöyle tasvir eder:

" Osmanlı Devletinin dahil bulunduğu grup, Harbi Umumide mağlup olmuş, Osmanlı ordusu her tarafta zedelenmiş, şeraiti ağır bir mütarekename imzalamış, Büyük harbin uzun seneleri zarfında, millet yorgun ve fakir halde, Millet ve memleketi Harbi Umumiye sevk edenler, kendi hayatları endişesine düşerek memleketten firar

³⁰⁸ Ersoy, a.g.e., s.33.

³⁰⁹ Zeki ÇEVİK .(2009) I. Meclis'te Bir Meb'us: Mehmet Akif (Ersoy) Bey. *I. Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu*, 19-21 Kasım 2008, c.II, Burdur, s.856.

etmişler. Saltanat ve hilafet mevkiini işgal eden Vahdettin, mütereddi, şahsını ve yalnız tahtını temin edebileceğini tahayyül ettiği denî tedbirler araştırmakta, Damat Ferit Paşa'nın riyasetindeki kabine; âciz, haysiyetsiz, cebin, yalnız padişahın iradesine tâbi ve onunla beraber şahıslarını vikaye edebilecek herhangi bir vaziyete razı. Ordumuzun elinden esliha ve cephanesi alınmış ve alınmakta..."³¹⁰

Bütün bu olumsuzluklara rağmen yine de Anadolu halkı ülkenin parçalanmasına engel olabilmek için mütarekenin imzalanmasının daha ilk haftasında Anadolu'da resmen olmasa da fiilen Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Heyeti Osmaniyesi, Kars Millî İslâm Şûrası (daha sonra Cenûb-î Garbı Kafkas Cumhuriyeti), İzmir Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti gibi teşkilâtları oluşturmaya başladı.

Mütarekeden sonra Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları da vatanın kurtarılması yolunda projeler üretiyorlardı. Bu noktadan hareketle Mustafa Kemal Paşa, görevlendirildiği 9. Ordu Müfettişliği vazifesi için Samsun'a hareket etmeden önce vedalaşmak için gittiği Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti'nde (Genel Kurmay Başkanlığı) eski ve yeni Genelkurmay başkanları olan Fevzi (Çakmak) ve Cevat (Çobanlı) Paşalarla görüşerek Anadolu'da girilecek millî bir hareket için beş maddelik bir program hazırladılar³¹¹. Bu programa göre özetle, mümkün olduğu kadar çok miktarda silah ve mühimmat Anadolu'da toplanacak, Anadolu'da yer yer ve birbirinden bağımsız olarak faaliyet gösteren millî direniş teşkilâtları birleştirilerek Millî bir kuvvet (Kuvay-ı Millîye) teşkil edilerek "Millî Mücadele" vücuda getirilecek ve zamanı geldiğinde de karşı taarruza geçilecekti. Mustafa Kemal Paşa Anadolu'ya geçtikten sonra bu fikirler doğrultusunda hareket ederek 21-22 Haziran 1919 tarihinde Amasya Genelgesi'ni yayınlarak vatanın ve milletin tehlikede olduğunu, İstanbul Hükümeti ve sultanın bir şey yapacak durumda olmadığını vurguladıktan sonra bu tehdit ve tehlikeden ancak "Milletin istiklalini yine milleti azim ve kurtaracaktır."³¹² denilerek vatanın ancak bu şekilde kurtulabileceğini belirtti. Ardından 23 Temmuz'da Erzurum Kongresi toplandı. Burada vatanın bölünmezliği vurgulandıktan sonra, böyle bir tehlike karşısında "Kuvayı milliyeyi âmil ve iradei milliyeyi hâkim kılmak esastır."³¹³ denilerek fiili direnmenin esas olduğu açıklandı. Ve ilk defa manda ve himaye reddedildi. Nihayet 4 Eylül'de Sivas Kongresi açıldı. Bu arada İstanbul Hükümeti kongreleri yasakladı.

³¹⁰ Sabahattin Selek. (1982). *Millî Mücadele Ulusal Kurtuluş Savaşı*. c.I, Örgün Yayınları, İstanbul, s.143.

³¹¹ Yusuf Hikmet Bayur. (1997). *Atatürk Hayatı ve Eseri Doğumundan Samsun'a Çıkışına Kadar*. ATAM, Ankara, s.302.

³¹² Kemal Atatürk. (2000). *Nutuk (1919-1920)*. c.I, 18. Baskı, MEB, İstanbul, s.31.

³¹³ A.g.e., s.66.

Mustafa Kemal Paşa ve Rauf Bey'in tutuklanmaları kararını valiliklere bildirdi. Millî örgütlenmenin engellenmesi için İngiliz Muhibileri Cemiyeti, Teali-i İslam Cemiyeti gibi İstanbul Hükümeti destekli teşkilâtlar oluşturuldu. Ancak ne millî teşkilâtlarla durdurulabilirdi ne de bu teşkilâtları öncülük eden Mustafa Kemal ve arkadaşları tutuklanabilirdi³¹⁴.

4.2.MEHMET AKİF'İN MİLLİ MÜCADELE'YE BAKIŞI

Anadolu'da bu gelişmeler olurken işgal altındaki İstanbul'da Mehmet Akif “bugün yatıp duran milletin”³¹⁵ ızdırabını sindirememiştir. Fakat o, “bütün bu kanlı felaketlerin bir müsebbibi olmalıdır” diye düşünüyor, “bu sebepler de dışarıda değil içeride aranmalıdır” diyordu. Zira, düşman eli kolu bağlı duracak değil, vazifelerini yapacaktır. Nitekim de yapmıştır. Akif'e göre, Osmanlı-Türk Devleti'nin son dönemlerinde meydana gelen ve çöküşümüze sebep olan “ bu kanlı felaketler, hiç kimsenin değil, kendi yüzümüzden”³¹⁶ dir. O, “Şark”³¹⁷ serlevhalı manzumesinde, bütün Müslüman ve Türk aleminin içler acısı durumunu; tembellik, miskinlik, tefrika, idraksizlik, pislik, perişanlık, ümitsizlik vs. zaaflarını uzun uzun anlatır. 1919 yılına kadar bir yanda Müslüman-Türk ahalisini zihniyet bakımından uyandırmaya çalışan Akif, diğer yandan da emperyalist güçlere karşı; imanlı, idrakli, vatanperver ve dinamik bir gücün meydana gelmesine çalışırken, milletimizin 1919 senesinde yaşadığı son darbe ile endişeye düşmüş ve bu telaşını Safahat'ın yedinci kitabı “Gölgeler”in “Hüsrân” şiirindeki :

“...Gür hisli, gür imanlı beyinler coşar ancak,
Ben zaten uzun boylu düşünmekten uzaktım
Haykır! Kime, lakın? Hani sahipleri yurdun?
Ellerdi yatanlar, sağa baktım sola baktım;
Feryâdımı artık boğarak, na'sımı tuttum,...”³¹⁸

mısralarında göstermiştir³¹⁹. En vahimi ise, memleketin aydınlarının büyük bölümü, vatanın ve devletin kurtarılması konusunda ümitsizdirler. Aydınlarımızın bir kısmı yabancı manda ve himayesi peşinde koşuyor, bazı aydınlarımız da mahalli kurtuluş çareleri arıyorlardı³²⁰.

³¹⁴ Yaşar Semiz ve Osman Akandere. (2002). Millî Mücadele'de Mehmet Akif (Ersoy) Bey'in Faaliyetleri. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 54(28):905-906.

³¹⁵ Ersoy, a.g.e., s.267

³¹⁶ Fergan, a.g.e., c.I, s.72.

³¹⁷ Ersoy, a.g.e., ss.456-458.

³¹⁸ A.g.e., s.455.

³¹⁹ Abdurrahman Güzel. (1986). İstiklal Savaşı'nda Mehmed Akif. *Türk Kültürü*, 284:741-742.

³²⁰ Çevik, a.g.m., s.856.

Mütarekeden sonra yeni bir dönemin başlamasını, ancak İngilizlerin dostluğunun elde edilmesine bağlayan Hürriyet ve İtilâfçı İstanbul basını, İngiliz mandacılığının hararetle savunucusu kesilmiş, Türkçe İstanbul ve Alemdâr gazeteleri bu çizgide hareket etmiştir. İstanbul'un İttihat ve Terakki yanlısı gazeteleri ise Amerikan mandasını savunmuşlardır. İstanbul Basını'ndaki manda tartışmaları, İzmir'in 15 Mayıs 1919'da işgali ile artarak devam etmiştir³²¹.

Akif'in İstanbul'da bulunduğu süre içinde de en çok canını sıkın konulardan biri hiç şüphesiz işte bu basının ve aydın zümrenin "Mandaterlik" istemesidir. Onun endişesi mandaterliğin gerçekleşeceği düşüncesinden değil fakat bu tür fikirlerin Anadolu'da başlamış olan millî mukavemeti kıracağı, birlik ve beraberliği bozacağı korkusundandır. O, kendi kendisine şöyle düşünmüş olsa gerek: "İngiliz Muhibleri" adıyla kurulan ve bizi bu milletin kötülüğüne teslim etmek isteyen adamların hain ve kötü kişiler olduğunu Türk halkı hemen anlayacaktır. Fransız mandasını isteyenler ise, beş-on züppeden ibarettir. Bunların tesirleri hiç olmayacaktır. Halbuki Amerikan mandaterliği isteği öyle değil. Osmanlı İmparatorluğu Amerika'ya harp ilân etmediği için onlar memleketimiz hakkında kimseyi kesmemişler ve böylece halk arasında kin toplamamışlardır. İstanbul'da bu

³²¹İstanbul Basını'nın, İngiliz Mandacılığını hararetle savunan kalemlerinden Said Molla, 9 Kasım 1918 tarihli Yeni İstanbul gazetesindeki "İngiltere ve Biz" başlıklı makalesinde, Osmanlıların ancak necip İngiliz kavminin samimi yardımları ile hayatını devam ettirebileceğini ve refaha ulaşabileceğini ifade etmekte; 20 Mayıs 1919 tarihli Türkçe İstanbul gazetesindeki makalesinde de, İngilizlerin Osmanlı Devleti'ne yaptıkları yardımları tekrarlamakta, ancak bu yardımlarla Osmanlı Devleti'nin varlığını devam ettirebileceğine işaret etmekte ve yapılan yardımları kimsenin inkâr edemeyeceğini belirtmektedir. Said Molla 21 Mayıs 1919 tarihli Türkçe İstanbul gazetesindeki yazısında ise, Türklerin arzusunun İngiliz himayesi olduğunu vurgulamaktadır. Aynı çizgide yayın yapan Alemdar gazetesinde Refi Cevad Bey, 19 Aralık 1918 günü yayınladığı makalesinde, İttihatçıların yanlış politikalarını eleştirdikten sonra, İstanbul Limanı önünde demirlemiş olan İngiliz gemilerini dostane bir şekilde selamladığını ifade etmektedir. Refi Cevad Bey, 6 Ocak 1919 tarihli Alemdar gazetesinde yayınlanan "Siyasette Hangi Yol" başlıklı bir başka makalesinde de, "Osmanlı İmparatorluğu'nun İngiltere'ye yaklaştıkça kazandığını, uzaklaştıkça kaybettiğini" ifade etmekte ve "İngilizlerin siyasetine girmenin bizim için tek yol olduğunu" söylemektedir. Refik Halit Bey de, 9 Ocak 1919 tarihli "Alemdar" da yer alan makalesinde, "Bizim için tutulacak yegâne kurtuluş yolunun hemen İngiltere Devleti ile beraber yürümek için siyasi teşebbüste bulunmak olduğunu, ancak Amerikan mandacılığı meselesiyle hayli vakit kaybedildiğini" belirtmektedir. Amerikan Mandacılığını savunan Rauf Ahmet Bey, "İstiklal" gazetesinde yazdığı yazılarında Amerikan Mandacılığını benimsemiş, 4 Haziran 1919'da kaleme aldığı "Niçin Amerika" başlıklı yazısında "Bizde memleketi iyi idare edebilecek hükümet adamlarının kafi miktarda mevcut olduğuna kani değilim. Son beş yıllık idaremiz meydandadır. Amerikan mandasını tercih edişimizin sebebi, iki sene yakından gördüğümüz bu memleketin siyasi tarihinin güven verici olmasıdır" demiştir. "Vakit" gazetesi başyazarı Ahmet Emin Bey de (Yalman) 7 Haziran 1919 tarihli "Manda ve İstiklal" başlıklı yazısında, bir takım eksiklerimiz olduğunu, bunları gidermek için aydınlanmaya ihtiyaç duyduğumuzu, bu konuda bize yardımcı olacak yegâne gücün de topraklarımızda gözü olmayan Amerika olacağını ifade etmiştir. Geniş bilgi için bkz: Emine Kısıklı. (2009). Milli Mücadele'de Kamuoyu Oluşumunda Mehmet Akif. *I. Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu*, 19-21 Kasım 2008, c.I, Burdur, s.204.

tezi savunan gazeteler de vardır. Bunların arasında memleketi sevdiklerine şüphe edilmeyecek olanlar bile mevcuttur³²². Ya onlar Anadolu'da başlayan Milli Mücadele hareketini kırarlarsa, halimiz ne olur?³²³

Nitekim o günlerde İstanbul'da Mehmet Akif'i haklı çıkaran adımlar atılmaya başlanmış ve bazı İtilâfçı gazeteler Anadolu'da başlayan milli hareketi bir İttihatçı teşebbüsü olarak kamuoyuna tanıtmaya başlamıştır. Oysa Mehmet Akif, bu hareketin bir İttihatçı teşebbüsü olmaktan öte memleket meselesi olduğunu ve herkesin el birliği ile Anadolu'da filizlenmeye başlayan direniş hareketine destek vermesi gerektiğini düşünmektedir³²⁴.

Oysa Mustafa Kemal Paşa ile birlikte asker-sivil aydınların bir kısmı –o da çok az sayıda- memleketin topyekün kurtarılması konusunda ümitlidirler. Bu çok az sayıdaki aydından biri de hiç şüphesiz Mehmet Akif'tir. O günlerin manzarasını ve Mehmet Akif'in Milli Mücadele'ye bakışını ve ümidini o dönemde yanında bulunan Sebilürreşad Dergisi'nin sahibi ve mes'ul müdürü Eşref Edib kendi ifadeleri ile şöyle anlatmaktadır:

“...Bütün fikirler hercü mercü olmuştu. Türlü türlü cereyanlar ortalığı kaplamış, hele İzmir'in işgali (14 Mayıs 1335) büsbütün ye'si artırmıştı. Bütün ümitsizlikler içinde üstad bir an fütüre düşmedi. O, bu milletin istiklalsiz kalacağını hatırına bile getirmiyordu. Ayvalıkta, Kareside başlayan harekâtı milliyenin mutlaka büyüyeceğine, bütün memleketi yayılacağına imanı vardı. O taraflarda bir avuç kahramanın müdafaası, bu güzel topraklar için canlarını siper etmesi üstad üzerinde büyük tesir husule getirmişti. Bir gün baktım, idarehaneye çok heyecanlı geldi:
- Haydi hazırlan, gidiyoruz, dedi.
- Nereye?
- Harekâtı milliyenin başladığı cepheye. Artık burada duramıyorum. Ferdası hareket ettik. Balıkesir'e gelibde oradaki Milli Müdafaayı görünce üstad çok heycana geldi.
- Zafer yolu bu yoldur, dedi...”³²⁵

Mehmet Akif, daha Balıkesir'e varmadan önceki -21 Ağustos 1919 tarihinde- Sebilürreşad'da yayımladığı bir yazısında Türk'ün boyunduruk altına alınamayacağını ve esarete tahammül edemeyeceğini, ifade sadedinde şöyle diyordu:

“...Türklerin yirmi beş asırdan beri istiklallerini muhafaza etmiş bir millet oldukları tarihen müsbet bir hakikattir. Halbuki Avrupa'da bile istiklalinin kaynağı bu kadar eski

³²² Mustafa Kemal Paşa'da bu durumun vehametini kendi ifadeleri ile şöyle aktarmaktadır: “... İstanbul'da bulunan bir kısım rical ve nisvan da, halâsı hakikinın Amerika mandasını talep ve teminde olduğu kanaatinde bulunuyorlardı. Bu kanaatte bulunanlar fikirlerinde çok ısrar ettiler, isabeti mutlakanın noktai nazarlarının tervecinde olduğunu isbata çok çalıştılar...” Geniş bilgi için bkz: Atatürk, a.g.e., s.7.

³²³ Erişirgil, a.g.e., s.334; Semiz ve Akandere., a.g.m.,ss.906-907.

³²⁴ Kurun Gazetesi başyazarı Âsim Us şöyle naklediyor. “Anadolu hareketinin ilk başladığı sıralarda idi. Bir gün Babıâli caddesinde Sebilürreşad idarehanesinde birkaç kişi konuşuyordu. Hâzırundan biri Anadolu hareketinin bir İttihatçılık eseri olduğunu söyledi. O zamana kadar düşünceli bir tavır içinde hemen hiçbir şey söylemeyen merhum Akif birdenbire heyecanlandı; bu sözü söyleyene dönerek: -Hayır; Artık buna da İttihatçılık denemez. Bu memleket meselesidir. Buna herkes el birliğiyle sarılmalıdır.” dedi. Bkz. Fergan, a.g.e., s.675.

³²⁵ A.g.e., ss.51-52; Erişirgil, a.g.e., s.335.

zamanlara dayanan bir millet yoktur. Tarih de gösteriyor ki Türkler istiklalsiz yaşayamazlar....³²⁶

İşte Mehmet Akif büyük bir ümitle, evvela Batı Anadolu'da başlayan Kuva-yı Milliye çalışmalarının merkez üssü durumundaki yere, bu duygu ve düşüncelerle Milli Mücadele'nin ilk ve son kurşunlarının atıldığı Balıkesir'e koştu³²⁷.

4.3. MEHMET AKİF'İN BALIKESİR SEYAHATI VE FAALİYETLERİ

Yunanlıların 15 Mayıs 1919'da İzmir'i işgal etmeleri, aynı gün Saatçi Aziz isimli malul ve kimsesiz bir kahramanın yürüyüş kolundaki Yunan askerlerine sığıdığı kurşun sonrasında Müslüman Türklere karşı yapılan katliam bütün Türkiye'yi ayağa kaldırmıştı. Bu olay Balıkesir'e gelen bir telgraf vasıtasıyla ertesi gün duyuldu. Balıkesirliler o gün yapılan Okuma Yurdu" ve 19 Mayıs 1919 günü bir mevlit bahanesiyle "Alaca Mescit"teki toplantılarla direnişin ilk örgütlenmesini gerçekleştirmişlerdir. "Balıkesir Hareket-i Milliye Redd-i İlhak Hey'et-i Merkeziyesi" adlı bu teşkilat, Balıkesir'de mahalli dört kongre, Alaşehir'de de bölgesel bir kongre toplayarak, Batı Anadolu'da Yunan işgalinin karşısında Kuva-yı Milliye cephelerini kurarak idare etmiştir³²⁸.

Ayvalık'ın 29 Haziran 1919'da Yunanlılar tarafından işgali Balıkesir bölgesinde halkın kaygılarını daha da arttırdı. Bunlar olurken Millî Mücadele'nin ilk örgütlü direnişi de Ayvalık'ta 172. Alay Komutanı Yarbay Ali Çetinkaya tarafından gerçekleştirildi. Harbiye Nazırı Şevket Turgut Paşanın aynı gün verdiği emirle 17. Kolordu Komutanlığı Tekirdağ'dan Balıkesir'e nakledildi. Haziranın ilk haftası içinde de Balıkesir'de Kuva-yı Millîye örgütü kuruldu. Bölgede Millî direnişi genişletmek ve daha iyi organize etmek amacıyla ilk toplantı haziran sonlarında yapıldı³²⁹. Ardından da 26 Temmuz'da İkinci Balıkesir Kongresi toplandı. Kongre, düşmanı yurttan kovuncaya kadar mücadele kararını aldı³³⁰.

Düşmanın yurttan atılması adına bir ümit kıvılcımı gördüğü anda artık İstanbul'da duramayan ve Balıkesir'e giden Mehmet Akif'i o gün Balıkesir'de

³²⁶ *Sebilürreşad*, 21 Ağustos 1335 (1919), No: 437-438.(Akt.). Fergan, a.g.e., s.51; Erişirgil, a.g.e., s.334; Semiz ve Akandere., a.g.m.,s.907.

³²⁷ Çevik, a.g.m., s.857.

³²⁸ A.g.m., s.857.

³²⁹ "...Bir heyeti merkeziye karar verildi. Heyeti Merkeziye benimle, Gönenli Osman Bey, Soma Müftii sabıkı Hafız Osman Ef., Yörük-zâde İbrahim Ef., Akhisar Belediye Reisi Hacı Kadir-zâde Kâmil Ef., İzmir Türk Ocağı Murahhası Vasıf (Çınar) beyden ibarettir...." Geniş bilgi için bkz: Hacim Muhittin Çarıklı. (1967). *Balıkesir ve Alaşehir Kongreleri ve Hacim Muhittin Çarıklı'nın Kuvayı Millîye Hatıraları (1919-1920)*. Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, s.26.

³³⁰ Semiz ve Akandere., a.g.m.,s.907.

karşıl原因 arasında, 1908 yılında tanıştığı, I. Meclis'te meb'us arkadaşı, aynı evi paylaştığı yoldaşı ve herkese bahsi geçtiğinde övgüyle bahsettiği dostu Çantayzade Hasan Basri Bey de vardı. “Onu anlatabilmek, yazabilmek benim haddim mi?”³³¹ demesine rağmen yazıp tamamlayabildiği “Akifname (Mehmed Akif)” adlı eserinde Hasan Basri Bey o günleri şöyle anlatıyor:³³²

“...Akif'in vatanperverliği bir imtisal nümunesidir. Onun Balkan harbinde, Umumi muharebede, İstiklal savaşında yazdığı vatanperverane şiirler bilâ istisnâ hiçbir şaire nasip olmayan yüksek yurt sevgisinin çok coşkun ve ilahi ilhamları idi. Yunanlıların İzmir'imizi işgalini müteakip Balıkesir'de başlayan milli hareketlerde de Akif'i yanımızda bulduk. O zaman Akif İstanbul hükümetinin Darülhikme a'zasından idi. O, milli hareketi duyar duymaz Balıkesir'e koşmuş, (Zağnos Mehmed) paşa camiinin kürsüsünde verdiği celadetli hitabesinde ‘Ey Balıkesirliler, güzel yurdunuzu çiğnetmeyiniz, müdafanız meşru’dur, sebat ediniz, yürüyünüz....’ demiştir....”³³³

Balıkesir'de büyük bir coşku ile karşılanan Mehmet Akif'in bu ziyaretini

İzmir'e Doğru ve Karesi gazeteleri:

“Sebilürreşad gazetesi başyazarı, Dâr'ül Hikmet-i İslâmiye³³⁴ üyelerinden Mehmet Akif Beyefendi Hazretleriyle, Sebilürreşad gazetesi sahibi ve mesul müdürü Eşref Edib Bey ziyaret için şehrimize teşrif buyurmuşlardır.”³³⁵

şeklinde duyurmuştur.

4.3.1. Zağanos Paşa Camisi'nde Verdiği Vaaz

Mehmet Akif, Balıkesir'de iken kendisinden yukarıda Hasan Basri Çantay'ın bahsettiği, şehrin en büyük camisi olan Zağanos Paşa'da halka vaaz etmesini istediler. Tarih boyunca Müslümanlar için camiler, okulların yanında halk eğitiminde etkili kurumlar olmuştur. Bunun bilincinde olan, hayatı hep bu muhitte geçen ve “Camiler, efkâr-ı milleti tenvir için ne müsait yerlerdir.”³³⁶ diyen Mehmet Akif, camilerde halk kitleleriyle buluşmayı ve onları buralarda eğitip, vatan savunmasına sevk etmeyi düşünmüştür. Birlik ve beraberliğe en çok ihtiyaç

³³¹ Çantay, a.g.e., s.12.

³³² Çevik, a.g.m., s.857.

³³³ Çantay, a.g.e., s.23.

³³⁴ Dâr'ül Hikmet-il İslâmiye, 25 Ağustos 1918 tarihinde Padişah Mehmet Reşat ve Şeyh'ül İslâm Musa Kazım Efendi zamanında, Şeyhülislâmlık dairesine bağlı olarak kurulmuştur. Bir başkan, dokuz üye, bir de katipten oluşmaktadır. 1918'den, 1922'ye kadar faaliyette bulunmuştur. Teşkilat bünyesinde her biri üç üyeden oluşan üç komisyon (kelâm, fıkıh ve ahlak) bulunmaktadır. Buraya atanan üyeler, bu üç komisyondan birine girebilecek kariyere sahip kişilerdir. Teşkilatın görevi; devlet içinde ve İslâm aleminde ortaya çıkan dini sorunlara çözüm bulmak, halkı dini konularda aydınlatmaktır. Dini yönü ağır basan bir kurum olması nedeniyle, Milli Mücadele'nin manevi cephesinin kuvvetlendirilmesinde, Kuva-yı Milliye'ye yardım ve destek sağlanması için gerekli olan manevi gücün oluşturulmasında etkili olmuştur.

³³⁵ Mücteba İlgürel. (1999). *Milli Mücadelede Balıkesir Kongreleri*. Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara, s.22. (Akt.). Kısıklı, a.g.m., s.205.

³³⁶ Düздаğ, *Mehmed Akif Hakkında Araştırmalar*, c.I, s.156.

duyulduğu bir süreçte, bunu sağlama adına önüne gelen bu teklifi bir fırsat olarak gören Akif, memnuniyetle vaaz etmeyi kabul etmiştir³³⁷.

Akif'in vaaz edeceği cuma günü, Zağanos Paşa Camisi'ne cemaat sığmamış dışarıya da hasırlar serilmişti. Akif, kürsüye çıktı ve konuşmasına yine ayrılığa-gayrılığa düşülmemesi gerektiği, birlik ve kardeşlik içinde olunmasını ihtar eden Kur'an'dan Âli İmran sûresinin³³⁸ 103. ayetini³³⁹ okuyarak başladı. Ve ardından:

“Cihan alt üst olurken seyre baktın öyle durdun ya,
Bugün bir serserisin, derbedersin kendi yurdunda!...
Hayat elbette hakkın... Lakin ettir haykırıp ihkak,
Sağırdır kubbeler, bir ses duyar: da'vayı istihkak...”³⁴⁰

diye devam eden manzumesini okudu ve vaazına şöyle devam etti:

“Evet, biz Müslümanlar cihan çalışırken, didinirken, uğraşırken; na-mütenâhî inkılâblar geçirirken uzaktan seyirci safiyetiyle baktık. Bi-l-hâssa şu son senelerde başımıza birçok felaketler yağdı. El'ân çilemizi doldurmadık. Sebebi? Hep seyirci kalmamız, umûr-ı dine olduğu gibi umûr-ı dünyaya karşı da bî-gâne durmamızdır. Hayat, herkesin hakkıdır. Evet, bütün mahlûkât hakkı hayata mâliktir. O halde Allah'ın diğer mahlûkâtları arasında bizde yaşamakta haklıyız. Lâkin bilirsiniz ki haklı olmak başka, haklı çıkma yine başkadır. Herhangi hak olursa olsun ihkâk olunmadıkça sahibine hiçbir menfaat te'mîn etmez. Bugün hangi milletin mahkeme-i adâletine koşsanız elinizde kuvvetiniz varsa derdiniz duyurabilirsiniz. Yok, böyle yapmazda ağlarsanız; onun hiss-i insaniyetine hiss-i medeniyetine ilticaya kalkışırsanız hüsrandan başka bir netice elde edemezsiniz. İstihkâk davasını yükseltebilir misin, her hangi mahkemeye gitsek haklısın. Yoksa milyonlarca, milyarlarca mahlûk:

-Yaşamak hakkımdır, bu hakkı benden kimse alamaz...

diye haykırıp dururken senin, benim gibi bir miskin bir köşede ağlamış, inlemiş, merhamet dilenmiş... Hiç tesiri olmaz, hatta duyulmaz. Çocuk yürümezden evvel bilirsiniz ki emekler. Biz Müslümanlarda tıpkı henüz doğrulamayan, yürüyemeyen sabîler gibi yerlerde emekler dururken bir de gözümüzü açtık, gördük ki etrafımızdaki milletler göklerde uçuyorlar. Gelip çöldeki masumların tepesine ateşler yağdırıyorlar. Biz Bandırma'dan İstanbul'a kadar adam akıllı vapur işletemezken herifler bahr-i muhîti altından geçiyorlar. Newyork'tan dalıyor, Hamburg'tan çıkıyorlar ki oradaki mesâfe bizim vapurların ayağıyla bir aylık yoldur. Berlin'den uçuyorlar, Trabzon'a konuyorlar. Biz ise hâlâ yeryüzünde yürümeyi te'mîn edemedik. Tabiat bin çelik pazıya sahipken insanın bir cılız kolu nasıl kâinâta hakim oluyor? Nasıl bu kadar kuvvâ-yi tabî'ayayı hakimiyeti altına alıyor? Hayır, yanlısın var. Bu kadar işleri gören bir kol değil, binlerce, milyonlarca koldur. Bunların hepsi bir araya gelmiş, teşrîk-i mesâî etmişler, geceli gündüzlü çalışıyorlar, uğraşıyorlar. Çünkü anlamışlar ki, birleşemeseler kendilerini her taraftan kuşatan tehlikelere karşı duramayacaklar. Demek birleşmekte zarûret var. Bu ızdırâr olmasaydı, birleşmeleri de mümkün olmazdı. İşte biz şimdi

³³⁷ Mehmet Akif Ersoy, camilerde vazetmenin önemi hakkında şöyle söylemektedir: “Udebayı ulemadan Ziya Paşa merhum demiş ki, “Bizde gayet mühim iki vazife vardır ki, bililtizam en ehliyetsiz ellere tevdi olunur: Biri nahiye müdürlüğü, diğeri çocuk lalalığı.” Biz, buna bir de vaizliği ilave etmek için hiç düşünmeye hacet görmüyoruz.”

³³⁸ Ahzap Suresi'nin 56. Ayetini okuyarak vaazına başladığı hakkında bilgiler de mevcuttur. Bkz: Abdulkadiroğlu ve Abdulkadiroğlu, *Mehmed Akif'in Kur'an-ı Kerim'i Tefsiri Mev'ıza ve Hutbeleri*, s.127; Şengüler, a.g.e., s.239.

³³⁹ “Hep birlikte Allah'ın ipine sınıksız tutunun, ayrılığa düşmeyin ve Allah'ın üzerinizdeki nimetini düşünün. Sizler birbirinizin düşmanları iken O, sizin kalplerinizde bir uzlaştırma meydana getirdi ve O'nun nimeti sayesinde uyanıp kardeş oldunuz. Bir de siz, bir ateş çukurunun tam kenarında bulunuyordunuz ve O, sizi tutup ondan kurtardı. Şimdi Allah'a doğru gidebilmeniz için size ayetlerini böyle açıklıyor.” Bkz.Yazır, a.g.e., s.62.

³⁴⁰ Ersoy, a.g.e., s.459.

derdimizin başını bulduk. Başkaları zarûreti görünce birleşmişler, biz ise o zarûreti görmediğimiz için bu birliği vücûda getirememişiz, yahut gördüğümüz halde te'mîn-i vahdet cihetine yanaşmamışız. Bugün hayatın, ma'îşetin, ihtiyaçatın aldığı tarz itibarıyla bir insan tek başına bir iş göremiyor. Bütün işler şirketler, cemiyetler, milletler tarafından meydana getiriliyor. Ne fabrikalar, ne hastaneler, ne camiler, ne mektepler, ne ticaretler, ne de din ve vatani müdâfaa edecek toplar, tüfekler cephaneler... El-hâsıl bir şey ferdi sa'y ile, yani tek başına çalışmakla kabil olmuyor. Bugün hayat öyle bir şekil almış ki tek başına çalışan bir adamın alnından damlayan terler tıpkı gözyaşı gibi dökülüp gidiyor, hiçbir fâide te'mîn etmiyor. Ne zaman bir yere gelmiş binlerce alın birden terlerse işte o vakit bu sa'yın yeryüzünde bir eseri, bir izi görülebilir. Mademki tek başına sarf olunan mesâînin kıymeti yoktur, bizde aramızda vahdeti te'mîn ederek topluca çalışmaya koyulmalıyız. Cemâatsiz yaşamaya, cemâatten ayrılmaya gelmez. Cemâat-i İslamiye'nin kesâfet peydâ etmesi için çalışmalıyız. Ufak sebeplerle birbirine küsmemeli. Biliyorsunuz ki yabancılar asırlardan beri tefrika tohumlarını aramıza serptiler. Bir haylide mahsûl aldılar. Biz gözümüzü açsaydık bugün altında inim inim inlediğimiz şu felaketleri elbette görmeyecektik. Her ne ise geçmiş esefin fâidesi yoktur. Maziden yalnız ibret alınır. Eğer Müslümanlar yaşamak istiyorlarsa cemâat arasında nifaka, şikaka, dargınlığa meydan açabilecek en ufak sözlerden, en ehemmiyetsiz görünen hareketlerden bile çekinmelidirler. Yok, yaşamak istemezlerse ona diyecek yok. Ancak bu hal ile insan gibi yaşamak elde olmadığı gibi yaşamak da elde değildir. Çünkü biz mazâllah hakkı hayatımızı gâib ettiğimiz gün mahkumiyet felaketine düşeriz ki bizi tahakkümleri altına alanların nazarında behâimeden firkamız kalmaz. Hayat gibi bizi kendi hesaplarına işletirler, sırtımızdan menfaatlerini te'mîn ederler. Dünyanın yedi iklim dört köşesinden sürü sürü, ordu ordu, getirilmiş renk renk mahkum milletlerin ne halde bulduklarını gözlerimizle gördük. Mazâllah sonra bizde onlar gibi oluruz. Biz sığırlarımızı, binerlerimizi nasıl kullanıyorsak, onlarda bizi öylece kullanırlar. Acaba biz Müslümanlar niçin bu halde düştük? Bunun illetini ben şöyle görüyorum: Doğduğumuz günden itibaren babalarımız, analarımız, hevacelerimiz, siyâsîlerimiz, ediblerimiz, şairlerimiz, muharrirlerimiz bize istikbâl için ümit verecek bir şey söylemediler. Ben çocukluğumdan beri:

-Biz yaşamayız. Avrupalılar terakki eylemiş. Siz çok fena günler göreceksiniz!...nakaratından başka bir şey işitmedim.

-Çocuklar, siz geceli gündüzlü çalışınız ki bu memleket kurtulsun... diye sizleri sa'ye mücahedeye sevk edecekleri yerde rast gelen adam rûhlarımızı, kalplerimizi ye's mayası aşladı. Gerek terakkiyatdan bahsederlerken diyeceklerdi ki:

-Evlâtlar, görüyorsunuz ya, Avrupalılarla bizim aramızda çok mesâfe var. Bu mesâfeyi telafi edecek sûrette çalışınız. Sakın me'yus olmayınız. Sakın azmînize fütür getirmeyiniz!.. Evet böyle diyeceklerdi. Lâkin demediler. Bil-akis yüz binlerce halk bu devletin batacağına kail idi. Bir taraftan Avrupalıların terakkiyatı gözlerimizi kamaştırdı. Diğer taraftan muhîtimizin bu gibi ma'kûs telkinleri sinirlerimizi uyuşturdu. Onun için ileri gidemedik. Hala o ye's rûhlarımızda hükümandır... Fırkacılık, bunlar artık susmalı. El birliğiyle bugün vatani müdâfaa eylemeli. Asla me'yus olmamalı emin olmalıyız ki canla başla çalışırsak, aradaki esbâb-ı tefrikayı kaldıracak olursak vatan-ı İslâmı kurtarıyoruz. İnşâallah bundan sonra âlem-i İslâm hakkındaki tecelli-i celâli cemale inkılâb edecektir. Önümüzde hamd olsun birçok başarılar var. Bugün bütün Müslümanlar uyandı. Gerek dünyayı, gerek kendilerinin dünyadaki mevkiîlerini artık anlamaya başladı. Sonra gözleri büsbütün açıldı. Müslümanlar kendi başlarını kurtarmaya, kendi hakk-ı hayatlarını ihkâk etmeye çalışmazsa kıyamete kadar zillet içinde, miskînet içinde kalacaklarını anladılar. Ona göre çalışmaya başladılar. Başkalarından merhamet, adalet dilenmenin, mürüvvet-i insanîyet beklemenin pek beyhude olduğunu bi'l fiil gördüler; asırlardan beri dalmış oldukları uykudan artık silkiniyorlar. İn-şâ'-Allah bu intibah devam edecek, bütün cihan-ı İslâma yayılacak yakın zamanda bir gün gelecek ki İslâm asırlardan beri kaybettiği şevketini, kudretini, azametini yine istirdâd edecektir. Bütün aleyhimizdeki cereyanlar biraz değişmiş, eskisinden biraz daha iyileşmiş görünüyor, emin olunuz ki bu inkılâb hep vatani müdâfaa yolunda ma'rûf olan bu mücahedelerinizle âlem-i İslâmın lehimizdeki galeyânları, tezahürleri sayesinde.

Ey cemâati müslimiyn! Memleketlerinizi kurtarmak için devam eden mücahedatınızda bir noktaya son derecede dikkat etmelisiniz. Bu hareketlerin, bu himmetlerin sarf-ı müdâfaa-ı din ve vatan gayesine müteveccih olduğu yar ve ağıâr nazarında tamamıyla

anlaşılmalıdır. Fırkacılık, menfaatçilik gibi hislerden külliye überâ olduğuna yakındakiler uzaktakiler tamamıyla kanâat gelmelidir. Bu kanâati zerre kadar sarsacak bir harekete, bir söze kimse tarafından meydan verilmemelidir. Husûsi emeller, husûsi ictihâdler yine husûsi olarak sahiplerinin kafasında, kalbinde kalmamalıdır. Çünkü gaye birdir. Efrat tarafından o müşterek gayeye karşı gösterilecek ufaklık bir inhirâf son derece muhtaç olduğumuz vahdeti temelinden sarsmaya kafidir. Onun için bundan son derecede sakınmalıdır. Cemâat içinde herkesin ühdesine düşen bir vazife-i vataniye, bir farizâ-i diniye vardır ki onu ifâda zerre kadar ihmal göstermek caiz değildir. Bu husûsta hiçbir ferd kenara çekilerek seyirci kalmaz. Çünkü düşman kapılarımıza kadar dayanmış, onu kırıp içeri girmek, harîm-i namus ve şerefimizi çiğnemek istiyor. Bu nâmerd taarruza karşı koymak kadın erkek, çoluk çocuk, genç ihtiyar... Her fert için farz-ı ayn olduğu bi-l-hassâ hatırdan çıkarılmamalıdır. Bugün herkes mesâni sarf ile mükelleftir. Osmanlı saltanatını a'lâ için "Karesi"nin, bu kahraman İslâm muhîtinin vaktiyle ne büyük fedakârlıklar gösterdiği herkesin ma'lûmudur. Rumeli baştanbaşa feth eden hep bu topraktan yetişmiş babayiğitler o kahraman ecdadın torunları olduğunuzu ispat etmelisiniz. Anadolu'yu müdâfaa hususunda diğer vilayetlere ön ayak olmak şerefini siz ihraz ettiniz. Sa'yiniz meşkûrdur. İn-şâ'-Allah bu şân ve şeref kıyamete kadar artar gider. İn-şâ'-Allah vatanımızın haysiyeti, istiklâli, saâdeti, refahı, umrânî dünyalar durdukça masûn ve mahfûz kalır."³⁴¹

Bir saat kadar süren konuşmasını camiye dolduran Balıkesirlilerin heyecan ve gözyaşları arasında tamamlayan Akif, kürsüden inince herkes eline sarılır, kucaklaşır³⁴². Mehmet Akif'in, Zağanos Paşa Camisi'ndeki vaazının büyük ilgi uyandırması, o sırada Milli Mücadele'de halkın milli birlik ve beraberliğe duyduğu ihtiyacının sonucudur.. Balıkesir'de bir kaç gün Hasan Basri Bey'in misafiri olarak kalan Mehmet Akif, şehrin ileri gelenleri ile görüşükten sonra İstanbul'a dönmüştür³⁴³. Hasan Basri Bey, Balıkesir'de kamuoyunun milli harekete kazandırılmasında Mehmet Akif'in özel bir yeri olduğunu şu sözlerle ifade etmektedir: "Balıkesir'de başlayan milli harekette Akif'in rolü vardır. O İstanbul'da Darül Hikme üyelerindendi. Balıkesir'e koşup geldi. Etkili bir hitabet ile halkı milli harekete katılmaya çağırdı. O tunç hitabe hala Balıkesirlilerin kulaklarında çınlar..."³⁴⁴

Mehmet Erişirgil'e göre ise Akif'in hayatındaki en önemli, en şerefli görev bu olmuştur. Çünkü İstanbul'dan Ankara'ya gidenler arasında bile o sıralarda işgal kuvveti tarafından takibe uğrayanlar içinde, aç kaldığı için iltica edecek yer aradığı

³⁴¹ Mehmet Akif'in bu mev'izesi: Mustafa Necati, Vasıf Bey (Çınar) ve kardeşi Esad Bey'in mesuliyetinde çıkan "İzmir'e Doğru" gazetesinin 1 Şubat 1920 tarihli ve 24 numaralı nüshasında yayımlandı. Yine aynı mev'ize, 28 Ocak 1920 tarihinde Sebülürreşad mecmuasında "Balıkesir Mektubu" adı altında yayınlanmıştır. Geniş bilgi için bkz: Yücel Yiğit.(2008) Mehmet Akif'in Balıkesir Hitabesi. *Hece*, 133:249-257; Hasan Boşnakoğlu. (1981). *İstiklal Marşı Şairimizin İstiklal Harbindeki Vaazları*, Er-Tu Matbaası, İstanbul, ss.73-80; Mehmed Akif Ersoy. (1982). *Hutbeler*. (haz.) Maruf Evren. Anadolu Yayınevi, İstanbul, ss.9-21; Mehmed Akif. (1983). *İstiklal Savaşı Hitabeleri*. (neşr.) Bahar yayınevi, İstanbul, ss. 475-487.

³⁴² Hayreddin Karan. (1957). Milli Mücadele'de Sebülürreşad. (Yeni) *Sebülürreşad*, 236(10):173.

³⁴³ Kısıklı, a.g.m., s.206.

³⁴⁴ Tahsin Yıldırım. (2007). *Milli Mücadele'de Mehmet Akif*. Selis Kitaplar, İstanbul, s.142.

bir zamanda, Mehmet Akif, halkı milli mücadeleye destek vermeye çağırıyordu.³⁴⁵ Onun bir anlamda yıllarca içinde taşıdığı ve zaman zaman gün yüzüne çıkardığı vatani savunma aşkının millî mücadele savaşındaki ilk somut adımı bu vaazdır. 1920'den 1922'nin sonlarına kadar Anadolu ve Anadolu'nun şahsında millî mücadele, Mehmet Akif'in her şeyi olur³⁴⁶.

Mehmet Akif herhangi bir resmi izin almadan Balıkesir'e gittiği ve orada Anadolu'da yeni başlayan Millî Mücadele hareketi lehinde vaaz verdiği için 3 Mayıs 1920 tarihinde başkatibi bulunduğu Darül Hikmet-ül İslamiye'deki görevine son verilir³⁴⁷ (3 Mayıs 1920). İstanbul Hükümeti'nin Mehmet Akif'e olan tepkisini Hasan Basri Çantay şöyle anlatmaktadır:

Bu hitabenin memlekette yaptığı te'sir pek büyüktür. O zaman –hatırımda kaldığına göre (İzmir'e Doğru) gazetesinde de aynen intişar eden hitabe yüzünden-Akif İstanbul hükümetince me'muriyetten azledilmişti...³⁴⁸

4.3.2. Mehmet Akif'in Balıkesir'le İlgili iki Şiiri

Vatani için yanıp tutuşan Akif'in Balıkesirlilerde gördüğü vatan sevgisinden dolayı Balıkesir ve Balıkesirlilere büyük bir muhabbeti ve teveccühü vardır. Ses Gazetesi'nin sahibi Hasan Basri Bey'in aşağıda ifade ettiği şekilde Akif'in Safahat'ında yer almayan Balıkesir'le ilgili iki de şiiri bulunmaktadır:

“...Uğursuz mütarekenin ilanı sıralarında idi. Türkiye'nin mühim dimağları İtilaf devletlerinin işgaliyle felce uğratılıyordu. Ben Balıkesir'de (Ses) gazetesini çıkaracaktım. Haykıracaktım. Bu münasebetle Akif'ten bir kıt'a istedim; şunu yolladı:

Düşman sesi duymak istemezsen,
Kardeş sesidir, uyan bu sestem!
Kalkınca görür ki akşam olmuş,
Vaktiyle uyanmayan bu sestem.

(Sehli mümteni')'ya pek güzel bir misal olan bu kıt'a 17 Teşrinievvel 1918'den 13 Mart 1919 tarihine kadar intişar eden, fakat ondan sonra Ermeni ve Rumların mütemadi takipleri yüzünden kapatılan gazetemin başında bir taci san'at ve hamiyet gibi parladı durdu. O kıta Akif'in Safahat'ında yoktur. (Ses)'in o zaman ki ümitsizliklere taze ümidler ve sarsılmaz imanlar veren (İstanbul yazıcısı) üstadın arkadaşı B. Eşref Edib idi. O arkadaşı idare eden, onun yazılarını en emin vasıtalarla muntazaman bana ulaştırmayı te'min eyleyen de bizzat Akif'ti.

(İstitrat: Akif Balıkesir'i çok severdi. Hastalıktan kurtulmuş olsaydı Balıkesir'de yerleşecekti, hayatının son günlerini bile hep bu emelle yaşadı. Ankara'da idik, memleketimizin yunanlılar tarafından işgali sene-i devriyesine müsadif bir günde (Yeni

³⁴⁵ Erişirgil, a.g.e., s.337.

³⁴⁶ Fethi Ahmet Polat.(2009). Mehmet Akif'in Millî Mücadelede Dinî Metinleri Kullanma Biçimi. *I. Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu*, 19-21 Kasım 2008, c.I, Burdur, s.273.

³⁴⁷ “Bir gün Fatin Hoca ile görüştükleri sırada Üstad gülerek dedi ki: - Doğrusu böyle yapmakla yerden göğe kadar hakları var. Hem bir din müessesesinde başkatiplik et, hem de Balıkesir'e git, vatanlarını çiğnemek isteyen düşmanlara karşı halkı harekate teşvik et... İşte bu olmadı.” Erişirgil, a.g.e., s.338; Fergan, a.g.e., s.54.

³⁴⁸ Çantay, a.g.e., s.23.

Gün) gazetesine yazılacak meftur bir yazıyı karalamakla meşgul idik. Akif de şu kıtayı yazıp bize verdi:

O yeşil toprağın ey yüzler ağartan (karesi),
Şimdi binlerce şehidin kanayan makberesi,
Sana hasret kalan evladın için dünyada
Varsa kahrolmadan aram edecek yer neresi?
***

Hani gök kubbenin altında görülmüş mü eşin?
Dağların bağ, hele vadilerin altın deresi!
Ey benim her taşı bir ma'bedi iman yurdum,
Seni er geç bana mutlak verecek ma'budum!
Bu kıt'a (Yeni Gün)'ün 30 Haziran 1338 tarihli nüshasında intişar etmiştir. Safahat'ında yoktur .)....³⁴⁹

4.4. MEHMET AKİF ANKARA'DA

Mehmet Akif'in Milli Mücadele'yi destekleyen konuşmalar yaptığı, İstanbul'a dönünce hükümet tarafından Darü'l-Hikme Başkatipliği görevinden azledildiği dönemde, memlekette çok önemli gelişmeler oluyordu. Batı Anadolu'da Yunan işgaline karşı Kuva-yı Milliye Cepheleleri oluşturuluyor, Güneydoğu Anadolu'da Fransızlara karşı mücadele yürütülüyor, Doğuda Ermeni, Karadeniz Bölgesinde de Pontus tehlikelerine karşı tedbirler alınıyordu. Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğinde Anadolu'da yürütülen çalışmalar (Samsun, Havza, Amasya, Erzurum ve Sivas'ta) kısa sürede meyvelerini vermeye başladı. En son Sivas Kongresi'nde(4-11 Eylül 1919) alınan kararlar gereğince, artık Milli Mücadele'yi tüm yurttan ve tek elden, kurulan "Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti" nin Hey'et-i Temsiliye'si yürütecekti. Bu kongreden sonra cephe komutanlıkları belirlenmiş, İstanbul hükümetiyle de irtibata geçilmişti. Varılan mutabakat sonucu Anadolu'da Meclis-i Meb'busan seçimleri yapıldı. Son Osmanlı Meclis-i Meb'usan'ı 12 Ocak 1920'de İstanbul'da toplandı.

Aynı meclis gizli oturumda işgalci güçlere meydan okuma ve bağımsızlık bildirisi olan "Misak-ı Milli " kararlarını alıp (28 Ocak 1920), bunu ilan edince(17 Şubat 1920) İstanbul'da kızılca kıyamet koptu. Osmanlı Meclis-i Mebusan-ı 16 Mart 1920'de İngilizler tarafından basılarak dağıtıldı. İngilizler derhal harekete geçerek, bir dizi tutuklamaların ardından, Mehmed Akif, İstanbul'da iken İstanbul, resmen ve fiilen işgal edildi. Şehir, karamsar bir havaya bürünmüştü. İşgal kısa zamanda dayanılmaz bir hal aldı.

İstanbul'da bu gelişmeler olurken nihayet 23 Nisan 1920 günü Ankara'da o dönemde sahip olduğumuz 66 vilâyetten gelen milletvekilleri ile işgal altındaki

³⁴⁹ A.g.e., s.24-25.

İstanbul'dan kaçabilen bir kısım milletvekilinin katılımıyla Büyük Millet Meclisi (BMM) açılmıştı. Artık milletin mücadelesi fiilen Ankara'dan bu Meclis ve onun hükümeti tarafından yürütülecektir. Yani “Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti”nin yetkilerini artık bu meclis üstlenmiştir³⁵⁰. BMM adına Meclis Reisi Mustafa Kemal Paşa tarafından bütün Türk milletine hitaben yayınlanan beyannamede birlik ve beraberlik konusu üzerinde duruldu ve Allah'ın rahmet ve yardımı talep edildi³⁵¹.

Mehmet Akif de bu sırada boş durmuyor, İstanbul'da Milli Mücadele adına çalışmalarına devam ediyor, hutbeleri de sürekli olarak Sebilürreşad'da yayınlanıyordu. Hindistan'ın “yüksek ve ateşli” yazarlarından Şeyh Müşir Kıdvay'ın Anadolu'yu savunan ve İngilizlere hücum eden eserleri Ömer Rıza (Doğrul) tarafından çevrilmekte, bastırılarak Anadolu'ya gönderilmekteydi. Durumdan kuşkulanan İngilizler, geceleri matbaayı basıyorlardı³⁵². Öte yandan İstiklal mücadelesinin Anadolu postası da mektupları, gazeteleri özel kuryelerle Sebilürreşad İdarehanesi'ne getiriyor. İstanbul'dan Anadolu'ya geçenlerin mektuplarını ailelerine veriyorlardı. Ankara'nın neşriyatı, gazeteleri lazım gelen yerlere Sebîlürreşad sayesinde ulaştırılıyordu³⁵³.

Akif, savaş sırasında Enver Paşa tarafından İstanbul'a getirilip görevlendirilen ve İngilizler tarafından idama mahkum edilen Hindli komitacı Hüseyin Makbul'un eline bir mektup vererek onu Eskişehir'de bulunan Serom Darül'istihzari Müdürü Baytar Şefik Bey'in yanına göndermiş, böylece onun İngilizlerin eline geçmesini önlemiştir³⁵⁴.Yine de bunları yeterli görmeyen Mehmet Akif, artık İstanbul'da kalmanın millî birlik ve beraberliğe istenilen ölçüde bir yarar sağlamayacağı kanaatine vararak Anadolu'ya geçmeye karar vermiştir³⁵⁵.

İşte Mehmet Akif Anadolu'ya geçmeyi düşündüğü bu günlerde 1920 Nisan ayı içinde, Ankara'da Büyük Millet Meclisi için son hazırlıklar yapılırken Ankara'dan yani Mustafa Kemal Paşa'dan bir davet almıştı. Mustafa Kemal Paşa, Milli hareketin manevî cephesini güçlendireceği düşüncesiyle Sebilürreşad'ın Ankara'da yayınlanmasını istemiş ve bu isteğini Trabzon Meb'usu Ali Şükrü Bey

³⁵⁰ Çevik, a.g.m., s.858.

³⁵¹ *Hakimiyet-i Millîye*, 23 Nisan 1336 (1920), No.24. (Akt.). Semiz ve Akandere., a.g.m., ss.911-912.

³⁵² Fergan, a.g.e., s.54.

³⁵³ Çiftçigüzeli, a.g.m., s.510.

³⁵⁴ Fergan, a.g.e., ss.54-55.

³⁵⁵ Semiz ve Akandere., a.g.m.,ss.911-912.

vasıtasıyla Mehmet Akif'e iletmişti³⁵⁶. Bu durumu 37 yıl sonra Eşref Edib Sebülürreşad'da şöyle aktarmaktadır:

“.....O sıralarda bir gün rahmetli Akifle idarehanede konuşuyorken merhum Ali Şükrü geldi:

- “Haydi, hazırlanınız, gidiyoruz!” dedi

- “Nereye?” dedik.

- “Ankara’ya. Oradan sizi çağırıyorlar. Paşa (Mustafa Kemal) sizi istiyor. Sebülürreşadın Ankara’da intişarı Millî hareketin manevî cephesini kuvvetlendirecektir.

Akifle bakiştık. Ali Şükrü kat’i bir lisanla

-Hiç düşünmeyiniz, gideceğiz, herhalde gideceğiz....”³⁵⁷

Ankara’dan aldığı davet üzerine Anadolu’ya geçmeye karar veren Mehmet Akif, bu düşüncesini yakın arkadaşı Eşref Edib’e şu sözlerle açıklamıştır:

“...Artık burada duracak zaman değildir. Gidip çalışmak lâzım. Bizim tarafımızdan halkı tenvire ihtiyaç varmış. Çağırıyorlar. Mutlaka gitmeliyiz. Ben yarın Ankara’ya hareket ediyorum. Hiç kimsenin haberi olmasın. Sende idarehanenin işlerini derle topla (Sebülürreşad) klişesini al arkamdan gel. Meşihattakilerle de temas et, Harekât-ı Millîye aleyhinde bir halt etmesinler dedi. Elini öptük, vedalaştık, üstadın Anadolu’ya geçtiği anlaşılınca bize karşı tazyikat arttı...”³⁵⁸

Mehmet Akif’in Millî Mücadele hareketine hangi şartlar altında katıldığı ve ailesinden nasıl ayrıldığı konusunda kızı Feride Akçor şunları söylemektedir:

“...Hiç unutamadığım hatıra, babamın ilk Anadolu’ya gidişi esnasında cereyan etmiştir. Annem bir sabah geldi. ‘Çocuklar kalkın babanız Halkalı’ya gidiyor’ dedi. Babam her zaman Halkalı’ya giderdi.’Dersi var’ diyorduk. Baktım babam kapının önünde giyinik vaziyette duruyor. Baktım, babamın gözlerinden yaşlar akıyordu. İlk defa o vaziyette görüyordum babamı. Çok fena oldum. Gayet tabii bir şeyler anladım. Ben de kendimi tutamadım. Ağlayarak yukarıya koştum. Babam da arkamdan koştu. Beni kucakladı. ‘Üzülme’ dedi. Babamın o halini çok iyi anlıyordum. Çünkü bir daha ya görüşecektik, ya görüşmeyecektik. Sonradan gördüğümüz bir asker, babamın Anadolu’ya gidişini anlattı. Küçük kardeşimle birlikte yola çıkmıştı. Aileden bir hatıra olsun diye onu yanına almıştı... Kardeşimi hep sırtında taşımış. Ayakkabıları yırtılmış. Ayakları kanlar içindeymiş.”³⁵⁹

Yanında götürdüğü oğlu Emin Ersoy da, 1920 yılının mayıs ayında bir sabah babasının kendisini çok erkenden uyandırdığını, ev halkıyla yaptıkları vedalaşmadan sonra gün doğmadan Üsküdar’a doğru yola çıktıklarını belirtmektedir. Mehmet Akif ve oğlu Çengelköy ile Karacaahmet arasındaki mesafeyi hızlı bir şekilde katederek güneşin ilk ışıklarıyla beraber Karacaahmet mezarlığına gelmişler ve orada bir faytonla kendilerini beklemekte olan Ali Şükrü Bey’le buluşmuşlardı. Âkif, arkadaşı ile birlikte Ankara yolunu tuttuğu zaman sevincinden heyecanından hüznle ayrıldığı âilesini bile unutmuştu. O, kesesinde bulunan otuz altı kuruş mevcudu ile Ankara yoluna çıkmıştı!³⁶⁰ Bilahare yola koyulmuşlar ve Kısıklı

³⁵⁶ Osman Akandere. (2009). Oğlu Emin Akif Ersoy’un Anlatımlarıyla Mehmet Akif Ersoy’un Millî Mücadeleye Katılması Ve Bazı Hususiyetleri, *I. Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu*, 19-21 Kasım 2008, c.II, Burdur, s.673.

³⁵⁷ Hayreddin Karan. (1957). Millî Mücadele’de Sebülürreşad. (Yeni) *Sebülürreşad*, 237(10):184.

³⁵⁸ Fergan, a.g.e., s.56

³⁵⁹ Yıldırım, a.g.e., ss.151-152.

³⁶⁰ Çantay, a.g.e., s.23.

üzerinden Alemdağı arkalarındaki bir çiftlik evine gelmişlerdi. Geldikleri bu çiftlik Emin Ersoy'a göre Kuvayı Milliyecilerin bir karargahıydı. Nitekim gözlemlerini şöyle anlatmaktadır:

“...Çiftlikte pür-silâh heybetli insanlar dikkatimi çekti. Bunların bazıları göğüslerine çapraz fişeklikler asmışlar, başlarına da İzmir zeybeklerinkine benzeyen başlıklar dolamışlardı. İşte bu kahramanlar o muazzam savaşın ilk günlerinde düşmanlara karşı cephe tutan Kuvayı Milliye'nin serhad fedailerini oluyordular....”³⁶¹.

Geldikleri bu çiftlikte bir süre istirahat eden Mehmet Akif ve beraberindekiler, bilahare tekrar yola koyulmuşlar, bir süvarinin yol göstericiliğinde atlarla o civardaki bir köye gelmişler ve köy muhtarının misafiri olarak geceyi orada geçirmişlerdi. Ertesi günü sabah erken saatlerde yola koyulan kabile bütün gün boyunca yol alarak İzmit ile Adapazarı arasındaki bir köye ulaşmışlardı. Bu köy Kuvayı Milliye çetelerinin kontrolü altındaydı. Mehmet Akif ve beraberindekiler burada Kuvayı Milliye'ye cephaneye götüren kalabalık bir kabileyle karşılaşmışlar ve onlara katılmışlardı. Bilahare kabile Geyve Boğazı yakınlarındaki bir köye konaklamak amacıyla gelmişti. Emin Akif Ersoy'un anlattığına göre Mehmet Akif bu köyde Kuşçubaşı Eşref ile buluşmuştu. Birinci Dünya Harbi yıllarında birlikte Necid çöllerine yapılan seyahat esnasında Mehmet Akif, Kuşçubaşı Eşref ile iyi ve samimi bir dostluk kurmuştu. Nitekim Emin Ersoy anlatımlarında Kuşçubaşı Eşref için “Bu zat Mehmet Akif'in dostlarından ve sevdiği arkadaşlarından”³⁶² diyerek bu dostluğa ve arkadaşlığa işaret etmiştir³⁶³.

Kuşçubaşı Eşref'in yanında bir zamanlar Enver Paşa'nın yaveri Binbaşı Yenibahçeli Şükrü Bey de vardı. Türk ordusunda nişancılığı ile meşhur olan Yenibahçeli Şükrü Bey de Mehmet Akif'in sevgisini kazananlardan birisiydi. Aralarında Mehmet Akif ve Kuşçubaşı Eşref'in de bulunduğu ve Kuvayı Milliye'ye cephaneye taşıyan bu kabileye karşı o bölgede bulunan ve başlattığı isyan hareketi ile Millî Mücadele'ye büyük zararları dokunmuş olan Anzavur Ahmet kuvvetlerinin saldırıda bulunacağı beklenmişse de, bilahare isyancılar buna cesaret edememişlerdi. Bir süre sonra aralarında Mehmet Akif, Kuşçubaşı Eşref ve Binbaşı Yenibahçeli Şükrü ile Mehmet Akif'in oğlunun da bulunduğu grup, Kuva-yı Milliye'ye silah sevk eden kabilelerden ayrılmışlardı. Bu ekip, tren yolu üzerinde bulunan bir dekovile

³⁶¹ Şaban Özdemir ve Tahsin Yıldırım. (2007). *Fikirler Ve Hatıralar Etrafında Mehmed Akif'i Anlamak*. Yağmur Yayınları, İstanbul, s.174.

³⁶² A.g.e., s.175.

³⁶³ Akandere, a.g.m., s.673.

binmişler ve böylece daha hızlı ve kısa sürede Eskişehir'e ulaşmışlardı. Buradan da yine tren ile Nisan ayının son haftası içinde³⁶⁴ Ankara'ya gelmişlerdi³⁶⁵.

Mehmet Akif Ersoy da bir söyleşisinde Anadolu'ya geçişi ile ilgili olarak:

“...İstanbul'dan mücadele aleyhine fetva çıktığı gün ayrılmıştım³⁶⁶. Üsküdar'dan araba ile şimdi ismini hatırlamadığım bir köye gittik... O zaman Adapazarı'nda karışıklıklar vardı. Kenarından geçtik. Kâh öküz arabalarıyla, kâh beygirlerle Lefke'ye geldik ve trenle Ankara'ya ulaştık. Ankara... Ya Rabbi, ne heyecanlı, helecanlı günler geçirmiştik. Hele Bursa'nın düştüğü gün... Ya Sakarya günleri... Fakat bir gün bile ümidimizi kaybetmedik, asla yeise düşmedik. Zaten başka türlü çalışılabilir miydi? Ne topumuz vardı, ne tüfeğimiz. Fakat imanımız büyüktü...³⁶⁷

demektedir. Sebilürreşad'ın bu dönemde İstanbul'da çıkan son sayısı, Akif, Ankara'ya geçtikten sonra 6 Mayıs 1920 de çıkmıştır³⁶⁸. Akif'in Ankara'ya gelişini Hakimiyet-i Millîye Gazetesi de okuyucularına şu şekilde duyurmuştur:

“Pek hassas ve ulvî İslâm şairi Mehmet Akif Bey dahi İstanbul'dan çıkarak birkaç gün evvel Ankara'ya muvassalat eylemiştir. İlhamât-i şâiranesinin menba-ı asîli bilhassa hakimiyet-i diniyye ve gayret-i vatananiyyesinde olan bu güzide İslam Şairi, aynı zamanda erbab-ı ilim ve hikmetin en ileri gelenlerinden bir şahsiyet-i mümtazdırlar da. Milletin giriştiği mücadele-i vatanperverâne İslâm şâiri Mehmet Akif Beyin himmet-i hamiiyetkârından pek çok feyiz ve kuvvet alacaktır. Şâir-i hakîm-i İslâm'ın önümüzdeki Cuma günü halka bir mev'ıza irad buyuracağını memnuniyetle haber aldı.”³⁶⁹

Bu dönemde Kastamonu'da çıkan Açıksoz Gazetesi de 9 Mayıs 1336-1920 tarihli sayısında da şunları yazıyordu:

“Sebilürreşad Mecmuayı İslamiyesi Başmuharriri, Büyük İslam Şairi Mehmet Akif Beyefendi'nin ahiren Ankara'ya vasil olduğu, Ankara gazetelerinde okunmuştur. Zulme, hakarete tahammül edemeyerek ailesini, refahını, İstanbul'da terk ile Anadolu'ya firar edebilen bu vicdanlı şairin Anadolumuzun ahvalini şiirleriyle terenüm etmesini temenni ederiz.”³⁷⁰

Zorlu bir yolculuğun ardından 24 Nisan 1920 günü Ankara'ya ulaşan Mehmet Akif, yeni geldiği günlerde bir ziyarete gitmekte olan Mustafa Kemal ile karşılaşmış, kendisine yaklaşan Mustafa Kemal, “Sizi bekliyordum, efendim. Tam zamanında geldiniz. Şimdi görüşmek mümkün olmayacak. Ben sizi ziyarete gelirim...”³⁷¹, diyerek, memnuniyetini ve görüşme isteğini belirtmiştir.

³⁶⁴M. Ertuğrul Düzdağ, Akif'in Ankara'ya geliş tarihini 24 Nisan 1920 olarak vermektedir. Düzdağ, Mehmed Akif Ersoy, ss.93-95; Abdullah Uçman ise bu tarihin Mayıs ayı başları olduğunu yazar (9 Mayıs 1920) bkz. Abdullah Uçman. (1986). Mehmet Akif'in Millî Mücadele Yıllarındaki Mev'izeleri. *Millî Kültür*, 55:53.

³⁶⁵ Akandere, a.g.m., s.673.

³⁶⁶ Şeyhülislam Dürrizade Abdullah tarafından bu fetva 11 Nisan 1920 tarihinde imzalanmıştır. Buradan Mehmet Akif'in 11 Nisan'da İstanbul'dan ayrıldığı anlaşılmaktadır. Selahattin Tansel. (1978). *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, c.III, MEB, Ankara, s.87.

³⁶⁷ Feridun Kandemir. (1936). Milli Edebiyatın En kuvvetli Yazıcısı: M.Akif. *Yedigün*, 173(7):7; Çantay, a.g.e., s.309.

³⁶⁸ *Sebilürreşad*, (6 Mayıs 1336), 463(18). (Akt.). Sarihan, a.g.e., s.107.

³⁶⁹ “İslam Şairi Akif Bey”, *Hakimiyet-i Millîye*, 28 Nisan 1336 (1920), No 25. (Akt.). Birinci, a.g.m., s.73; Semiz ve Akandere., a.g.m., s.914.

³⁷⁰ Fergan, a.g.e., s.58.

³⁷¹ Özdemir ve Yıldırım, a.g.e., s.176-177.

Hacı Bayram Camii'indeki ilk vaazının ardından vazifesinden izinsiz ayrıldığı gerekçesiyle Dârül Hikmetil İslamiye'deki görevinden ise azledilmiştir³⁷².

4.5. MEHMET AKİF'İN MİLLÎ MÜCADELE'DEKİ YERİ VE ÖNEMİ

Akif Ankara'ya geldiği zaman henüz düzenli ordu kurulmadığı için Anadolu'da ardı arkası kesilmeyen isyanları milis halinde olan Millî kuvvetler bastırmak zorunda kalıyordu. Dahası İstanbul hükümetinin ve itilaf güçlerinin ve özellikle İngilizlerin istek ve baskısıyla Şeyhülislam Dürrizade Abdullah 11 Nisan 1920'de yayınlattığı "...Emir-i Sultaniye itaat etmeyen Müslümanlar..."a ceza tehdidinde bulunan fetvalar³⁷³ ile Anadolu'da millî direnişi başlatmaya çalışan Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarını Halife ve Sultan'a karşı isyan etmiş ilân ettiğinden Millî Mücadele'ye destek vermek isteyenler de tereddüde düşmüştü. Halkın bu hususta ciddi şekilde telkine ve aydınlatılmaya ihtiyacı vardı.

Böyle bir ortamda "Buraya vazife görmeğe geldim."³⁷⁴ diyen Mehmet Akif hiç vakit geçirmeden kendisinden beklenen hizmeti yerine getirmeye ve vaazları ile halkı aydınlatmaya başladı. Onları ayrılığı gayrılığı bırakıp Millî Mücadele etrafında birleşmeye çağırır³⁷⁵.

Bir İslam büyüğü olarak halk tarafından -gerek şairliği, gerek Sebülürreşad'daki yazıları, gerekse camilerdeki vaazlarıyla- çok iyi tanınan ve sevilen, dini çevrelerde çok sözü geçtiğinden Mehmet Akif'in Ankara'ya giderek "Kuva-yı Milliye"ye katılmış olması, bütün ülke halkı üzerinde çok müsbet bir tesir uyandırmıştır.³⁷⁶

Ayrıca o günün tanıklarından Yusuf Hikmet Bayur'un tespitleriyle, Kuva-yı Milliye hareketinin tutunmasında, İstanbul'dan gelen ve sonuç bakımından istilacı Yunanlılarla onları destekleyen Büyük Devletler lehinde olan fetvaların tesirlerini azaltmakta çok faydalı olmuştur³⁷⁷. Yazdığı şiirleri de milli savaşın manevi gıdasını teşkil etmiştir³⁷⁸.

Mehmet Akif'in çok sağlam imanı, itidali ve akl-ı selimi ile, o ağır şartlarda mümkün olan en meşru, makul ve doğru olan kararı vereceğine güvenildiği için,

³⁷² Okay ve Düzdağ, a.g.m., s.434.

³⁷³ Ali Sarıkoyuncu. (2007). *Millî Mücadelede Din adamları*. c.I, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, s.147.

³⁷⁴ Fethi Tevetoğlu.(1986). Mehmed Âkif'ten Hatıralar. *Türk Dili*, 420:549.

³⁷⁵ Semiz ve Akandere., a.g.m.,s. 914.

³⁷⁶ Düzdağ, *Mehmed Akif Hakkında Araştırmalar*, c.II, s.24.

³⁷⁷ Tevetoğlu, a.g.m., s.549.

³⁷⁸ Nihal Atsız. (1937). Mehmet Akif İçin Edebiyat Adamları Ne Diyorlar. *Yeni Adam*, 172:11.

onun bu harekete katılarak onaylamış olması, Milli Mücadele'nin, Birinci Dünya harbine katılımımız gibi, "İttihatçıların, sonu bitecek bir macerası" olacağından korkan veya devlete karşı bir isyan olduğunu düşünerek samimiyetinden şüphe eden bir çok kimseyi tatmin etmiş ve onların da maddi manevi güçleriyle Milli Mücadele'ye katılmalarını sağlamıştır³⁷⁹. Fahrettin Kerim'inde ifade ettiği gibi "Mütarekenin kara günlerinde doğacak istiklâl güneşini Âkif, terennüm etmiştir."³⁸⁰

Akif, Ankara'ya gelir gelmez Hacı Bayram Camisi'nden başlayarak halka hitap etmiş, özellikle ikna olunması gereken kimselerle görüşmeler yapmış, Kuvay-ı Milliye'nin bir "İttihatçı" hareket olmadığını, bu vatani da kaybedersek gidecek yerimizin kalmadığını, bu savaşın dine ve Halife'ye hıyanet için yapılmadığını, bu mücadelenin bir cihat ve katılmanın farz olduğunu, en inanılır bir dille halka anlatmış, şüpheleri giderip, isyanları yatıştırıp, gönülleri tutuşturmuş ve o dönemde en çok ihtiyaç duyulan bir zamanda, büyük bir ihtiyaca cevap vermiştir³⁸¹.

Akif, bu vazifeyi sadece Ankara'da değil, Ankara merkez olmak üzere bütün İç Anadolu vilâyetlerinde yerine getirdi³⁸². Bu cümleden olmak üzere Akif, henüz işgal edilmemiş vatan topraklarında seyahatlere başladı. Bu seyahatin ilkinde Eskişehir'e kadar gitti³⁸³. Henüz Ankara'ya geleli 15 gün olmadan, Burdurluların ısrarlı daveti üzerine, yanında küçük oğlu Emin ile birlikte Burdur'a gitti. Kendisini hasret ve muhabbetle bağrılarına basan Burdur halkına vaaz ve nasihatte bulundu. Oğlu Emin Bey, babasının Burdurlulara hitaben yaptığı tesiri yüksek konuşmayı şu şekilde nakletmektedir³⁸⁴:

".....Millî Mücadele'nin muazzam bir cihat olduğuna halkı o kadar yakından ikna etti ki; bu vadide öyle mahirane bir üslûp, öyle candan bir ahenk kullandı ki, Anadolu'nun birçok vilâyetlerinde, kazalarında hatta nahiyelerinde, camilerde, medreselerde, meydanlarda insan kütlelerine karşı hitap etti. O çok samimî konuşuyor, doğruyu söylüyordu. Sözleri herkesin üzerinde çok derin tesir ediyor. Onu bir kere dinleyen ve eli silâh tutabilen bütün erkekler ailesiyle vedalaşıyor, evini, karısını, çocuklarını Allah'a emanet ederek cepheye koşuyordu. Babamı ilk defa Burdur'da hükümet konağında üç dört yüz kişiye müteceviz bir cemaate karşı hitap ederken gördüm. Fazla bağırıldığı zaman sertleşen gür sesiyle konuşuyor, çok heyecanlı olduğu bütün hareketlerinden belli oluyordu. İzmir havalisinden sızan kara haberleri, vatandaşlarımızı

³⁷⁹ M.Ertuğrul Düzdağ. (2006). *İstiklal Şâiri Mehmed Akif Ersoy*. Fide Yayınları, İstanbul, s.28.

³⁸⁰ M. Akifin 20 nci Yıl Dönümü.(1956).(Yeni) *Sebilürreşad*, 235(10).

³⁸¹ Hayreddin Karan. (1956). Millî Mücadele'de Sebilürreşad. (Yeni) *Sebilürreşad*, 235(10):152-153; Düzdağ, *Mehmed Akif Ersoy*, s.94.

³⁸² Birinci, a.g.m., s.73.

³⁸³ Akif'in bu seyahattaki yaptıklarına dair oğlu Emin şunları nakletmektedir: "Eskişehir'de evinde kaldığımız Osman Bey çok zengin bir vatandaştı. Kuvâ-yı Milliye'ye maddi müzaharette bulunmak istiyordu. Lakin kayınpederini ikna edememişti. Aslen tatar ve gayet sofı olan bu ihtiyara babam derhal tesir etti. Bu harbin bir cihat hem de çok kıymetli bir gaza olduğuna onu ikna etti." Kutay, a.g.e., s.150.

³⁸⁴ Uçman, a.g.m., s.53.

yapılan işkence ve hakaretleri, mülevves çizmeler altında çiğnenen tarihî ve ilâhî mabetlerimizi öyle yanık bir dille ifade ediyor, bu fecayiîm yürekler acısı avakıbını öyle acı bir dille tarif ediyordu ki, ben de dinleyiciler arasında sıkışmışım. O muazzam kalabalık derin bir sükûta dalmıştı. Lâkin bu öyle bir sessizlik, öyle bir hava idi ki, kasırgalar koparacak ruhların kellesini koltuğuna almaya niyet eden başların son kat'ı kararından doğuyordu. Bir de şurada burada hissiyatına mâlik olmayarak hıçkırıklarını tutamayan vatanseverlerin iniltileri duyuluyordu...”³⁸⁵

Mehmet Akif, Burdur’da bir hafta kadar kaldıktan sonra, o zamanlar dört tarafı dağlarla çevrili çukurda, küçük bir kasaba olan Sandıklı’ya (Afyon’a bağlı) geçti ve burada iki gece kaldı. Mehmet Akif’in yanında bulunan oğlu Emin Bey babası Mehmet Akif’in Sandıklı’daki faaliyetleri ve ilk akşam kasabanın en büyük camisinde yatsı namazından sonra verdiği vaaz hakkında herhangi bir bilgi vermemektedir. Sadece Sandıklı’nın bakımsız, ağır ve sıtmalı bir havası olduğunu belirttikten sonra Dinar’a geçtiklerini ve burada da üç gün kaldıklarını ardından da Antalya’ya geldiklerini ve orada Akif’in yakın arkadaşı Antalya Meb’usu Hacı Süleyman Efendi’nin evinde misafir olduklarını belirtir³⁸⁶.

4.6. MEHMET AKİF’İN MİLLETVEKİLİ SEÇİLMESİ

Mehmet Akif Ankara’ya geldikten sonra Burdur Milletvekili seçilmiştir³⁸⁷. Onun hemen milletvekili seçilmesinde, bir milletvekilinin istifa etmesi ve Mustafa Kemal’in onun yerine Mehmet Akif’in milletvekili yapılmasını istemesi rol oynamıştır. Şöyle ki, Mustafa Kemal’in Konya Vali Vekili Fahrettin (Altay) Paşa’ya gönderdiği, istifa eden Burdur milletvekilinin yerine Mehmet Akif Bey’in seçilmesi konusunda yardımcı olmasını istediği 29 Nisan 1920 tarihli telgrafi aynen şöyledir:

“Ankara, 29 Nisan 1336
Konya 120’nci Kolordu Kumandanı Fahrettin Beyefendi’ye
İstifasında musir bulunan Burdur Livası Büyük Millet Meclisi âzâsı ve Ahz-ı Asker Reisi Miralay İsmail Beyefendi’nin yerine, livâ-yı mezkur BMM azalığına Ankara’da bulunan Şair Mehmet Akif Beyefendi’nin intihabının te’min ve neticesinin iş’ar buyrulmasını rica ederim.

B.M.M.Reisi
Mustafa Kemal”³⁸⁸

Mehmet Akif’in Burdur milletvekilliği, 5 Haziran 1920 tarihinde Mazbataları İnceleme Komisyonu’ndan gelen sonuçların ilk BMM tarafından kabul edilmesi ile kesinleşmiştir³⁸⁹. Aynı zamanda Biga’dan da milletvekili seçilmiştir. Ama sadece bir yerden milletvekili olabileceği Meclis Başkanlığı tarafından

³⁸⁵ Kutay, a.g.e., ss.151-152; Uçman, a.g.m., s.53.

³⁸⁶ Semiz ve Akandere., a.g.m.,ss.915-916; Kutay, a.g.e., s.152

³⁸⁷ Uçman, a.g.m., s.53.

³⁸⁸ Enver Behnan Şapolyo. (1944). *Mustafa Kemal ve Milli Mücadele Tarihi*. Ankara, s.281. (Akt.). Kısıklı, a.g.m., s.207; Düzdağ, a.g.e., s.98.

³⁸⁹ *TBMM Zabıt Ceridesi (ZC.)*. (1960). I. Devre, c.II, s.67. (Akt.). Kısıklı. a.g.m., s.207.

kendisine bildirildi³⁹⁰. Ancak bu yazının cevabı gelmeden Akif, Meclisin 15 Temmuz 1920 tarihli oturumunda diğer bazı milletvekilleri ile birlikte yemin etti³⁹¹.

Mehmet Akif, 17 Temmuz 1920’de Meclis başkanlığına verdiği cevabı yazıda; Burdur sancağı azalığını tercih ettiğini ve bu nedenle Biga azalığından istifa ettiğini bildirmiştir. Akif’in Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne (TBMM) gönderdiği bu yazı şöyledir:

“Büyük Millet Meclisi Riyaset-i celilesine
14-VII-1336 tarih ve 270 numaralı emirname-i riyâsetpenâhileri cevâbıdır. Evvelce Burdur Livasından intihâb edilmiş ve livâ-yı mezkûre giderek müntehib ve müvekkilerime temasta bulunmuş olduğumdan, Burdur livası âzâlîğımı tercihan Biga âzâlîğından istifa ettiğimi arz ile te’yid-i hürmet eylerim efendim.

17 Temmuz 1336

B.M.M. Burdur livası azasından

Mehmed Akif³⁹²

Bundan sonra Akif,³⁹³ sadece halkı aydınlatan, onu Milli Mücadele etrafında kenetlenmeye davet eden güçlü bir ses olarak değil, bu mücadeleye yön verenlerin önünü aydınlatan bir ışık olarak B.M.M’nde yerini alır³⁹⁴.

4.7. MİLLÎ MÜCADELE ALEYHİNDE VE LEHİNDE FETVALAR

Bilindiği gibi Anadolu’da Mustafa Kemal Paşa önderliğinde başlayan ve her geçen gün daha da güçlenen Millî Mücadele, itilâf güçlerini rahatsız ediyordu. İstanbul Hükümeti halka “Mustafa Kemal’i tanımayınız. Mustafa Kemal’e güvenmeyiniz. İtilaf Devletleri’nin Türkiye’ye karşı gösterdikleri şiddet onun yüzündendir.”³⁹⁵ şeklinde telkinlerde bulunuyordu. Hatta 16 Mart 1920’de Millî Mücadele için yeni bir dönem başladı. İstanbul’daki Millî Mücadele taraftarı olan herkes takip edilip tutuklandığı gibi, Anadolu’ya çıkış yolları da kontrol altına alındı. Bu arada Anadolu’da yer yer isyanlar çıkarıldı.

³⁹⁰ Alemdar Yalçın, Mehmet Akif’in İzmit, Burdur ve Biga olmak üzere üç ayrı yerden meb’us olarak seçildiğini tesbit ettiklerini belirtmektedir. Geniş bilgi için bkz. Alemdar Yalçın. (1983). Meclis’te Âkif. *Türk Edebiyatı*, 113:9.

³⁹¹ *TBMM ZC*, I. Devre, c.II, s.312. (Akt.). Semiz ve Akandere., a.g.m.,s.918.

³⁹² *TBMM ZC*, Devre I. C.2, s.335; Ayrıca bkz. Sarıhan, a.g.e, s.115; Düzdağ, a.g.e., s.98; Doğan, a.g.e., s.51.

³⁹³ Erişirgil, Akif’in aradığı milli ideal birliğini Ankara’da gördüğünü şu sözlerle belirtir: “.....Akif bir kere Ankara’da istediği düşünce birliğini, ideal birliğini bulmuştu; Herkes: “Ya öleceğiz, ya müstakil yaşayacağız ” diyordu. Milli Hükümet kurulduktan sonra bu tek hedef dışında fikir besleyenler, fışıldama halinde bile düşüncelerini yayamıyorlardı. En koyu mandacılar da eski inançları unutmışa benziyorlardı da can ve başla bu milli ideal için çalışıyorlardı....” Erişirgil, a.g.e., s.353.

³⁹⁴ Birinci, a.g.m., s.74.

³⁹⁵ Naşit Hakkı Uluğ. (1973). *Siyasi Yönleriyle Kurtuluş Savaşı*. Milliyet Yayınları, İstanbul, s.197-198.

Başta İngilizler olmak üzere İtilâf Devletleri yapılanları yeterli görmediler. Bu yüzden ellerindeki bütün imkanları harekete geçirmek suretiyle İstanbul Hükümeti üzerindeki baskılarını artırdılar. Ta ki en büyük dini makam olan Şeyhül-İslam'dan Ankara'dakileri kötülleyen bir fetva alarak Anadolu'ya dağıtsınlar ve böylece halkın onlara olan itimadını sarssınlar. Çünkü düşman, Anadolu halkının dini hislerine nasıl yürekten bağlı olduğunu anlamıştı. Bu arada Türk milletinin ruhunda ve benliğinde mevcut olan direnme gücünü ateşleyen hocalar, müftüler Millî Mücadele fikrinin doğuşunda önemli faktör olmuşlardı. Kısaca Türk milleti Mustafa Kemal Paşa'nın "Ya İstiklal Ya Ölüm" parolası etrafında birleşmişlerdi³⁹⁶.

4.7.1. Şeyhülislam Dürrizade Abdullah Efendi'nin Fetvası

İşte bu birlik ve beraberliği parçalamak isteyen düşman kuvvetleri, halkın dini duygularına hitabeden bir vesika elde etmek arzusuna kapıldılar. Sonunda Mehmet Akif'in İstanbul'dan ayrıldığı gün İstanbul Hükümeti işgal kuvvetlerinin de baskısı ile dönemin Şeyhülislamı Dürrizade Abdullah Efendi'den 11 Nisan 1920'de "Anadolu Harekatına Girişenlerin Katlinin Vacip Olduğuna" dair bir fetva aldılar. Fetvada Millî Mücadele'ye katılan vatan severlere "Bâgî" (asi, serkeş, hak yolundan ayrılan) denilmektedir³⁹⁷. Fakat bu fetvanın alınması öyle kolay olmamıştır. Dürrizade'nin selefi olan Haydarizade İbrahim Efendi, istenilen bu fetvayı vermemek için Şeyhülislamlık makamını terke mecbur kalmıştır. Bu yüzden dördüncü Damat Ferit Hükümetinin teşkili iki gün gecikmiştir. Ancak Dürrizade Abdullah'ın Şeyhülislamlık görevini kabul etmesiyle 5 Nisan 1920 tarihinde Damat Ferit hükümet kurabilmiştir³⁹⁸. Fetva sadeleştirilmiş şekliyle şöyledir:

"Nizamı âlemin sebebi olan, Müslümanların Halifesi Hazretlerinin emri altında bulunan İslam şehirlerinde bazı şirret şahıslar, anlaşıp birleşerek kendilerine reisler seçip Padişahın sadık uyruklarını hile ve yalanlarla kandırarak... Memleketin bazı köylerine ve şehirlerine saldırarak onları harap ve onları yerle bir etmekte ve Padişahın sadık uyruklarından nice masum nüfusu öldürmekte, kan dökmektedirler... Yüksek imam'lık makamına ihanet etmekle, İmam'a itaattan çıkıp devletin düzenini ve şehirlerin güvenini bozan ve olmadık yalanlar yayarak fitneler ve fesatlar çıkardıkları belli olan, bu reisler ile yüksek buyruklarına rağmen onların hak yolundan ayrılmış yordakçı ve uşakları; dağılmaları hakkında çıkan yüce buyruğa rağmen hâlâ inat ve fesatlarında direnirlerse, mem(İ)ketin bunların murdarlıklarından ve kötülüklerinden kurtarılması vacip olup öldürülmeleri meşru ve farz olur mu, beyan buyurula!

Cevap: "Tanrı en iyi bilir ki, olur."

"Bu suretle savaşmaya gücü yeten bütün Müslümanlar, adil İmamımız Halife Sultan Muhammet Vahdettin Hazretleri'nin etrafında vuruşmak ve onları öldürmek için

³⁹⁶ Sarıkoyuncu, a.g.e., ss.146-147.

³⁹⁷ Uluğ, a.g.e., s.201.

³⁹⁸ Tansel, a.g.e., ss.82-83.

yapılan çağrıya ve emre uyup hak yolundan ayrılanları öldürmeleri vacip olur mu beyan buyurula!

Cevap: “Tanrı en iyi bilir ki, olur.”

Bu suretle Halifenin hak yolundan çıkanlarla vuruşmak için tayin ettiği askerlerden, vuruştan çekinip kaçanlar, büyük günah işlemiş ve dünyada şiddetli cezaya ve ahirette ağır işkenceye müstehak olurlar mı beyan buyurula!

Cevap: “Tanrı en iyi bilir ki, olur.”

Bu suretle Halifenin askerlerinden olup ta, hak yolundan çıkanları öldürenler “gazi”, hak yolundan çıkarılanlar tarafından öldürülenler “şehit” ve sevap işlemiş olurlar mı, beyan buyurula!

Cevap: “Tanrı en iyi bilir ki, olur.”

Bu suretle hak yolundan çıkanlarla haberleşenler hakkındaki Sultan’ın emrine boyun eğmeyen Müslümanların günaha girip şeriatça cezaya müstahak olurlar mı, beyan buyurula!

Cevap: “Tanrı en iyi bilir ki, olur.”

Dürrüzzade Abdullah”³⁹⁹

Dürrizade’nin fetvasını ele geçiren işgal kuvvetleri fetvayı çoğaltarak Anadolu’nun her tarafına çeşitli vasıtalarla (Postayla, Anadolu’ya geçen kimseler aracılığıyla vs.) hatta Yunan ve İngiliz uçaklarıyla torba torba dağıttılar⁴⁰⁰. İstanbul fetvasının Anadolu’da yayılmasını ve zararlarını önlemek için sıkı önlemler alınmış ise de bunda pek başarılı olduğu söylenemez. Zira Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin açılışı arefesinde, ülkenin işgallerden kurtulabilmiş köşeleri ayrı görüşlerin kavga sahnesi haline gelmişti. Bu yıkıcı fetvalar ve Bab-ı Ali’nin beyannameleri ile aldatılan halk yer yer vatan kurtarıcılarının önüne dikilmişti. Dini duyguları istismar edilen halkın da katılımı ile, Anadolu’nun muhtelif yerlerinde ayaklanmalar baş göstermişti. Bu tehlikeli isyan hareketleri Ankara’nın yakınlarına kadar ulaşmıştı. Öyle ki Ankara’nın burnunun dibinde Beypazarı isyanı patladı, isyancılar Ayaş’tan Ankara’yı seyreder hale geldiler.

Türk Millî Mücadelesi için zor günler yaşanıyordu. İç ve dış ihanet odakları el ele vererek Anadolu’da bir kardeş kavgası çıkartmak suretiyle Türk’ü Türk’e kırdırmak istiyorlardı. Durum her geçen gün daha da tehlikeli bir hal aldı. Milli harekâtın başarısızlığı dahi söz konusu olabilirdi. Nitekim eldeki Kuva-i Millîye ve askeri birliklerden firarlar başlamıştı. 56. Fırka Kumandanı Bekir Sami Bey’in Ankara’ya iletlediği şu sözleri, meselenin vehametini göstermesi bakımından ilginçtir. “Eğer bu gece alelacele, Ankara vesaire baş müftüleri ve ulema-i meşhure-i İslamiye’den mukabil fetvalar alınmazsa Bursa vilayetinde pek ziyade kesb-i vehamet etmesi muhtemeldir.” diyordu⁴⁰¹. Bu üzücü gelişmeler, İstanbul’un

³⁹⁹ Uluğ, a.g.e., ss.201-203

⁴⁰⁰ Kazım Karabekir. (1990). *İstiklal Harbimiz*. Yüce Yayınları, İstanbul, s.647.

⁴⁰¹ Harp Tarihi Vesikalar Dergisi, sy.35, Vesika no: 875. (Akt.). Recep Çelik. (1999). *Milli Mücadelede Din Adamları*. c.II, Emre Yayınları, İstanbul, s.202; Sarıkoyuncu, a.g.e., s.150.

fetvasına karşı en önemli tedbirin; mukabil fetvaların yayınlanması ile alınacağı gerçeğini ortaya koymuştu.

4.7.2. Ankara Müftüsü Mehmet Rıfat (Börekçi)'nin Fetvası

Bu üzücü ve tehlikeli gelişmeler üzerine Heyet-i Temsiliye bu canice teşebbüse karşı derhal harekete geçti. “Padişah ve Halife dahi esirdir. Makam-ı Hilafet ve Saltanatın kurtarılması lazımdır.” noktayı nazarından hareketle; düşman elinde esir olan Halifenin zor ve baskı kullanılarak Şeyhülislam’a böyle bir fetvanın yayınlattığı, bu ana fikirden hareketle, fetva yayınlanması çalışmalarına başlandı. Ankara Müftüsü Rıfat (Börekçi) Efendi'nin⁴⁰² ve vatansever din adamlarının 22 Nisan 1920 tarihinde yayınlanan fetvası ile karşılık verildi.⁴⁰³ . Bu fetvanın sadeleştirilmiş şekli şöyledir:

“ 1-Tanrı, Hilafetini ve şevkini kıyamete kadar devam ettirsin! Nizamı alemin sebebi olan Müslümanların Halifesi hazretlerinin, Halifelik ve Saltanatının makam ve merkezi olan İstanbul, İslamların Emiri'nin rızası dışında, İslamın düşmanı olan devletler tarafından fiilen işgal edilerek, İslamın düşmanı olan devletler tarafından fiilen işgal edilerek, İslâm askerlerinin silahları ellerinden alınmış ve bazıları haksız olarak şehit edilmiş, Halifelik merkezini koruyan bütün istihkamlar, kaleler, savaş araçları zaptedilmiş ve resmi işleri yürüten ve İslamın ordusunu donatmakla görevli Babiâli'ye (Başbakanlık makamı) ve Harbiye Nezaretine (Mili Savunma Bakanlığı) el konulmuştur.

Bu suretle Halife, milletin gerçek menfaatları uğruna tedbir almaktan menedilmiştir. Sıkıyönetim ilân edilip harp divanları kurulmuş, İngiliz kanunları uygulanarak kararlar verilmek suretiyle halife'nin yargı hakkına müdahale edilmiştir.

Yine halifenin rızası olmadığı halde, Osmanlı toprakları olan İzmir, Adana, Maraş, Antep ve Urfa taraflarına düşmanlar saldırıp oradakileri Müslüman olmayan uyruklarımızla el ele vererek İslâmları toptan yok etmeye, mallarını yağmaya ve kadınlarına tecavüze, Müslüman halkın bütün kutsal inançlarına hakarete kalkışmışlardır.

Anlatılan şekilde hakarete ve esirliğe uğrayan Halifelerini kurtarmak için, ellerinden geleni yapmaları, bütün Müslümanlara farz olur mu?”

Cevap: “Tanrı en iyi bilir ki, olurlar.”

2- Bu suretle, Halifeliğin meşru hakkını elinden alanlardan kurtarmak ve fiilen saldırıya uğrayan vatan topraklarını düşmandan temizlemek için uğraşan ve çalışan İslâm halkı şeriatça Tanrı yolundan ayrılmış olurlar mı?

Cevap: “Tanrı en iyi bilir ki, olmazlar.”

3- Halifeliğin gasbedilen haklarını geri almak için düşmanlara karşı açılan mücadelede ölenler ‘şehit’, kalanlar ‘gazi’ olurlar mı?

Cevap: “Tanrı en iyi bilir ki, olurlar.”

4- Bu suretle din uğruna uğraşan ve görevini yapan halka karşı düşman tarafını iltizam ederek İslamlar arasında silah kullanan ve adam öldürenler şeriat bakımından en büyük günahı işlemiş ve fesatçılık etmiş olurlar mı?

⁴⁰² “ Mehmet Rıfat Börekçi 16 Kasım 1861 Çarşamba günü Ankara’da doğmuştur; babası Ankara ulemasından Ali Kâzım Efendi’dir. Rıfat Börekçi, Ankara’da ilk ve orta öğrenimini yaptıktan sonra İstanbul’a gitmiş, medrese tahsilini Beyazıt dersiamlarından Atif Bey’in rahlesinde yapmış, ayrıca Ankara ulemasından Kütükcüoğlu Rıfat Efendi’den icazet (diploma) almıştır. Ankara’da Fazliye medresesine imtihanla “müderris” olmuştur. 1907’de Ankara Müftülüğüne seçilmiştir”. Geniş bilgi için bkz. Naşit Hakkı Uluğ. (1973). *Hemşehrimiz Atatürk*. 2.Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, s.41.

⁴⁰³ Semiz ve Akandere, a.g.m., s.916.

Cevap: “Tanrı en iyi bilir ki, olurlar.”

5- Bu suretle aslında (Halife-Sultan tarafından) istenmediği halde düşman devletlerinin zoru ve kandırılması ile, olaylara ve gerçeğe uymayarak çıkarılan fetvalar Müslümanlar için şeriatça dinlenir mi ve ona uyulur mu?

Cevap: “Tanrı en iyi bilir ki, uyulmaz.”

Ankara Müftüsü Mehmet Rıfat⁴⁰⁴

Neticede, Ankara Müftüsü ve aynı zamanda Ankara Müdafa-i Hukuk Cemiyeti Başkanı M. Rifat Efendi (Börekçi) öncülüğünde, Millî Mücadele'nin meşru olduğuna dair bu fetva yayınlandı. İstanbul Fetvasında, taraflı, kasıtlı, eksik hatta yanlış bilgilere isnat edilerek hükümler verilmiş olması, daha önemlisi dini kaynak gösterilmediğinden dönemin Şeyhülislamı Dürrizade Abdullah Efendi'nin fetvası, Ankara Müftüsü Mehmet Rıfat Efendi'nin fetvası yanında inandırıcılık yönü zayıf kalmıştır. Oysa Ankara Fetvası, dini hükümlere uygun ikna edici delillere dayanan, ilmi kariyer ve dini bilgilerinde otoritelerinden şüphe edilmeyecek kadar mesleğinin erbabı ulema tarafından hazırlanmıştır⁴⁰⁵. Bu fetva Anadolu'nun çeşitli yerlerindeki yine bu konuda söz sahibi ulema tarafından incelendikten sonra samimiyetle kabul edilmiş ve imzalanmıştır. Ayrıca bu fetva 19-22 Nisan tarihlerinde, Öğüt, İrade-i Milliye, Açığsöz gibi Millî Mücadele yanlısı gazetelerde yayınlanmış⁴⁰⁶ ve 16 Nisan 1920'de Heyet-i Temsiliye Riyaseti'nce Anadolu'ya gönderilerek bütün müftülöklere tebliğ edilmiştir. Fetvayı bütün müftülerin tasdik etmesi talep edilmiş ve ayrıca bu konuda mülki ve askeri yetkililerden yardımcı olunması istenmiştir⁴⁰⁷. Telgraf şu şekildedir:

“ 15 NCİ KOLORDU KOMUTANI KAZIM KARABEKİR PAŞA HAZRETLERİNE

16 Nisan
1920

1. Ankara Müftüsü ve din bilginlerinin verdiği onurlu “fetva”, imzalayanlarca müftülere bildirildi. İl ve bağımsız sancaklarla ilçe müftülerinin de imza koyarak katılmaları uygun olur.

⁴⁰⁴ Şeref Erdoğan. (1999). *Ankaram*. Kültür Bakanlığı, Ankara, ss. 257-258; Uluğ, *Siyasi Yönleriyle Kurtuluş Savaşı*, ss.204-205.

⁴⁰⁵ Mustafa Kemal'in çağrısı ile bu fetva, Anadolu'nun değişik yerlerindeki 155'i aşkın müftü ve din adamı tarafından tasdik edildi. Bkz. Ali Sarıkoyuncu. (2002). Millî Mücadele'de Din Adamları ve Atatürk. *Türkler*, c.XV, Güzel, H.C. vd. (Ed.). Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, s.944.

⁴⁰⁶ Çelik, a.g.e., s.203. “Böylece İstanbul Fetvası'nın Millî Harekat için arz ettiği büyük tehlike önemli ölçüde bertaraf edilmiş ve isyanların bir kısmı bastırılmıştır. Müftü ve Ulemanın “... Ber vechi bala (yukarıdaki) fetvayı Şerife, Şer'i Şerife muvafiktir. “ sözleri, Şeyhülislam'ın fetvasını hükümsüz kılmış ve Anadolu'daki ulusal birlik ve beraberliği pekiştirmiştir. Başka bir deyişle, Anadolu halkının bu birlik ve beraberliği sayesinde düşman 9 Eylül 1922'de İzmir'den denize dökülmüştür. Millî Mücadele tarihimiz etraflıca incelendiğinde, Ankara Fetvası'nın önemi daha iyi anlaşılabilir olacaktır. Tabii başta Ankara Müftüsü (İlk Diyanet İşleri Başkanı) Mehmet Rifat Efendi (Börekçi) olmak üzere bu fetvaya imza koyan din adamlarının da”. Bkz. Sarıkoyuncu, a.g.e., ss.150-159;

⁴⁰⁷ Çelik, a.g.e., s.203.

2. Bölgenizdeki Müftü Efendilerin fetvalarının özgünü posta ile gönderilecek, adlarının simdiden telgrafla bildirilmeleri rica olunur.

Temsilciler Kurulu Adına
Mustafa Kemal⁴⁰⁸

4.8. MİLLİ MÜCADELE'YE KARŞI İSYANLAR

Milli mücadele etrafında birlik olmanın gerektiği böyle bir zamanda, maalesef görüldüğü üzere bazı kişiler ve gruplar, Milli mücadele aleyhine tavır takınmışlar hatta daha ileri giderek isyana kalkmışlardır. Şeyhülislam Dürrizade Abdullah Efendi'nin 11 Nisan 1920'de Kuvayı Milliyecilerin öldürülmesini caiz gören fetvasının gazetelerde yayınlanmasından iki gün sonra Düzce ayaklanması patlak vermiştir.

Düzce ve Bolu çevresinde gelişen isyanları ateşleyen daha önceki birçok isyanda olduğu gibi İstanbul Hükümeti ve İtilaf Devletleri'nin tutumlarıdır. Ankara'da, İstanbul Hükümeti'ni tanımayan yeni bir hükümet ve ordu kurma faaliyetleri bir takım çevrelerin çıkarlarına ters düşmekte ve bunun neticesinde yurdun bir tarafındaki isyan ateşi söndürülürken diğer tarafında bu ateş tekrar baş göstermekteydi. İşte bu isyanlardan biri de Düzce-Bolu çevresinde işgalciler ve yandaşları tarafından Mustafa Kemal ve arkadaşlarının çalışmalarına balta vurmak için çıkarıldı. Adapazarı'nda Kuvâ-i Milliye aleyhinde yapılan tezahürat neticesinde Düzce ile Adapazarı arasındaki köprüler tahrip edilerek o zamana kadar tarafsız olan Abazalar da asilere katıldı. Yapılan propagandalardan etkilenen Halife yanlısı çevreler özellikle Çerkezler 13 Nisan'da Düzce'yi ele geçirdiler. Abaza ve Çerkezlerden oluşan dört bin kişilik bir grup, Düzce hapisanesini tahliye edip, Hükümet memurları ve zabitlerini hapsedtiler.⁴⁰⁹ Düzce İsyanı ertesi gün Beypazarı'na, Nallıhan'a kadar yayılmış, kısa sürede Bolu-Gerede yöresine yayılan ayaklanmalar büyük kaygı uyandırmıştır⁴¹⁰.

Bir hafta sonra 18 Nisan'da İstanbul Hükümeti bir kararname ile "Kuvayı İnzibatiye" adlı bir teşkilat kurmuştur⁴¹¹. Komutanlığına da Süleyman Şefik Paşa'yı atamıştır⁴¹². Damat Ferit Paşa, 23 Nisan'da yayınlandığı beyanname ile İstanbul'da

⁴⁰⁸ Mustafa Onar. (1985). *Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı Yazışmaları*. c.II, Kültür Bakanlığı, Ankara, s.101.

⁴⁰⁹ Atatürk, *Nutuk (1920-1927)*, c.II, s.444.

⁴¹⁰ Uluğ, *Hemşehrimiz Atatürk*, ss.140-141.

⁴¹¹ Mehmet Akif, tamda bu günlerde isyan bölgesinden geçerek Ankara'ya gitmektedir. Geniş bilgi için bkz. Sarıhan, a.g.e., s.113.

⁴¹² Atatürk, a.g.e., s.445.

görevde ve açıkta olan subayların Harbiye Nezareti'ne gelerek yoklama yaptırmalarını, gelmeyenlerin askerlikle ilgili her türlü ilişkilerin kesileceğini ve seferberlikten kaçmış sayılarak Divanı Harbe verileceğini duyurdu⁴¹³. Bu şekilde oluşturulan Kuvayı İnzibatiye diğer adıyla Hilafet Ordusu, Anzavur Ahmet'le de işbirliği yaparak Sakarya'nın doğusundan ve Geyve Boğazı'ndan milli kuvvetlere hücum etmiştir⁴¹⁴.

Ali Rıza Paşa hükümeti zamanında vatan haini kabul edilerek yaptığı işler her gün gazetelerde "cinayet" kelimesi ile vasıflandırılan Ahmet Anzavur'a "Paşalık" ünvanı verildi⁴¹⁵. Üçüncü defa sahneye sürüldü. Milli Mücadele cephesini güç durumda bırakmak için top ve mitralyözlerle donatılmış beş yüz kişilik bir kuvvetle Adapazarı ve Geyve havalisinde zayıf bir milli müfrezemize taarruz etti⁴¹⁶.

28 Mayıs'ta Tokat'ta, 6 Haziran'da Zile'de isyan çıkmış, 14 Haziran'da Yozgat Çapanoğulları'nın eline geçmiştir⁴¹⁷. Yozgat'ta büyük bir nüfuza sahip olan Çapanoğulları Büyük Millet Meclisi üye seçimine karşı çıkararak halkı yaptıkları propaganda ile kışkırtmaktaydılar. Öyle ki bu yapılan propagandalar etkisini göstermiş ve ilk isyan Yıldızeli bölgesinde baş göstermiş ve civar bölgelere yayılmıştı.

Daha önce haydutluk yaparken pişman olduğunu söyleyerek Uşak Hücum Taburuna yazılan Çopur Musa'da kendi gibi başıboş kişileri etrafına toplayarak yağma ve vurguna başlar. Daha sonra da taburdan firar edip Çivril'in kuzeyindeki Bozdağ'a çıkar ve ismini Musa Efe olarak değiştirir. Hatta Anzavur'un ismini kullanarak asker toplamaya çalışır, 21 Haziran tarihinde de Çivril'i basar⁴¹⁸.

Halifeliği çıkarları uğruna kullananların yaptığı propagandalar yüzünden ve Dürrizade'nin fetvasının etkisiyle Milli Kuvvetler yokluk içindedirler. Askeri birlikler de yetersizdir. Bu da haliyle Milli Kuvvetlerin oluşumuna olumsuz etki yapar.

---

⁴¹³ Karabekir, a.g.e., s.663.

⁴¹⁴ Eroğlu, a.g.e., s.146.

⁴¹⁵ Tansel, a.g.e., s.84.

⁴¹⁶ Atatürk, a.g.e., s.443.

⁴¹⁷ Sarıhan, a.g.e., s.113.

⁴¹⁸ Atatürk, a.g.e., ss.449-450.

4.9. BMM İRŞAT KOMİSYONLARI

İşte Anadolu'nun iç isyanlarla sarsılmakta olduğu o günlerde Ankara'da Büyük Millet Meclisi'nde menfi propagandalarla halkın zehirlenmesinin önüne geçilmeye çalışılmakta, buna çareler aranmaktadır.

Ankara için büyük bir tehlike olarak görülen Beypazarı isyanı, beldedeki aklı başında din adamlarının eşrafla işbirliğinde bulunmaları ve Ankara ile irtibata geçmeleri sayesinde başarısız olmuştur. Beypazarı'ndaki elli iki din adamı ve eşraf adına Müftü Mevlüt Efendi ve Belediye Reisi Hakkı Bey tarafından Büyük Millet Meclisi'ne gönderilen bir telgrafta halkın ne şekilde işgal edildiği anlatılıyor ve isyancılara karşı mücadelede kan dökülmesinden ısrarla kaçınılması gerektiği belirtiliyordu:

“Görülecektir ki aldatılmış halk, sözlerine güvenecekleri şahsiyetlerin aydınlatması ile hem milli mücadele saflarında yerlerini alacaklar hemde affedilmiş olmanın minneti ile mallarını vatan için seve seve vereceklerdir.” diyerek Büyük Millet Meclisi'ne gönderilen bir telgrafta çözüm önerisini sunmuşlardır⁴¹⁹.

Mehmet Akif'in Ankara'ya geldiğinin ertesi günü 25 Nisan 1920'de Büyük Millet Meclisi'nde ele alınan bu telgraf metni üzerine olumlu ve olumsuz bir çok görüş ileri sürülmüştür. Kimi meb'uslara göre kaza önderlerinin teklifi gayet makul gelirken kimilerine göre de ibret için ve de benzeri isyanlarla karşılaşmama adına ceza verilmesi gerekiyordu. Tartışmaların uzaması üzerine kürsüye çıkan Mustafa Kemal Paşa, problemin tenvir ve irşat yoluyla çözülmesi gerektiğini belirtmiş ve:

“Şimdi muhterem heyetiniz, ulemayı kiramdan beş zat intihab etsin, bunlar oradaki ulema ve eşrafi çağırsın, hakikatleri anlatsın ve işgal edilenler affedilsin. Bu münhasıran Beypazarı'nda değil, aynı akibete maruz kalan bütün vatanın temel meselesidir.”⁴²⁰

demiştir. Böylece Meclis'te halkın irşat ve tenviri fikrinde birleşilmiştir. Meclis Başkanı tarafından teklif edilen Beypazarı'na gidecek “İrşat Heyeti” belirlenmiş, Yozgat Milletvekili İsmail Fazıl Paşa'nın önerisi ile “Kırşehir Meb'usu Müfit Efendi, Mevlana postnişini Abdulhalim Çelebi Efendi, Ankara Müftüsü Rıfat (Börekçi) Efendi” İrşat Heyeti'nde yer almıştır⁴²¹. Bu heyet Ankara'da bulunan Kırşehir eşrafından Hacı Mehmet Efendi'yi de alarak Beypazarı'na gitmiş, ileri gelenleri ile görüşmüş ve problemi çözmüşlerdir⁴²².

İlk önce, bir defaya mahsus olarak işletilen İrşat Encümenleri daha sonra Bursa milletvekili Şeyh Servet Efendi'nin teklifi ile sair karışıklıklarda, halka, Milli Mücadele istikametinde doğru yolu göstermesi maksadıyla, aynı şekilde ulemadan

⁴¹⁹ Çelik, a.g.e., s.207.

⁴²⁰ TBMM ZC.1.3, c.3,(25.4.1336) s.99. (Akt.). Yıldırım, a.g.e., s.181.

⁴²¹ Bu heyet içerisinde Mehmet Akif'in yer aldığı ile ilgili herhangi bir bilgi mevcut değildir.

⁴²² Çelik, a.g.e., s.207.

bir “Encümen-i İrşad” teşkil edilir⁴²³. Takririn kabulünden sonra “Encümen-i İrşat ve Heyet-i Nasiha” kurularak faaliyete geçer ve yurdun en ücra köşelerine kadar giderek yaygın bir hizmet görürler.

Meclis zabıtlarında irşad heyetleri ile ilgili bilgiler Sakarya Savaşı’na kadar ki döneme kadar gelmektedir. Bu heyetler Sakarya’nın en buhranlı günlerinde bile cephelerin ön safında yerlerini alırlar ve vatanın en uzak köşelerindeki olumsuz propaganda ve telkinleri boşa çıkarır, orduya cephe gerisinde güven temin ederler. Milli Müdafaa ve Erkan-ı Harbiye olarak ne zaman yardım istenmişse ulema tarafından bu isteklerin yerine getirildiğinin bahtiyarlığını yaşarlar⁴²⁴.

Ayrıca nasihatle yola gelmeyen isyanları bastırmak için Ankara’da düzenli ordunun kurulmasından önce, bazı milletvekillerinin de içinde bulunduğu Yeşilordu⁴²⁵ adı verilen yarı gizli bir örgüt de kurulur⁴²⁶. Bu dönemde Ankara Hükümeti isyanlara karşı iki yol izleme kararına varır. Birinci yöntemde isyancılara “nasihat” heyeti göndermekte; eğer böyle bir heyetin gönderilmesi mümkün olmaz ya da isyancılar “nasihat” heyetini dinlemez ve isyanlarını sürdürürlerse ikinci yönteme yani askeri kuvvet sevk etme yoluna gitmekteydi⁴²⁷.

4.9.1.İrşat Komisyonu Üyesi Mehmet Akif

Ülke içinde bütünleşmeyi sağlama gayesi ile meydana getirilen İrşat Heyetleri oluşturulduğunda ilk akla gelenlerin başında hiç şüphesiz Mehmet Akif gelmektedir. Çünkü, Akif, Balkan Savaşı’nın son döneminde benzeri bir gaye ile Milli dayanışmayı sağlamak için kurulan (1 Şubat 1913), “Müdafaa-i Milliye Heyeti”nin en önemli heyeti olan⁴²⁸ İrşad Heyeti’ne katılmış ve burada “katib-i umumi” seçilerek, çalışmıştır. Yine I. Dünya Savaşı’nda Teşkilat-ı Mahsusa’nın verdiği bir görevle Tunuslu Şeyh Salih’le birlikte 1914 yılı sonlarında Berlin’e gitmiş

⁴²³ TBMM ZC.15, c.I,(27.4.1336) s.99. (Akt.). Yıldırım, a.g.e., s.181.

⁴²⁴ Çelik, a.g.e., s.210.

⁴²⁵ Sarihan, a.g.e., s.113. Ali Fuat (Cebesoy), Yeşilordu hakkında hatıralarında şu bilgileri vermektedir: “Yeşil ordunun kuruluş sebeplerini bize şu şekilde anlatmışlardı: ... birbirini takip eden, kanlı ve tehlikeli vaziyetlere sebep olan dahili bu isyanlar karşısında... bu teşkilatla bu isyanlar bastırılacaktı...” ilerleyen süreçte bu Yeşil Ordu Cemiyeti, Bolşevik eğilimler göstermesi üzerine, Mustafa Kemal Paşa cemiyetin kendisinden gizlediği birçok teşebbüsleri de haber almış ve derhal dağılmasını istemiştir. Geniş bilgi için bkz. Ali Fuat Cebesoy. (1953). *Milli Mücadele Hatıraları*, Vatan Neşriyatı, İstanbul, ss. 449-453.

⁴²⁶ Mustafa Kemal bu gizli ordunun faaliyetlerine bir şekilde devam ettiği ile ilgili: “..... Bu cemiyetin, muzır bir şekil ve mahiyet aldığına kani oldum. Derekap lâğvı cihetini düşündüm... biz bu hafî cemiyetin men’i faaliyetine çalıştığımız halde tamamen muvaffak olamadık...” demektedir. Atatürk, a.g.e., s.471.

⁴²⁷ Semiz ve Akandere, a.g.m., s.917.

⁴²⁸ Nazif, a.g.e., s.13; Sarihan, a.g.e., s.54.

ve farkında olmadan Osmanlı Devleti'ne karşı savaşıyan Müslüman esirleri, aydınlatmaya çalışmıştır⁴²⁹. 1915 yılının Mayıs ayı ortalarında da⁴³⁰ Teşkilat-ı Mahsusa'nın verdiği diğer bir görevle, Arabistan'da başlayan isyanlara karşı devlete bağlı kabilelerin desteğini sağlamak amacıyla görüşmeler yapmak için Eşref Sencer'in idaresindeki bir heyete katılmış ve Necid bölgesine gitmiş,⁴³¹ ülke içinde birlik ve beraberliği sağlama adına tecrübeli bir kişidir.

Ayrıca, Ankara hükümeti ile birlikte çalışan Mehmet Akif, skolastik bataklığına saplanmış, dünyadaki gelişmelerden habersiz, sıradan bir vaiz değildir. O gerektiğinde İrşat Heyeti üyesi, gerektiğinde geniş kalabalıkların karşısına çıkıp nutuklarıyla onları yönlendiren bir lider, gerektiğinde de Ankara Hükümeti'nin bir görevlisi olarak inceleme heyetinde bulunmuştur.

Milli Mücadele sırasında çıkan Bozkır isyanlarının çıkış sebeplerini ve sonuçlarını araştırmak, muhtemel isyanı önlemek için Ankara Hükümeti tarafından bir kurul oluşturulur. Meclisin seçtiği komisyonda Antalya meb'usu Hamdullah Suphi, Trabzon Meb'usu Ali Şükrü ve Konya Meb'usu Refik Beyler ile birlikte Mehmet Akif de vardır⁴³².

Bu dönemde de İtilaf devletleri ve İstanbul Hükümetinin ayrıştırıcı propagandalarına karşı ve de "bazı... satın alınmış hoca ve şeyhlerin saçmalarıyla da başarılı bir mücadele yapmış... ve çok müessir olmuştur."⁴³³

4.9.2.İrşat Komisyonu Başkanı Mehmet Akif'in Konya Seyahati ve Faaliyetleri

Diğer bazı vilâyetlerde olduğu gibi Konya'da da Dürrizade Abdullah Efendi'nin imzası ile yayınlanan fetvanın etkileri görülmeye başlandı. Bunun üzerine 4 Mayıs 1920 günü akşamı Konya Müdafaa-yı Hukuk Cemiyeti, Vilâyet Konağı'nın arkasında bir toplantı yaptı. Toplantıda görüşmeler, fenalıkları giderecek tedbirlerin alınması ve şüpheli şahısların tevkif edilmesi etrafında toplandı⁴³⁴. 5 Mayıs'ta Çopur Musa hadisesine benzer bir fesat hareketi ortaya çıkarıldı⁴³⁵.

I. ve II. Bozkır isyanlarının çıkış sebeplerini iyi tahlil eden Ankara Hükümeti, Konya'da yeniden baş gösteren isyan tehlikesi üzerine Antalya Meb'usu

⁴²⁹ Okay ve Düzdağ, a.g.m., s.433

⁴³⁰ Düzdağ, a.g.e., s.70.

⁴³¹ Tansel, *Mehmed Akif Hayatı ve Eserleri*, ss. 86-87; Fergan, a.g.e., s.45.

⁴³² Yıldırım, a.g.e., ss.182-183.

⁴³³ Tevetoğlu, a.g.m., s.550.

⁴³⁴ Semiz ve Akandere, a.g.m., s.916.

⁴³⁵ Atatürk, a.g.e., s.450.

Hamdullah Suphi, Trabzon Meb'usu Ali Şükrü ve Konya Meb'usu Refik Beyler ile birlikte heyet başkanı olarak Mehmet Akif'i "İrşat Heyeti" adı verilen bir kurulla Konya'ya gönderdi⁴³⁶.

Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından oluşturulan "İrşat Heyeti" 25 Mayıs 1336 (1920) günü Konya'ya hareket etti⁴³⁷. Konya'ya trenle Afyon üzerinden gidilmiş ve Afyon'da Binbaşı Şükrü Bey'in evinde dört gün misafir kalındıktan sonra Konya'ya varılmıştır⁴³⁸.

20.000 kuruş harçlıkla, Mehmet Akif'in başkanlığında Konya'ya gönderilen İrşad Heyeti'nin görevi, I. ve II. Bozkır İsyanları'ndan sonra Konya'da yeniden baş gösteren isyan tehlikesi karşısında halkı aydınlatmak ve Milli Mücadele etrafında birlik ve beraberliği temin etmektir⁴³⁹.

Halkın kafasının karışık olduğu ve istikamet aradığı böyle bir dönemde bunun hiç de kolay olmadığını, Mehmet Akif'in Konya'daki birlik beraberliği sağlamaya dönük faaliyetlerini ve bununla ilgili dikkat çekici bir hatırasını Eşref Edib şu şekilde nakletmektedir:

"Üstad, Konyalıları nasihat etmiş, memleketin yıkılmak üzere olduğunu, bütün milletin bir vücut halinde birleşerek Ankara'da teessüs eden hükümete yardım etmeleri lazım geldiğini söylemiş; Bunun üzerine üstad diyor:
-Müslüman olan ve iyi insanlar bulunan Konyalıları bana ne dedi bilir misiniz?
-Biz Selçukoğullarındanız. Bizden olmayan bir hükümetin yıkılmasından bize ne? Üstad bunu her zaman anlatır, anlattıkça gözleri dolar:
-Allah, derdi, bir hükümeti zayıf bırakmasın. En büyük felaket budur. Hükümet zaafa düşünce her yer oğul verir. Üstad, Konyalıları ikna için ne kadar zahmet çektiğini anlatmakla bitiremezdi. Mafatih o zaman onları ikna ettiğini zannediyordu."⁴⁴⁰

Beraber yanında götürdüğü oğlu Emin Ersoy, Mehmet Akif'in Konya'daki çalışmalarına, isyanın sona erdirilmesi ve birliğin sağlanması, Milli Mücadele etrafında kenetlenilmesi adına geceli gündüzlü koşuşturmaları ve gayretlerine ilişkin olarak da şu bilgileri vermektedir:

⁴³⁶ "Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Ankara Heyet-i Merkeziyesi'nin karar defterindeki 5 No.lu karar şöyledir: 'Heyet-i İrşadiye riyasetini ifa etmekte olan şair Mehmet Akif Bey'e – mesarif-i zaruriyesini tefsiye etmek üzere- iki yüz liranın itasına kara verildi. 2 Mayıs 336' (altı imza) Hakkı Naşit Uluğ'un işaret ettiğine göre; gelir-gider defterinin 30 numaralı ve 5.5.36 tarihli kaydında "Heyet-i İrşadiye Reisi Mehmet Akif Bey'e verilen 20.000 kuruş" ibaresinden bu paranın kendisine ödendiği de anlaşılmaktadır. Uluğ, a.g.e., s.267.

⁴³⁷ *Öğüt*, 23 Mayıs 1936 (1920) Sayı 364. (Akt.). Semiz ve Akandere, a.g.m.,s.917; Abdullah Uçman, Akif'in Konya'ya gidişini Ekim 1920 olarak vermekte ve o tarihler arasına rastlayan Delibaş isyanının (2 Ekim-22 Kasım) bastırılması için görevlendirildiğini yazmaktadır.Bkz. Uçman, a.g.m., s.53 ; Zeki Çevik'te bu bilgiyi şöyle teyit etmektedir: "İ.TBMM'ye katılma tarihi 4 Haziran 1920 olduğuna göre "çoğu kaynağın Konya dönüşü Meclis'e katıldığı şeklindeki" görüş yanlıştır. O Konya isyanını bastırmak üzere başlatılan askeri harekate destek ve halkı tenvir için Konya'ya Meclis'in gönderdiği hey'et içinde meb'us sıfatıyla bulunuyordu." Çevik, a.g.m., s.859.

⁴³⁸ Özdemir ve Yıldırım, a.g.e., s.192; Sarıhan, a.g.e., s.113.

⁴³⁹ Kısıklı, a.g.m., s.208.

⁴⁴⁰ Bu anlatım için bkz. Fergan, a.g.e., s.59-60; Erişirgil, a.g.e., s.343; Sarıhan, a.g.e., s.113-114.

“ Babamı bu şehirde çok iyi karşılıyorlardı. Her akşam birlikte davetli olduğumuz yerlere gidiyor, hane sahipleri tarafından çok büyük kabul ve hürmet görüyordu.Konya’da babam ile birlikte gittiğimiz yerlerde ibadete verilen kıymet, öteki vilayetlerden daha çoktu. Namaz zamanlarında, cemaatle kılınıyor, Müslümanların Allah’larına secde ederek borç bildikleri bu ibadeti bütün hazır bulunanlar eda etmekte kusur göstermiyorlardı. İstiklal Marşı şairini imamlığa seçiyorlar, o bazı yerlerde tevazu gösterdiği zaman ısrar ile onu safların önüne sürüyorlardı. Mehmet Akif Kur’an’ı başından sonuna kadar ezbere bilirdi. Hıfzı çok kuvvetli idi... Babam Konya’da Kuva-yı Milliye’yi takviye edebilecek gönüllü kabilelerini çoğaltmak, bu yol uğrunda milletin gönlünde heyecanlar yaratmak maksadıyla nutuklar söyledi. Konferanslar verdi. Kalabalık insan kitleleri onu huşu içinde dinliyor, sözlerine hak veriyorlardı.”⁴⁴¹

demektedir. Bilhassa Konya’da başlayan isyanın bastırılmasında büyük hizmeti oldu. Konya camilerinde irad ettiği mev’izalar halka sükûnet getirdi, nifakın yayılmasını önledi⁴⁴².

Öğüt Gazetesi de Emin Ersoy’un söylediklerini teyit etmekte Konyalıların Akif’in konuşmalarından çok memnun kaldıklarını ve bir süre daha kalmasını istediklerini yazmaktadır⁴⁴³.

4.9.3. Mehmet Akif’in Kastamonu ve Havalisindeki Faaliyetleri

Mehmet Akif, Konya’daki vazifelerini bitirdikten sonra tekrar Ankara’ya döndü. Bu sırada Eşref Edib’in Kastamonu’ya gelmiş olduğu haberini aldı. Eşref Edib, özellikle Kuva-yı Milliyecilerin öldürülmesini öngören Şeyhülislâmlık fetvasının yayınlanmasından sonra Sebilürreşad⁴⁴⁴ için artık İstanbul’da yapacak bir şey kalmadığı kanaatine varır ve Akif’in İstanbul’dan ayrılırken kendisine yaptığı tembihe uyararak Sebilürreşad’ın klişesini de alarak gemi ile İnebolu’ya oradan da 15 Temmuz 1920’de Kastamonu’ya geli⁴⁴⁵. Kastamonu’ya varınca ümit ettiği manzarayla karşılaşamaz ve çok şaşırır. Bu şaşkınlığını şöyle anlatır:

“...Biz İstanbul’da iken Anadolunun taşı, her şeyi kıyam ve hareket halindedir, zan ediyorduk. Bu heyecanla Anadolu’ya geçtikten sonra Kastamonuda derin bir sükûtle karşılaşınca, doğrusu inkisarı hayale uğradım. Çok üzüldüm, muzdarip oldum...”⁴⁴⁶

Halkı hâlin vehametinden habersiz ve hareketsiz gördüğünü, ileri gelenlerini teşvik ederek bir “Müafaa-yı Hukuk Cemiyeti” kurduğunu söyleyen Eşref Edib, milli

⁴⁴¹ Kutay, a.g.e., ss. 160-161.

⁴⁴² Birinci, a.g.m., s.74.

⁴⁴³ Öğüt, 3 Haziran 1336 (1920) Sayı 374. (Akt.). Semiz ve Akandere, a.g.m., s.917.

⁴⁴⁴ İstanbul’da işgal devletlerinin müthiş zulümleri, tazyikleri altında milli istiklal davasını müdafaa eden, Anadolu’da başlayan İstiklal mücadelesini bütün kudretiyle destekleyen, İtilaf Devletlerine karşı nihayet Anadolu’ya geçerek İstiklal Mücadelesine iştirak eden ve başından sonuna kadar Milli Mücadele hizmetinde çalışan Sebilürreşad olmuştur. Geniş bilgi için bkz. Düzdağ, *Mehmed Akif Hakkında Araştırmalar*, c.III, s.177-178.

⁴⁴⁵ Hüsni Açıksöz. (1933). *İstiklâl Harbinde Kastamonu*. Kastamonu Vilâyet Matbaası, Kastamonu, s.97. Eşref Edib, Mehmet Akif’in Anadolu’ya gidişi akabinde Sebilürreşad’ın 6 Mayıs 1920 tarihli 463. sayısını çıkardıktan sonra gerekli evrakları da alarak ailesiyle birlikte Kastamonu’ya gitmiş ve burada hakim olarak vazife yapan kayınpederinin yanına yerleşmiştir. Geniş bilgi için bkz. Düzdağ, *Mehmed Akif Ersoy*, s.100.

⁴⁴⁶ Hayreddin Karan. (1957). Millî Mücadele’de Sebilürreşad. (Yeni) *Sebilürreşad*, 239(10):213.

mücadele lehine halkı uyarmak ve bilinçlendirmek için halkı savaşa teşvik eden uzunca bir beyanname yazarak, cemiyet adına bastırıp dağıtmış, ayrıca 2 Ağustos 1920 Cuma günü büyük bir de toplantı tertip etmiştir⁴⁴⁷. Burada yaptığı konuşmalar ve çalışmalar evhamlığıyla meşhur Vali Cemal Bey'e yanlış aksettirilir. Muhittin Paşa, Kastamonu havalisi kumandanı olarak Kastamonu'ya geldiği gün Eşref Edib'i Sinop'a sürdürür⁴⁴⁸.

Mehmet Akif, olayı haber alır almaz dönemin Dahiliye Vekili Adnan (Adıvar) Bey'e giderek konu ile ilgili bilgi almıştır. Adnan Bey, sürgün olayının valinin bir evhamından kaynaklandığını Eşref Edib'in serbest bırakılması için gerekli telgrafın çekildiğini söylemiştir. Bunun üzerine Akif 4 Ekim 1920'de TBMM'ne başvurarak Kastamonu'ya gitmek için izin istemiştir⁴⁴⁹. Bunun üzerine Akif, Meclis'in verdiği irşad ve tenvir vazifesiyle Kastamonu'ya gönderilir. Konu ile ilgili Matbuat ve İstihbarat Müdürlüğünün yazısı şöyledir:

“B.M.M. Riyaset-i Celilesine,

Burdur Meb'usu Mehmet Akif Bey'in berâ-yı irşad Kastamonu havalisine izam edilmesi mücih-i fevaid görülmüş, mumaileyh müftehî-i azimet bulunmuş olduğundan kendisine me'zûniyet i'tasiyle keyfiyetin heyet-i idareye tebliği istirham olunur, efendim.

4 Teşrini evvel 1336,
Matbuat ve İstihbarat Müdür-i Umûmîsi
Galip Bahtiyar⁴⁵⁰

Meclis Başkanı, 7 Ekim 1920'de Akif'i 1,5 ay izinli saydıklarını bildirerek divanın bu kararını onaylamış, Meclis kabul etmiştir.

4.9.4. Çankırı'daki Faaliyetleri ve Vaazı

Mehmet Akif, yanında Çankırı (Kengırı) meb'usu Hacı Tevfik Bey ve Binbaşı Halim Bey ile Kastamonu'ya doğru yola çıkmıştır. Mehmet Akif ve yanındakiler yol üzerinde bulunan köylere uğrayarak, onları vaazları ile irşat edip, Milli Mücadeleye katılmaya davet ettiler. Çankırı'da Kafkas Topçu Alayının oluşu ve Çankırı'nın Kuvâ-yı Milliye ruhu ile çalkalanması Mehmet Akif'i çok memnun etmiştir. Mehmet Akif'in Çankırı'da bulunduğu günlerde şehirdeki en aktif sivil toplum örgütlerinden birisi de Çankırı Müdafaa-ı Hukuk Teşkilatıdır. Daha sonra kurulan Çankırı Gençler Mahfeli, (Kuruluşu: 12 Temmuz 1920) Milli Mücadele boyunca Müdafaa-ı Hukuk Cemiyetine yardımcı olmuştur. Mehmet Akif'in, yaptığı

⁴⁴⁷ Düздаğ, a.g.e., s.100-101.

⁴⁴⁸ Açıksöz, a.g.e., s.98.

⁴⁴⁹ Semiz ve Akandere., a.g.m.,s.920.

⁴⁵⁰ TBMM ZC Devre I, c.V, s.4. (Akt.). Semiz ve Akandere., a.g.m.,s.920.

çalışmalardan dolayı bu cemiyetlerle yakından ilgilendiğini söylemek mümkündür. Milli şair Mehmet Akif, 15 Ekim 1920 Cuma günü Çankırı'nın en büyük camisi olan ve Kanuni Sultan Süleyman'ın yaptırdığı Ulu Camisi'nde bir vaaz vermiştir⁴⁵¹. Mehmet Akif vaazında şunları söylemiştir:

“Muhterem Müslümanlar, Aziz Çankırılılar, Allah'a hamdu senalar olsun. Aylardan beri Cuma namazını kılmak fırsatını Çankırı'da buldum. İstanbul ve civarında kılamadım. Çünkü o yörelerde kâfirlerin bayrağı dalgalanıyordu. O bayrağın altında kâfirin kölesi idik. Rabbü'l-âlemin müslümanlara köleliği haram kılmıştır. Kölenin [Cuma] namazı kabul değildir. Hürriyetinizi kazanacak sonra cumaya koşacaksınız. Kâfirin bayrağı altında halifelik de kuru bir sözden ibarettir. Halifelik İslam bayrağı altında olur. Yoksa halife de bir köledir. Allah'ın reddettiği bir haleftir. Öyleyse müslüman için evvela hürriyet sonra ibadet. Aziz Çankırılılar, kâfirlerin köleliğini kabul etmeyip hürriyet için cihad açan Mustafa Kemal Paşa etrafında toplanınız ve ülkemizi yakıp yıkan hamile kadınların karınlarını deşen hiçbir günahı olmayan çocuklarımızı süngüleyip havada dolaştıran kız ve kadınlarımızın namuslarına tecavüz eden Yunan ordusunu ve onları destekleyen kafirleri kovmadıkça ve eli kolu bağlı yörelerimizde İslam'ın bayrağını dalgalandırmadıkça sizlerin de ameli noksan [kalır] ibadeti makbul olamaz. Köleliği kaldıran ona cihad açan Kuvva-yı Milliye ordusuna katılınız. Cennetin kapısı daima şehitlere ve gazilere açıktır. Her iki cihanda da Allah'ın makbul kulları şehitler ve gazilerdir.”⁴⁵²

Mehmet Akif'in sözü hıçkırıklarla boğazına tıkanarak gözyaşları ile duasını yapmıştır. Namazdan çıkan evine koşmuş, hazırlığını yapıp askerlik şubesine gelmiştir. Askerlik şubesinin önü, gönüllü erlerle dolup taşmıştır⁴⁵³.

4.9.5. Akif'in Kastamonu'da Karşılığı

19 Ekim 1920 günü Kastamonu'ya gelen Mehmet Akif, Eşref Edib tarafından oluşturulan Müdafaa-i Hukuk ve Gençler Mahfili üyeleri tarafından karşılanmıştır⁴⁵⁴. On iki yıldır İstanbul'da birlikte, Sebilürreşad'ı çıkaran iki kadim dost, Kastamonu'da tekrar bir araya gelmiş bulunuyorlardı⁴⁵⁵. O dönemde Kastamonu'da yayınlanmakta olan “Açıksöz” gazetesi 21 Ekim 1920 tarihli nüshasında Mehmet Akif'in Kastamonu'ya gelişi ile ilgili açıklama yapmış:

“Büyük İslâm Şairi Edibi a'zam Mehmet Akif Beyefendi iki gün evvel şehrimize gelmiştir. Sebilürreşaddaki yazıları ve sair âsarı bergüzidesiyle İslâm âleminin yegane şairi olarak tanınan Mehmet Akif Beyefendiye gazetemiz namına beyanı hoş âmedi eyeriz”⁴⁵⁶

⁴⁵¹ Mustafa Yeşilay. (2000). *Milli Mücadele Yıllarında Çankırı*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, s.229.(Akt.). İbrahim Akyol. (2009). Mehmet Akif Ersoy'un Milli Mücadele Yıllarında Çankırı'ya Gelişi Ve Çankırı Vaazı (15 Ekim 1920). *I. Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu*, 19-21 Kasım 2008, c.I, Burdur, s.410.

⁴⁵² Mustafa Durlanık'ın Hatıratı, Çankırı Belediyesi, Dr. Rıfki Kamil Urga Çankırı Araştırmaları Merkezi, s.17 Bu hatırat, Çankırı meb'usu Hacı Tevfik Efendi'nin anlattıklarından oğlu emekli öğretmen Mustafa Durlanık'ın kaydettiklerinden oluşmaktadır. (Akt.). Akyol, a.g.m., s.410.

⁴⁵³ A.g.m., s.410.

⁴⁵⁴ Fergan, a.g.e., s.58; Açıksöz, a.g.e., s.99.

⁴⁵⁵ M.Ertuğrul Düzdağ. (2005). *Mehmed Âkif Mısır Hayatı ve Kur'ân Meâli*, Şûle yayınları, s.135.

⁴⁵⁶ Fergan, a.g.e., s.58

demiş, 22 Ekim 1920 tarihli nüshasında “Sebilürreşad ceride-i İslâmiyesi Kastamonu’muz şerefine ilk nüshasını şehrimizde neşredecektir” ifadeleriyle Sebilürreşad’ın Kastamonu’da yayınlayacağını okuyucularına müjdelemiştir. Sebilürreşad’ın Kastamonu’da basılan 464 numaralı ilk nüshasında Eşref Edib:

“İngilizler İstanbul’u işgal ile zulüm ve tazyiklerini arttırdılar. Maddî, manevî bütün hürriyeti islâmiyeyi selbettiler. Her şeyi tahakküm ve iradeleri altına aldılar. Bunun üzerine Müslümanlığı ve Müslümanların hukukunu müdafaa hususunda hiçbir tesir altında kalmayarak daima istiklâli efkârını muhafaza etmiş bulunan Sebilürreşad’ın İstanbul’da intişarına imkân kalmadı. Onun için inayeti hakla risalemiz bugünden itibaren Anadolu’da neşretmeye başlıyoruz. Kastamonu’da bulunduğumuz müddetçe Sebilürreşad burada intişar edecektir.”⁴⁵⁷

demiştir. Nitekim Sebilürreşad’ın 464, 465 ve 466.⁴⁵⁸ nüshaları Kastamonu’da basılmıştır. Beraber gittikleri oğlu Emin Ersoy, Kastamonu’ya gelmelerine ilişkin olarak da şu değerlendirmeyi yapmıştır:

“....Babam ile yine bir yaylı araba kiralayarak geldiğimiz yollardan Kastamonu’ya döndük. Ankara taceddin mahallesindeki iki odalı mesken bizimle dokuz kişiye yükselen ailemize kafi gelemezdi. Kastamonu’da Ankara’da olduğu gibi ev buhranı yoktu. Burada Olukbaşı Mahallesi’nde kocaman bir bahçe ortasında köşk gibi münasip bir ev kiraladık. İki hafta sonra eşyaları ile birlikte üç yaylı arabayı dolduran annem, kardeşlerim, Halil Ağa ile birlikte geldiler. Zavallı annemin sevincini tarif edemeyeceğim. Babamı ve beni çok severdi. Tuttuğumuz evi pek beğendi. Yerleştik. O esnada Kastamonu’da dehşetli bir kış ve soğuk vardı....”⁴⁵⁹

Kışın soğuğu da olsa Mehmet Akif, bunlara aldırılmıyor “zayıf kalbleri... dalaletle düşenleri irşad için, büyük mücadelelerde bulunuyor”⁴⁶⁰ du. Kastamonu’da kaldığı müddetçe “Açıksöz” gazetesinde yazılarıyla fikirlerini yaymaya, halkı uyarmaya ve Milli Mücadeleyi desteklemeye gayret gösterir. Cehaletle, bilgisizliğe, şuarsuzluğa, tembelliğe şiddetle karşı çıkar. Halkı memleket davası olan Milli Mücadele için çalışmaya çağırır. Özellikle “Kır Ağasının Rüyası, Köse İmamının Defterinden, Ey Müslüman Uyan, Umar mıydın, Ye’s küfürdür, Mevlid-i Nebevi Gecesi, Ey Cemaat Uyan” başlıklı manzumelerini bu gazetede yayınlamıştır. Bu şiirler incelendiğinde görülecektir ki milli birlik ve beraberlik fikri ortak bir mevzu teşkil etmektedir⁴⁶¹.

Diğer yandan Mehmet Akif’in Kastamonu’ya gelişinde şehir merkezinde bulunan “Nasrullah Camisi” ve diğer camilerde, yüksek bir belagata sahip heyecan dolu vaazları halkın üzerinde büyük bir tesir bırakmıştır. Bu devrede pek şiir

⁴⁵⁷ *Sebilürreşad*, 25 Teşrinisani 336, (464). (Akt.). Fergan, a.g.e., s.59.

⁴⁵⁸ Sebilürreşad’ın bu sayıları tamamen Mehmet Akif’in verdiği mev’izelere ayrılmıştır. 464. sayı “Nasrullah Kürsüsünde”, 465. Sayı “Müslümanların Terakkileri İslam’a sarılmalarına bağlıdır”, 466. Sayı “Tam Müslüman olmadıkça felah yoktur” başlığıyla verilmiştir. Bkz. Abdullah Ceyhan. (1991). *Sırat-ı Müstakîm ve Sebilürreşad Mecmuaları Fihristi*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, s.403.

⁴⁵⁹ Kutay, a.g.e., s.165.

⁴⁶⁰ Fergan, a.g.e., s.59.

⁴⁶¹ Güzel, a.g.m., s.744.

yazmadığı, daha çok vaazlara önem verdiği görülen Akif'in bundan gayesi, vaazların tesir bakımından şiire göre daha kuvvetli olduğunu düşünmesidir⁴⁶².

Mehmet Akif Ersoy'un İslamcılığı çerçevesinde öne çıkardığı birtakım temalar vardır. Makalelerini, vaazlarını okurken, onların kime anlatıldığını da hesaba katmak lazımdır. İstiklal Savaşı veriliyor ve insanların seferber edilmesi gerekiyordu. Hitap edilen insanlar, haliyle eğitim almış yüksek düzeydeki analitik dile yatkın insanlar değildi. Onlara son derece sade, onları yüreklerinden yakalayacak sözlerle ulaşmak gerekiyordu. O dönemde yüreklerinden yakalayacak sözleri söyleyebilmeniz ancak İslam üzerinden mümkündür; çünkü, o insanları büyüleyecek olan, o insanları derleyip toplayacak olan, hiç şüphesiz ki İslami referanslarla söylenecek sözlerdir⁴⁶³. O dönemde halka ulaşabilmek için en uygun mekanlar ise şüphesiz cami kürsüleridir. Zaten hayatı boyunca Mehmet Akif, sanattan ziyade cemiyetini düşünmüş ve şiirlerini de cemiyetin meselelerine hasretmiştir⁴⁶⁴.

İrşat vazifesiyle Kastamonu'ya gelen Mehmet Akif'in bu çalışmalarının ne zorluklar içerisinde yapıldığını, her an müdahale edileceği endişesini taşıdıklarını, İstanbul Hükümeti tarafından herhangi bir suikasta uğramamak için muhafızlar tarafından koruyucu tedbirler alınmak durumunda kalındığını, Nurettin Peker adlı bir tanık konuşma diliyle şu cümlelerle anlatmaktadır:

“ Şimdi Mehmet Akif Bey geldi. Ayağında bir yemeni, kahverengi bir şalvar, başında kravat mıravat yok. Cüppe gibi kıyafetiyle geldi. Eşref Edib diye gazete çıkaran, kitaplarını ve Safahat'ını da yayınlayan tanınmış bir yazar vardı. Bunlar muhafazakar kişiler onlar karşıladılar. Diğer ulema kısımları karşıladılar ve askeri erkan, paşa, Miralay Osman Beyler hürmetle karşıladılar. Çünkü oraya geliş onur. Sakarya Harbi önceleri halkın bozulmuş olan moralini düzeltmek için vaazlar yapacak, ayetler, hadisler okuyacak, sonra Çanakkale destanlarından bahsedecek. O biliyorsunuz çok konuşkan, hatip, alim ve milliyetçi, millici, Kuvayı Milliye'ye hizmet için gelmiş bir vatanperverdi. Ama tutumu bakımından o başka, bizi ilgilendirmez. Ama o gün oraya Kastamonu'ya geldi. Geldi zannedirim vali, belki yanlış söylerim Cemal Bey mi, başkası mıydı bilmiyorum. Ama daha ziyade kumanda eden askeri makamlardı. Nasrullah Camiinin tellallar bağırdı, toplandı. Nasrullah Camiinde, halk tabiri (ile) Büyük camidir. Orada, ben içeri girip vaazını dinledim, desem doğru söylemem. Ama bu konuda aldığı talimat ve kendinden doğan bir şeyle, duygularla halka hitap etti, halkı coşturdu. Çıkanlar kimisi gözünü silerek, kimisi takdir ederek, kimimiz canımız feda olsun, hayhayla böyle tasvip ederek çıktılar. Orada kalmadı. Kazalara da gitti. Tabii dolaştı. Bununla beraber askeri görev olarak, onun bir muhafızı olarak gizli polis teşkilatı ile herhangi bir düşman tarafından şeydilmesin veyahut halifeci biri gelip müdahale etmesin gibilerinden koruyucu tedbirlerde vardı. Bunlarda vardı. Rahmetlinin orada hizmetleri çok oldu⁴⁶⁵.

⁴⁶² Tansel, a.g.e., s.89.

⁴⁶³ Bostancı. a.g.m., s.72.

⁴⁶⁴ Kaplan, a.g.e., s.174.

⁴⁶⁵ İsmet Görgülü. (1989). *Sesli Belgelerden Harp Hatıraları*. Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, ss. 28-29.(Akt.). Yıldırım, a.g.e. s.186.

4.9.6. Nasrullah Kürsüsü'nde

Akif'in en meşhur vaazı hiç şüphesiz Nasrullah Kürsüsü'nden⁴⁶⁶ yaptığı ve Birinci Dünya Savaşı'nın sebeplerini, Sevr muahedesi'nin neticelerini, milli birlik ve beraberlik fikrinin derinlemesine tahlilini yaptığı o muhteşem vaazıdır⁴⁶⁷.

“ Bu tarihi hitabeyi not etmeyi en mütehattim bir vazife addetmişim”⁴⁶⁸ diyen Eşref Edib tarafından “Üstadın bu hutbeleri aynen not edilerek Sebilürreşad sahifelerine dercedildi.”⁴⁶⁹ ve Mehmet Akif'in Nasrullah Camii'nde verdiği bu vaazın özeti, on bir sayfa olarak Sebilürreşad'ın Kastamonu'da yayınlanan 464. nüshasında 19 Kasım 1920 Cuma günü yayınlandı⁴⁷⁰.

Bu vaazın başlığı şöyle verilmiştir: “Nasrullah Kürsüsünde – Üstad-ı Muhterem Mehmet Akif Beyefendi'nin Kastamonu'da Nasrullah Câmi-i Şerîfnde irâd buyurdıkları mev'izaların hülâsasıdır.”⁴⁷¹

Nasrullah Camii'ndeki va'azına Mehmet Akif, Kur'an-ı Kerim'in ikinci suresi olan Al-i İmran sûresinin 118.ayetini okuyarak başlar.

“Ey iman etmiş olanlar, ey müslümanlar, içinizden olmayanlardan size yabancı kimselerden dost itihaz etmeyiniz- Âyet-i celiledeki (bitane) içli dışlı görüülen, kendisine her türlü sırlar emanet edilen samimi dost, yarıcan, arkadaş, mahremi esrar manalarıdır. Öyle ki sizlere karşı mazarrat ika etmekten, aranızda fitneler, fesadlar sokmaktan hiçbir vakit geri durmazlar. Ellerinden gelen fenalıkların hiçbirini sizden esirgemezler. Sizin sıkıntılara, musibetlere, felâketlere uğramanızı isterler. Görmüyor musunuz, hakkınızda besledikleri düşmanlık ağızlarından taşıp dökülüyor. Bununla beraber yüreklerinde, sinelerinde gizlemekte oldukları kinler, garazlar, husumetler, o bir türlü zaptedemeyip de ağızlarından kaçırmakta oldukları adavetten çok büyüktür, çok şiddetlidir. Bizler size her biri aynı hikmet, mahzı ibret olan ayetlerimizi böyle sarih bir suretle bildirdik. Eğer sizler akli başında kimselerseniz, iyiyi kötüden ayırır, hayrını, şerrini düşünür, bu hikmetlerin, bu ibretlerin muktezasinca hareket ederek hem dünyada hem de ahirette felah bulursunuz....”⁴⁷²

⁴⁶⁶ *Sebilürreşad*, 25 Teşrinisani 1336-15 Rebiülevvel 1339 (25 Kasım 1920), 464(18):249-259; Mehmet Kaplan vd. (1992). *Devrin Yazarlarının Kalemile Milli Mücadele ve Gazi Mustafa Kemal*. c.I. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.359-390; Abdulkadiroğlu ve Abdulkadiroğlu, a.g.e., ss.137-160; Şengüler, a.g.e., ss.257-301; Boşnakoğlu, a.g.e., ss.38-65; Ersoy, Hutbeler, ss.22-51; Erişirgil, a.g.e., ss. 415-438; Mehmed Akif, *İstiklal Savaşı Hitabeleri*, ss. 488-519. Mustafa Eski. (1983). *Millî Mücadele'de Mehmet Akif Kastamonu'da*. Ayyıldız Matbaası, Ankara, ss.1-35.

⁴⁶⁷ Güzel, a.g.m., s.745.

⁴⁶⁸ Hayreddin Karan. (1957). Millî Mücadele'de Sebilürreşad. (Yeni) *Sebilürreşad*, 246(10):333.

⁴⁶⁹ Fergan, a.g.e., s.65.

⁴⁷⁰ Sebilürreşad'da Mehmet Akif Ersoy'un Nasrullah Kürsüsü'nde verdiği bu va'azının tarihi verilmiyor. Bazı kaynaklar bu tarihin 19 Kasım 1920 olduğu kanaatindedir. Bkz. Semiz ve Akandere., a.g.m.,s.921; Kısıklı, a.g.m., s.209; Eski, a.g.e., s.VIII.; Doğan, a.g.e., s.51. Mehmed Akif, *İstiklal Savaşı Hitabeleri*, s. 488.Yıldırım, a.g.e. s.189. Abdullah Uçman bu tarihi Akif'in Kastamonu'ya gelişinden sonraki ilk cuma olduğu görüşündedir . Bkz. Uçman, a.g.m. s. 54. Zeki Sarıhan ve M.Ertuğrul Düzdağ ise 5 Kasım Cuma günü yapıldığı görüşündedir. Bkz. Sarıhan, a.g.e., s.120; Düzdağ, *Mehmed Akif Ersoy*, s.104.

⁴⁷¹ *Sebilürreşad*, 25 Teşrinisani 1336-15 Rebiülevvel 1339 (25 Kasım 1920), 464(18):249; Düzdağ, a.g.e., s.103.

⁴⁷² *Sebilürreşad*, 25 Teşrinisani 1336-15 Rebiülevvel 1339 (25 Kasım 1920), 464(18):249.

Akif, Kur'an-ı Kerim'in Tevbe, Bakara ve Maide surelerinden de örneklerle bu görüşlerini destekledi. Batıya olan meftuniyetin verdiği zararları, Batının bizi insan yerine bile koymadığını anlattıktan sonra, başından geçen bir hadiseyi örnek verdi:

“...Bu dünya savaşının ilk senelerinde ben mühim bir görev ile Berlin'e gitmiştim. O aralık Almanya hükümeti bize dedi ki: Bizim millet meclisimizde bilhassa katolik vekiller kıyamet koparıyorlar: Almanlar gibi ilerlemiş, fen bilgisi olan bir millet nasıl oluyor da Müslümanlar gibi Türkler gibi vahşilerle ittifak ediyorlar? Bu, bizim için alçaklık değil midir?...” diyorlar. “Aman, makaleler yazınız, eserler yazınız, biz onları Almancaya tercüme ettirelim. Ta ki Müslümanlığın da bir din, Müslümanların da insan olduğu bunların nazarında anlaşılmalı olsun...”⁴⁷³

Osmanlı Devleti'nin Almanya ve Avusturya Macaristan'la bir müttefik olarak Birinci Dünya Savaşı'na girmiş olmasına rağmen, Türklerin yenilgisi karşısında nasıl sevindiklerine şahit olduğunu şöyle anlatır:

“...Düşmanlar Kudüs-i Şerifi bizim elimizden gasbettikleri zaman bu felâket dünya savaşı üzerine büyük bir etki yapmıştı. Yani Filistin cephesinin bozulması muharebe terazisini düşmanlarımızın tarafına epeyce eğdirmişti. Binaenaleyh müttefikimiz olan Almanlarla yine Almandan başka bir şey olmayan Avusturyahıların bu işten bizim kadar üzölmüş olmaları gerekirdi.

Ey cemaati müslimin! İşte bakın ki; “Kudüs, ister İngilizlerin eline geçmiş olsun, ister bu memleketin düşman elin geçmesi, bu cephelelerin bozulması yüzünden savaş bizim hesabımıza kaybolsun, tek Müslümanların elinde, Türklerin elinde kalmasın da düşmanımız da olsa, dindaşımız olan İngilizlerin eline geçsin.” diyerek Viyanalılar şenlik yaptılar. Evlerini donattılar. Bu maskaralığı men edip yakılan elektrik fenerlerini söndürünceye kadar Avusturya hükümetinin göbeği çatladı. Artık taasubun hangi tarafta, hürriyetin, müsamahakârlığın hangi, tarafta olduğunu bu misallerle de anlayamazsanız kıyamete kadar anlayacağımız yoktur...”⁴⁷⁴

Müslümanların en büyük düşmanının her dönemde fitne, fesat, nifak ve şikak olduğunu bir kere daha vurgular. Aramıza sokulan fitneleri, fesatları, fırkacılıkları, kavmiyetçilikleri ve bunlar gibi ayrılık, gayrılık sebeplerini ebediyen çiğneyerek el ele, baş başa, omuz omuza vermek gerektiğini bir bir anlatır ve Ashab-ı Kiram'ın bu sayede kısa sürede cihanı kuşattığını şöyle anlatır:

“...Biz Müslümanlar ise maalesef gerek içimizdeki, gerek dışımızdaki yabancıların sözüne kanıyoruz da birbirimize itimat etmiyoruz. Onlardan giydiğimiz külahı kendi dindaşlarımıza, kendi din kardeşlerimize giydirmek için uğraşyoruz. Cenabı hak “innemel mu'minune ihvetun: Müminler, birbirlerinin kardeşlerinden başka bir şey değildir.” Buyuruyorlarken yazıklar olsun ki biz, o kardeşlikten çok uzakta bulunuyoruz. Ancak ayda, âlemde bir kere camiye geliyoruz. Huzuru ilahide birleşiyoruz. Fakat namazı bitirip pabuçlarımızı koltuklayarak dışarıya fırlayınca birbirimize karşı derhal ya hasım yahut hiç olmazsa ilgisiz, kesiliyoruz. Âyet-i kerime var, çok sayıda hadisi şerif var. Bunlara göre: “Müslümanlardan biri diğer dindaşlarını kendi öz kardeşi bilmedikçe, onların sevinciyle mutlu, uğradığı felâkete, acısıyla üzölmedikçe tam Müslüman olamaz.” , “İmanın kemali cemaati müslimine sımsıkı sarılmakla mümkündür.” , “Müslümanların derdini, kendine dert etmeyen Müslüman değildir.” buyuran Resul-i hakim (Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimiz Hazretleri) diğer bir hadisi şeriflerinde buyuruyor ki: “Dünyanın öbür ucundaki bir Müslüman'ın ayağına bir diken batacak olsa ben onun acısını kendimde duyarım. Bütün Müslümanlar

⁴⁷³ *Sebilürreşad*, 25 Teşrinisani 1336-15 Rebiülevvel 1339 (25 Kasım 1920), 464(18):251.

⁴⁷⁴ *Sebilürreşad*, 25 Teşrinisani 1336-15 Rebiülevvel 1339 (25 Kasım 1920), 464(18):251; Kuntay, a.g.e., ss.282-283.

bir araya gelerek tek bir vücudu meydana getiren muhtelif uzuvlara benzerler, insanın bir uzvuna bir hastalık, bir acı isabet etse diğer uzuvların tamamı o hasta uzvun elemine ortak oldukları gibi bir Müslüman da diğer dindaşlarının acısına, uğradığı felâketine, matemine mümkün değil ilgisiz kalmaz. Kalabiliyorsa demek ki Müslüman değil.” “El mu’minu lil mu’mini kel bunyani yeşuddü ba’duhu ba’dan: Bir müminin diğer mümine vaziyeti yekpare bir duvarı vücuda getiren perçinlenmiş kayaların birbirine aldığı vaziyet gibidir. Öyle olacaktır. Öyle olmalıdır.” Hadisi şerifini elbette işitmişsinizdir. Ashabı Kiram Hazeratı arasındaki vahdet, muhabbet, yardımlaşma cümlelerinin malumudur. Bu din uluları, bu Allah’ın en sevgili kulları huzuru ilâhiye- sabun kalıbı halini alırdı. Birbirleriyle o kadar sıkı sıkıya namaza dururlardı ki üzerlerindeki libaslar daima omuz başlarından eskirdi. O muazzam safları sıradağlar gibi kıyam eder, öyle ruküya varır, öyle secdeye kapanırdı. Vahdetin namazdaki bu yansıması namaz dışında da böylece devam eder giderdi. O sayededir ki İslâm, Aleyhissalâtu Vesselam Efendimiz risaleti celilerinden itibaren yirmi otuz sene zarfında dünyayı kuşatmıştı...⁴⁷⁵

Devletlerin hiçbir zaman dış baskılarla yıkılmadığını ve yıkılamayacağını ancak kendi içinde birlik ve beraberliğini devam ettiremediği zaman yıkılacağını İslam ülkelerinin tek tek isimlerini sayarak anlatır:

“...Ey cemaati müslimin! Milletler topla, tüfekte, zırhlı ordularla, tayarelerle yıkılmıyor ve yıkılmaz. Milletler ancak aralarındaki rabitalar çözülerek herkes kendi başının derdine, kendi havasına, kendi menfaatini temin etmek sevdasına düştüğü zaman yıkılır. Atalarımızın “Kale içinden alınır.” Sözü kadar büyük söz söylenmemiştir. Evet, dünya’da bu kadar sağlam, bu kadar şaşmaz bir düstur yoktur. İslâm tarihini şöyle bir gözümüzden geçirecek olursak cenapta, şarkta, şimalde, garpta yetişen ne kadar, Müslüman hükümetleri varsa hepsinin tefrika yüzünden, aralarında hadis olan fitneler, fesatlar, ayrılıklar, anlaşmazlıklar yüzünden, istiklâllerine veda ettiklerini, başka milletlerin esareti altına girdiklerini görürüz. Emeviler, Abbasiler, Fatımiler, Endülüslüler, Gaznevîler, Moğollar, Selçukiler, Mağribiler, İraniler, Fahlılar, Tunuslular, Cezayirliler... Hep bu ayrılık gayrılık hislerine kapıldıkları için saltanatlarını kaybettiler... İslâm tarihini şöyle bir gözden geçirecek olursak cenupta, şarkta, şimalde, garpta yetişen ne kadar müslüman hükümetleri varsa hepsinin tefrika yüzünden aralarında hadis olan fitneler, fesadlar, nifaklar, şikaklar yüzünden istiklâllerine veda ettiklerini, başka milletlerin esareti altına girdiklerini görüyoruz.....⁴⁷⁶

diyerek tarihi bir hakikatin altını çizer. Bizim zaaflarımızdan faydalanan düşmanlarımızın yerli işbirlikçilerden de faydalanarak Osmanlı döneminde Şam, Kudüs, Yemen, Güneydoğu Anadolu..., Millî Mücadele yıllarında da Adapazarı, Düzce, Yozgat, Bozkır, Biga... İsyânlarının çıkışında da önemli rol oynadıklarını belirten Akif,⁴⁷⁷ bunu nasıl yaptıklarını ise somut bir örnek vererek açıklar:

“...Fakat sonraları aramıza Avrupalılar tarafından türlü türlü şekiller, türlü türlü isimler altında ekilen, fitne, tefrika fesat tohumları bizim haberimiz bile olmadan filizlenmeğe, dallanmağa, budaklanmağa başladı. O demin söylediğim rabita gevşedi. Artık eski kuvveti, eski tesiri kalmadı. Kalemizin içinden sarsılmaya yüz tuttuğunu gören düşmanlar kendi aralarında birleşerek yani biz Müslümanların memur olduğumuz vahdeti onlar vücuda getirerek birer hücumda yurdumuzun birer büyük parçasını elimizden alıverdiler. Bugün bizi Asya’nın bir ufak parçasında bile yaşayamayacak hale getirdiler.

Size bir olay anlatayım: Mısır Ülyada dolaşıyordum. Orada akli başında bir Müslüman’la görüştüm. Bahsimiz siyasete intikal etti. Dedim ki: -Şaşıyorum. On beş milyonluk koca Mısır’da yabancı asker olarak az kuvvet gördüm. Nasıl oluyor da bu kadcırcık kuvvetle koca bir iklim muhafaza edilebiliyor?

⁴⁷⁵ *Sebilürreşad*, 25 Teşrinisani 1336-15 Rebiülevvel 1339 (25 Kasım 1920), 464(18):252.

⁴⁷⁶ *Sebilürreşad*, 25 Teşrinisani 1336-15 Rebiülevvel 1339 (25 Kasım 1920), 464(18):253.

⁴⁷⁷ Semiz ve Akandere., a.g.m., ss.922-923.

Bu sualim üzerine o zat dedi ki:

- O yabancı devletin ricalinden birfle samimi görüştüm. Sizin aklınıza geleni ben de düşünmüş de, demiştim ki:

- Günün yahut senenin birinde meselâ Osmanlı hükümeti kırk elli bin kişilik bir ordu hazırlayarak Mısır'a sevk edecek olursa siz ne yaparsınız?

-Hiçbir şey yapmayız. Müdafaa imkânı olmadığı için Mısır'larını kendilerine teslim eder çıkarız. Yalnız Şurasını iyi biliniz ki biz hiçbir zaman Osmanlılar'ın Mısır'a kırk bin kişi değil, kırk kişi sevk edebilecek derecede yakalarını, paçalarını toplamalarına meydan bırakmayız. Memleketlerinde bitmez tükenmez meseleler çıkarız. Onlar birbirleriyle uğraşmaktan göz açamazlar ki bir kere olsun Mısır'a dönüp bakmağa vakit bulabilsinler.

Ey cemaati müslimin! Gözünüzü açınız, ibret alınız. Bizim hani senelerden beri kanımızı, iliğimizi kurutan dahili meseleler yok mu; Havran meselesi, Şam meselesi, Arnavutluk meselesi, bilmem ne meselesi... Bunların hepsi düşman parmağıle çıkarılmış meselelerdir. Onlar öyle olduğu gibi bugünkü Adapazarı, düzce, Yozgat, Bozkır, Biga, Gönen, Konya isyanları da hep o mel'un düşmanların işidir. Artık kime hizmet ettiğimizi, kimin hesabına birbirimizin gırtlığına sarıldığımızı anlamak zamanı zannediyorum ki gelmiştir. Allah rızası için olsun aklımızı başımıza toplayalım. Çünkü böyle düşman hesabına çalışarak elimizde kalan şu bir avuç toprağı da verecek olursak, çekilip gitmek için arka tarafta bir karış yerimiz yoktur. Şimdiye kadar düşmana kaptırdığımız koca koca memleketlerin halkı hicret edecek yer bulabilmişlerdi. Neüzübillah biz öyle bir akıbeta mahkûm olursak başımızı sokacak bir delik bulamayız....⁴⁷⁸

Türk milletinin dost görünen düşmanlarını artık iyi tanımasını, İngiliz adaleti, Fransız hamiyeti, Alman zekası, İtalyan terakkıyatı gibi aldatmacalara inanmamalarını, batının top yekûn karakterini en veciz ifadelerle gözler önüne serdikten⁴⁷⁹ sonra sözü Sevr Antlaşması'nın zararlarına getirdi.

“...düşmanlarımızın tertip ettikleri sulh şartları bizim için dünya yüzünde hayat hakkı, hayat imkânı bırakmıyor... Halk... Zannediyorlar ki memleketin kenarları, yani Hicaz gibi, Bağdat gibi, bir iki yer elimizden çıkmakla iş olup bitecek; Rumeli, İstanbul, Anadolu, Suriye yine bizde kalacak, artık çiftçi çiftile çubuğıle; esnaf san'atile, dükkânile, ulema medresesile, mektebile; tüccar alışile, verişile meşgul olacak! Heyhat! Düşmanlarımız bizi ne gibi hülyalarla kendimizi avutuyoruz!...

Maazallah onu kabul ettiğimiz gün acaba nemiz kalıyor? Bir kere Rumeli'de hiçbir alâkamız kalmıyor. Çatalca istihkâmâtı da dahil olduğu halde denizin öbür yakasındaki memleketler kâmilten gidiyor. Halife diye İstanbul' da bir şeyler bırakılıyor. Lâkin kendisine yalnız – tıpkı Roma'daki gibi – yedi yüz asker bulundurmak hakkı veriliyor. Vakıa Müslümanlar İstanbul'dan bu sefer kovulmuyor. Fakat Yunanlılar Çatalca istihkâmâtına sahip olacakları için tabiidir ki, Çekmece civarında istedikleri kadar asker yığarlar, Avrupa'da bir karışıklık zuhur ettiği gibi İstanbul'u alıverirler....

İstanbul Hükümeti tarafından imzalanmış olan ve bir paçavraya benzettiği Sevr Antlaşması'nın amacının da yine bizi birbirimize düşürmek, Türk'ü Türk'e vurdurarak ortadan kaldırmak olduğunun altını çizer.

“.....Bu anlaşmanın takib ettiği maksat şudur: Düşmanlar, bizden mümkün olduğu kadar fazla adam öldürtmek, kendisinden son derecede az insan harcamak istiyorlar. O sebepten, bir taraftan Rum, ermeni çeteleri teşkil edecek; bunlara para, silah dağıtarak, Türkler arasında katliam yapacak. Diğer taraftan da Müslümanlar, Türkler arasından para ile yahut kandırarak adamlar bularak, bizi birbirimize doğratacaktır ki bu zaten olup duruyor. İşte düşmanın, Anadolu'nun iç taraflarında çıkarttığı isyanları bastırmak için biz İzmir, Balıkesir cephelerindeki kuvvetimizi azaltmağa mecbur olduk da Yunanlılar burnumuzun dibine kadar sokuldular....”

⁴⁷⁸ *Sebilürreşad*, 25 Teşrinisani 1336-15 Rebiülevvel 1339 (25 Kasım 1920), 464(18):254.

⁴⁷⁹ Güzel, a.g.m., s.746.

demıştır. Sevr Antlaşması'nın malî hükümlerine de değinen Akif Antlaşmadan sonra İngiliz, Fransız ve İtalyan'lardan oluşan bir heyetin devletimizin bütçesine el koyacağını, vereceğimiz vergilerin hep Rumların, Ermenilerin menfaatlerine sarf edileceği; gümrükler meselesinin ise ayrı bir âfet olduğunu, gümrüklerimize sahip olamayacağımızdan çiftçilerimizin fakir düşeceği; düşmanlarımızın adli konularda da bizim için alıkıran kesileceğini, adam döveceklerini, vuracaklarını belki de öldüreceklerini, ötekinin berikinin emlak ve arazisini gasp edeceği hususları üzerinde durmuştur.

Asırlarca İslamın bayraktarlığını yapmış olan bu necip Türk milletinin, Müslümanlar ve bütün İslam dünyası için ne ifade ettiğini, onlar nezdinde ne büyük bir itibarı bulunduğunu, düşmanlarımızın niçin özellikle başkasının değil de bizim üzerimize çullanmak istediklerini de şöyle anlatır:

“...Ey cemaati müslimin! Biz ise asırlardan beri İslam âleminin başında olarak haçlılarla çarpışıyoruz. Dünyanın bütün Müslümanları selametlerini, kurtuluşlarını, yıllardan beri hasret kaldıkları İstiklallerini kurtarmak için bizden örnek alıyorlar. “Yüzlerce milyon Müslüman'a nispetle bizim bir avuç değerinde olan halkımızın ne önemli vardır?” demeyiniz. İyi biliniz ki bu bir avuç halkın bütün İslam âleminde de pek büyük mevkii, pek büyük itibarı vardır. Bütün Müslümanlar bilirler ki maazallah Türk milletinin devrilmesi bütün imanlıların dünyasını sarsacaktır. Bütün Müslümanlar yurtlarını en müthiş zelzelelere tutulmuş gibi hasara uğratacaktır. Ateşkesi müteakip Mısır'da, Hint'te hatta daha dün elimizde iken bugün işgal altında bulunan Irak'ta, Suriye'de ortaya çıkan ihtilaller, isyanlar, kıyımlar gösteriyor ki, biz Türkiye Müslümanları öyle İslâm âleminin ve dolayısı ile düşmanlarımızın lâkayit kalabileceği bir küme değiliz. O sebepten düşmanlar bizi büsbütün mahvetmeye ne kadar çalışsalar kendi menfaatleri namına o kadar haklıdırlar...”

Düşmanın bizi ezmek için iki kuvvete sahip olduğunu, bunlardan birincisinin Yunan ordusu, ikincisinin ise nifak olduğunu belirten Akif “Zaten bu ikincisi olmazsa birincisinin hiç ehemmiyetinin olmadığını...” belirtmiş ve “Biz aklımızı başımıza alarak el ele verdiğimiz gün inayet-i Hakla memleketimizi, istiklalimizi kurtarmaklığımız muhakkaktır...” demiştir⁴⁸⁰.

Eşref Edib, eserinde o günün atmosferini, Mehmet Akif'in ve karşısındaki cemaatin ruh halini anlatırken:

“...Cemaat ağlayordu. Ortalığı müthiş bir heyecan kaplamıştı. Üstad da kendinden geçecek derecelere gelmişti. Onun o kadar heyecanlı bir zamanını görmemiştim. Artık sesi kesiliyordu. Çok yorulmuştu. Heyecanından kalbi duracak diye korkuyordum. Bu ayeti okuduktan sonra biraz durdu. Ellerini kaldırdı, duaya durdu...”⁴⁸¹

demektedir. Akif, vaazına manzume halinde ki şu dua ile nihayet vermiştir.

“...Ya ilahi bize yardımını gönder!
-Âmin!
Doğru yol hangisidir, millete göster!
-Âmin!

⁴⁸⁰ Semiz ve Akandere., a.g.m.,s.923.

⁴⁸¹ Fergan, a.g.e., s.61.

İslâmın ruhunu eziyetler sıkıyor, öldürecek.
 Gerçekten, ihtişamlı maksadın zulümle edeplendirmekse,
 Ateşe yansın mı beraber bu kadar mazlum?
 Günahsızız çoğumuz, yakma ilâhi!
 -Âmin!
 Boğuyor İslâm âlemini bir azgın fitne;
 Kıt'alar kaynatarak gitti o girdap içine.
 Mahvolan aileler bir sürü masumundur;
 Kalan avarelerin hali de malûmundur.
 Nasıl olmaz ki zelzeleler veriyor arşa inlemeler?
 Dinsin artık bu hazin velvele ya Rab!
 -Âmin!
 Müslüman yurdunu her yerde felâket vurdu;
 Bir bu toprak kalıyor dinimizin son yurdu.
 O da çiğnendi mi, çiğnendi demek dini mübin.
 Yerle bir eyleme ya Rab onu olsun!
 -Âmin!
 V'elhamdü lillahi rabbilâlemin...»⁴⁸²

Mehmet Akif gözyaşları içerisinde kürsüden inerken, kürsüye Muhiddin Paşa çıkar. Doğuda Ermenilere karşı yapılan savaşın zaferle neticlendiğini halka ilan eder⁴⁸³ ve “Artık... bu topraklarda bir Ermenistan kurma hülyası bütün aklı başındaki kafalardan silinmiştir” der⁴⁸⁴.

Akif'in Kastamonu'da verdiği bu meşhur vaaz büyük önem arz etmiştir. Bu vaazda devletin düştüğü son durum izah edilmiş, Sevr'i kabul etmenin devleti sona erdirmek demek olduğu, tek çarenin medeniyet maskesiyle gelen batı sömürgeciliğinin karşısına imanla, silahla dikilmek olduğunu, mantıklı ve heyecanlı bir üslûpla, yer yer şiirlerle anlatmıştır. Bu konuşma, Sebilürreşad vasıtasıyla, Garp cephesi başta olmak üzere, bütün cephelere, valiliklere, mutasarrıflıklara, kaymakamlıklara, müftülüklere gönderilmiş, memleketin her tarafına hızla yayılmıştır. Beklenenden fazla ilgi görünce, ordu kumandanlarınca ayrıca risale olarak bastırılıp askere ve halka dağıtılmış, minberlerde ve kürsülerde tekrar tekrar okunmuştur⁴⁸⁵.

Bu hutbenin tesirini göstermesi bakımından dikkate değer olan bir telgraf olan El-Cezire Kumandanı Nihad Paşa'nın Mehmet Akif'e çektiği telgraf aynen şöyledir:

⁴⁸² Erişirgil, a.g.e., s. 438; Fergan, a.g.e., s.62.

⁴⁸³ Ankara Hükümeti'nin ilk kazandığı bu zafer sonunda, 3 Aralık 1920 tarihinde Gümrü Antlaşması imzalanmıştır. Böylece Türkler, vaktiyle kaybetmiş oldukları Kars, Sarıkamış, Kağızman, Kulp ve Iğdır'ı yeniden topraklarına katmış, çok miktarda silah ve cephaneyi ele geçirmişlerdir. Geniş bilgi için bkz. Karabekir, a.g.e., s.862; Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, c.III s.244.

⁴⁸⁴ Erişirgil, a.g.e., s.347.

⁴⁸⁵ Ebülfez Amanoğlu. (2009). Mehmet Akif'in Milli Mücadele Dönemindeki Edebî Faaliyetleri Üzerine Bir İnceleme. *I. Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu*, 19-21 Kasım 2008, c.II, Burdur, ss.183-184; Güzel, a.g.m., ss.744-745; Birinci, a.g.m., s.74; Fergan, a.g.e., s.66.

“Nasrullah Camii-i Şerifinde irad buyurduğunuz mev’izeyi havi mecmuanızın ancak bir nüshası elde edilebilmiştir. Diyarbekir’in Câmii-i kebirinde Cuma namazından sonra kıraat edilerek mü’minin-i hâzıra envârı mânevîyesinden hisseyâbı tenevvür ve tefeyyüz olmuşlardır. Fakat bu istifade pek mahdut kalacağından cephe muntıkasını teşkil eden Elâziz, Diyarbekir, Bitlis, Van vilâyetleri ile civar müstakil mutasarrıflıklar halkı da nasibedâr edilmiş ve şerefiyle hukuku doğrudan doğruya zât-ı âlinize ait olmak üzere Diyarbekir vilâyet matbaasında teksir edilerek cepheye tevzi olunmuştur. Cenâb-ı Hak mesâi-i diniyye ve vatanperverânenizi meşkûr eylemesi temennisiyle ihtirâmâtımı takdim eylerim.10.2.337

El-Cezire Kumandanı

Nihad⁴⁸⁶

Akif, Nihat Paşa’ya teşekkür telgrafi çeker ve başarılar diler⁴⁸⁷. Sadece ordu komutanlarından değil, eğitim camiasından da Sebilürreşad’a tebrik mesajları gelmektedir. Bunlardan Erzurum sultanisi Ulum-u Tabiye Muallimi Hüseyin Hüsnü Akif’in mev’izesinden duyduğu mutluluğu övücü ifadelerle dile getirdikten sonra şöyle demektedir:

“... Hele üstadın Nasrullah kürsüsündeki hitabesi beni mest etti. Tekrar tekrar okudum. Her defasında ayrı hazz-ı luhanî duydum. O ne tasvir-i muciz, o ne müthiş hitabe! Heyet-i mecmuası dinî, fennî, siyasî, edebî, içtimaî İslâm-şumul bir şelale-i elektrikiye! Cihan-ı İslam’ı baştanbaşa sarmağa kâfi bir mev’ize. Mazi hal ve İstikbal’in mirat-ı in’ikası, masum ve mazlum Müslüman milletlerin ferman-ı istihlası! Bu mecmua, kucak kucak buralara gelmeli⁴⁸⁸

Sebilürreşad’ın Maraş kahramanları ile ilgili bir yazısında da Maraş’tan gelen biri ile yapılan konuşma nakledilmektedir. Maraş’tan gelen vatandaş da demektedir ki:

“Biz sizi burada bulduğumuzdan dolayı ne kadar memnunuz ki... Sebilürreşad’ın Kastamonu’da intişarını yolda haber aldık. Ve Anadolu’da çıkan ilk nüshasını Pozantı’da okuduk. Bilhassa Üstad’ın mev’izesi bizi pek müteessir etti. Elden ele gezen bu mev’ize camilerde okunmaktadır.”⁴⁸⁹

El-Cezire Kumandanı Nihad Paşa’nın telgrafi, Erzurum sultanisi Ulum-u Tabiye Muallimi Hüseyin Hüsnü ve Maraşlı vatandaşın ifadelerinden bu mev’izenin Milli Mücadele’nin etrafındaki birliği ne derece sağladığını gösteren bir delildir. Ayrıca bu konuda 1985 senesinde dönemin Cumhurbaşkanı Sayın Kenan Evren’in Kastamonu’ya yaptığı ziyaretlerinde, Kastamonu halkına bir konuşması vardır. Cumhurbaşkanı, Kastamonu halkını İstiklal Mücadelesine en fazla gönüllüyü verdikleri için ve en fazla şehit veren Kastamonu halkı için teşekkürlerini sunar. Bu teşekkürle, Mehmet Akif’in bu bölgedeki iki aylık faaliyetleri perspektifinden

⁴⁸⁶ Fergan, a.g.e., s.66; Düzdağ, a.g.e., s. 106.

⁴⁸⁷ Erişirgil, a.g.e., s.347.

⁴⁸⁸ *Sebilürreşad*, 21 Mart 1337 (1921), 472(19):36. (Akt.). Semiz ve Akandere., a.g.m.,s.924-925; Sarıhan, a.g.e., s. 131; Fergan, a.g.e., s.70;

⁴⁸⁹ Fergan, a.g.e., s.70; Sarıhan, a.g.e., s. 131; Semiz ve Akandere., a.g.m.,s.924-925.

bakılırsa, Akif'in Milli Mücadele'ye ne büyük bir destek sağladığı, bu mücadele etrafında nasıl büyük bir kenetlenmeyi temin ettiği daha iyi anlaşılır⁴⁹⁰.

Akif'in Nasrullah Camii'nde verdiği va'az Kastamonu'nun ilçelerine hatta köylerine kadar yankı yaptı. Konuşmalarının halk üzerindeki muazzam tesirini gören hükümet, Akif'ten Kastamonu ilçelerini dolaşmasını, buralarda da halkı aydınlatmasını rica etti. Akif, bu görevi de memnuniyetle kabul ederek, halkı Milli Mücadele etrafında yüreklendirme adına Kastamonu ilçelerini de gezdi⁴⁹¹.

Mehmet Akif, Kastamonu'da sadece halkı Milli Mücadele etrafında toplamak için faaliyet göstermedi. O sıralarda Anadolu'nun birçok yerinde, Bolşeviklik faaliyetlerini de sindirme ve söndürmede büyük gayret gösterdi. İnsan yaratılışına aykırı gördüğü bu sistemi temelinden reddetmesi, ona inanan ve güvenen halkında bolşeviklik karşısındaki taviz vermez tavrını tayin etti⁴⁹².

4.10. MEB'US MEHMET AKİF'İN ANKARA'YA DÖNÜŞÜ VE TBMM'DEKİ FAALİYETLERİ

Mehmet Akif, Kastamonu'da iki ay zarfında Sebilürreşad'ın⁴⁹³ üç nüshasını yayımladıktan sonra soğuk bir kış gününde (25 Aralık 1920) yanında Eşref Edib Bey'le derginin klişesini alarak Ankara'ya hareket etti. Karlı Ilgaz Dağları yaylı bir araba ile bazen de yürüyerek bin bir güçlükle aşılmış ve Ankara'ya ulaşılmıştı⁴⁹⁴. Ankara'ya gelince, zaten konut sıkıntısı olduğundan, "Taceddin Şeyhi bir hürmet-i mahsusa olmak üzere dergâhı üstada tahsis etmişti."⁴⁹⁵ Akif bu sayede bir misafir olarak Taceddin dergahına yerleşti⁴⁹⁶.

Akif'in Dergâh'a yerleşmesi ile birlikte Dergâh, adeta dost ve ziyaretçi akınına uğrar. Gelen dostları arasında Münir Bey (Washington Sefiri), Mısırlı Hilmi Bey, İzzet Paşa (Esbak Sadrazam), Hüseyin Kâzım (Şeyh Muhsin-i Fâni), Fatih Hoca (Rasad-hane Müdürü), Hikmet Bey (Esbak Maarif Vekili), Doktor Adnan Bey (Esbak Dahiliye Vekili) gibi eski dostları da bulunmaktadır. Bu itibarla Tacettin Dergâhı Akif için sadece bir ikâmetgâh değil aynı zamanda dostları için bir "Edebî meclis," bir "sohbet meclisi" durumundaydı. Onun edebî, fikrî ve kültürel

⁴⁹⁰ Necat Birinci. (1989). Milli Mücadele Yıllarında Mehmet Âkif. *Mehmet Akif İlmi Toplantısı (Bildiriler)*, 27-29 Aralık 1986, Ankara, s.59.

⁴⁹¹ Fergan, a.g.e., s.63; Semiz ve Akandere., a.g.m.,s.924-925. Mehmet Akif'in dolaştığı ilçeler ve hangi tarihlerde dolaştığı hakkında net bir bilgi mevcut değildir.

⁴⁹² Birinci, Âkif'in Hayatı ve Eserleri, s.74.

⁴⁹³ Sebilürreşad 467. sayısından (3 Şubat 1921) itibaren yayımına Ankara'da devam etti.

⁴⁹⁴ Fergan, a.g.e., s.69; Kuntay, a.g.e., s.144.

⁴⁹⁵ Fergan, a.g.e., s.70.

⁴⁹⁶ Akif, Ankara'da kaldığı dönemde İstiklal Marşı da dahil bütün şiirlerini bu dergahta yazmıştır.

konuşmalarını dinlemek, tasavvuf ve mûsikî sohbetlerinden istifade etmek isteyenler buraya koşarlardı. Ordumuzun durumu, cephelerdeki son gelişmeler hakkında bilgi sahibi olmak isteyenler Akif'in ikamet ettiği Dergâh'daki sohbetlerine gelirlerdi. Odalar, ziyaretçilerle dolup taşar, sohbet gecenin geç saatlerine kadar uzardı⁴⁹⁷.

Ankara'ya gelişlerinden kısa bir süre sonra Mustafa Kemal Paşa, Eşref Edib'le Akif'i Ankara istasyonunun küçük bir odasında kabul ederek bir saatten fazla görüşmüştür. Bu görüşmeye Mustafa Kemal Paşa, Kastamonu'da ve diğer vilayetlerde Millî Mücadeleye yaptıkları hizmetleri bildiğini ve takdir ettiğini ifade eden şu sözlerle başlamıştır:

“...Kastamonu'daki vatanperverane mesainizden çok memnun oldum. Sevr Muahedesi'nin memleket için ne feci bir idam hükmü olduğunu Sebülürreşad kadar hiçbir gazete memlekete neşredemedi. Manevî cephemizin kuvvetlenmesine Sebülürreşad'ın büyük hizmeti oldu. Her ikinize de bilhassa teşekkür ederim... Ben sizin daha İstanbul'da iken de milli mücadelemize yaptığınız hizmetleri bilirim. Kastamonu'da iken geçirdiğiniz kazada şayanı teessüftür. Valinin şahsi endişeleri hükümeti şaşırttı, yanlış bir karara sevk etti. Geçmiş olsun. Böyle zamanlarda hatalara bakılmaz. Sizin samimiyetinizi, milli davaya karşı candan bağlılığınızı Anadolu'da neşrettiğiniz nüshalar tamamıyla gösterdi.”⁴⁹⁸

demiştir. Akif'den ziyade Eşref Edib'in söz alıp konuştuğu bu görüşmeden çok memnun olduğunu ifade eden Mustafa Kemal Paşa, “İnşallah beraber çalışırız” temennisi ile onları uğurlamıştır.

4.10.1. Tefvik Paşa'ya Gönderilecek Telgraf Meselesi

Mehmet Akif, yaklaşık üç yıl Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde üye olarak bulundu. Bu meb'usluk görevi süresince Meclis zabıtlarına geçmiş çok az konuşması vardır. 24 Aralık 1920'de Kastamonu'dan Ankara'ya hareket eden Akif'in bu yıl içinde ancak bir kez, o da yemin etmek için kürsüye çıktığı görülmektedir. Meclis tutanaklarında herhangi bir görüşmede de adı geçmemektedir⁴⁹⁹.

⁴⁹⁷ Semiz ve Akandere., a.g.m., ss.926. Eşref Edib, Dergâh'ın o günlerini şöyle anlatıyor: “...Dergâh deyince dervişler, âyinler hatıra gelmesin. Eşraftan birinin adetâ selamlık dairesi. Ufak bir köşk gibi muntazam yapılmış içi dışı boyalı. Döşenip dayanmış; güzel ve geniş bir bahçesi var. Türlü türlü meyvalar. Önünde bir şadırvan; şarıl şarıl sular akıyor... Hele İstiklâl Marşı kabul edildikten sonra Dergâh'da çok samimi bir merasim yapıldı. Üstadın sevdiği bütün arkadaşlar, birçok meb'uslar, Üstadı tebrike geldiler. Güzel sohbetler oldu” Fergan, a.g.e., ss. 70-71.

⁴⁹⁸ Hayreddin Karan. (1957). Millî Mücadele'de Sebülürreşad. (Yeni) *Sebülürreşad*, 254(11):58-59; Hasan Duman. (1986). *Mehmet Âkif ve Bir Mecmuanın Anatomisi*, Başbakanlık Basımevi, Ankara, s.80.

⁴⁹⁹ Sarıhan, a.g.e., 181.

Biraz da karakterinin gereği siyaseti, fazla ve gereksiz konuşmayı pek sevmeyen Akif'in⁵⁰⁰, en uzun konuşmasına, bir gizli oturumda, Londra Konferansı dolayısıyla Sadrazam Tevfik Paşa ile yapılan görüşmelerin değerlendirilmesi ve İstanbul Hükümeti'ne verilecek nihai cevap tartışılırken rastlanır.

Daha önceki gizli oturumlarda Londra'ya Ankara Hükümeti'ni temsilen bir hey'et gönderilmesi tartışılmış ve karara bağlanmıştı⁵⁰¹. Daha sonra da İstanbul Hükümeti'ne, Meclis Divan-ı Riyaseti adına Hamdullah Suphi Bey'in kaleme aldığı bir beyanname gönderilmesi gündeme gelmişti.

Akif, Meclisin bu gizli oturumunda Londra Konferansı'na (21 Şubat 1921)⁵⁰² katılım yüzünden Ankara ve İstanbul arasında ortaya çıkan temsil problemi üzerine söz almıştır. Bu sırada Ankara tarafından İstanbul'a gönderilmek üzere bir telgraf yazılmıştır. Meclis adına gönderilecek bu taslağı okuyan Akif, bunun çok ağır ifadeler içerdiğini düşünmüş ve daha uzlaşmacı bir telgraf taslağı hazırlamıştır. Amacın ülkede ikiliğin ortadan kaldırılıp, kenetlenme adına uzlaşmayı temin etmek olduğunu bunun içinde, telgrafta yer alan bazı ifadelerin yumuşatılması gerektiğini söyleyerek,⁵⁰³ basılıp meclis üyelerine dağıtılan kendi beyannamesini, söz alıp meclis kürsüsünden okumuştur. Bu görüşmeler aynen şöyledir:

“1- Sevr muahedenamesi hakkında İstanbul'da Tevfik Paşa'ya çekilen telgraf.
REİS-(İkinci Reis Vekili Hasan Fehmi Beyefendi)- Mevzuun müzarekesine başlıyorum.
Söz Heyet-i Vekile Reis Fevzi Paşa Hazretlerinin. Buyurun efendim.
FEVZİ PAŞA(Heyet-i Vekile Reisi) (Kozan)- Efendim, İstanbul ile muhaberenin neticesini arz etmiştim. Bunun üzerine Heyet-i Aliyeniz cevap vermek için bir karar ittihaz buyurmuştu. Üç, dört gündür bunun tehiri İstanbul münasebatında bazı teşevvüşata sebebiyet veriyor. Rica ederim cevap verilsin de İstanbul'la hesabımız kesilsin.”⁵⁰⁴

Fevzi Paşa'nın burada bahsettiği Sadrazam Tevfik Paşa'dan, İtilaf Devletlerinin Osmanlı Hükümetinden, Londra Konferansı için, delege istediğini bu delegeler arasında Ankara temsilcisinin de bulunmasının şart koşulduğunu bildiren bir 27.01.1921 günlü bir telgraf gelmişti. Telgrafta şöyle deniyordu:

⁵⁰⁰ Kuntay, a.g.e., s.144-145.

⁵⁰¹ *TBMM Gizli Celse Zabıtları (GCZ.)*. (1985) Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. c.I, 4 -5 Şubat 1337(1921), (c.8, 144. ve 145. in'ikat, 4 celse), Ankara, s.366-407. (Bu görüşmelerde Hariciye Vekili Bekir Sami Bey ile altı kişinin Londra Konferansı'na gitmesi oylanıp kabul edildi. Aynı yer: s.385-386)

⁵⁰² Londra Konferansı'na Türk delegeleri 22 Şubat'ta Londra'ya varıp 23 Şubat'ta konferansa katılmıştır. O sırada en önemli husus İstanbul ve Ankara delegelerinin ayrı ayrı Türkiye'yi nasıl temsil edecekleri idi. İlk söz verilen sadrazam Tevfik Paşa, milletin gerçek temsilcilerinin Ankara delegeleri olduğunu söyleyip sözü Bekir Sami Bey'e bırakmıştır. Geniş bilgi için bkz. Mahmut Goloğlu. (1971). *Cumhuriyete Doğru (1921-1922)*. Goloğlu Yayınları, Ankara, ss.104-112.

⁵⁰³ Semiz ve Akandere., a.g.m., ss.928.

⁵⁰⁴ *TBMM GCZ*, s. 410.

“ 25 Ocak 1921 günü Paris’de toplanan Meclisce alınan kararla, Doğu sorununun çözümünü görüşmek üzere 21 Şubat 1921’de Londra’da İtilaf Devletleri’nin delegeleri ile Osmanlı ve Yunan Hükümetlerinin delegelerinden kurulu bir konferans toplantıya çağrılacaktır. Mevcut Andlaşma’da, olayların gerektirdiği değişiklikler yapılacaktır. Osmanlı Hükümetine yapılacak çağrı için Mustafa Kemal Paşa’nın, ya da Ankara’ca gerekli izne sahip delegelerinin de Osmanlı delegeleri kurulunda bulunmaları şart koşulmuştur. Bu kararlar, Müttefik Devletler’in İstanbul Temsilcileri tarafından bildirildi. Tayin edeceğimiz delegeler, buradan seçileceklerle birleşerek gitmek üzere karar ve cevabınızı bekliyorum. Zamanın nezaketinden ötürü bu gibi önemli tebliğler için telgraf hattının açık bulundurulmasını rica ederim. Hemen cevap vermek mümkünse makine başında bekliyorum.”⁵⁰⁵

Bunun üzerine Mehmet Akif, kendi hazırladığı telgraf metnini kürsüde okumak için söz alır ve görüşmeler aynen şu şekilde devam eder:

MEHMET AKİF BEY (Burdur)- Efendiler, İstanbul’la aramızdaki sui tefehhümün kalkması bu ikiliğin bertaraf edilmesi için Meclisi Aliniz karar verdi. İstanbul’a bir telgraf yazılacaktı ve bu da Meclis tarafından yazılacaktı ve son cevap olacaktı. HAMDULLAH SUPHİ BEY (Antalya)- Beyefendi yazmışlar, geldiler burada okudular. MEHMET AKİF BEY (Burdur)- Sadi; Şarkın en hakim şairi der ki: “İnsan daima doğru söylemelidir. Her söylediği doğru olmalıdır. Fakat her doğruyu her vakit söylememelidir.” Bendeniz o telgraf müsveddesinde bugün söylenilmesi muvafık olmayacak bir çok hakikatler gördüm. İcabeden yerlerde gayet şedit bir lisanla ifade edilmiş. Eğer maksat itilafın temini ise bu lisan tahfif edilmelidir. Daha itilafciyane yazılmalıdır. Biz metalibimizi bir lisanı mutedil ile, bir üslubu leyin ile ifade edersek ve onlar kabul etmezlerse o zaman mesuliyet ve vebal onların omuzlarına gider, kabul ederlerse iş bitmiş olur. Bendeniz bir şey karaladım. Müsaade buyurursanız okuyayım: (Ankara ile İstanbul arasında cereyan eden muhaberattan İstanbul’un henüz gerek kendi vaziyetini, gerek Anadolu’nun vaziyetini layıkıyla ihata edemediği kanaati hasıl oluyor. Milletın berati idamından başka bir şey olmayan Sevr muahedenamesini İstanbul’a kabul ettiren esbabın burada mevzubahis edilmesini münasip görmüyoruz. Ancak milletın istiklali o muahedenamenin birkaç maddesinin tadil ve tebdiliyle temin olunamayıp, büsbütün ortadan kalkmasına mütevekkıf bunmasına nazaran vaktiyle o muahedenameyi kabul edenlerin bugün konferansta lazım gelen vak-ü tesiri haiz olamayacakları pek tabidir. Mütarekeden beri devam eden ve inayeti Hak’la hayat ve istiklalimizin halasına kadar devamı muhakkak olan mücadele-i milliye sayesinde bugün lehimize olarak bir vaziyet inkişaf etti. Bu müsait vaziyetten istifadeye koşmak bütün kuvvayı Devlet için bir vecibe-i hayatiye iken, İstanbul’un hakayiki ahvale göz yumarak ruhtan ziyade şekil ile meşgul olduğu nazarı teessüfle görülüyor. Zaman, geçmiş vakayii tahlil ile uğraşacak zaman değildir. Ecnebler Devletimizin bütün varlığını payimal etmişler, en tabii hukukunu çiğnemekten sıkılmamışlardır. Bu tecavüzlere diğer taraflardan evvel maruz kalan ve el’an ecnebi tahakkümü altında baş bile kaldıramayan İstanbul’un bu ahvali göz önünde tutarak ona göre bir vaziyet ittihaz etmesi zaruri iken, makus bir istikamet alması cidden mucibi teessüftür. İstanbul nazarında henüz resmen asi telakki edilen Anadolu bugün istiklali için, Makamı Hilafet ve Saltanatın tahlisi için canla başla uğraşılıyor, düşmanların muhacematına göğüs geriyor, bu yolda kanını döküyor. Binaenaleyh bugün söz sahibi ancak kendisi olmak icabedeceğini itiraf ve kabul etmek ve aradaki sui tefehhümü bertaraf ederek B.M.M.’ne tefvizi umur eylemek kendisinin ve bütün memleketin selameti namına İstanbul için en mütekaddim ve en mütehattim bir vazifedir. Bugün İnayeti Hakla millet vahdetini temin etmiş, meşru Meclis ve Hükümetini teşki ile ordularını tanzim eylemiş, her türlü müdahalatı ecnebiyeden azade olarak tenfizi ahkam ve kazada bulunmuş iken, bütün bu şeraitten tamamıyla mahrum bulunan İstanbul’un hala eşkal ve merasim ile uğraşması menafi millet ve maslahatı ümmetle katiyen kabili telif değildir. Bugün İstanbul’un uhdei hamiyetine düşen en mühim vazife derhal B.M.M. nin meşruyetini tasdik ve konferansa murahhas göndermek hakkının münhasıran bu Meclis’e ait olduğunu ilan etmektir. Bunun hilafında hareket milletın halasına set çekmek, tefrika ve inkisama badi olmak, Makamı Hilafet ve Saltanatı (papalık) gibi kuvvayı maddiyeden mahrum ve gayrimeşru bir şekle sokarak ecneblerin amalane bazice derekesine indirmek demektir.

⁵⁰⁵ Goloğlu, a.g.e., s.93.

Buna ise Şeraiti garrayı İslamiyenin katiyen müsadese yoktur. Kaldı ki Müslümanlık nazarında pek büyük bir mevkii dinisi olan Makamı Muallayı Hilafeti vaz'ı meşruundan çıkarmaya hiçbir ferden, hatta o makamı işgal eden Zatı Şahanenin bile salahiyeti olamaz. İradei Şahane maslahatı ümmet üzerine ibtina ederse muteber ve muta olur. Evet, zati Şahanenin arzuyu zati ve emri hususileri başkadır; Ümmetin emini olmak haysiyetiyle deruhte buyurdıkları emaneti Hilafetten mütehasıl şahsiyeti maneviyenin iradesi başkadır. Binaenaleyh bugün Zati Şahane bütün amali hususiyelerinden tecerrüt etmek ve o, deruhte buyurdıkları emaneti kübradan mütehasıl şahsiyeti maneviye namına maslahatı Ümmet muktezası veçhile iradatı aliyede bulunmak mecburiyeti şeriyesinde dirler. Maslahatı Ümmetin muktezası ise (icmai ümmet) mahiyetinde olan ve bir kuvvei maddiye istinad eden B. M. Meclisi, evet ancak bu Meclis izhar etmek mevkiinde bulunuyor. Malumdur ki dini İslamın kıyam ve bekası için zaruri olan teçhizi cüyüş, seddi sugar, tenfizi ahkam ve kaza şeraiti esasiyesini bilküllüye iptal ile Makamı manayı Hilafeti mühmel bir hale koyan (Sevr) muahedenamesini kabule cevazı şer'i yoktur. Şayet İstanbul'u böyle gayrimeşru bir vaziyete sokan sebep cebrü ikrah ise bugün o sebebin zail olduğu iddia olunamaz. Binaenaleyh ecnebilerin cebrü ikrahıyla bütün şeraiti esasiye şeriyesinden tecrit edilen Makamı Hilafet ve Saltanat için o şeraiti temin eden B. M. M.'ni derhal Makamı Celili Hilafetin kuvvei müeyyidesi olarak tasdik ve bu Meclisin icmai ümmet mahiyetinde olan mukarreratını kabul ile kendi vaz'ı meşruunu iktisap etmek bir vazifei şeriye olduktan başka beynelmüslimin büyük bir mevkii ihtiramı bulunan Hanedanı Ali Osmanın ilelebet bu mevkii mümtazı muhafaza edebilmesi için de elzemdir. Gerek Zati Şahanenin, gerek bütün Cihanı İslamın malumu olmalıdır ki B. M. Meclisince bugün Makamı Hilafet ve Saltanatın halasını ve milletimizin istiklali tamını temin etmekten başka hiçbir gaye mutasavver değildir ve bunun böyle olduğunu her milletvekili ferdin feda yemin ile teyit etmiştir. Onun için bugün İstanbul'un manasız vesveselerle nazarı ecanipte milletin vahdetini kesredekcek gayrimeşru bir tavır takınmasına B. M. Meclisi son derece müteessiftir. Artık bu gayrimeşru vaziyete bir an evvel hatime vermek; bu zavallı, bu fedakar milletin mukadderatını idare etmekte bulunan B. M. Meclisiyle tevhibi mesai etmek, aynı gayenin husulüne elbirliğiyle çalışmak dini, vatani, milli vazairin akdemidir. Binaenaleyh gayemizin husulünden sonra aramızda halli pek kolay olan mesaili dahiliyeye ait bir takım noktai nazar ihtilaflarının bugün katiyen mevzu bahsedilmemesini ve yalnız dinü milletin menafi aliyesi düşünülerek derhal B. M. Meclisinin meşruiyetini kabul ve intihap ettiği murahhasların tasdik edilmesini, bu suretle aradaki ikiliğin kaldırılarak Kur'anın ve sünneti Resulün emri veçhile Devlet ve milletimizin ecanibe karşı yekpare bir bünyanı marsus halinde tecelli ettirilmesini selameti dinü devlet namına son defa olarak temenni ederiz. İşbu kararımız Tevfik Paşa'ya aynen tebliğ olunmak üzere Heyeti Vekileye tevdi olundu."⁵⁰⁶

Akif'in taslağı, İstanbul'a yapılacak son bir uyarı mahiyetindedir. Buna göre İstanbul'un gereksiz endişelerinden kaynaklanan ikilik ortadan kaldırılacak ve din ve millet için hep beraber birlik içerisinde çalışılacaktır⁵⁰⁷.

Akif'ten sonra söz alan Hamdullah Suphi, hükümet olarak birinci, ikinci, üçüncü telgraflarında Akif'in taktiğini uyguladıklarını, kendisinin de başta yumuşaklık taraftarı olduğunu ancak bundan olumlu bir sonuç alamadıklarını belirtir. Muş Meb'usu Hacı Ahmet Efendi, orta bir yol bulunmasını önerirken, Mersin Meb'usu İsmail Safa Bey, İstanbul Hükümeti'nden hiçbir hayır gelmeyeceğini anlatır. İzmit Meb'usu Hamdi Namık Bey, Mehmet Akif'in görüşüne katılmadığını söyler. Yapılan konuşmalara bakıldığında bazı vekillerin onu desteklediği

⁵⁰⁶ TBMM GCZ, ss. 410-411.

⁵⁰⁷ Ahmet Faruk Kılıç. (2009). Uzlaşma Kültürümüzün İdeal Bir Örneği Olarak M. Akif Ersoy. *I. Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu*, 19-21 Kasım 2008, c.I, Burdur, s.49.

görülmektedir. Örneğin Bolu Meb'usu Tunalı Hilmi ise propaganda değeri açısından Akif'in cevabını tercih eder. "...her halde Akif Bey Hocamızın müsveddeleri cidden müreccahtır. Bendeniz Akif Beyinkini göndermek istiyorum."⁵⁰⁸ der. O dönem Meclis'te baskın olan milletvekillerine göre ise İstanbul ile herhangi bir uzlaşma aramaya gerek yoktur. Çünkü artık İstanbul'un işi bitmiştir. İstanbul ile Ankara arasında büyük bir zihniyet farkı vardır. Bunlardan Bursa meb'usu Muhittin Baha Bey, İstanbul ile Anadolu'nun zihniyetinin farklı olduğunu belirtir:

"Efendim; bendenizce ne şekilde yazılırsa yazılsın İstanbul'un zihniyeti başka, bizim zihniyetimiz başkadır. Bizim zihniyetimiz milletten doğan bir zihniyettir. Onlarıki tefessüh etmiş bir zihniyet, bizimki milletin ruhundan doğan yeni zihniyettir. Bu mütefessih zihniyetin bizim zihniyetimizi anlamasına imkân yoktur..."⁵⁰⁹

der. Sivas Meb'usu Emir Paşa, daha önce İstanbul'a yazılmış olan cevapta ısrar edilmesi gerektiğini ifade eder. En sonunda Mustafa Kemal Paşa söz almış, Akif'in cevap tasarısındaki noktaları birçok bakımdan eleştirmiş ve özetle şunları söylemiştir:⁵¹⁰

" MUSTAFA KEMAL PAŞA HAZRETLERİ (Ankara)-... Malumu âlileri Meclis Riyasetinden ve Heyeti Vekile Riyasetinden çekilen telgraflara cevaben Tevfik Paşa'dan gelen en son telgraftan takip edilmiş olan meşru hususatın, makul ve kati hususatın hiç biri kabul edilmedikten maada, bizi bir de tarih ve vicdan muvacehesinde itham ediyor... efendiler Burdur Mebusu Akif Bey biraderimizin yazmış olduğu şeyde bazı mühim tadilat yapılması lüzumunu görmekteyim ve bu hususatı arzede bilmek için o takriri ele alayım. Baş tarafta Sevr muahedesinin bazı maddelerini kabul etmektense, Sevr muahedesinin heyeti umumiyesini tadil etmek lazımdır, diyor. Bunu bugün B. M. Meclisinin beyannamesinde zikretmek diplomatik bir hatadır. Biz Sevr muahedesini kabul etmediğimizi ilan ettik ve bu azimde bulunduğumuzu birbirimize söylüyoruz.... Sonra mesela ikinci sayfasında (...bugün lehimize olarak bir vaziyet inkişaf etti. Bu müsait vaziyetten istifadeye koşmak bütün kuvayı devlet için bir vecibeyi hayatiye iken İstanbul'un hakayiki ahvale göz yumarak...) deniyor. Vaziyet böyle değildir efendiler. Elhamdülillah bizim vaziyetimiz iyidir. Muztar vaziyette değiliz, koşma vaziyetinde de değiliz. Henüz Bize yapılan teklifin ciddiyetine emniyet yoktur. Biz koşmuyoruz, fakat bazı hukukumuzu dünyaya ilan etmek için gidiyoruz.... Sonra burada deniliyor ki bu meclis meşrudur. Sonra burada deniliyor ki, (Bugün İstanbul'un uhte hamiyetine düşen en mühim vazife derhal Büyük Millet Meclisinin meşruiyetini tasdik ve konferansa murahhas gönderme hakkının münhasıran bu Meclise ait olduğunu ilan etmektedir...) Efendiler bu Meclis meşrudur ve bunun meşruiyetini kimseye tasdik ettirmek lazım değildir. İkincisi; bu meşru Meclis, meşru ve salahiyattar olan murahhaslarını göndermiştir. Bu heyetin Avrupaca tanınması için Tevfik Paşaya ricaya ihtiyacımız yoktur. Binaenaleyh böyle bir şeyi beyannamemizde söylemek, giden heyeti murahhasamızın kıymetini sifıra indirmek demektir. Sonra efendiler; makamı Hilafet ve Saltanatın tabiri sırasında Papalık kullanılmıştır. Makamı Hilafet ve Saltanatın Papalık kelimesiyle heyetimiz tarafından ifade olunmasına ve bu kelimenin kullanılmasına bendeniz şahsen taraftar olamam. Yine altıncı sayfada bazı izahat vardır. (Sevr muahedesini kabul etmeye cevazı şer'i yoktur) deniliyor. (Edilirse makamı muallayı Hilafeti mühmel bir hale getirir) deniyor. Halbuki Sevr muahedesini kabul edilmiş ve makamı hilafeti mühmel bırakmıştır. Malumu alinizdir ki efendiler, Şurayı Saltanatta Sevr muahedesini Zatı Şahane bizzat ayağa kalkmak suretiyle kabul etmiştir. Binaenaleyh vaki bir şeydir. Eğer bu vaki gibi kabul edilirse, zaten Makamı Hilafet

⁵⁰⁸ TBMM GCZ, s.413.

⁵⁰⁹ TBMM GCZ s.413.

⁵¹⁰ Sarıhan, a.g.e., ss.184-185.

ihmal edilmiştir. Halbuki biz bunu itiraf etmek istemiyoruz. ... Sonra yedinci sayfasında yine Zatı Şahanedden B. M. Meclisinin tasdiki talebediliyor. Evvelki başka bir manada idi, bu da başka bir manadadır. Halbuki efendiler biz Zatı Şahane, İstanbul'da düşman süngüsü altında iradesini istimalle gayri muktedir, yani esirdir, dedik. Binaenaleyh bizim Meclisimizi bir esir tasdik edemez. Bu da doğru değildir. Olsa olsa o zat Meclisi kabul ettiğini ve tanıdığını – dikkatle yazılmak lazım geleceğine dair bir fikir vermek için söylüyorum, tanımak başkadır, tasdik etmek başkadır. Çünkü herkes tanıyabilir- ilan etmesini... Sonra efendiler, sekizinci sayfasında (bugün şöyle böyle anlaşılm ve bunun husulünden sonra aramızda pek kolay olan idarei dahiliyeyi....) Şimdi efendiler, iki şahıs konuşmuyor. Bir milletle bir şahıs konuşmuyor. Öyle pazarlık olmaz zannederim. Azmü imanımızda bir tereddüt ve teşevvüş olduğunu bugünden ilan etmiş oluyoruz. Binaenaleyh kimse ile pazarlığımız yoktur. Meşruiyet üzerinde bulunuyoruz. Akıl ve mantık üzerinde bulunuyoruz. Bunlardan sarfi nazar etmek doğru bir şey olamaz. Sonra, son sahifesinde bazı ifadeler var. Şöyle böyle olursa mevcut olan ikilik bertaraf edilmiş olur. Bu da tabii siyasi bir ifade değildir efendiler. Biz ikilikten bahsetmedik ve etmeyiz efendiler. Biz vahdeti tamme halindeyiz. İkilik iddia eden onlardır. Onu biz iddia etmekle sarahaten onların vaziyetini kabul etmiş oluyoruz. Bu tabiri yazmakla onların vaziyetini tasdik etmiş oluruz. İkilik yoktur. Vahdet vardır ve bu vahdeti tanımayan hali dalalette bulunanlar vardır. Binaenaleyh görülüyor ki, bu gibi icrai hususatta teferruata girişmek doğru değildir. Bir defa zaman meselesi çok mühim bir tesir yapıyor. Bendeniz yeni bir teklif arz etmek istiyorum. Meclisi Alinin tebellür eden kararı ne ise Tevfik Paşa'ya son yazdığı telgrafa cevaben iki üç madde olarak sureti münasibede ve kısaca yazmakla Meclisi Ali vazifesini ifa ederse, zannederim çok güzel olur. Yoksa şimdi bu yazılmış olanları bu heyete tevdi edersek doğru olmaz. Bu esas kararlar tespit edilir ve Heyeti Vekileye tevdi edilirse, Heyeti Vekile sureti münasibede tebliğ eder efendim....⁵¹¹

Mustafa Kemal Paşa'nın, Mehmet Akif'in teklifine, tartışmalar sonunda böyle ayrıntılı değerlendirme ve tahliller getirmesi ona verdiği değer bir göstergesidir⁵¹². Sonunda Reis önce müzakerelerin yeterli olup olmadığını oyladıktan sonra kabul edildiğini açıkladı. Böylece, Başbakanlık önerisi ile Mehmet Akif'in önerisinin birleştirilerek Meclis'in cevabı olarak Tevfik Paşa'ya bildirilmesi kararlaştırıldı⁵¹³.

Akif'in Meclis'e sunmuş olduğu bu metin, yeni dönem için adeta bir inkılâp felsefesi önerisi gibidir. Bu teklif, onun genel hayat anlayışının bir yansımasıdır. O, geleneksel ile modern değerleri, Doğu ile Batı'yı bir armoni içerisinde uzlaştırmak istiyordu. Dolayısıyla o, kökten tavır ve tutumlara karşıydı. Bu çerçevede İstanbul'un onca hatasına rağmen İstanbul ile Ankara'nın uzlaştırılabileceğine inanıyordu. Bu noktada Akif'i en yakın arkadaşları bile tam olarak anlayamamışlardır. Örneğin Balıkesir milletvekili Hasan Basri Çantay, meseleye sadece bir propaganda açısından bakmıştır: “Bendeniz İstanbul'dan ziyade, ey millet, ey Âlemi İslam; işte biz bunu yazdık. Bu rezil İstanbul zihniyeti bunu bile kabul etmiyor. Hatta bu Âlemi İslam'ın

⁵¹¹ TBMM GCZ s. 414-415.

⁵¹² Çevik, a.g.m., s.862.

⁵¹³ Sarıhan, a.g.e., 186

şairi tarafından yazılmıştır diye propaganda edilecek olursa gayet iyi tesir yapacaktır.”⁵¹⁴demektedir.

İhtimal ki Akif’in bu önerisi hararetle destek bulsaydı Büyük Millet Meclisi çatısı altında çok aktif bir Akif portresiyle karşılaşılabilirdi. Fakat gerek Mecliste gerek İstanbul tarafında uzlaşma temayülleri görünmüyordu. Bu durumda Akif’in yapabileceği fazla bir şey kalmamıştı. O, biraz burukluk, biraz alınganlık içinde; hayat felsefesini Meclis’e yansıtamamış pasif bir milletvekili olarak, görev süresi bitinceye kadar milletine hizmet etmiştir⁵¹⁵.

Bu görüşmelerde Mehmet Akif’in görüşleri ile Mustafa Kemal Paşa’nın ve Hükümetin görüşleri ciddi bir çatışma içindeymiş gibi görünsede bunun iki taraf arasında bir kırgınlığa ya da en azından o dönem için temelli bir ayrılığa yol açmadığı anlaşılmaktadır. Çünkü bu görüşmeden 18 gün sonra İstiklâl Marşı konusu Meclis’e gelmiş, 1 Mart’ta Akif’in marşı Meclis’te okunmuş 12 Mart’ta Hükümetin de çabasıyla kabul edilmiştir⁵¹⁶.

Meclis zabıtlarına geçmiş oylama ve yoklama listelerinden tespit edildiğine göre, Mehmet Akif, açık celselerde ki toplam 232 oylama ve yoklamadan 132’sinde bulunmamıştır. Katıldığı 100 oylamada ise; 81 kabul, 11 ret ve 8 çekimser oy kullanmıştır. Gizli celselerde ise verilen 6 oylama listesinin 4’ünde yoktur. 2’sine katılmış ve kabul oyu kullanmıştır. Buradan şöyle bir sonuç çıkarılabilir: Meb’us Mehmet Akif, Ankara’da bulunduğu düzenli bir şekilde ve önemli Meclis görüşmelerine katılmıştır. Çoğu oylamada bulunmamasının veya bulunamamasının sebebi ise, ihtimal ki Meclis dışında irşad görevine daha çok önem vermesidir. Onun Mecliste fazla önemi olmayan formalite tartışmalarla uğraşacak kadar boş vakti yoktur. Ayrıca da siyaset kendisinin belirttiği gibi, onun işi değildir⁵¹⁷. O, gönlüne sığdıramadığı imanının coşkusuyla önce vatani Türkiye’nin kurtarılmasını, sonra da

⁵¹⁴TBMM GCZ s.416.

⁵¹⁵ Kılıç, a.g.m., s.50.

⁵¹⁶ Sarıhan, a.g.e., 186.

⁵¹⁷ Mithat Cemal Kuntay bununla ilgili: “..Zaten onun politikacı tarafı hiç yoktur...Nasıl ki Büyük Millet Meclisi’ndeki meb’usluğu 4 (doğrusu 3 sene kadar olacak) senelik bir süktür. Zabıtlarda iki üç kelimesi var; bunlar bile çok defa edattır; bazen de bir nükte: Bütçe müzarekesinde, mazbata muharriri, Arap harflerinin muzipliği olarak “me’murin” kelimesini “me’mureyn” diye okuyacak, Akif oturduğu yerden haykıracak: “memureyn olsa şekerle besleriz.” Kuntay, a.g.e., s. 144-145. Bir gün Meclis’te bazı arkadaşları Akif’i Maarif Vekili seçtirmeye kalkarlar. Gerisini Hasan Basri Bey’de şöyle anlatır: “Üstad işitmiş, kıyameti kopardı. Diyordu ki: - Ben kendimi ve evimi bile idare etmekten acizim. Koskoca bir vekaleti nasıl yaparım? Üstüme düşerseniz meb’usluğu da atarım! Filhakikika üstadımız Akif hususi hayatında çok halim ve nazikti. O, belki idare adamı olamazdı... O bir teşkilat adamı da değildi. Onun içindir ki Âkif Bey, hiçbir zaman fa’al bir idare ve belli başlı vazife başında bulunmadı”⁵¹⁷ Çantay, a.g.e., s.34.

onun öncülüğünde “tek dişi kalmış canavar”⁵¹⁸ karşı İslam dünyasının kurtulmasını hayal ediyordu⁵¹⁹. Hatta meb’us seçildiği Burdur’dan gelen halkın başvuruları karşısında bile sıkılır, bu istekleri yetkili makamlara iletmekten çekinirdi. O bu tür işlerin adamı değildi. Onun bu yapısını Hasan Basri Bey şöyle örneklendirir:

“ O, kendini daire müdürlerine ne diye prazanta edecekti? Ayıp değil miydi! Bu, kendi kendine zat-ü zaman vermek değil mi idi? Onu sevenler yapacağı işleri yapıverirlerdi. Bir gün Burdur’un kaza olması hakkında ez kaza kuvvetli bir teklif gelip çattı! Akif’i görmeli idiniz! O, daire-i intihabiyyesini henüz tanımamıştı bile! Ne diyecekti? Bu vaziyet karşısında seyirci kalabilir miydi? Üstad istifaya kıyam etti, güç hal ile vazgeçirdik. Kendisini seven bütün arkadaşları o hadisede adeta birer Burdur meb’usu kesildiler, kazadan da kurtulduk.”⁵²⁰

I. Meclis’te siyasi partiler yoktu. Ancak meb’uslar çok değişik dünya görüşlerine sahip idiler. Gayri resmi olarak çeşitli isimlerle anılan gruplar oluşmuştu. Bütün meb’uslar “Müdafaa-i Hukuk”çuydular. Tek hedefleri vardı: Vatannın kurtarılması. Mustafa Kemal, işlerin daha seri yürütülmesi amacıyla 10 Mayıs 1921’de Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu (I. Grup) adıyla gayri resmi bir kuruluş oluşturmuştu. Mehmet Akif başlangıçta bu grup içerisinde iken, sonradan Erzurum Meb’usu Hüseyin Avni(Ulaş) Bey’in altı arkadaşıyla Temmuz 1922’de örgütlü çalışmalarına başlayan II. Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu (II. Grup) içinde yer almıştır⁵²¹.

II. Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu’nun en çok itiraz ettikleri noktalardan birisi, Meclis Reisi tarafından vekillerin namzet gösterilmesi idi. Fırsat düştükçe bu kanunun aleyhinde bulunurlar ve kaldırılmasını şiddetle talep ederlerdi⁵²².

4.10.2. Birlik Beraberliğin Remzi, İstiklâl Marşı’nın Yazılması

Anadolu’da Türk İstiklal Savaşı’nın ilk merhalesini teşkil eden Büyük Millet Meclisi’nin açılışı töreninde bando çalınacak bir marş olmadığından nutukla başlayan merasim dualarla devam edip amin sesleriyle sona ermişti. Milli hükümetin kurulup işe başlamasını müteakip dost ve yabancı devletlerle olan

⁵¹⁸ Ersoy, Safahat, s.33.

⁵¹⁹ Çevik, a.g.m., s.865.

⁵²⁰ Çantay, a.g.e., s.35.

⁵²¹ Çevik, a.g.m., s.865.

⁵²² Damar Arıkoğlu, hatıralarında Meclis’in feshine karar verildiği esnada II. Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu’nun aza miktarının 120’den fazla olduğunu ifade etmektedir. Geniş bilgi için bkz. Damar Arıkoğlu. (1961). *Hatıralarım*. Tan Gazetesi Matbaası, İstanbul, ss.270-276.

münasebetlerimizde, bilhassa yabancı mümessillikler teatisi gibi dış temaslar başlayınca milli marş ihtiyacı da kendini gösterdi⁵²³.

Ayrıca TBMM'nin seçtiği İrşad Encümeni üyeleri Anadolu'ya dağılıyor, halka Milli Mücadelenin amacı ve milli kuvvetlerin kuruluşu konusunda aydınlatıcı konuşmalar yapıyorlardı. Encümen üyeleri cephelerde ön saflara kadar giriyor, askere moral veriyorlardı. Bu üyeler aynı zamanda Garp Cephesinde bulunan İsmet (İnönü) ile de görüşmüşler, askerin moralini yükseltecek bir “Vatan yahut İstiklal Marşı'nın” yazılıp bestelenmesini de istemişlerdir⁵²⁴.

Bu nedenlerle, I. İnönü Zaferi'nin kazanılmasından yaklaşık iki ay kadar önce Maarif Vekili (Milli Eğitim Bakanı) Dr. Rıza Nur'u ziyaret eden Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisi (Genel Kurmay Başkanı) İsmet (İnönü), Milli heyecanı koruyacak, milli azim ve imanı zinde tutacak, Fransızların Marsailles marşına⁵²⁵ benzer bir marş yazılmasını ordu adına Dr. Rıza Bey'den talep etmiştir. İstiklal Marşı işte bu teşebbüsün neticesidir⁵²⁶.

İşte o günlerde Cumhuriyeti kurma hazırlığında olan TBMM'nin, bağımsızlığının sembolü sayılacak bir marşa ihtiyacı vardır. Böyle bir marş ile halkın moral gücü sağlam tutulacak, BMM düzenli orduyu kurarken ordu-millet dayanışması sağlanacak ve ülke içindeki birlik beraberliğin nişanesi olacaktır. Bu amaç etrafında milli marşın gerekliliği kabul edildikten sonra hemen harekete geçen hükümet, marşın hazırlanması çalışmalarına başlamıştır⁵²⁷.

İşte Mehmet Akif'in Kastamonu'da bulunduğu bu günlerde Ankara'da Maarif Vekaleti milli marş güfte ve beste yarışması açar. 7 Kasım 1920 tarihli Hakimiyet-i Milliye gazetesindeki: “Türk şairlerinin nazar-ı dikkatine- Maarif Vekaletinden bildirilmiştir” başlıklı bir ilanda, “Milli Marş'ın, Maarif Vekaletince kurulan edebi bir heyet tarafından yarışmaya katılan eserler arasından 23 Aralık 1920'de seçileceği; yarışmayı kazanan eserin yazarına 500 lira, bestesi için de 1000 lira nakdi mükafat verileceği” bildiriliyordu⁵²⁸. Yarışmaya 724 şiir katılmış fakat

⁵²³ Muhittin Nalbantoğlu. (1986). *Mehmet Âkif ve İstiklal Marşı*. Zümrüt Yayınları, İstanbul, s.17.

⁵²⁴ Mehmet Önder. (1986). İstiklâl Marşı Belgeleri. *Türk Edebiyatı*, 158:34.

⁵²⁵ İstiklal Marşı'nın çıkışında, Fransız milli marşı Marsaillese'nin bir ölçüde etkisi olmuştur. 1792'de yazılan, 1795 ve 1879'da Fransız milli marşı olarak kabul edilen Marsaillese, 1920'li yıllarda Türk İstiklal Marşı'nın yazılmasında örneklik yapacaktır. İsa Kocakaplan. (2007). *İstiklâl Marşımız ve Mehmet Âkif Ersoy*. Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul, s.15.

⁵²⁶ Nalbantoğlu, a.g.e., s.17-18.

⁵²⁷ Kısıklı, a.g.m., s.213.

⁵²⁸ Beşir Ayvazoğlu. (1986). *İstiklâl Marşı Tarihi ve Manası*, Tercüman Aile ve Kültür Kitaplığı Yayınları, İstanbul, s.21.

hiçbiri Milli Marş olmaya layık görülmemiştir⁵²⁹. Başta Maarif Vekili Hamdullah Suphi Bey olmak üzere herkes, üstad şair Mehmet Akif'in bu yarışmaya niçin katılmadığını merak ediyorlardı. Bundan sonrasını onun mecliste daima yanında oturan ve onu İstiklal Marşı yazmaya ikna eden dostu Hasan Basri Bey eserinde şöyle anlatmaktadır:

"....Bu marşın- İstiklal mücadelesinin içinde, Büyük Millet Meclisi'nin sakf-ı hamiyeti altında bulunan- Mehmed Akif tarafından yazılmasını kendisine söylediğimiz zaman o: -Ben ne müsabakaya girerim, ne caize alırım!.. cevabını vermişti. Ben ricalarımı tekrar ettikçe o da aynı sözü söyleyor ve: -Bırak yazsınlar. Ben bu yaştan sonra yarışa mı çıkacağım, ayıp değil mi? diyordu.

Bir gün Maarif Vekili bay Hamdullah Subhi Meclis'te beni gördü, dedi ki: - Şimdiye kadar (500) den fazla marş geldi. Ben hiç birini beğenmedim. Üstadı ikna' edemez misin? Cevap verdim: - Akif bey müsabaka şeklini ve ikramiyeyi kabul etmiyor, eğer buna bir çare ve bir şekil bulursanız yazdırmaya çalışırım. Düşündü,- Dur, dedi, - ben kendisine bir tezkire yazayım. Arzusuna tabi' olacağımızı bildireyim. Fakat, tezkireyi kendisine siz veriniz... Ben de muvafık gördüm. Yarım saat sonra şu tezkireyi getirip bana verdi:

'Pek aziz ve muhterem efendim, İstiklal marşı için açılan müsabakaya iştirak buyurmamalarındaki sebebin izalesi için pek çok tedbirler vardır. Zat-ı üstadanelerinin matlub şiiri vücuda getirmeleri maksadın husulü için son çare olarak kalmıştır. Asil endişenizin icab ettiği ne varsa hepsini yaparız. Memleketi bu müessir telkin ve tehyic vasitasından mahrum bırakmamızı rica ve bu vesile ile en derin hürmet ve muhabbetimi arz ve tekrar eylerim efendim.

5 Şubat 1337(1921)

Umur-ı Maarif Vekili

Hamdullah Subhi...⁵³⁰

Daha I. Dünya Savaşı çıkmadan çok önce Mehmet Akif'ten bizim için bir Şehname yazmasını rica eden ve böylesi bir eseri meydana getirmek için olması gereken vasıf ve şartların ancak kendisinde bulunduğunu söyleyen Reca-i zade Mahmut Ekrem⁵³¹ gibi, İstiklal Marşı'nı Mehmet Akif gibi bir iman ve heyecan dolu kalbin yazabileceğine inanan Hasan Basri Çantay bundan sonra Mehmet Akif'i ikna etmenin yollarını arar ve bunu kendine vazife bilir. Bu amaçla dostu Akif'e şöyle bir plan kurar:

"...Mecliste Akif'le yan yana oturuyoruz. Çantamdan bir kağıt parçası çıkardım. Ciddi ve düşünceli bir tavır ile sıranın üstüne kapandım, güya bir şey yazmaya hazırlanmışım. Üstad ile konuşuyoruz:

- Neye düşünüyorsun, Basri?
- Mani' olma, işim var!
- Peki. Bir şey mi yazacaksın?
- Evet.
- Ben mani' olacaksam kalkayım.
- Hayır, hiç olmazsa ilhamından ruhuma bir şey sıçrar!
- Anlamadım.
- Şiir yazacağım da..

⁵²⁹ Mâhir İz. (1990) *Yılların İzi*. İrfan Yayınevi, İstanbul, s.129; Timurtaş, a.g.e.,30; Fergan, a.g.e., s.72; Doğan, a.g.e., 61.

⁵³⁰ Çantay, a.g.e., s.62; Erişirgil, a.g.e., ss.360-361; Düzdağ, Mehmed Âkif Hakkında Araştırmalar, c.I, s.116; Mithat Cemal Kuntay. (1944). *İstiklal Şairi Mehmet Akif*. Ülkü Kitabevi, Ankara, s.10; Öztürkmen, *Mehmet Âkif ve Dünyası*, s.5.

⁵³¹ Nazif, a.g.e., s.13.

- Ne şiiri?
- Ne şiiri olacak. İstiklal şiiri! Artık onu yazmak bize düştü!
- Gelen şiirler ne olmuş?
- Beğenilmemiş
- (Kemal-i teessürle) Ya!
- Üstad bu marşı biz yazacağız!
- Yazalım, amma, şeraiti berbad!
- Hayır, şerait filan yok. Siz yazarsanız müsabaka şekli kalkacak
- Olmaz, kaldırılamaz, ilan edildi.
- Canım, Vekalet buna bir şekil bulacak. Sizin marşınız yine resmen Mecliste kabul edilecek, güneş varken yıldızı kim arar?
- Peki, bir de ikramiye vardı?
- Tabii alacaksınız!
- Vallahi almam!
- Yahu, latife ediyorum, onu da bir hayır müessesesine veririz. Siz bunları düşünmeyin!
- Vekalet kabul edecek mi ya?
- Ben Hamdullah Subhi beyle görüştim. Mutabık kaldık. Hatta sizin namınıza söz bile verdim!
- Söz mü verdiniz, söz mü verdiniz?
- Evet!
- Peki ne yapacağız?
- Yazacağız!

Tekrar tekrar (söz verdin mi?) diye sorduktan sonra ve benden aynı kat’i cevapları aldıktan sonra elimdeki kağıda sarıldı, kalemini eline aldı, benim daldığım yapma hayale şimdi gerçekten o dalmıştı... Meclis müzakere ile meşgul, Akif marş yazmakla. Ben müddeti kendisine kısaca göstermiştim. Birkaç gün sonra marşı vermiş olacağız! Müzakere bitti, Akif de engin hayalinden uyandı...⁵³²

Neticede, Hasan Basri Bey, Yusuf Hikmet Bayur ve bir çok dostunun ısrarları ve I. İnönü Zaferi’nin kazanılmasından sonra mecliste yapılan duygusal tartışmaların etkisiyle Mehmet Akif, marşı yazmaya karar vermiştir⁵³³. İstiklal Marşı’nın yazılışına tanık olanlardan Hakimiyeti Milliye’nin müdürü Nizameddin Nazif Tepedelenlioğlu bu hatırasını şöylece nakleder:

“.....Mehmet Akif gazetesinin (Hakimiyeti Milliye) tercüme kısmını idare eden Kâmil Paşazade Hikmet’i sık sık ziyaret eder, mahallesinde büyümüş olan bir çocuk nazariyle baktığı bana da... Bir iki güzel cümle söylemeyi ihmal etmezdi. İşte o günlerden birinde, bir öğle yemeğinden sonra büromda çalışırken yine bizi ziyarete geldiğini görmüştüm. Âkif, bir parça dalgındı. “Şimdi O’nun kırk yıl önce bir yaz gününde gazetesinin daracık yazı odasında, marangoz elinden yeni çıkmış âdî tahtadan bir masanın, masamın yanında, yanı başımda, cüssesinden gıcırdayan cılız bir tahta iskemle üzerinde oturduğunu görür gibi oluyorum. Birden eski ceketinin bileklerine kadar uzanamıyan yenleri bir karış, daha kısalıveriyor. Uzanan kolunun ucunda bileklerine göre nisbetsizce büyük, daha doğrusu kocaman bir el, kurşun kalemlerden birini kavriyor. Aslan pençesini andıran bir toplu iğne kadar ufaklaşan kalemi elinde tuttuğu bir kağıt tomarı üzerinde süratle gezdiriyor... İşte genç gözlerime çarpan yedi kelime: “Korkma! Sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak...”

“O’nun çalıştığını görünce kendisini lâfa tutmadım. İşime devam ettim. Aradan ne kadar zaman geçti bilmem. Belki yirmi dakika, belki yarım saat. Birden neşeli bir sesle bana hitap ettiğini duydum:

- Dinle bakalım, delikanlı!
- Buyur üstad...
- Sana bir şey okuyacağım. Bakalım nasıl bulacaksın?

⁵³² Çantay, a.g.e.,s.63.

⁵³³ Tevetoğlu, a.g.m., s.550.

Ve (estağfirullah üstad) dememe vakit bırakmadan gayet hafif bir sesle okumuya başladı:

“Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.
O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak;
O benimdir, o benim milletimindir ancak.

- ..... .
- Sehli mümteni...
- O kadar ileriye gitme... Beğenirler mi dersin?
- Hâkimiyet-i Milliye'nin bunu neşrecek nüshası kapışılır kanaatindeyim. Tamamladınız mı?
- Henüz değil... Fakat yarın öğle üzerine kadar bitirmeye mecburum.
- Neden bu acele üstadım?
- Acemi çapkın bunu İstiklal Marşı Komisyonuna vereceğim; Hâkimiyet'e değil. En son müddet yarın.
- Öyle ise üstad... beş yüz lirayı kazanacağınıza yemin edebilirim. Gözlerini odanın bir köşesine daldırarak heyecandan boğulan bir sesle
- Beş yüz lira mı? – dedi – onu almıyacağıma seni temin ederim. Fakat bugünkü isyanı en iyi ben ifadelendirmek istiyorum. Bunun için bilemezsin içimde ne büyük bir istek var...⁵³⁴

Beş yüz liralık mükâfat konusunda Mehmet Akif, gerçekten çok hassastı. En büyük korkusu para için yazdığının zannedilmesi idi. Eşref Edib, onun İstiklal Marşı'nı yazdığı günlerde maddi bakımdan bir hayli sıkıntı içinde olduğunu şöyle anlatıyor:

“...İstiklal marşı için tahsis edilen beş yüz lira mükafatı üstadın kabul etmemesi o zaman çok kimselerce tuhaf görülmüştü. Bahusus o sırada sıkıntısı da vardı. Bu ikramiyeden bahsedenlere çok kızardı. Baytar Şefik de bir gün bu sebeple üstaddan fena bir azar yedi. Üstad Ankara'da ceketle gezerdi. Paltosu yoktu. Pek soğuk günlerde Şefik'in muşambasını istiare ederek giyerdi. Bir gün Şefik:

- Akif Bey, şu mükafatı reddetmeyipte bir muşamba, yahut bir palto alsaydın daha iyi olmaz mıydı? Diyecek oldu, hiddetinden ne hale geldiğini görmeliydiniz. Böyle söylediği için tamam iki ay Şefikle konuşmadı...⁵³⁵

Bütün dostları, Akif'in evde, sokakta, camide, Meclis'te, uyurken, yürürken, yemek yerken; adeta bütün hücreleriyle İstiklal Marşı'nı düşündüğünü, yazıp bitirinceye kadar tam bir istiğrak halini yaşadığını söylemektedirler. O günlerde Taceddin Dergahı'nın odalarından birinde kalan Konya Meb'usu Hafız Bekir Efendi, tarihçi Cemal Kutay'a anlatmış:

“Akif, bir gece birden uyanır. Kağıt arar, bulamayınca kurşun kalemiyle yer yatağının sağındaki duvara marşın “Ben ezelden beridir hür yaşadım hür yaşarım” mısraıyla başlayan kıt'asını yazar. Sabahleyin namaza kalktığımda, Üstadı çakısıyla duvardaki yazıyı kazırken gördüm.”⁵³⁶

Mehmet Akif, İstiklal Marşı şiirinin büyük bölümünü o günün heyecanından aldığı ilhamla Taceddin Dergahı'ndaki odasına kapanıp yazmıştır⁵³⁷. Beraber kaldıkları en yakın dostlarından Eşref Edib:” .... Odanın bir tarafına çekilmiş, elinde ufak bir kağıt.. tefekküre dalmış.. ara sıra bir kelime yazıyor.. bazen

⁵³⁴ Nalbantoğlu, a.g.e., ss.40-42; Özçelik, a.g.e.,ss. 74-75.

⁵³⁵ Fergan, a.g.e., s.83.

⁵³⁶ Ayvazoğlu, a.g.e., s.27.

⁵³⁷ Fergan, a.g.e., s.74.

yazdığını çiziyor.. sonra tekrar yazıyor.. bazen saatlerce düşünüyor....”⁵³⁸ demektedir.

Erişirgil’de eserinde Akif’in bu durumunu şöyle anlatır:

“...Bu yazıyı kafasında hazırladığı bir sırada idi, oturduğu tekke odasının kapısı gürültü ile açılmıştı. Akif, ortadaki mangalın üstündeki tarhana çorbasını karıştırıp duruyordu.... İçeriye Maarif Vekilinin girdiğini fark etmemişti. Hamdullah Suphi Bey, ‘Akif Bey, demişti, bu ne dalgınlık?’ O adeta uyanır gibi başını kaldırdı. Maarif vekiline ‘Dalmıştım da, İstiklal Marşı’na girecek kelimeleri arıyordum da” dedi ve sonra bazı mısraları kafasında hazırladığını ona söylemişti....”⁵³⁹

Hasan Basri (Çantay) ise devamında ki gelişmeleri şöyle anlatır:

“Aradan iki gün geçti, sabahleyin erken üstad bizim evde, yazmış, bitirmiş. Fakat vaktin darlığından müşteki...
-Yarına kadar sizde kalsın, göstermeyin, belki tadelât yaparsınız dedim. Artık (Millî İstiklâl Marşı) yazılmıştı! Şimdi bunu -üstadı rencide etmeden-Meclisten nasıl geçirebiliriz? Ben ve -Marşı çok beğenen- Hamdullah Suphi Bey hayli günler bu gizli endişe ile yaşadık. Marş yazıldıktan sonra tezkireyi de göstermişim.”⁵⁴⁰

Bu on kıtalık şiir 17 Şubat 1337(1921) Perşembe sabahı Sebilürreşad’ın baş sayfasında “Kahraman Ordumuza” ithafıyla çerçeve içerisinde neşredildi. Aynı gün Hakimiyet-i Milliye’de de yayınlandı. Dört gün sonra 21 Şubat 1337(1921) Pazartesi günü de Kastamonu’da yayımlanan Açık Söz gazetesinde çıktı. Mehmet Akif’in ayrı bir kıymet verdiği Açıksöz, İstiklal Marşı’nı yayınlarken mutluluklarını belli etmek için şunları yazmayı da ihmal etmiyordu:

“- Şairi a’zam ve muhterem Mehmet Akif Bey Efendi üstadımız (İstiklâl Marşı) ünvanlı bir bedi’i Nefiselerinin ilk neşri şerefini gazetemize lütuf buyurdular. Her mısraında Türk ve İslâm ruhunun ulvî ve mubarek hisleri titriyen bu abidei san’atı kemali hürmet ve mubahatla dercederiz.”⁵⁴¹

Burada özellikle dikkat edilmesi gereken mesele de şudur ki, müsabakaya katılanlar haylice kalabalık olmasına rağmen Akif’in de şiir yazdığı öğrenilince müsabakadan geri çekilmişlerdir. Yani “Biz onun yanında müsabakaya giremeyiz” demişlerdir⁵⁴².

⁵³⁸ A.g.e., ss.70-71..

⁵³⁹ Erişirgil, a.g.e., s.361.

⁵⁴⁰ Çantay, a.g.e., s.64. Bu tezkireyi Mehmet Akif’in görüp görmediği hususunda değişik rivayetler vardır. Mehmet Emin Erişirgil Akif’in mektubu alınca iki defa okuduğunu söylüyor. Erişirgil, a.g.e., s.361. Muhittin Nalbantoğlu ise kaynak belirtmeksizin Hasan Basri Çantay’ın ağzından Hamdullah Suphi’nin mektubunu Akif’in hiç görmediğini iddia etmektedir. Geniş bilgi için bkz. Muhiddin Nalbantoğlu. (1978). İstiklal Marşımızın Tarihi, Cem Yayınları, İstanbul, ss.67-68. Halbuki Hasan Basri Bey “Akifname” adlı eserinde yukarıda da yazdığı gibi, tezkireyi Akif’e gösterdiğini yazmaktadır.

⁵⁴¹ Fergan, a.g.e., s.74.

⁵⁴² Celâl Bayar İstiklâl Marşımızın Mecliste Kabulünü Anlatıyor. (1983). *Türk Edebiyatı*, 113:8.

4.10.3. İstiklâl Marşı'nın TBMM Tarafından Kabulü

Hamdullah Suphi Bey tarafından çok beğenilen İstiklâl Marşı, Mustafa Kemal'in Milli Marş konusuna yoğunlaştığı o günlerde 26 Şubat 1921 günü konu TBMM'nin gündemine gelmiştir. Görüşmeler sırasında Mehmet Akif'in şiirine itiraz edenler olması üzerine oturum başkanı Hasan Fehmi Bey zaman kazanmak ve ortamı yatıştırmak için oylama yaptırmış, oylama sonucunda meclis çoğunluğu Mehmet Akif tarafından yazılan şiirin basılıp kendilerine dağıtılmasını kabul etmiştir. İlk görüşmeden üç gün sonra 1 Mart 1921 günü Milli Marş konusu tekrar meclis gündemine gelmiş ve İstiklâl Marşı çeşitli yönleriyle tartışılmıştır. O gün oturum başkanlığını yapmakta olan Mustafa Kemal, Hamdullah Suphi Bey'in ve Hasan Basri Bey'in İstiklâl Marşı'nı meclis kürsüsünden okumalarına dair teklifi oylamaya sunmuş ve ardından Hamdullah Suphi Bey'i kürsüye davet etmiştir⁵⁴³. Hamdullah Suphi Bey şiiri okumadan önce:

“... Vekalet yapmış olduğu tetkikatta fevkalâde kuvvetli bir şiir aramak lüzumunu hissettiği için ben şahsen Mehmet Akif Beyefendi'ye müracaat ettim ve kendilerinin de bir şiir yazmalarını rica ettim⁵⁴⁴. Kendileri çok asil bir kuşku ile tereddüt ettiler. Bilirsiniz ki, bu şiirler için bir ikramiye vaat edilmiştir. Halbuki bunu kendi adlarına yakıştırmak istemediler ve bundan çekindiklerini açıkladılar. Gerekli tedbiri alır, gerekli ilânı yaparız dedim. Bu şartlarla büyük dini şairimiz bize fevkalade nefis bir şiir gönderdiler. Diğer altı şiirle beraber gözlerinizin önüne koyacağız. İntihap size aittir. Arkadaşlar reyimi ihsas ediyorum. Beğenmek, takdir etmek hususunda haiz-i hürriyetim. İntihabımı yapmışım, fakat sizin intibahınız benim intibahımı nakzedebilir. Arkadaşlar bu size aittir efendim...”⁵⁴⁵

der ve İstiklal Marşımı okur.

“Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;
(Şiddetli alkışlar)

Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.
O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak;
O benimdir, o benim milletimindir ancak.

Çatma, kurban olayım, çehreni ey nazlı hilal,
Kahraman ırkıma bir gül... Ne bu şiddet bu cela!
Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helal.
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklal.

(Alkışlar)

Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım.
Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım!
Kükremiş sel gibiyim, bendimi çiğner, aşarım.
Yırtarım dağları, enginlere sığmam, taşarım.

(Şiddetli alkışlar)

⁵⁴³ Kısıklı, a.g.m., s.213; Timurtaş, a.g.e., 31.

⁵⁴⁴ Mahir İz'in naklettiğine göre, Hamdullah Suphi Bey, müsabakaya ‘nakdi mükafat vaat edilmiş olması yüzünden’ iştirak etmemiş olan şair Mehmet Akif’e müracaat ederek, yazmasını istemişti. Bunun üzerine Mehmet Akif Bey “ ben mebusum, müsabakaya iştirak etmem, ayrıca yazarım” diyerek teklifi kabul etmiştir. İz, a.g.e., s.128.

⁵⁴⁵ TBMM ZC, Devre I, C.9, 1 Mart 1337, s.13 (Akt.). Mustafa Baydar. (1968). *Hamdullah Suphi Tanrıöver ve Anıları*. Menteş Kitabevi, İstanbul, ss. 121-122; Çantay, a.g.e., s. 65; Goloğlu, a.g.e., 114-115.

Garbın afakını sarmışsa çelik zırhlı duvar,
Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var.
Ulusun, korkma! Nasıl böyle bir imanı boğar,
'Medeniyet!' dediğin tek dişi kalmış canavar?

(Şiddetli alkışlar)

Arkadaş! Yurduma alçakları uğratma, sakın.
Siper et gövdeni, dursun bu hayâsızca akın.
Doğacaktır sana va'dettiği günler Hakk'ın...
Kim bilir, belki yarın, belki yarından da yakın.

(Şiddetli alkışlar)

Bastığın yerleri 'toprak!' diyerek geçme, tanı:
Düşün altında binlerce kefensiz yatanı.
Sen şehit oğlusun, incitme, yazıktır, atanı:
Verme, dünyaları alsan da, bu cennet vatanı.

(Alkışlar)

Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki feda?

(Alkışlar)

Şüheda fışkıracak toprağı sıksan, şüheda!
Canı, cananı, bütün varımı alsın da hüda,
Etmesin tek vatanımdan beni dünyada cüda.

(İnşallah sesleri)

Ruhumun senden, ilahi, şudur ancak emeli:
Değmesin mabedimin göğsüne namahrem eli.
Bu ezanlar-ki şahadetleri dinin temeli,
Ebedi yurdumun üstünde benim inlemeli.

O zaman vecd ile bin secde eder -varsa- taşım,
Her cerihamdan, ilahi, boşanıp kanlı yaşım,
Fışkırır ruh-i mücerred gibi yerden na'sım;
O zaman yükselerek arşa değer belki başım.

(Alkışlar)

Dalgalan sen de şafaklar gibi ey şanlı hilal!
Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helal.
Ebediyen sana yok, ırkıma yok izmihlal:
Hakkıdır, hür yaşamış, bayrağımın hürriyet;
Hakkıdır, hakk'a tapan, milletimin istiklal!

(Sürekli Alkışlar)⁵⁴⁶

Nihad Sami Banarlı'nın edebi ifadeleri ile, Türk İstiklal Marşı şiir kalitesi ve söyleyiş güzelliği bakımından, yeryüzündeki milletlerin milli marşlarının hiçbirisiyle ölçülemeyecek kadar üstün ve derin mânâlı bir şiirdir. Bu marş, Türk milleti gibi hürlik ve hükümlanlık vasıflarıyla yaratılmış bir milletin, bir gün bir "İstiklal mücadelesi" yapmak zorunda kalışındaki, muazzam tezadı yakından kavramış, destan ruhlu bir sanatkârın heybetli bir terennümüdür⁵⁴⁷.

İstiklal Marşı sadece bir şiir değil, ruhları coşturan bir hamaset ve belagat abidesi idi. Meclis kürsüsünde ilk defa 1 Mart 1921 günü Maarif Vekili Hamdullah Suphi Bey'in ahenkli sesiyle ve büyük bir heyecanla okunduğunda ise heyecan ve tezahürat son haddini bulmuştu⁵⁴⁸. "...Meb'usların alkışlarından meclisin tavanları

⁵⁴⁶Nalbantoğlu, a.g.e., ss.116-118; Ayvazoğlu, a.g.e., ss.37-38; Ersoy, a.g.e., ss.33-34.

⁵⁴⁷Yücebaş, a.g.e., s.71.

⁵⁴⁸İz, a.g.e., s.129.

sarsılıyordu... Üstad ise mahcubiyetinden, başını kollarının arasına sokmuş, sıranın üstüne yumulmuştu.”⁵⁴⁹

Nihayet 12 Mart 1337 (1921) günü Meclis’te verilen takrirler reye konup “İstiklal Marşı” olarak kabul edildi. Şöyle ki, Mehmet Akif’in şiirinin İstiklal Marşı olarak kabulüne ilişkin birçok takrir verildi⁵⁵⁰. En sonunda “bütün meclisin ve halkın takdirlerini celbeden Mehmet Akif Bey’in şiirinin tercihen kabulünü teklif eden” Karesi Meb’usu Hasan Basri Bey’in takriri reye konularak kabul edildi⁵⁵¹. Bunun üzerine meb’uslar tarafından “milletin ruhuna tercüman olan ve meclisin kabulü ile resmi bir mahiyet iktisab eden İstiklal Marşı’nın ayakta dinlenmek üzere, Maarif Vekili tarafından bir def’a daha meclis kürsüsünden okunması” teklif edildi. Bütün üyeler ayağa kalkarak Hamdullah Suphi Bey’in okuduğu İstiklal Marşı’nı bir kere daha büyük bir vecd ve heyecan içinde dinlediler.(12 Mart 1337 Cumartesi, saat: 17.45)⁵⁵². Bunlar yaşanırken Mehmet Akif ise heyecan ve mahcubiyetinden mecliste duramamış salona çıkmıştır⁵⁵³. O vakit dahi Akif’in eski halini, o başı öne eğik mütevazi halini hiç değiştirmedığı gözlerden kaçmamıştır⁵⁵⁴.

İstiklâl Marşı’nın Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde kabulünden bir gün sonra, 13 Mart 1921’de, Meclis ikinci Reisi Mustafa Adnan (Adıvar) imzasıyla, Milli Eğitim Bakanlığına aşağıdaki yazı gönderilerek (Sureti ekli İstiklal Marşı’nın kabul edildiği ve bestelenmesi hususu) bildirilmişti.

“(Belge: 1 ve 2)

Türkiye Büyük Millet Meclisi
Baş Kitabeti
Zabıt Kalemi
Adet: 36/78

Ankara. 13.3.1337

Maarif Vekâleti Celilesine

12/83-13 Numara ve 20.2.1337 tarihli tezkere cevabıdır.
Heyet-i Umumiyece 12.3.1337 tarihli altıncı ictimada ekseriyet-i azime ile kabul edilen İstiklâl Marşı’nın suret-i musaddakası leffen irsal kılındı. Bestesi için muktezi muamelenin ifâsı rica olur.

Büyük Millet Meclisi Reisi
Mustafa Adnan”⁵⁵⁵

⁵⁴⁹ Fergan, a.g.e., s.76.

⁵⁵⁰ Bu konuda 12 milletvekili konuştu ve aynı mevzu için 11 milletvekili takrir verdi. Kuntay, a.g.e., s.9.

⁵⁵¹ Çantay, a.g.e., ss.71-72; Kuntay, a.g.e., s.20.

⁵⁵² Timurtaş, a.g.e., s.31; Çevik, a.g.m., s.863.

⁵⁵³ Fergan, a.g.e., s.82.

⁵⁵⁴ Celâl Bayar İstiklâl Marşımızın Mecliste Kabulünü Anlatıyor, s.8.

⁵⁵⁵ Önder, a.g.m., s.35.

4.10.4. İstiklâl Marşı'nın Birlik ve Berberliğe Olan Katkısı

Marş okunurken sıraların önünde onu ayakta dinleyen ve devamlı alkışlayan Mustafa Kemal⁵⁵⁶, İstiklâl Marşı'nın mecliste kabulünü ısrarla savunmuş, marşın kabulünden sonra da İstiklâl Marşı'nın önemini ifade sadedinde:

“Bu marş bizim inkılabımızı anlatır. İnkılabımızın ruhunu anlatır. Bunu ne unutmak ne nede unutturmak lazımdır. İstiklâl Marşında istiklal davamızı anlatması bakımından büyük bir manası olan mısralar vardır. Benim en beğendiğim yeri de burasıdır.:

“Hakkıdır hür yaşamış bayrağımın hürriyet,
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl.”

Benim bu millettten asla unutmamasını istediğim mısralar işte bunlardır... İstiklâl marşının bu pasajı asırlar boyunca söylenmeli ve bütün yâr ve ağyâr anlamalıdır ki Türkün, Mete hikayesinde olduğu gibi her şeyi, hatta en mahrem hisleri bile tehlikeye girebilir, fakat hürriyeti asla... Bu pasajı her vakit tekrar ettirmek bunun için lâzımdır. Bu demektir ki efendiler Türkün hürriyetine dokunulamaz...”,⁵⁵⁷

demiştir. İstiklal Marşı, İstiklal mücadelesini, o tarihlere sığmayan destanı terennüm ettiği içindir ki “İstiklal Marşı” diye adlandırılmıştır. Mehmet Akif'in kaleminden, ama bu büyük milletin “kollektif alt şuurundan” fıskırmıştır. Bütün milletin birliğine vesile olmuş, bütün ülke insanını etrafında örgülemiş olmasındandır ki İstiklal Marşı, herkesin malıdır. Bu sebeple Mehmet Akif, İstiklal Marşı'nı Safahat'ına almamış, “Kahraman Ordumuza” ithaf etmiştir.⁵⁵⁸

Bu şiiri yorumlayan Mehmet Kaplan, “İstiklal Savaşı'na bütün varlığıyla katılan Akif, bu savaşa iştirak edenlerin duygu ve inançlarına bizzat sahip olduğu için, onlara en iyi tercüman olmuştur.” demektedir. Ülkesi ve milletiyle nasıl bütünleştiğini de “Şiiri söyleyen Akif, olmakla beraber, burada aslında o, kendi beni ile birleştirdiği Türk milletinin duygu ve inancını dile getirir.”⁵⁵⁹ şeklinde ifade eder. Aynı şekilde Akif'in milli mücadeleye, Türk edebiyat ve kültürüne en büyük katkılarından biri olan İstiklal marşı manzumesi hakkında Mustafa İsen ve Orhan Okay şöyle yazmıştır.

“Akif'in Safahatında içinde yaşadığı topluma yabancı kalmadığını, onun dertleriyle nasıl hemdert olduğunu biliyoruz. Fakat hiçbirinde İstiklal Marşında olduğu kadar adeta mistik bir ruhla, milletiyle beraber, milletinin içinde, milleti ile bir aynileşme olduğunu söylemek kolay değildir.”⁵⁶⁰

“Âkif'in bilmediği müşterek mefhumların başında menfaat vardı.” der Mithat Cemal. “Menfaatin ümmîsi idi. Birinci cihan harbindeki açlık bile Âkif'e menfaati öğretemedi.”⁵⁶¹ Ankara'nın dondurucu soğuk günlerini paltosuz ve üşüyerek geçiren Mehmet Akif, mevcut paltosunu da kapıya gelen bir fakire

⁵⁵⁶ Çantay, a.g.e., s.73.

⁵⁵⁷ Nalbantoğlu, *Mehmet Akif ve İstiklal Marşı*, ss.11-12.

⁵⁵⁸ Ayhan Songar. (1983). İstiklal Marşımızın Psikanalizi. *Türk Edebiyatı*, 113:11.

⁵⁵⁹ Mehmet Kaplan. (1986). İstiklal Marşının Tahlili. *Türk Edebiyatı*, 158:56.

⁵⁶⁰ Orhan Okay ve Mustafa İsen.(1990) *Safahat*, Ankara, s.446. (Akt.). Amanoğlu, a.g.m., s.184.

⁵⁶¹ Kuntay, a.g.e., s.5.

giydirmişti⁵⁶². İstiklal Marşı için verilen 500 liralık para ödülünü de almamış⁵⁶³, bu parayı yoksul kadınlara ve çocuklara örme işleri öğretmek üzere açılan “Darülmesai” ye bağışlamıştı⁵⁶⁴. Bununla ilgili bir hatırasını da Mahir İz, şöyle nakleder:

“....Seneler sonra bir gün, Saraçhanebaşı’ndaki evinde kendisini ziyaret ettiğim Akif Bey’in çok samimî ahbabı olan Erzurum Mebusu Gözübüyükzâde Ziya Bey, bu mesele açıldığı zaman bana şu hatırasını anlattı: Şâir Akif Beye -Yahu sen bu parayı neden almadın? Sırtında palton yok. Üstelik bana da iki yüz elli lira borcun var. Alıp da bari borcunu verseydin dediğim zaman, merhum sert bir edâ ile -Borç başka, bu iş başka diye bana mukabelede bulundu. Halbuki ben Akif Bey’in karakterini iyi bildiğim halde, sırf bir lâîfe olsun diye mahsus böyle söylemişim....”⁵⁶⁵

Mehmet Akif’in yıllar sonra hastalanarak gurbetten yurda döndüğünde (16 Haziran 1936) onu ziyarete gelen yakın arkadaşlarına İstiklâl Marşı ile ilgili söylediği sözler, İstiklal Marşı’nın Milli Mücadele’de birlik ve beraberliğe olan katkısı ve Milli Mücadelenin zorluklarını ve o dönemin atmosferini yansıtması noktasında çok ilgi çekicidir:

“.....İstiklâl marşı... O günler ne samimi, ne heyecanlı günlerdi. O şiir milletin o günkü heyecanının bir ifadesidir. Bin bir fecayi karşısında bunalan ruhların ıztıraplar içinde halâs dakikalarını beklediği bir zamanda yazılan o marş, o günlerin kıymetli bir hatırasındır. O şiir bir daha yazılamaz... Onu kimse yazamaz.. Onu bende yazamam..Onu yazmak için o günleri görmek, o günleri yaşamak lazım. O şiir artık benim değildir. O, milletin malıdır. Benim millete karşı en kıymetli hediyem budur...”⁵⁶⁶

demmiştir. Mehmet Akif o günlerde her türlü maddi beklentiden uzak, ülke sevgisiyle ve vatanına hizmet düşüncesiyle, Türk halkını Milli Mücadele hareketi etrafında birleştiren böyle eşsiz bir marş yazmakla, Milli Mücadele’de kamuoyu oluşumuna da önemli bir katkı sağlamıştır⁵⁶⁷. Hayatının son günlerinde Kandemir’le yaptığı röportajında ise şöyle diyecektir:

“.....- İstiklal Marşı’nı nasıl yazdınız?
Yavaşça yatağında doğruluyor, yastıklara yaslanıyor, sesi birden canlanıyor:
- Doğacaktır, sana vaadettiği günler hakkın!..
Bu, ümitle, imanla yazılır. O zamanı düşünün... İmanım olmasaydı yazabilir miydim. Zaten ben, başka türlü düşünüp, başka türlü yazanlardan değilim. Bu elimden gelmez. İçimde ne varsa bütün duygularım yazılarımdadır... Şu var ki, İstiklâl Marşı’nın şiir olarak bir kıymeti yoktur. Ancak tarihi bir değeri vardır.
Ve, gözleri, yemyeşil Şişli sırtlarında, dilinde bir dua gibi aynı nağme titiyor:

⁵⁶² Hasan Basri, Akif’in cömertliğinin isâr derecesine yükseldiğini söylemektedir. Geniş bilgi için bkz. Çantay, a.g.e., s.33.

⁵⁶³ Fergan, a.g.e., s.83.

⁵⁶⁴ Çantay, a.g.e., s.73. Bu konuda oğlu Emin Ersoy şunları söylüyor: “.... Babam bu sırada 500 liraya cidden muhtaç bir adamdı. Fakir idi. Parası yoktu. Lâkin malûm olduğu gibi gönlü çok zengin idi. İyi biliyorum ki babam bu parayı almadı, onu Darü’l Mesai’ye bağışladı.” Adâlet Ergenekon Çil. (1989). *Mehmet Akif Ersoy ve İstiklâl Marşı*. Boğaziçi Yayınları, İstanbul, s.42; Okay ve Düzdağ, a.g.m., s.434; Mahir İz ise Sarıkışla Hastanesi’nde yatmakta olan gazilere hibe ettiğini, İz, a.g.e., s.129; Fevziye Abdullah Tansel ise fakirlere dağıttığını yazmaktadır. Tansel, *Mehmed Akif Hayatı ve Eserleri*, s.96.

⁵⁶⁵ İz, a.g.e., s.129.

⁵⁶⁶ Fergan, a.g.e., s.82.

⁵⁶⁷ Kısıklı, a.g.m., s.214.

- Kimbilir belki yarın, belki yarından da yakın...⁵⁶⁸

Buraya kadar verilen bilgiler ve Milli Mücadele döneminde söylenen türküler, şarkılar, kaleme alınan nesirler, şiirler, hatıralar, memleketin herbir köşesinde cerayan eden çeşitli hadiseler etrafında düşünüldüğü zaman görülecektir ki, Türk İstiklal Marşı, Milli Mücadele'nin ruhunu ve heyecanını en iyi aksettiren halkı birlik içerisinde kenetlenmeye davet eden mükemmel bir eserdir. Bunun böyle olduğunun binlerce örneği vardır. Bu misallerden biri şudur:

Düşman orduları İzmir'in işgalinden sonra, Anadolu'nun işgaline başladığı günlerde General Sarı Yani'ye kahve getirmeye mecbur olan bir Türk kahveciye, Sarı Yani takılır:

-Eh Mehmet Ağa,- der- İzmir Yunan oldu; buna ne buyurursun?

Bu sözlere muhatap olan o Türk, er oğlu er; Anadolu'nun efeler yatağı dağlarını işaretle:

-Bak General! - der - Şu dağları görüyor musun? O yüce dağların ardında elbette bir Türk vardır... İşte orada bir tek Türk buldukça İzmir Yunan olmayacaktır!...⁵⁶⁹

Kahveci Türk'ün bu sözleriyle, Mehmet Akif'in:

“Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.”

mısraları arasında muhteva bakımından hiçbir fark yoktur⁵⁷⁰.

Muhittin Nalbantoğlu, İstiklal Marşı'nın birlik ve beraberliğe olan katkısını şöyle anlatır:

“... Türk efkârı umumiyesinde onun sözleri ezan sesleri kadar dinlenip söylenmektedir. Yurdumuzda radyo ve televizyon yayın merkezlerinin yayını her sabah İstiklâl Marşı ile başlar. İstiklâl Marşı ile biter. Ordularımız her akşam tadât yoklamalarını İstiklâl Marşı ile yapmaktadır. Okullarımızın açılış kapanış törenlerinde, karşılmalarda hep O'nun sesi (İstiklal Marşı) hançerelerimizde dolaşiyor. Adı doğan güneşle selamlanan bir adamın anılmaya ihtiyacı mı vardır? Hayır yoktur... Ama bizim O'nu anmaya ve o büyük ruhu benliğimizde yaşatmaya ihtiyacımız vardır. Bu törenlerin manası, kendimizi O'nda bulmamızda olsa gerek. Bir mütefekkirimiz O'nun büyüklüğünü bir cümleye sığdırmıştı: ‘Sözleri milletin büyük günlerinde bir ağızdan haykırılan, en perakende ve şaşkın ruhları bile tek bir müdafaa aşkı ve iradesi içinde bir araya devşirerek ayağa kaldıran Mehmet Akif ölçüsünde “milli” vafına tam layık şairimiz çıkmadı.’ Bu ihtifallerde konuşacak hatiplerin durumlarına bir göz atmak dahi O'nun kendisinden bahsetmek için nasıl üç nesli bir araya getirdiğini göstermek suretiyle büyüklüğüne gerçek bir ölçü verir.”⁵⁷¹

⁵⁶⁸ Kandemir, a.g.m., s.6-8; İsmail Parlatır vd. (1997). *Güzel Yazılar Röportajlar*. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, s.60; Yücebaş, a.g.e., s.77.

⁵⁶⁹ Nalbantoğlu, *İstiklâl Marşımızın Tarihi*, s.89.

⁵⁷⁰ Halim Serarslan. (1991). Türk İstiklal Marşı'nın Doğuşu. *Türk Kültürü*, 335:135.

⁵⁷¹ Nalbantoğlu, *Mehmet Akif ve İstiklâl Marşı*, s.65.

4.10.5. İngiliz Casusu Mustafa Sagir'in Yakalanmasında Mehmet Akif'in Rolü

Milli Mücadele yıllarında halkın milli harekete katılımının sağlanmasında büyük hizmetler yapan Mehmet Akif, oğlu Emin Ersoy'a göre İngiliz casusu Mustafa Sagir'in yakalatılması ile de milli harekete önemli bir katkı sağlamıştır. 1920 yılı Mayıs ayında, Hindistan Halifelik Akımı'nın temsilcisi rolüne bürünerek Ankara'ya gelen Mustafa Sagir, İngiliz İstihbarat Servisi'nin ajanı olarak çalışmış, Milli Mücadele'yi destekler görünerek, Ankara Hükümeti ile yakınlık kurmuştur. Ankara da Hint Müslümanlarının temsilcisi olduğu düşüncesiyle Mustafa Sagir'e yakınlık göstermiştir. Karakol Cemiyeti'nin eylemlerine katılan Mustafa Sagir, şüphe uyandırmaması için İngilizler tarafından 17 gün süre ile tutuklanmıştır. Muhtemelen 28 Kasım 1920 akşamı İnebolu'dan Kastamonu'ya gelen Mustafa Sagir iki gün burada kaldıktan sonra 2 Aralık 1920 günü Ankara'ya hareket etmiştir. Ankara'da Mustafa Kemal tarafından kabul edilen Mustafa Sagir'e, kendi arabaları ile bir de emrine jandarma subayını vermiştir. İkamet için Zincirli Camisi yanındaki Hürriyet Otelinde yer ayrılmıştı⁵⁷². Hatta Meclis'te bir de konuşma yaptırılmıştır. Mustafa Kemal'e suikast düzenlemeye yeltenen Mustafa Sagir, İngiliz ajanı olduğu anlaşılınca hemen tutuklanmış, serbest bırakılması konusunda İngiliz Yüksek Komiseri Sir Horace Rumbold'un yaptığı tüm başvurularına karşın, İstiklâl Mahkemesi kararıyla ölüm cezasına çarptırılmış⁵⁷³ ve 24 Mayıs'ta idam edilmiştir⁵⁷⁴.

Sorgulamasında suçunu kabul eden Mustafa Sagir:

“Miralay Lawrens, Osmanlı Devleti'ni altınlarla yıkmıştı. İngilizler beni de tabanca ile Milli Hükümeti ortadan kaldırmakla görevlendirdiler. Maksadım Mustafa Kemal Paşa'yı vurmaktı. Bunların sonucunda Türklerin İstiklâl Savaşı duracak, Milli Hükümet yıkılacaktı. Fakat muvaffak olamadım. Suç kimsenin değil, benimdir. Suikast planı benden başka kimse tarafından bilinmiyordu.”⁵⁷⁵

demiştir. Mehmet Akif'in arkasından Ankara'ya yanına gelen oğlu Emin Ersoy, İngiliz casusu Mustafa Sagir'in casusluk faaliyetinin deşifre edilmesi konusunda babasının rolünü şöyle anlatmaktadır:

“...Babam ile İnebolu yolcularımızı sabırsızlıkla bekliyorduk. Dört gün evvel İnebolu açıklarında görülmesi lazım gelen Bahr-ı Cedit'ten hiçbir haber yoktu. Sahillerde şarapnel gibi patlayan dalgalara bakarken, annemin ve kardeşlerimin sağ salim karaya çıkmalarına dualar ediyor, heyecanlanıyordum. Nihayet beşinci gün akşamı üzeri Bahr-ı Cedit muazzam dalgaların arasında, İnebolu'yu acı acı düdük çalarak selamlıyordu... Hintli Mustafa Sagir karaya çıkarıldı. Bu zat İslâm Hindistan ile kurtuluş mücadelesi yapan Türkiye'nin münasebetlerini tanzim etmek için İslâm âlemi adına Ankara Hükümetine elçi olarak gönderiliyordu. Aradan üç dört ay geçtikten sonra aynı adamın

⁵⁷² Ali Metin. (1967). *Atatürk'ün Şimdiye Kadar Yayınlanmamış Anıları*, Alkan Matbaası. (Akt.). Yıldırım, a.g.e., 205; İz, a.g.e., s.134.

⁵⁷³ Kısıklı, a.g.m., s.211.

⁵⁷⁴ Kazım Özalp. (1971). *Milli Mücadele 1919-1922*. c.I, TTK, Ankara, s.186.

⁵⁷⁵ Yıldırım, a.g.e., s.205.

Ankara'da BMM karşısındaki meydanlıkta asılmış cesedini gördüm... Sözün sırası gelmişken, Mustafa Sagir'den biraz bahsetmek isterim. Çünkü İstiklâl Marşı şairinin, bu hain İngiliz casusunun iç yüzünü keşfetmekte çok büyük rolü olmuştur. Rol değil, Mustafa Sagir'i suçüstü babam yakalamış, Atatürk'ün doğrudan doğruya hayatı ile alakadar olan teşkilatlı bir suikaste mani olabilmıştır. Bittabi Mustafa Sagir kendisine Hindistan'ın Ankara Hükümeti'ni alkışlayan bir ferdi, âlem-i İslâmın bir azası, bir sefir süsü veriyordu. Babam da eskiden beri Türkiye'de İslâm birliği tesisine çalışan bir fikir adamı olarak tanındığı için, Mustafa Sagir ile samimiyet kurmuş, iç yüzünü bilmediği bu İngiliz casusunu kaç defalar Tacettin Mahallesi'ndeki evimize davet etmişti. Bu arkadaşlıktan kendi hesabına faydalanmayı düşünen Hintli casus, yeni yeni düzelmekte olan haberleşme işlerinde babamın adresiyle mektuplaşmayı daha uygun görmüş, Mehmet Akif vasıtasıyla haberleşmeye başlamıştı. Lakin Mustafa Sagir namına Hindistan'dan, İstanbul'dan, hatta Mısır'dan babamın adresine o kadar çok mektup geliyordu ki, peder şüphelenmeye başladı. Hiç unutmam, İstanbul'dan Mustafa Sagir'e gelen büyük bir zarfın bir ucu kazara yırtıldı. Zarfın muntazam katlanmış sahifelerce muhteviyatı gözüküyordu. İkimizin de nazar-ı dikkatini çeken şey, zarfın yazısız olması idi. Babam artık dayanamadı. Zarfı yırtarak açtı. Satırsız büyük kâğıtlar bomboştur. Yalnız bu kâğıtları kaplayan bir tabakada üç dört satırlık bir yazı vardı. İstanbul'da havaların yağmurlu gittiğinden bahsediyor, Mustafa Sagir'e muvaffakiyetler temenni ediliyordu. Daha sonra diğer sayfalar incelendi. Bu gibi hallerde kullanılan kimyevi mürekkeple yazıldığı anlaşıldı. Mustafa Sagir, masum olmayıp, büyük bir hain olmasının cezasını hayatı ile ödedi, darağacında can verdi...."⁵⁷⁶

Mustafa Sagir'in yakalanmasında etkin isimlerden biri olan, Mehmet Akif'in yakın arkadaşlarından Eşref Edib de bu konu ile ilgili şu bilgileri vermektedir:

".....Onun casusluğunu biz ortaya çıkardık.... Bir gün bana bir mektup verdi, elden İstanbul'a göndermek üzere, postalarda zayi olurmuş, diye. Ben şüphelendim mektubunu açtım. İngilizce uzun bir şeyler yazmış. O sırada (sırada) Münir Bey (bilahare Amerikan sefiri olan Münir Bey) Ankara'da bulunuyordu. Sadrazam İzzet Paşa'da bir heyetle gelmiş, Ankara'da alıkonulmuş idi. Orada ben, Münir Bey, Akif Bey, Fatin Hoca toplandık. Münir Bey mektubu terceme etti. Zahren mektupta bir şeyler yok. Fakat çok sanatlı yazılmış. Fatin Hoca ısrar etti: bu, casus mektubudur, dedi. Mektubu hıfz ettik, vereceği diğer mektupları tetkike karar verdik. Hakikaten mektuplar tevali etmeye başladı, bana verdiği mektupları elden İstanbul'a gönderdiğime kanaat getirdi. İkinci üçüncü mektubunu açıp da okuyunca iş tamamıyla anlaşıldı. Mektubun birinde de yalnız iki satır yazı vardı. İki yapraklı koca bir tabaka kağıtta yalnız iki satır. Bu mektup eczalı suya batırılınca beyaz yerlerdeki yazılar meydana çıkıyor.Casusluğuna tamamıyla kanaat gelince mektupları dahiliye vekili Adnan Bey'e verdik....."⁵⁷⁷

Hayatı boyunca huzurun ve uzlaşmanın sağlanması için çalışan Mehmet Akif ve arkadaşlarının dikkati sayesinde Milli Mücadele hareketinin geleceği açısından önemli bir tehlikeye neden olacak ve ülkede kargaşa zemini oluşturacak bir casus yakalanmış ve idam edilmiştir.

20. Yüzyıl başlarından itibaren Ortadoğu'da çeşitli menfaatler elde eden İngiltere, bu menfaatlerini korumak için Ortadoğu'da hakimiyetini devam ettirmeye önem vermiştir. İngiltere'nin Ortadoğu'da hakimiyetini sürdürmesi, Anadolu'ya hakim olmasıyla mümkündür. Bu amaçla Türkiye'de bir manda sistemi oluşturma siyasetini güden İngiltere, şartlar her açıdan kendi lehinde giderken, beklenmedik bir

⁵⁷⁶ Kutay, a.g.e., ss.163-164.

⁵⁷⁷ Hayreddin Karan. (1957). Millî Mücadele'de Sebülürreşad. (Yeni) *Sebülürreşad*, 258(11):123.

biçimde Mustafa Kemal tarafından örgütlenmesine başlanan bir Milli Mücadele hareketi ile karşı karşıya kalmıştır. Milli Mücadele'nin başarısız kılınması için her yolu deneyen İngiltere, Said Molla'ya kurdurduğu İngiliz Muhipleri Cemiyeti vasıtasıyla halkı milli hareket aleyhine döndürmeye çalışmıştır. İngiltere halkın milli hareket aleyhinde tavır alması ve İngiliz Mandası fikrinin Türk halkınca benimsenmesi için çalışırken, ajanları vasıtasıyla amacına ulaşmak için Anadolu'daki gelişmeleri yakından izleme ihtiyacını duymuştur. İşte İngilizlerin kullandığı casuslardan biri de Mustafa Sagir'dir⁵⁷⁸. Mustafa Sagir tarafında Mustafa Kemal ortadan kaldırılırsa Milli Mücadele bitecektir. Hakikaten o günler Ankara'sının nabzını tutan bir tanık ifadelerinde Mustafa Kemal'in Milli Mücadele için ne büyük bir anlam ifade ettiğini şu cümlelerle anlatır:

“... Ankara kaynıyor ama bir iki şom ağız dışında herkes Paşa'nın muhakkak muzaffer olacağına inanıyordu. Ankara halkı; kadını erkeği, hacısı hocası, fakiri zengini ile Mustafa Kemal'in yanında sıkılmış bir yumruk gibi duruyordu. Yeter ki o istesin. Her şeyimizi vermeye hazırдық. Türk ulusunun kalbi burada atıyordu. Allah göstermesin Ankara bir düşerse her şeyin biteceğini çok iyi biliyor ama “Paşa sağ oldukça” bunu aklımıza bile getirmek istemiyorduk...”⁵⁷⁹

Bu noktadan hareketle eğer Mustafa Sagir emelinde muvaffak olup, “halkının kendisine her şeyi vermeye hazır olduğu” Mustafa Kemal'e yapacağı suikaste başarılı olsaydı, ülkede çıkacak kaos ve lidersiz kalacak Milli Mücadelenin akamete uğratılması açısından düşünülecek olursa Mehmet Akif'in yaptığı hizmetin ülke içinde birlik ve beraberliği sağlama açısından ne kadar önemli olduğu daha iyi anlaşılacaktır.

Ayrıca Morning Post adlı bir İngiliz gazetesi, idam kararının yerine getirilmesini, “İngiliz uyruklu bir Müslüman'ın katli” biçiminde yansıtırken, Mustafa Kemal 7 Nisan 1921'de Mustafa Sagir'le ilgili olarak İngilizleri kınayan bir de bildiri yayınlamıştır⁵⁸⁰.

4.10.6. TBMM'de Sebülürreşad'ın Görüşülmesi

Milli Mücadele basınının temel özelliklerine bakıldığında basın bir propaganda aracı olarak toplumda yer almaktadır. Anadolu'da yayınlanan bütün gazeteler, Matbuat ve İstihbarat Umum Müdüriyeti'nin kontrolü altındadır. Bu müdüriyet doğrudan Meclis Başkanlığı'na (aynı zamanda Ordu Komutanlığına)

⁵⁷⁸ Kısıklı, a.g.m., s.211.

⁵⁷⁹ Orhan Karaveli. (2004). *Bir Ankara Ailesinin Öyküsü*, Pergamon Yayınları, İstanbul, ss. 82-85. (Akt.). Yıldırım, a.g.e., ss.197-198.

⁵⁸⁰ Salâhi R. Sonyel. (1995) *Kurtuluş Savaşı Günlerinde İngiliz İstihbarat Servisi'nin Türkiye'deki Eylemleri*, TTK, Ankara, s.183-184.

bağlıdır. Bu bağlılık haber ve bilgi kaynaklarına sahip olma, gazete çıkarma yetkisi, gazete ile ilgili diğer düzenlemeler ve maddî olanaklarla ilişkilidir. Gazetelerde resmî tebliğlerin yayınlanma zorunluluğu vardır. Aykırı hareket edenler ve yardım alamayan gazeteler ya baskı sayısını azaltmak ya da bir zaman sonra yayın hayatına ara vermek zorunda kalmışlardır.

Olağanüstü bir durum olarak savaşlarda halk, gerekli bilgiyi cephe ve cephelerde harekâtları gazetelerden öğrenmek istemiş böylece gazete tirajları artmıştır. Savaş neticesini bekleyen halkta, bilgi açlığını gidermek için gazeteler normal baskılarına ilâveten el ilanı, ikinci baskı, akşam baskısı gibi baskılar yapmışlardır⁵⁸¹.

İşte görevi içeride ve dışarıda Kurtuluş Savaşı lehine propaganda yapmak olan bu Matbuat ve İstihbarat Genel Müdürlüğü'nün bütçesi 28 Şubat 1921 günü TBMM'de görüşülmüştür. Amacı İrşat ve propaganda yapmak veya yapanlara yardımcı olmak olan Matbuat ve İstihbarat Müdüriyeti parasızlık, teşkilatsızlık ve tecrübesizlik gibi nedenlerden dolayı beklenen tanıtım faaliyetlerini layıkıyla yapamadığı iddiası ile Meclis'in sert eleştirilerine hedef olmuştur. Bu kadar eleştirilen kuruma haliyle yönetici dayanmıyor sıkça müdür değiştiriliyordu. Öyle ki iki buçuk ay içinde altı değişik müdür göreve getirilmişti.

TBMM'de bulunan milletvekillerinden bazıları da Matbuat ve İstihbarat Genel Müdürlüğü'nün iyi çalışmadığını Meclis'te konu edince, 26 Eylül 1920'deki tartışma sırasında Mustafa Kemal Paşa söz almış ve gerçeğin ortaya çıkması için, sorumlulara soru sorup bu aksamalar konusunda fikirlerinin alınmasının doğru olacağını, ondan sonra karar verilmesinin iyi olacağını söylemiştir. Bu görüşmelerde Sebilürreşad'la ilgili bir tartışma yaşanmıştır. Mustafa Kemal Paşa'nın da övgüsünü kazanmış olan Sebilürreşad 3 Şubat 1921 tarihli 467. Sayısı ile Ankara'da çıkmaya başlamıştır. Her zaman Milli Mücadele'nin sesi olan Sebilürreşad Ankara'da yayınlanan ilk nüshasında Akif'in Kastamonu ve ilçelerinde Milli Mücadele lehine

⁵⁸¹ Millî Mücadele gazetelerinin dünya görüşü, belirlenmiş bir amaca yöneliktir. O da Millî Mücadele'ye katkıdır. Gazetelerdeki haber ve yazı dağılımı, bize Millî Mücadele toplumunda öne çıkan olayların neler olduğunu gösterir. Gazetelerde en çok yer alan haber % 30'larla dış dünya ile ilgili haberlerdir, gazetelerin birlik ve beraberlik ile ilgili haberleri % 20'lerdedir, Yunanlılar ile ilgili haberler ise gazete haberlerinin ortalama % 25'ini oluşturmaktadır. Ordu ve cephe haberleri % 20'ye tekabül ederken yerel haberler daha düşük olmaktadır. Daha geniş bilgi için bkz. Bünyamin Ayhan. (2005). *Olağanüstü Durumlarda Toplumsal Dayanışma ve Bütünleşmeye Basının Katkısı: Millî Mücadele Dönemi Türk Basını*. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, s.Özet.

yaptığı konuşmalardan derlenen bir yazı yayınlanmış,⁵⁸² 17 Şubat 1337-9 Cemaziyelahir 1339 (1921) tarihinde yayınlanan 468. sayısında ise Akif'in Türk milletine armağan ettiği en büyük eseri “İstiklâl Marşı” yayınlanmıştır⁵⁸³.

Milli Mücadele yıllarında propaganda amaçlı olarak gazetelere çeşitli yardımlar yapılmaktadır. Meselâ Ankara'da Yunus Nadi'nin “Yeni Gün”, İstanbul'da Celâl Nuri'nin “İleri”, Konya'da Mazhar (Babalık'ı)'ın “Babalık”, Kastamonu'da “Sebilürreşad” ve bilahare Ziya Gökalp'ın Diyarbakır'da çıkardığı “Küçük Mecmua”... idareden düzenli yardım görenler arasındadır⁵⁸⁴. İşte tartışma da bu yardımın dağıtımındaki aksaklıktan doğmuştur. Bu tartışmaların birinde, milletvekillerinin bir kısmı propaganda amaçlı olarak devlet tarafından satın alınıp halka ücretsiz dağıtılan bazı dergiler gibi Sebilürreşad'ın da devlet tarafından satın alınması ya da alınmaması şeklinde fikir ayrılığı ortaya çıkmıştır.

Oysa Milli Mücadele'ye en fazla katkı sağlayanların başında Sebilürreşad gelmektedir. Mustafa Kemal Paşa'nın da dediği gibi “ Hiçbir gazete Milli Mücadeleye onun kadar hizmet etmemiştir.”⁵⁸⁵ Böyle bir zamanda aynı ülkü ve ideal etrafında kenetlenilebilmesi için halkın Sebilürreşad'a ekmek kadar, su kadar ihtiyacı vardır. Bu beklenti ile Anadolu “Bu mecmua, kucak kucak buralara gelmeli”⁵⁸⁶ derken Sebilürreşad ekonomik sıkıntılar yüzünden halka istenilen seviyede ulaştırılamıyordu. “Ne yapsam, neyle kurtarsam şu yatmış inliyen halkı”⁵⁸⁷ diyen Mehmet Akif için bu katlanılır bir şey değildi. Çünkü onun için bu mesele bir mecmuanın bastırılması meselesi değil, vatanın kurtarılması davası idi.

Her zaman olduğu gibi gazeteler toplumun üyeleri arasında ortak bir duygunun gelişmesine katkıda bulunmuştur. Özellikle olağanüstü durumda, gazeteler ortak düşmana karşı toplumsal dayanışma ve bütünleşmenin sağlanmasında, önemli bir rol oynamışlardır⁵⁸⁸.

İşte toplumsal dayanışmanın taşıyıcılarından Sebilürreşad'a verilen yardımlarda aksamalar olduğu için Karesi (Balıkesir) milletvekili Abdulgafur Efendi, Matbuat ve İstihbarat Genel Müdürlüğü'nün çalışmalarını kürsüden eleştirmiştir. Bu

⁵⁸² Yıldırım, a.g.e., ss.219-220.

⁵⁸³ Ceyhan, a.g.e., s.403; Düzdağ, *Mehmed Âkif Ersoy*, s.109.

⁵⁸⁴ Server İskit. (1943). *Türkiye'de Matbuat İdareleri ve Politikaları*. Başvekâlet Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü yayınları No 2., s.237.(Akt.). Semiz ve Akandere, a.g.m., s.931.

⁵⁸⁵ Hayreddin Karan. (1957). Milli Mücadele'de Sebilürreşad. (Yeni) *Sebilürreşad*, 254(11):58-59.

⁵⁸⁶ *Sebilürreşad*, 21 Mart 1337 (1921), 472(19):36. (Akt.). Semiz ve Akandere., a.g.m.,s.924-925; Sarıhan, a.g.e., s. 131; Fergan, a.g.e., s.70;

⁵⁸⁷ Çantay, a.g.e., s.32.

⁵⁸⁸ Ayhan, adı geçen tez (a.g.t.), s. Özet.

konuşma da tartışmanın çıkmasına sebep olmuştur⁵⁸⁹. Mehmet Akif'in bir me'busla hakarete varan bu tek tartışması⁵⁹⁰ TBMM Zabıtlarına şu şekilde geçmiştir:

“.....HAMDİ B. (Ertuğrul) - Rica ederim, Yenigüne muavenet edilmemiştir. Yenigün muavenetten müstağnidir.

ABDÜLGAFUR Ef. (Devamla). — Mubayaa ediliyormuş-. Beher nüshası üç kuruşa alınıyor, gönderiliyormuş. Ya Hâkimiyeti milliye böyle Yenigün gibi mubayaa edilmeli, gönderilmeli; yahut da Hâkimiyeti milliyeye verilen para nispetinde bu memleket, bu millet ondan istifade etmeli.

HÜSEYİN AVNİ B. (Erzurum) — Bütün matbuat aynı vazifeyi görüyor.

BİR MEB'US B. -Sebilülreşada da muavenet ediyorlar.

ABDÜLGAFUR Ef. (Karesi)- İnkâr edemem efendiler, hatırıma getirdiniz. Şunu arz edeyim ki, Matbuat Müdüriyeti elinden geldiği kadar; alemi islâmın yegane bir ceridei feridesi olan Sebilülreşad'a elinden geldiği işkâli, elinden gelen tezvîki reva gördü. Şahidi zihayâtı benim (Şayanı teessüf sadaları). Bugün onun Matbuat Müdüriyetince tabına Heyeti Celileri müttefikan karar verdi ve Heyeti Vekilei muhteremeye havale buyurdu ve oradan emir aldığı halde elinden gelen işkâli reva gördü.

YAHYA GALİP B. (Kırşehir) –Kim?

ABDÜLGAFUR Ef. (Devamla) – Matbuat Müdürü Umumisi. Ama sonradan muavenet etti, Kağıt vesaire verdi (Handeler).

HAMDİ B. (Ertuğrul) – Etti, etti pekala etti.

MEHMET AKİF B. (Burdur) – Bilmeyerek söyleme.

HAMDİ B. (Ertuğrul) – Pekala biliyorum.

MEHMET AKİF B. (Burdur) – Dalkavukluğun lüzumu yok.

HAMDİ B. (Ertuğrul) – Sensin dalkavuk.

MEHMET AKİF B. (Burdur) – Rezil herif sus.

HAMDİ B. (Ertuğrul) – Rezil herif sensin.

MEHMET AKİFB.(Burdur) – Dalkavuksun hergele, sus. (Gürültüler).

REİS (İkinci Reisvekili Hasan Fehmi Beyefendi) – Rica ederim susunuz.....”⁵⁹¹

Hiçbir zaman hakkı söylemekten çekinmeyen Mehmet Akif, -İhtimal ki birlik ve beraberliğe gölge düşüreceği endişesiyle- “sürekli münakaşalara girmekten çekinirdi.”⁵⁹² Diğer yandan da Mehmet Akif'in yalan, riya ve dalkavukluk karşısında ne kadar sinirlendiğine ve bir yanardağ gibi patladığına burada şahit olunmaktadır.⁵⁹³

O dönemde Meclis'te Adana Milletvekili olarak bulunan Damar Arıkoğlu da hatıralarında bu tartışma ile ilgili şunları yazmaktadır:

“...Hiç söze karışmayan şimdiye kadar ağzından bir tek kelime çıkmayan Şair Mehmet Akif'in Hamdi Bey'in ifadeleri çok canını sıktı. Şeriye Encümeni namına Hamdi Bey'i adeta tektir etti. Sözlerini fikri mahsusla söylediğini, dalkavukluktan başka bir manâ taşımadığını, sert ve ağır cümlelerle cevaplandırdı. Yunus Nadi Beyin Ankara'da neşrettiği Yenigün Gazetesi'nde yazıları çıkan Hamdi Bey'in bu sözlere pek kızdığı ve yerinde oturamaz bir hale geldiği görülüyordu. Teskin için bazı arkadaşları da yanına gitmişler ona sükûnet tavsiye ediyorlardı. Hamdi Bey bu tedbire rağmen sinirli ve öfkeli

⁵⁸⁹ Yıldırım, a.g.e., ss.220-221

⁵⁹⁰ Çevik, a.g.m. s.864.

⁵⁹¹ TBMM ZC, TBMM Matbaası, c. 8, 28 . 2. 1337(1921),(İçtima: 159, celse: 1), Ankara 1945, 2. basılış, s. 517.

⁵⁹² Mehmet Akif'in bu yönünü Hasan Basri (Çantay) Bey, şöyle dile getirmektedir. “Üstad -gariptir ki- sürekli münakaşalara girmekten çekinirdi. Pek sıkıştırılmadıkça ilmî cephelere girmek istemezdi. Çünkü O, kendi kanâatınca, “âlim değil”di, “kaba taslak bir şairdi”! “ biraz da lisansçı” idi. Âkif bu kanâatında samîmî idi.” Çantay, a.g.e., s.34.

⁵⁹³ Çevik, a.g.m. s. 864.

bir edayla Şair Mehmet Akif Bey’i yobazlıkla, geri kafalılıkla itham edip halâ inkılâbımızı anlayamamış bir softa zihniyetile konuştuğunu, daha söyleyecek çok sözleri olduğunu, fakat şimdilik bununla iktifa edeceğini ifade etti. Belki daha konuşacaktı; fakat arkadaşlarının ısrarı üzerine yerine oturabildi. Bu sözlerinden sonra artık ortalık karıştı. Hocalar ve muhafazakârlar Şair Mehmet Akif’i, gençler de Hamdi Bey’i desteklediler. Meclis reisi işe karıştı, her iki hatibe de söz vermedi ve celseyi bir müddet teneffüs vermek suretiyle kapadı....”⁵⁹⁴

Bu sert tartışmadan sonra, Abdulgafur Efendi eleştirilerine devam etti. Daha sonra Matbuat Müdür-i Umumisi Muhittin Bey söz alarak eleştirilere cevap vermeye başladı. Okulların birer “irşat” yeri haline getirilmesi konusundaki isteğe cevap verirken, Abdulgafur Efendi, Kastamonu Sultanisi Müdürü Behçet Bey’in, bir müsamerede Tevfik Fikret’in Tarih-i Kadim’ini okuttuğunu, bir soru biçiminde belirterek bu kişiye Genel Müdürlük’te görev vermelerini kınadı.

Muhiddin Bey, Kastamonu’dan getirtilerek propaganda için görevlendirdikleri Behçet Bey için Bakan Hamdullah Suphi’nin de lehinde görüş bildirmiş olduğunu belirtti. Behçet Bey’in Tarih-i Kadim’i okutma gibi işlerini bilmediğini yemin ederek söyledi. Mehmet Akif, yerinden “Onu bilmeyen kaldı mı?” dedi⁵⁹⁵.

Görüşmelerin devamında Matbuat Müdürü Muhiddin Bey, propagandanın ne kadar önemli olduğunu belirttikten sonra Anadolu’da ihtiyaç duyulan düzeyde matbaanın olmadığını söylerken Mehmet Akif, İstanbul’da bile olmayan matbaanın Kastamonu’da olduğunu söylemiştir. Tartışma aynen şu şekilde devam etmiştir:

“...MATBUAT MÜDİRİ UMUMİSİ MUHİTTİN B. — Efendim;... Matbuat Müdiriyeti Umumiyesinin vazifesi açık tabiriyle propagandadır. Bugün dünyada silâhlardan fazla müessir olan yegâne kuvvet halinde icrayi tesir ettiğine hiç kimsenin şüphe etmesi ihtimali bulunmıyan bir kuvvet propagandadır.

Matbuat Müdiriyeti bugün bunu yapmaktadır. Matbuat Müdiriyetinin vazifesi böyle olunca teşkilâtı da ona göre olmak lâzımgelir....”⁵⁹⁶

Şimdi arzedeceğim. Anadolu’da tenvir ve irşat için lâzım gelen vesait katiyen ve katibeten yoktur... Anadolu memleketi çok zavallı bir memlekettir. Anadolu memleketinde matbaa denebilecek bir matbaa yoktur efendim.

MEHMET AKİF B. (Burdur). — Kastamonu’da bir matbaa vardır ki emsâli İstanbul’da yoktur..

MATBUAT MÜDÜRÜ UMUMİSİ MUHİDDİN B. (Devamla)— Evet efendim. Fakat motörü yoktur Akif Beyefendi! .

MEHMET FAİK B. (Burdur) — Zarar yok, el ile çevirirler. Yevmiye (20 - 30) bin gazete basılabilir.

MATBUAT MÜDİRİ UMUMİSİ MUHİTTİN B. (Devamla) — İmkânı yok efendim. Saatte nihayet bin tane basılabilir....”⁵⁹⁷

⁵⁹⁴ Arıkoğlu, sözlerinin devamında “ Bu iki taraflı fikir ve söz düellosundan mecliste nahoş bir vaka çıkacağını düşünmek hatalıdır. Birinci Büyük Millet Meclisinde her iki tarafta da mutedil vardı. Derhal araya girerler ve kötü neticeye meydan vermezlerdi. Yarım saat sonra mesele unutulur, ağır şekilde tartışan insanlar da aralarında bir şey olmamış gibi eski hallerine dönerlerdi.” demektedir. Arıkoğlu, a.g.e., s.270.

⁵⁹⁵ TBMM ZC, ss.518-519; Sarihan, a.g.e., ss.186-187.

⁵⁹⁶ TBMM ZC, s.517.

⁵⁹⁷ TBMM ZC, s.519.

Görüşmelerin devamında, komisyon başkanı Bursa meb'usu Muhittin Baha Bey'in Akif'e saygı ve hürmet ifade eden sözleri yer almakta ve devamında Sebilürreşad'a yardım yapılması için Akif'in namının yettiğini, artık Meclis'in bu işlerle meşgul olmaması gerektiği, zabıtlarda şu şekilde yer almıştır:

“.....MUHİTTİN BAHA B. (Bursa) — Efendiler müsaade buyurunuz, istirahat ederim. Söylenilen sözleri her zaman olduğu gibi suitefehhüm etmiyelim. Ben şurada yerimden ayrılıp ta buraya Geldiğim zaman söyleyeceğim sözleri bazı arkadaşlar takdir ettiler dinliyor dediler. (Affedersiniz sesleri) Ben biliyorum, Hüseyin Avni Bey İnşaallah bu suitefehhüm kalkar. Şair Mehmet Akif Beyefendiyi içinizde benim kadar seven pek çok adam olmadığına kaniim (Akif Beyi sevmeyen yoktur sesleri) (Hepimiz severiz sesleri) şahsı mevzuubahis ise benim hocalarımıdır. Benim hürmeti mahsusam vardır. Fakat ben şunu rica edecektim ki; Akif Beyin namı muhteremi, Sebilürreşat. hakkında bizim Millî Hükümetimizin muavenetini temin edecek kadar yüksektir. Binaenaleyh Meclisin böyle şeylerle meşgul olmamasını istiyorum.
MEHMET AKİF B. (Burdur) — Meclis bu husus için zaten evvelce karar vermiştir. Bu mesele bitmiştir. O takriri ben vermedim. Kim vermiştir, rica ederim söyleyiniz? Bu zaten mukarrerdir. Tekrar takrir vermeğe hacet yoktur....”⁵⁹⁸

Bununla birlikte konu burada kapanmamıştır. TBMM'nin 25 Nisan 1921 tarihli toplantısında Kütahya Meb'usu Besim Atalay Bey tarafından hazırlanan “Köy Hocası” ile Sebilürreşad dergilerinin köy ve nahiyelere kadar ücretsiz dağıtılması hususunda hazırlanan bir yasa teklifi oturum başkanı tarafından Teklif Komisyonu'na gönderilmiştir. Teklif 30 Nisan'da Mecliste okunmuştur. Encümen, görüşmeye değer görerek İrşat ve Muvazene-i Maliye Encümenlerine gönderilmesini önermiştir. Ancak Besim Atalay konunun İrşat Encümeninde görüşülerek kabul edildiğini, bu bakımdan Mecliste de görüşülerek kabul edilmesini istemiştir.

Uzunca bir tartışmadan sonra Muş Meb'usu Abdülgani Efendi'nin önergesi kabul edildi. Buna göre her iki derginin devlet tarafından satın alınarak köy ve nahiyelere kadar yine devlet tarafından dağıtılması görevi İrşat Encümeni, Maarif Vekâleti ve İstihbarat Umum Müdürlüğü'nün yapmaya mecbur olduğu işler arasında bulunduğu kanun önerisinin bu ilgili yerlere tebliğ edilmesiyle yetinilmesi fikri benimsendi⁵⁹⁹.

4.10.7. Bursa'nın İşgali ve “Bülbül” Şiiri

Batının desteğini alarak zulmünü kat kat artıran Yunanlılar, Anadolu köylerine saldırmışlardır. Bu karışık durumdan istifade eden vatan haini isyancılar da bu nazik ve olağanüstü durumdan yararlanarak kirli emellerine ulaşmak için çeşitli yerlerde daha önce de belirtildiği üzere isyanlar çıkarmışlardır.

⁵⁹⁸ TBMM ZC, s.533.

⁵⁹⁹ Semiz ve Akandere, a.g.m., s.933; Sarıhan, a.ge., s.188.

15 Mayıs'ta İzmir'e çıkan Yunanlılar, Anadolu'daki kuvvetlerini altı tümene çıkararak 22 Haziran'da üç koldan harekete geçmişler ve 8 Temmuz 1920'de Osmanlı Devleti'nin ilk payitahtlarından Bursa'ya girerek bölgede terör estirmişlerdir.⁶⁰⁰ Yunanlıların bu işgaline her yerden tepkiler gelmiştir⁶⁰¹.

Bursa'nın işgalinden 2 gün sonra 12 Temmuz 1920'de Hakimiyeti Millîye gazetesi "Bahtsız Bursa" başlıklı bir yazı ile Yunanlıların burada yaptıkları vahşeti gözler önüne serdi⁶⁰². Yazıda şöyle deniyordu:

"...Bahtsız Bursa, artık altı yüz senedir gönül verdiği Türkün sesinden uzak yabancı bayrakların gölgesinde sıtmalı bir halde kurtuluş yolunu bekliyor. Kara Osman 'in, Keşiş 'in yamaçlarına yüksekten bakan türbesi artık bu, yeşil Türk beldesine sızışız başını uzatamaz. Başının üstünde parlayan bir Yunan satırı asılı. Günde beş defa bu fâni, toprak adamlarına ilk ümit sesini veren vakur minareler, minarelerinde cihat hutbeleri okunan camiler belki bir keyif için, bir eğlence için atılan bomba ve silâh seslerinin aksiyle inliyor. Nilüfer Sultan'ın asırlardır sönmeyen aşk fıslıdayan türbesi, şimdi harap bir mezarlıktan başka bir şey değil, belki de bir penceresi bir Ayasofya eder denen Türk mabetleri yıkılıyor... Bursa, bizden maddeten uzaklaşan, Mekke'nin, Medine'nin içimizde son kalan timsaliydi. Şimdi artık Bursa dendiği zaman ürpermeyen bir ruh var mı?..."⁶⁰³

Bursa'nın işgali TBMM'de 10 Temmuz 1920'de gündeme gelir. 31 meb'us tarafından verilen bir önerge ile oturuma 20 dakika ara verilmesi ve Riyaset Kürsüsü'nün üzerinin kara bir örtü ile örtülmesi teklif edilir. Aynı gün Burdur meb'usu İsmail Suphi Bey de Yunanlıların Bursa'da yaptıkları kötülükler hakkında bir önerge verir ve şöyle bir konuşma yapar:

"...Yunanlılar Bursa'ya giriyorlar, eşrafı Ulucami caddesine diziyorlar. Siz, Bursa'yı bizden zapt ettiğiniz zaman bizden şu kadar kız aldınız, onları bize vereceksiniz diyorlar, o kadar kız alıyorlar ve bunları palikaryaların kollarına vererek eşrafın önünden geçiyorlar. Sonra efendim bizim en nefis, en mukaddes ma'bedimizi bütün cihanın hayran olduğu ve bir hücreninin Ayasofya'yı yaptıracağını söyledikleri (?) o ma'bed-i nefsimizi telvîs ediyorlar, bombalarla tahrip ediyorlar, hiçbir şeyi affetmiyorlar. Efendiler, Nilüfer Sultan'ın kabrini, vaktiyle sen bir Türk'e vardın diye yedi asır evvelki vak'ayii affetmiyerek bomba ile atıyorlar."⁶⁰⁴

Bursa'nın düşüşü Ankara'da büyük bir hüzne neden olur. Ümitsizliği kırmak için etrafına iman aşıl原因an Akif, kendi ızdırabını yaşamak üzere adeta kendini sokağa atar. Hacettepe'den aşağı inmeye başlar. Gecenin geç zamanında dolaşır. Sabahın ilk ışıkları gelmeden bübül, gecenin sabaha yüz tuttuğu en derin karanlıkta

⁶⁰⁰ Mümtaz Şükrü Eğilmez. (1981). *Millî Mücadele'de Bursa*. (Hz). İhsan İlgar, Tercüman Yayınları. İstanbul, ss.50-51.

⁶⁰¹ İhsan Güneş. (1985). *Bursa'nın Yunan Ordusu Tarafından İşgali ve Bunun Doğurduğu Tepkiler*. Askeri Tarih Semineri Bildirileri, Askeri Tarih Ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, S.140-166.(Akt.). Yıldırım, a.g.e., s.221.

⁶⁰² Semiz ve Akandere, a.g.m., s.934.

⁶⁰³ Enver Behnan Şapolyo. (1967). *İstiklâl Savaşı Edebiyat Tarihi 1919-1923*, Ak Kitabevvi, İstanbul, s. 103-104.

⁶⁰⁴ "Aynı gün Milletvekilleri Makam-ı Hilafet ve Saltanat'ın ve Vatan ve milletin istihlâs ve İstiklâlinden başka bir gaye ta'kibi etmiyeceğime v'Allahi" demek suretiyle and içtiler." Bkz. *TBMM ZC.*, c.2, s.215-233. (Akt.). Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, ss. c.IV, 160-161.

ötmeye başlar ve Akif, bülbül sesini o noktada duyar. Gönlüne şiir doğmuştur. Taceddin Dergahına vardığında gözyaşları içinde kağıda geçirir⁶⁰⁵.

Bu eserini ithaf ettiği dostu Hasan Basri Çantay “Bülbül” manzumesinin yazılışı ile ilgili olarak şunları nakleder:

“1337 malî yılının Mayıs iptidalarında idi, Ankara’da idik. Üstâd alessabah bize geldi, yazdığı bir şiirini okuyacağını müjdeledi ve okudu. Bu, (Bülbül)dü. Beğenip beğenmediğimi sordu; “anlıyamadım, lütfen bir daha ...” dedim. Tekrar okudu. Kendisine âcizane, şu kanaati arz ettim: “Üstâd, Bülbülünüz Gülistanı âsârınızın en bedii ve coşkun bir dilidir.” Dedi ki: Bunu size ithaf ettim.”⁶⁰⁶

Tamamı aşağıda yer alan bu manzumeyi Balıkesir’de evinde misafir kaldığı, Ankara’da da kendi yanından ayırmadığı Basri Bey’e ithaf etmişti. Ama Bülbül’ü en çok beğenen Samih Rifat Bey olmuştu. Kardeşi Ali Rifat Bey’e mektup yazmış, o da bu manzumeyi bestelemişti. Günlerce bu çok sevdiği manzumenin bestesini Akif’e dinletiyorlardı. Kendisi için ayrıca bu bir zevkti⁶⁰⁷.

“-Basri Bey oğlumuz-
Bütün dünyâya küskündüm, dün akşam pek bunalmıştım;
Nihayet, bir zaman kırlarda gezmiş, köyde kalmıştım.
Şehirden kaçmak isterken sular zaten kararmıştı,
Pek ıssız bir karanlık sonradan vâdiyi sarmıştı.
Işık yok, yolcu yok, ses yok, bütün hılkat kesilmiş lâl...
Bu istiğrâkı tek bir nefha olsun etmiyor ihlâl
Muhîtin hâli "insâniyyet" in timsâlidir, sandım;
Dönüp mâzîye tırmandım, ne hicranlar, neden andım!

Taşarken haşrolup beynimden artık bin müselsel yâd,
Zalâmın sinesinden fişkiran memdûd bir feryâd,
O müstağrak, o durgun vecdi nâgâh öyle coşturdu
Ki vâdiden bütün, yer yer, enînler çağlayıp durdu.
Ne muhrik nağmeler, yâ Rab, ne mevcâmevc demlerdi;
Ağaçlar, taşlar ürpermişti, gûya Sûr-i Mahşerdi!

-Eşin var, âşiyânın var, baharın var, ki beklerdin;
Kıyâmetler koparmak neydi, ey bülbül, nedir derdin ?
O zümrüd tahta kondun, bir semâvî saltanat kurdun;
Cihânın yurdu hep çiğnense, çiğnenmez senin yurdun,
Bugün bir yemyeşil vâdi, yarın bir kıpkızıl gülşen,
Gezersin, hân mânın şen, için şen, kâinatın şen.
Hazansız bir zemin isterse, şâyed rûh-i ser-bâzın,
Ufuklar, bu'd-i mutlaklar bütün mahkûm-i pervâzın.
Değil bir kayda, sığmazsın - kanadlandım mı - eb'âda;
Hayâtın en muhayyel gayedir ahrâra dünyâda,
Neden öyleyse mâtemlerle eyyâmın perîşandır?
Niçin bir damlacık göğsünde bir umman hurûşandır?
Hayır, mâtem senin hakkın değil... Mâtem benim hakkım:
Asırlar var ki, aydınlık nedir, hiç bilmez âfâkım!
Tesellîden nasîbim yok, hazân ağlar bahârımda;
Bugün bir hân mansız serseriyim öz diyârımda!
Ne husrandır ki: Şark'ın ben vefâsız, kansız evlâdı,

⁶⁰⁵ Birinci, Milli Mücadele Yıllarında Mehmet Âkif, s.60.

⁶⁰⁶ Hasan Basri Bey, “Üstâdın beğenip beğenmediğimi benden sorması kemâli tevazuundandı.” der. Çantay, a.g.e., ss.207-208.

⁶⁰⁷ Erişirgil, a.g.e., s.355.

Serâpâ Garba çiğnettim de çıktım hâk-i ecdâd!
 Hayâlîmiden geçerken şimdi, fikrim herc ü merc oldu,
 Salâhaddîn-î Eyyûbî'lerin, Fatih'lerin yurdu.
 Ne zillettir ki: nâkûs inlesin beyninde Osman'ın;
 Ezan sussun, fezâlardan silinsin yâdı Mevlâ'nın!
 Ne hicrandır ki: en şevketli bir mâzi serâp olsun;
 O kudretler, o satvetler harâb olsun, türâb olsun!
 Çökük bir kubbe kalsın ma'bedinden Yıldırım Hân'ın;
 Şenâatlerle çiğnensin muazzam kabri Orhan'ın!
 Ne heybettir ki: vahdet-gâhı dînin devrilip, taş taş,
 Sürünsün şimdi milyonlarca me'vâsız kalan dindaş!
 Yıkılmış hân mânlar yerde işkenceyle kıvransın;
 Serilmiş gövdeler, binlerce, yüz binlerce doğransın!
 Dolaşsın, sonra, İslâm'ın harem-gâhında nâ-mahrem...
 Benim hakkım, sus ey bülbül, senin hakkın değil mâtem!"⁶⁰⁸

Bu mısralarda görüldüğü üzere artık, İslam kahramanlarının değil, Anadolu ve Balkan fatihlerinin hatıraları sızlar. Bununla beraber, Türk milletinin o elîm yıllarda katlandığı her acıya rağmen, bütün İstiklal Harbi boyunca, Mehmet Akif, milletine olan imanını ve kazanma ümidini kaybetmez. O kadar ki en sevgili yurt parçaları elden giderken Akif, bir taraftan ağlar, bir taraftan da:

Ey benim her taşı bir mâbed-i iman yurdum
 Seni ergeç bana bir gün verecek mâbudum!

Diye haykırır⁶⁰⁹. O günlerde Akif'e refakat eden Emin Ersoy da o anları anlatırken:

"...O günlerde İstiklal Marşı'nı yazan babam pek dalgın, çok müteheyyiç bir durumda idi. Her gün her gece hatta her saat cephelerden bazı ümit verici ekseri üzücü haberler gelmekte idi. Bülbül manzumesi işte o kararsız günlerin ve tehlikeli gecelerin sitemkâr bir eseridir.... Feryat eden şair, Bursa'da Yunanlıların vatandaşlarımıza yaptıkları hakaretlere mülevves çizmeler altında çiğnenen mabetlerimizin haline için için yanıyordu. Mehmet Âkif'i yazarken ağlar bir vaziyette, hem de bol göz yaşları dökerken derin derin hıçkırarak ağlar bir halde... gördüm..."⁶¹⁰

der. Bu, çok sevdiği şiirini okurken heyecana gelip adeta rengi değişen Mehmet Akif⁶¹¹, "O zamanlar Yunan işgali altındaki memleketlerimizden, hele Bursa ve Balıkesir'den çok elim haberler alıyorduk. Tetkikine de imkân yoktu." der. Akif, işte bu durumdayken -teessüründen aldığı ilhamla- Bülbül şiirini yazmıştır.⁶¹²

Mehmet Akif'in yanından ayırmadığı dostlarından biri olan Eşref Edib de Bülbül manzumesinin yazılmasına neden olan Yunanlıların hunharca yaptıkları katliamları şöyle anlatmaktadır:

"...Üstad, Taceddin Dergâhı'nda bu şiiri yazarken (9 Mayıs 1337) Yunan ordusu Yaluva, Gemlik civarında Müslüman köylerini yakıyor, İzmit'te çoluk çocuğu bir

⁶⁰⁸ Ersoy, a.g.e., s. 476-478.

⁶⁰⁹ Nihad Sâmî Banarlı. (1985). *Kitaplar ve Portreler Mehmed Âkif'den Günümüze*, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul, ss.18-19.

⁶¹⁰ Kutay, a.g.e., s.166.

⁶¹¹ Fergan, a.g.e., s.83.

⁶¹² Ersoy, a.g.e., s.478; Çantay, a.g.e., s.208.

haneye doldurarak ateş ediyor, Müslümanların burun ve kulaklarını kesiyordu. Gonaris, İngiliz gazetelerine vuku bulan beyanatında “biz Ehl-i Salib harbi yapıyoruz!,, diyordu.”⁶¹³

Yunanlılar Bursa’yı işgal edince, işgal güçlerinin başındaki komutanlarının ilk yaptığı iş doğruca devlet’in kurucusu Osman Gazi’nin kabrine gidip kabri ayağıyla tekmelemek ve “Haydi kalk da yurdunu benim çizmelerim altında kalmaktan kurtar!” diyerek hakaret etmek olmuştur⁶¹⁴.

Bitmek bilmeyen bu vahşetler ve küstahça davranışlar üzerine TBMM’nin 9 Temmuz 1921 tarihli oturumunda Bursa milletvekili Muhiddin Baha, gözyaşları içinde hüzünlü bir konuşma yapar:

“ Venizelos’un mel’un veledi, Sultan Osman’ın türbesine ayağını basarak gözlerini bütün Müslümanlığa, bütün Türklüğe dikti. Demek istiyordu ki, ben sizin tarihinizi ayaklarınızın altında çiğniyor ve eziyorum. Yunanlıların Bursa’yı yakacakları yolunda haberler alındığını belirten Muhiddin Baha, Yunan ordusunu “bir şekavet” alayına benzetmiştir. Edirne milletvekili Şeref Bey’de : Ben bir levha gördüm. O levhanın üstünde bu devleti kuran Sultan Osman’ın türbe-i şehameti üzerine Venizelos’un oğlu elini dayamış fotoğraf çıkartmıştır..... Benim yüreğimi titreten, en korktuğum şey bugün, hazin ve matem-nisar bir seda ile minarelerinden bang-i Muhammedî (ezan) dökülmeyen Edirne’deki Sultan Selim, Bursa’daki Yeşil cami gibi ecdadımızın bize yadigar olarak bıraktığı o güzel abidelere karşı göz dikmişler, orada nasıl ırkımızı imha etmek için çalışıyorlarsa, orada bir Türk tarihini yaşatan abideleri de mahvetmek istiyorlar ve mahvetmek yolunu gösteriyorlar⁶¹⁵.

der. İçişleri Bakanı Fethi Bey’in 29.12 1921 tarihli oturumda açıkladığına göre Yunanlılar Ertuğrul Gazi’nin Söğüt’teki kabrini bomba ile uçurmuşlar. Şeyh Edebali’nin mezarı üstündeki örtüyü parça parça etmişler, bu türbelerdeki ve camilerdeki Kur’an’ları aşağılamak için parça parça etmişler ve halkın yüzüne fırlatmışlardır⁶¹⁶.

Yunan ordusunun Anadolu halkına reva gördüğü zulüm o kadar ileri boyuta varmıştır ki Yunan hükümetini müttefiklerin gözünde bile, müşkül duruma düşürmüştür.

4.11. MEHMET AKİF’İN SAKARYA SAVAŞI SIRASINDAKİ FAALİYETLERİ

Birinci ve İkinci İnönü Zaferleri’nin kazanılmasından sonra Eskişehir ve Kütahya Savaşları sırasında Türk Ordusunun Yunanlılar karşısında kısa süreli bir başarısızlık yaşamasının ardından 13 Temmuz’da Afyonkarahisar ve 17 Temmuz’da Kütahya -Milli Mücadele’de stratejik açıdan önem taşıyan şehirlerimiz- Yunan işgali

⁶¹³ Fergan, a.g.e., s.84.

⁶¹⁴ Yasin Doğru. (1999-2000). Âkif’ten Osmanlı’nın Dibacesine Ağıt: Bülbul. *Yedi İklim*, 117-118:34.

⁶¹⁵ TBMM ZC c.XI, ss.187-217. (Akt.). Sarıhan, a.g.e., ss.164-165.

⁶¹⁶ TBMM ZC c.XV, s.238. (Akt.). Sarıhan, a.g.e., s.165.

altına girmiştir. 19 Temmuz'da Eskişehir düşmüş⁶¹⁷ bu durum, Milli Mücadele'de o tarihe kadar yaşanan başarıları gölgelemiş, yurt genelinde umutsuz bir hava esmesine sebebiyet vermiştir. O günlerde Yunan Orduları'nın Ankara'ya doğru yürüdüğüne ilişkin haberler heyecana sebep olmuştu. Halkın bir kısmı Kayseri ve Kastamonu yönüne göç etti. Hatta Ankara Hükümeti'nin bile Kayseri'ye taşınmasına taraftar olanlar vardır. Bu umutsuzluk Meclis ortamına da yansımış, BMM'nin 23 ve 30 Temmuz 1921 tarihli gizli oturumlarında, Meclis'in geçici olarak Kayseri'ye nakli tartışılmıştır. Bu fikri savunuların başında da Fevzi (Çakmak) Paşa gelmektedir⁶¹⁸.

Oturum başkanlığını ikinci reis vekili Adnan Beyin yaptığı gizli toplantıda ilk sözü İcra Vekilleri ve Heyet-i Vekile Reisi Fevzi Paşa (Çakmak) aldı ve özetle milletvekillerine şöyle seslendi:

“...Arkadaşlar tarihi günler yaşıyoruz. Yunanlıların çok üstün kuvvetle yaptıkları taarruza karşı asker ve subaylarımız insan üstü bir gayretle kahramanca çarpıştılar, harp çok kanlı oldu, ağır zayıyata uğradık. Biz şehir, bölge savaşı yapmıyoruz- Hedefimiz nihaî zaferdir. Ordumuz stratejik bakımdan en müsait yerde harbe devam edecektir. Malumu âliniz biz Ankara'da buldukça ordu daima Ankara'yı nazarı dikkate almak mecburiyetindedir. Ordu Ankara'yı nazarı dikkate aldıkça düşman da manevrasını ona göre yapacaktır ve bizi daima bir noktaya bağlayacaktır. Bunlardan âzâde kalan bir ordu şimdi Eskişehir 'den daha emin bir vaziyettedir. Çünkü hatlarımız çok. İstersek Kırşehir 'e doğru, Kızılıрмаğ'a, Beypazarı'na doğru bir cephe yapabiliriz. Biz (Meclisi kastediyor) burada, Ankara 'da buldukça ordu başka bir şey düşünemeyeceği için her halde merkezi hükümetin tebdili zarûretindeyiz. Bunun için Heyet-i Vekile yaptığı müzakeratta Kayseri'yi münasip görmüştür. Kayseri malumu âliniz, Anadolu'nun göbeği addolunur. Hükümetin orada tesisini, ordunun harekât-ı nokta-ı nazarından daha emin addediyoruz...”⁶¹⁹

Bazı milletvekilleri ise Kayseri'ye çekilmenin orduda manevi çöküntüye yol açabileceği endişesini dile getirmişlerdir. Mehmet Akif de Meclis'in Kayseri'ye taşınmasına şiddetle karşı çıkanlardandır. Ona göre bir kere dağıldıktan sonra bir daha toplanmanın imkanı yoktur. Bu konuda arkadaşlarını ikna etmek için yoğun bir çaba sarfetmiştir⁶²⁰. Nihayet ordunun Sakarya'da müdafaası fikri benimsendi ve Meclis'in Kayseri'ye taşınması fikri ortadan kalktı.

Mehmet Akif'in kendisinin Kayseri'ye gitmesi şöyle dursun, “Benim öldüğüm yerde oğlum da ölsün,⁶²¹ diyerek oğlu Emin'i Ankara'da yanında tutmuştu. Bununla birlikte, birlik beraberliği sağlamayı üzerine vazife bilen Sebilürreşad

⁶¹⁷ Nalbantoğlu, a.g.e., ss.13-14.

⁶¹⁸ Kısıklı, a.g.m., s.214.

⁶¹⁹ *TBMM GCZ. c.II, 2.Baskı, s.102. (Akt.). Semiz ve Akandere, a.g.m., s.942.*

⁶²⁰ Muhittin Nalbantoğlu, Sakarya Savaşı sıralarında geçen bir celsede Mehmet Akif'in unutulmayacak kadar büyük ve önemli bir konuşma yaptığını, bu konuşmanın metni her ilimizin sınır taşına altın harflerle yazılsa yeridir, demektedir. Bkz. Nalbantoğlu, a.g.e., s.13. Fakat bu konuda meclis zabıtlarında Mehmet Akif'in herhangi bir konuşmasına rastlanmıyor. Fakat sohbet meclislerin de zaafa düşen arkadaşlarını teşci ve tenvir ettiğini Eşref Edib nakletmektedir. Bkz. Fergan, a.g.e., s.96.

⁶²¹ Kutay, a.g.e., s.175.

vazifesine devam etmeliydi. Bu yüzden Eşref Edib'e "...Sen klişeyi al, Kayseriye git... Sebilürreşad'ı orada çıkar. Arkamızdaki Müslümanlar ye'se ümitsizliğe düşmesinler. Sakarya inşallah düşmana mezar olacaktır..."⁶²² dedi. Eşref Edib, Mehmet Akif'in ailesi ile birlikte Sebilürreşad klişesini de alarak Eylül 1337'de (1921) Kayseri'ye taşındı⁶²³. Sebilürreşad artık bundan sonraki vazifesine Kayseri'de devam edecekti. O tehlikeli ve heyecanlı günlerde, Sebilürreşad'ın Anadolu insanını nasıl teskin ettiğini ve halka yeni bir ruh verdiğini Eşref Edib şöyle anlatır:

"En heyecanlı ve tehlikeli günlerde Orta Anadolu'da Kayseri mutasarrıfının arzu ve tensibiyle (Sebilürreşad) imzasıyla halka hitaben yazılan ve basılan beyannameleri rüesayı hükümet süvarilerle etrafa dağıtıyordu. Efkârı teskin ve teşci hususunda bu beyannamelerin mühim tesirlerini Kayseride beraber çalıştığımız ve elyevm hayatta olan bir çok mebuslar ve rüesayı hükümet bilirlir ve şehadet ederler"⁶²⁴

Yazdığı beynamede "...Bugün yalnız Anadolu'nun değil, bütün İslam âleminin geleceği Sakarya vadilerinde düşmanı def etmekle meşgul olan İslam Türk ordusunun göstereceği kudret ve zafere bağlıdır..." diyen Eşref Edib, Kayseri'ye vardığında resmi makamların endişeli olduğunu, halkın da kuvvei maneviyesinin sarsıldığını, panik ve korku içerisinde bulunduğunu, etraftan da iyi haberler gelmediğini söyler. Halkı teskin etmek için Mutasarrıf Kemal Bey (Gedeleş)'in de isteğiyle bu beyannameler cuma namazından sonra halka okunur⁶²⁵.

Sebilürreşad'ın Kayseri'de yayımlanan sayısı 24 Eylül 337 tarihini taşımaktadır. İdarehane "Muvakkaten Kayseri'de Muhakeme Hanı'ndadır". 14 sayfalık bütün dergiyi " Anadolu'nun Büyük ve Mühim Cihadı" başlığı ile Trabzon Meb'usu Ali Şükrü'nün Kayseri Ulu Cami'de yaptığı konuşma kaplamaktadır. Ali Şükrü konuşmasında İngilizlerin Türk ve İslam dünyası aleyhine yaptığı siyaseti yererek bugünkü savaşın önemini, yurt savunmasının kutsallığını anlatmakta ve İslam dünyasındaki uyanışı övmektedir⁶²⁶.

Diğer yandan Ankara'da yaşananları Mehmet Akif'in yanından ayırmadığı oğlu Emin Ersoy, şöyle dile getirmektedir:

O zaman Ankara'yı Kayseri'ye nakletmek düşünülüyordu. Mebuslar, büyük memurlar ailelerini, çocuklarını peyderpey Kayseri'ye gönderiyorlardı... Sıra yine bizimkilere geldi. Sıcak bir yaz günü akşamüzeri Kayseri'ye giden kağı arabalarından oluşan bir kabile ile annem ve hemşirelerim de yola çıktılar. Babam beni yanından ayırmadı... Gözyaşlarımı tutamayarak anamın elini öptüm, kardeşlerimle vedalaştım. Kağı arabaları hazin gıcırtilar çıkararak ağır ağır uzaklaşıyor, Şarka doğru göçen bu zavallıları taşıyorlardı... O yaz Ankara en tehlikeli günleri geçiriyor, babam

⁶²² Fergan, a.g.e., s.96.

⁶²³ Çiftçigüzeli, a.g.m., s.511.

⁶²⁴ Eşref Edib (Fergan). (1940). *İnkılâb Karşısında Âkif-Fikret Gençlik-Tancılar*. Asarı İlmiye Kütüphanesi Neşriyatı, İstanbul, s.29.

⁶²⁵ Hayreddin Karan. (1957). Millî Mücadele'de Sebilürreşad. (Yeni) *Sebilürreşad*, 256(11):84-85.

⁶²⁶ *Sebilürreşad*, (24 Eylül 1337) 490(19). (Akt.). Sarihan, a.g.e., s.176.

Yunanlıların, Türk ordusu karşısında bu derece dayanmalarına hayret ediyordu. Sakarya savaşı epeyce sürdü. Düşman savunma hattımızı geçemedi, bütün gayretlerine, bütün ısrarlarına rağmen Ankara ufuklarını uzaktan bile seçemedi. Ric'at etmek mecburiyetinde kaldı. Lakin panik halinde kaçmadı, muntazam çekildi. Sakarya'nın öbür kıyısında tutundu ve kaldı. O zaman bizim de düşmana saldırarak, onu söküp atacak, bozacak kudretimiz yoktu. Bir sene kadar bir mütareke devresi geçirdik. Bu vakitten mümkün olduğu kadar istifade ettik, hazırlandık, silahlandık. Şark cephesinde Kâzım Karabekir Paşa Ermenileri bozmuş, onlardan külliyetli miktarda silah ve mühimmat ele geçirmişti. Bilindiği gibi bu yıl içinde Afyon taaruzuna kalkabilmek için icap eden bütün hazırlıkları yaptık ve muvaffak olduk. Sakarya'da harp kazanılarak düşman çekilince, Ankara'dan göç eden memurlar, mebus aileleri ve resmi kurumlar tekrar Ankara'ya dönmeye başladılar...⁶²⁷

Büyük Millet Meclisi'nin 24 Temmuz tarihli toplantısında, ordunun manevi kuvvetini arttırmak için, Meclis'in selamını tebliğ etmek üzere cepheye bir heyet göndermeye karar verilmiş ve 15 milletvekili bu iş için görevlendirilmişti⁶²⁸. Eşref Edib, heyeti nasıha arasında bazı arkadaşlarıyla beraber Mehmet Akif'in de Sakarya'da tutunmaya çalışan orduya nasihat için cepheye gittiğini yazar⁶²⁹. Anlaşılan o ki Akif, Ankara'da duramamış askere moral vermek için ihtiyaç anında hemen cepheye koşmuştur. Meclis'çe görevlendirilerek cepheye yollanan milletvekilleri, 3 Ağustos'ta cepheden döndükten sonra, Meclis'te izahat vermişler ve ordumuzun durumu hakkında Meclis'i aydınlatmışlardır⁶³⁰.

23 Ağustos 1921 de Yunanlılar Ankara'yı ele geçirmek ve Kütahya-Eskişehir Savaşları'nda bütünüyle yok edemedikleri Türk ordusunu ezmek için genel bir taarruza geçmişlerdi. Türk ordusu, bu savaşta canını dişine takarak düşmana karşı koymuş ancak savaşın ilk haftalarında adım adım geri çekilmek zorunda kalmıştı. Ankara tedirginlik içindeydi. Başkumandanın isteği ile hükümet daireleri boşaltılmış, hazine ve önemli evraklar Kayseri'ye taşınmıştı. Milletvekillerin birçoğu da Ankara'dan ayrılmışlardı. Meclis'te oturumlar ancak çoğunluk olmaksızın devam etmekteydi⁶³¹.

Herkesin heyecan ve endişe içinde bulunduğu o tehlikeli zamanlarda Akif, bir an bile sarsılmamış, ümitsizliğe düşmemiş, itidal ve metanetini muhafaza etmişti. Cepheden tereddütlü haberler geldikçe ümitsizliğe düşenleri Akif, teskine çalışır, onların kalblerine kuvvet vermek için neşeli görünür, fıkralar anlatır, gönülleri

⁶²⁷ Kutay, a.g.e., ss.175-176.

⁶²⁸ Özalp, a.g.e., s.189.

⁶²⁹ Hayreddin Karan. (1957). Millî Mücadele'de Sebülürreşad. (Yeni) *Sebülürreşad*, 256(11):84-85; Sarıhan, a.g.e., 175.

⁶³⁰ Özalp, a.g.e., s.190.

⁶³¹ Sarıhan, a.g.e., 174.

canlandırmaya uğraşırđı⁶³². Emperyalizm tüm dehşet ve gaddarlığıyla yurdumuza çullanırken “sanatının gayesi hayat” olan bu büyük şair en karanlık günlerde millete ümit ve iman aşılıyordu⁶³³.

Akif, “başı başına bir cihandı” diyen dostu Hasan Basri Bey (Çantay) de, Akifname’de;

“İstiklâl muharebelerinin devam ettiği sırada Akif’i görmeliydiniz. O, kafesleri yırtan aslanlar gibi kükrüyordu. Düşman Ankara’ya yaklaştığı sırada Akif hiç istifini bozmadı, onun manevi kuvveti zerre kadar sarsılmadı. Etrafindakilere hep ümit, hep iman, hep cesaret telkin etti. Sanki o kocaman bir dağ idi...”⁶³⁴

demektedir. O sancılı ve sıkıntılı dönemde yanında bulunan paltosunu Akif’le paylaştığı dostlarından Şefik Bey, o günlerle ilgili bir hatırasını şöyle anlatıyor:

“Sakarya muharebesinin en heyecanlı bir gecesi. Top sesleri Ankara’dan işitiliyor. Akif Beyin Tacettin Dergâhı yanındaki evinin bahçesinde oturuyoruz. Mebuslar Ankaralı, komşular hayli kalabalık. Ledel’icap Ankara’dan uzaklaşmak için herkes tetikte. Fena bir haber gelirse hemen hareket edilecek. Üstad endişe gösterenleri teskin ediyor:
-Telaşa mahal görmüyorum. Evel Allah, ona (Mustafa Kemal’e), onun askerliğine güvenilir. Ordumuz inşallah galebe çalacak. Buna imanım var.”⁶³⁵

Buna Mehmet Akif’in o kadar imanı vardır ki; Cihan yıkılsa emin ol bu cephe sarsılmaz sözleriyle biten şiirini, düşmanın Ankara’ya doğru gelmeye başladığı günlerde intişar etmiş ve bu şiir halkın imanına adeta yeni bir can katmıştır⁶³⁶.

Mehmet Akif, bu sıkıntılı günlerde Milli Mücadele’nin kazanılması için birlik ve beraberliğin devam ettirilmesine, ümitsizliğe düşülmemesine ihtiyaç olduğunu duyurmuş, vaazları ve konuşmaları ile halka moral vermeyi sürdürmüştür. Zaferin mutlaka kazanılacağına olan inancı en zor zamanlarda bile asla sarsılmamıştır.

Başkomutan Mustafa Kemal Paşa’nın “Hattı müdafaa yoktur, sathı müdafaa vardır. O satıh bütün bir vatandır. Vatanın her karış toprağı vatandaşın kanıyla ıslanmadıkça düşmana terk olunamaz.”⁶³⁷ emrini alan Mehmetçik, Yunanlıları püskürterek 13 Eylül 1921’de zaferini ilan etmiş ve böylece 23 Ağustos’tan 13 Eylül gününe kadar 22 gün ve 22 gece devam eden, Mustafa Kemal Paşa’nın ifadesi ile

⁶³² “Bir gece bir çok arkadaşlar toplanmış, konuşurken birisi: - Şayet Ankara’dan kaçmak icap ederse ne tarafa kaçarız? Demiş. Akif, bu kaçma lakırdısını işitince fena halde canı sıkılmış...”
Fergan, *Mehmet Akif, Hayatı, Eserleri ve 70 Muharririn Yazıları*, s.96-97.

⁶³³ Ali Uğur Gündem vd. (1966). *Ölümünün 30. Yıldönümünde Mehmed Akif*. İkinci Kuvay-ı Milliye Derneği Konya Şubesi Neşriyatı, Konya, s.7.

⁶³⁴ Çantay, a.g.e., s.25.

⁶³⁵ Fergan, a.g.e., s.97.

⁶³⁶ Çantay, a.g.e., s.23.

⁶³⁷ Atatürk, a.g.e., s.618.

“Sakarya Melhame-i Kübrâsı”⁶³⁸ yeni Türk Devleti’nin tarihine, cihan tarihinde ender olan büyük bir meydan muharebesi olarak geçmiştir⁶³⁹.

Mehmet Akif’in İstiklal Savaşı’na olan inancını, vefatından kısa süre önce onu Mısır Apartmanı’nda ziyaret eden Mithat Cemal (Kuntay) şöyle teyid eder:

“O, ömründe bir tek defa bir saadete vukuundan evvel inandı: İstiklâl zaferine.
Doğacaktır sana vadettiği günler hakkın
Kimbilir belki yarın, belki yarından da yakın.
“Bu sefer nasıl inandın?” dedim.
“Başımızdaki adamı kim görse inanırdı.” dedi.⁶⁴⁰

Eşref Edib ile birlikte Kayseri’ye giden Sebilürreşad klişeleri de Sakarya Zaferi’nin kazanılmasından sonra Ankara’ya getirilmiş ve Sebilürreşad tekrar Ankara’da çıkarılmaya başlanmıştır.

4.12. MEHMET AKİF’İN BÜYÜK TAARRUZ VE SONRASINDAKİ FAALİYETLERİ

Sakarya Zaferi’nden sonra İstanbul ve Anadolu’da kısacası bütün vatan sathında askerlerimiz için zafer şenlikleri yapılmış ve kazanılan moral ile düşmanın Anadolu’dan atılması için maddi manevi bütün imkânlar seferber edilmiştir. Böylece aşağı yukarı bir yıllık hazırlık neticesinde düşmana son darbeyi vurmak için Büyük Taarruz’un arefesine gelinmiştir⁶⁴¹.

Yunanlıların yurttan atılmasını sağlayacak bir büyük taarruzun hazırlıkları sürdürülürken⁶⁴², TBMM’nin 24 Temmuz 1922 tarihli oturumunda ordunun manevi kuvvetini artırmaya yönelik tedbirleri tartışılmaya başlanmıştır. Meclis’in 29 Temmuz 1922 tarihli oturumunda Erzurum Milletvekili Salih Efendi’nin, Kurban Bayramı’nı tebrik etmek ve Meclis’in selamlarını askerlere iletmek üzere Batı Cephesi’ne milletvekillerinden oluşacak bir heyet gönderilmesine ilişkin önergesi görüşülmüş ve Ankara Milletvekili Ali Fuad Paşa başkanlığında, Karesi Milletvekili Abdülgafur Hoca, Burdur Milletvekili Mehmet Akif ve Kayseri Milletvekili Atıf Bey’lerden oluşan heyetin askere moral vermek üzere cepheye gönderilmesine karar verilmiştir⁶⁴³.

⁶³⁸ “Büyük ve Kanlı Sakarya Savaşı”. Geniş bilgi için bkz. A.g.e., s.618.

⁶³⁹ Yalçın, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, s.293.

⁶⁴⁰ Kuntay, *Mehmed Akif*, s.251.

⁶⁴¹ Yalçın, a.g.e., s.299.

⁶⁴² Yunanlıların silah ve asker sayısı daha fazla idi. Türk ordusunun mevcudu 110 bin, Yunanlıların 120 bin, Türk ordusunun top sayısı 350, Yunanlıların 370 kadardı. Fahrettin Altay. (1970). *10 Yıl Savaş ve Sonrası 1912-1922*. İnsel Yayınları, İstanbul, s.331.

⁶⁴³ *TBMM ZC*, Devre I, c.XXI, s.437; (Akt.). Kısıklı, a.g.m., s.215.

1922 senesi Kurban Bayramı ağustos'un dördüncü gününe rastladığından 1 Ağustos sabahı erkenden otomobillerle Batı Cephesi Karargâhına gitmek üzere Ankara'dan ayrılan heyet ertesi gün karargâha varmıştır. Yapılan programa göre bayramın ilk günü tebrik merasimine Cephe Kumandanlığı'ndan başlanacak daha sonra I. ve II. Ordularla, Kolordu ve Tümen karargâhlarına gidilecektir. Durumları uygun olan tümenlerin hepsini, olmayanların da bazı kıtalarını merasim düzeninde görecek, TBMM'nin tebrikleri ve başarı dilekleri Heyet Başkanı sıfatıyla bizzat Ali Fuat Paşa tarafından tebliğ edilecekti. Bundan sonra karargâhlara uğrayarak, onlar da meclis adına tebrik edilecekti. Bu gezi sırasında Akif, yakında başlayacak olan Büyük Taarruz öncesinde askerlerle yakın ilişki kurma şansını bulmuş, onlara cesaret verici, morallerini yükseltici konuşma ve sohbetler yapmıştır⁶⁴⁴. Ali Fuad Paşa (Cebesoy) bu gezi sırasında Mehmet Akif ile ilgili bir anısını anlatırken şunları söylemektedir:

"...Ordularımızın maneviyatı çok yüksekti. Cephedeki vazifemiz, dört, beş günde nihayet bulmuştu. Kumandan, zabıt ve asker arkadaşlarımız arasında geçen bu kısa zamanın sürürünü asla unutamam, kıtalarımızın hareketinde gördüğümüz manzara, canlılık ve muharebe kabiliyeti kahraman arkadaşlarımızın mehabbetli bakışları bizlere zafer günlerinin pek uzak olmadığı hissini vermişti. Bu cephenin eski bir kumandanı sıfatıyla yaptığım teftiş ve temaslardan, zabıt ve askerlerimizin iyi talim ve terbiye edildiklerini, zalim ve müstevli bir düşmandan intikam almak gününü sabırsızlıkla beklediklerini görmüştüm.

-Ya rabbi, bize zafer günleri müyesser eyle... diye dualar etmişim.

"...Hatırladıkça hâlâ heyecanla titrerim. Merasim nizamında dizilmiş bir fırkamızın kıtalarını teftiş ediyorduk. Hepsi aslanlar gibiydiler. Rahmetli ve aziz arkadaşım Mehmet Âkif, kendinden geçmişti. Dudaklarından kendi yazdığı İstiklâl Marşı'nın mısraları dökülüyordu:

Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım.

Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım!

Kükremiş sel gibiyim, bendimi çiğner, aşarım.

Yırtarım dağları, enginlere sığmam, taşarım.

Beni solumdan takip eden Akif'e döndüm. Gözlerinde yaşlar tanelenmişti. Bu yüce manzara karşısında kendisini tutamıyordu.

-Akif Bey, siz ağlıyorsunuz, dedim.

-Ne yapayım, heyecanımı zaptedemiyorum.

Cevabını verdi ve ilave etti.

-Fakat sizin de gözleriniz yaşlı, Paşam!

Arkadaşım doğru söylüyordu. Ben de çok heyecanlı idim. Gözlerimde tanelenen sevinç yaşları idi...⁶⁴⁵

Meclis'çe görevlendirilerek cepheye yollanan milletvekilleri, 9 Ağustos 1922'de⁶⁴⁶ cepheden döndükten sonra ve ordumuzun durumu hakkında Meclisi aydınlatmışlardır. Mehmet Akif'in o günlerde yaptığı faaliyetleri oğlu Emin Ersoy şöyle anlatır:

⁶⁴⁴ Semiz ve Akandere, a.g.m., s.946.

⁶⁴⁵ Ali Fuat Cebesoy. (1957). *Siyasi Hatıralar*. I. Kısım, Vatan Neşriyatı, İstanbul, s.46.

⁶⁴⁶ A.g.e., 50.

“...Babam büyük taarruza geçileceğini biliyor, bu uğurda bütün milletin kadınlı erkekli, geceyi gündüze katarak sarfettiği candan fedakarlığı elinden geldiği kadar körüklemeye gayret ediyor, bu hususta yazılar yazıyor nutuklar söylüyordu... Gecelerin gebe, hem de doğurmak üzere hâmile olduğunu söylüyordu...”⁶⁴⁷

Nihayet Türk Milleti'nin desteğini ve moral gücünü arkasına alan Türk Ordusu, 26 Ağustos 1922 cumartesi sabahı saat 5.30'da topçu ateşiyle taarruza başladı. Başkomutan Mareşal Gazi Mustafa Kemal (Atatürk), Genel Kurmay Başkanı Orgeneral Fevzi (Çakmak), Batı Cephesi Komutanı Tümgeneral İsmet (İnönü) ve I.Ordu Komutanı Tümgeneral Nurettin Paşalarla birlikte savaşı yönetmek üzere Kocatepe'deydi⁶⁴⁸. Gazi'nin Kocatepe'de yönettiği taarruzun ilk günü Afyon kurtarılmıştı. 30 Ağustos'ta Aslıhanlar civarında düşman kuvvetlerinin büyük bölümü kuşatılmış ve burada Gazi'nin idare ettiği Dumlupınar Meydan Muharebesi'nde düşmanın ana kuvvetleri imha edilmişti. Yunan ordusu beş gün gibi kısa bir sürede bozulup dağılırken, geride bıraktığı manzara adeta bir felaketi andırıyordu⁶⁴⁹. Topunu tüfeğini⁶⁵⁰ bırakıp sadece canını kurtarma derdine düşen ve hızla batıya doğru çekilmeye çabalayan, perişan, bitkin, dağınık fakat hâlâ kanlı ve zalim bir insan sürüsü, geçtiği yerleri kan ve ateş içinde bırakarak suçsuz insanları ihtiyar, genç, kadın ve çocuk farkı gözetmeden öldürerek ve her tarafı yağma ederek, şoselerden patikalardan, keçi yollarından ve sarp vadilerden denize doğru koşuyorlardı. Başkomutan Mustafa Kemal Paşa, 1 Eylül 1922'de “Ordular ilk hedefiniz Akdeniz'dir, İleri!”⁶⁵¹ emrini vermiş ve Yunan ordusu Ege Denizi'ne dökülmüştür. Kazanılan bu zaferin önemini ve büyüklüğünü Başkomutan Mustafa Kemal şöyle anlatmaktadır:

“...Her safhasıyla düşünülmüş, ihzar, idare ve zaferle intacedilmiş olan bu harekât, Türk ordusunun, Türk zâbitan ve kumanda heyetinin, yüksek kudret ve kahramanlığını tarihte bir daha tesbit eden muazzam bir eserdir...”⁶⁵²

“En kara günlerde yakında doğacağını söylediği o mesut gün bir sabah ansızın”⁶⁵³ doğuvermiştir. Mehmet Akif, kazanılan zaferden dolayı büyük bir mutluluk yaşamış, bu mutluluğu eserlerine de yansıtmıştır. Oğlu Emin Ersoy, Akif'in zafer günlerindeki mutluluğunu satırlarında şöyle ifade etmektedir:

“...Ankara'nın o günleri Büyük Taarruz ile başlayan her saat, her gece ardı arkası kesilmeyen müjdeli haberleri ile panik halinde kaçan düşmanın elinden kurtulan topraklarımızın, kasaba ve şehirlerimizin istirdadını müjdeleyen o mesut günler,

⁶⁴⁷ Kutay, a.g.e., ss.179-180.

⁶⁴⁸ Altay, a.g.e., s.330.

⁶⁴⁹ Yalçın, a.g.e., s.311-312.

⁶⁵⁰ Sadece, 2 Eylül'de Uşak'ın doğusunda düşmandan “5000 tüfek, 100 makineli tüfek, yüzlerce otomatik tüfek, 12 cebel topu 1000 sandık cephaneye alınmıştır. Bkz. Tansel, a.g.e., s.162.

⁶⁵¹ Tansel, a.g.e., s.162.

⁶⁵² Atatürk, a.g.e., s.677.

⁶⁵³ Fergan, a.g.e., s.98.

Mehmet Akif'i neşeden sarhoş edecek kadar sevindiriyor, babam yerinde duramıyor, gözleri ümitle, sevinçle parlıyordu. Fazla dayanamadı; harikalar yaratan o kahramanların arkasından o da ayaklandı. Beni de yanına almayı unutmuyarak, Ankara'dan Eskişehir'e, oradan da Afyon'a hareket ettik. Yunan Harbi'nin henüz dumanları tüten karmakarışık meydanları, daha hayvan ve düşman leşlerinden temizlenemeyen, kırık toprakların hurdahaş olduğu, mitralyözlerin, kum torbalarının, miğferlerin doldurduğu o muharebe meydanlarını babamla adım adım dolaştık. Yanan yıkılan kasabalarda, şehirlerde düşman esirlerinin, yüksek üniformalı Yunan subaylarının mukadder akıbetlerine şahit olduk. Maneviyatı sifira düşen müstevli hala kaçıyor, piyademiz, süvarilerimizle onları kovalamakta yarış ediyordu. Bazı yerlerde mel'un düşman oraları yakmaya, tahrip etmeye zaman ve fırsat bulmuş, köylerimizi, kasabalarımızı gazla yakarak harap etmiş, halka akla gelmeyen zulümler yapmıştı. Bilecik ve havalisine vardığımız zaman henüz söndürülemeyen yangınlara kovalarla su taşıdık. Babam Mehmet Akif de yangın söndürme işlemine bizzat iştirak etti. Bilecik kısmen yanmıştı. Henüz söndürülemeyen kasabanın, için için yanarak dumanlar çıkan harabelerinde; bu facialara sebep olan yüksek üniformalı Yunan subayları, kovalarla su taşıyor, Mehmetçiğin parlak süngüsü önünde, acımadan yangın yerine soktukları bu güzel yurdun, yangından zarar görmeyen yerlerini kurtarmaya mecbur ediliyorlardı... Bilecikten Eskişehir'e döndük. Bereket versin Yunanlılar kaçarlarken bu şirin ve mamûr ülkemizi yakmaya, tahrip etmeğe fırsat bulamamışlardı. Orada fazla kalmadık. Ankaraya avdet ettik."⁶⁵⁴

Ankara en mesut, en neşeli günlerini yaşamaktadır. Gazeteler kazanılan zaferden, gönüllere verdiği sürur ve mutluluktan bahsetmekte, bozgun halinde kaçan düşmandan haberler vermektedirler. Sebilürreşad'ta da zafer ile ilgili ilk yazı 31 Ağustos 1922 tarihinde yayınlanır.. "Allahuekber" başlığını taşıyan imzasız bu yazıda "Ey bin üç yüz seneden beri namuslu, dini müdafaa eden kahraman millet! Sen şimdi bu son gaza-yı ekberle dünyadaki davaların en haklı, en kutsî, en şerefli olanını müdafaa ile, o şeref ve şanı yaşatıyorsun. Yürü..." ifadesi yer almaktadır⁶⁵⁵.

Sebilürreşad'ın 7 Eylül 1922 tarihli nüshası "İslâm'ın Büyük Zaferi" başlığını taşımakta ve baskısı 8 Eylül Cuma gününe rastlamaktadır. Yunan Ordusu'nun çöktüğü, Türk bayrağının Akdeniz kıyılarında dalgalanmaya başladığı ve yakında Rumeli'de dalgalanması dileğinde bulunulmakta, bu zaferin Doğu'da ve Batı'da büyük etkiler yapacağı belirtilmektedir. Devamında:

"Yarın ki Cuma günü, İslam tarihinin en büyük günlerinden biridir. Bütün İslam Âlemi için bir mebde-i halas ve felah (kurtuluş başlangıcı) olan bu muazzam günü takdis etmek, bu günde dünyanın her tarafında, her memlekette bulunan bilumum Müslümanlar için namazgahlara toplanarak hep bir arada Cuma namazını kılmak, İslâm'ın hürriyet ve istiklâlini tebcil etmek icap eder. İslâmın bu büyük kurtuluş gününü vücuda getiren şehametlü ordu ve onun büyük kumandanları, hiç şüphe yok. İslam'a Bedir gazileri kadar büyük hizmette bulunmuşlardır. Bu hizmetin mükâfatını vermeye Allah'tan başkası muktedir değildir."⁶⁵⁶

denir. 14 Eylül tarihli sayıda ise zaferle ilgili olarak, Afgan elçisinin bir kutlama yazısına rastlanmaktadır⁶⁵⁷. Sebilürreşad'ın 21 Eylül 1338 tarihli sayısında da zaferle

⁶⁵⁴ Yıldırım, a.g.e., ss.257-259; Kutay, a.g.e., ss.179-180.

⁶⁵⁵ *Sebilürreşad*, (31 Ağustos 1338), 515(20). (Akt.). Sarihan, a.g.e., s.177; Yıldırım, a.g.e., s.257.

⁶⁵⁶ *Sebilürreşad*, (7 Eylül 1338), 516(20):263-264. (Akt.). Sarihan, a.g.e., s.178; Yıldırım, a.g.e., s.257.

⁶⁵⁷ *Sebilürreşad*, (14 Eylül 1338), 517(20). (Akt.). Sarihan, a.g.e., s.178.

ilgili Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'nın 13 Eylül 1338 (1922) tarihli "Büyük ve Asıl Türk Milleti" diye başlayan ve zaferi anlatan bildirisi verilmektedir⁶⁵⁸.

Bu bildiriye İzmir ve Bursa'nın düşmandan temizlendiği müjdelendikten sonra özetle şöyle denmektedir:

"...Asya İmparatorluğuna yeltenen küstah bir düşmanın muharebe meydanlarına gelmek cesaretinde bulunan ordu kumandanları ile kumanda heyetleri TBMM'nin esiri harbi bulunuyorlar... Garp fabrikalarının çelik zırhları ile kaplanan muazzam Yunan orduları artık Anadolu dağlarının zabıtları tarafından terk edilmiş zavallı sürüler, cinayetlerinden tedehhüş ederek kudurmuş kitleler ve ağaç diplerinde kalmış dermansız yaralılarından ibaret kaldı..."⁶⁵⁹

Milli Mücadele sırasında, Mehmet Akif'in gerek ordunun, gerekse Türk halkının maneviyatının yükseltilmesindeki rolü büyüktür. Milli Mücadele'nin başından beri Türk halkının haklı mücadelesinden birlik ve beraberliğin sağlanmasıyla başarı ile çıkacağına yürekten inanan ve ümidini hiç kaybetmeyen Mehmet Akif, beklediği gün geldiğinde hemen oğlu ile birlikte cepheye koşmuş, Yunan ordusunun uğradığı yenilginin izlerini bizzat yerinde görmüştür. Hemen sonra yurdun en ücra topraklarının da kurtarıldığını görmeyi arzulayan Mehmet Akif, Edirne'ye gitmiştir. Oğlu Emin Ersoy Edirne seyahati konusunda da şu bilgileri vermektedir:

"...Düşman İzmir'den denize dökülmüş, İstanbul'dan müttefikler henüz çekilmiş, memleket içi ve dış düşmanlarından temizlenmişti. Edirne'de Türk bayrağı dalgalandığı halde, şehrin biraz ilerisindeki tren istasyonu, Yunanlıların elinde kalmıştı. O zamanlar muvakkat bir hudut tesbit edilmişti. Edirne'ye gitmek üzere Ankara'dan İstanbul'a gelmiştik. İki sene evvel şirin sahillerinde korkunç kâbuslar şeklinde yükselen ecnebi dirinotları, kara ve meş'um ağızlarını minarelere doğru çevirmiş, güzel sularımıza demir atmış, koca Boğazı büyük hacimleriyle kaplamışlardı. Allah'a çok şükür artık şimdi onlardan eser kalmamış, İstanbul kurtulmuş, üzerine yıllarca abanan o korku heyulalar ortadan kalkmış, Fatih'in surlarına, kahraman şehitleri merdiven yaparak yükseldiği bu tarihi şehirde, ay-yıldız dalgalanıyordu. İstanbul'da ancak bir hafta kaldık. Hedefimiz Edirne olduğu için, Sirkeci'den trene bindik. Edirne'ye gidecek olan Türkler, o zaman Babaeski istasyonunda treni terk ediyor, oradan Edirne'ye başka bir vasıta ile gidiyorlardı. Çünkü Edirne tren istasyonu, Yunan sınırı içinde bulunuyordu. Çatalca'yı geçerken, gece yarısına yaklaşıyorduk. İşgal ettiğimiz kompartımanda iki kişi yalnızdık... uykusuzduk... İnmeğimiz şart olan Babaeski'de uyuya kalmışız. Bize hiç kimse dokunmamış. Uyandıığımız zaman tan yeri atıyor, tren de Edirne'ye varmak üzere bulunuyordu... Bizi o zaman Yunanlıların hudut kumandanına çıkardılar. Bir "albay" rütbesini taşıyan bu Yunan kumandanı, babamla tercüman vasıtasıyla konuştu. Babam vaziyeti olduğu gibi anlattı. Yalnız milletvekili olduğunu söylemedi. Ticaret için Edirne'ye giden, inemeyen bir tüccar olduğunu söyledi. İki Yunan subayı kendi sınır karakollarını geçerek Edirne'ye yakın bir köprü başında olan Türk sınırına kadar bizi getirdiler..."⁶⁶⁰

Oğlu ile birlikte Edirne'de gençlik arkadaşı Bekir Efendi'nin evinde on beş gün misafir olan Mehmet Akif, Edirne'deki azınlıkların, (Rumlar, Ermeniler, Yahudiler) mallarını, mülklerini dâhi alamadan, kabahatlerini bilerek, korku içinde

⁶⁵⁸ *Sebilürreşad*, (21 Eylül 1338), 518(20). (Akt.). Sarihan, a.g.e., s.177.

⁶⁵⁹ *Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri*. (1991). c. IV, ATAM, Ankara, ss.482-483.

⁶⁶⁰ Kutay, a.g.e., ss.181-182.

Edirne'yi terk ettiklerini görür. Bütün hayatını ülke içinde birlik ve beraberliği sağlamak için adeta vakfeden, bütün gücünü ve imkânlarını bu yolda sarfeden Akif'in, kazanılan zaferden ve ülkenin tefrika tohumları atanlardan temizlenmesi karşısında mutluluktan adeta dili tutulmuştur. Bu sevinç tablosunu 1936'da Mısır'da hastalanıp İstanbul'a döndükten sonra hasta yatağında Akif ile bir röportaj yapan Feridun Kandemir şöyle nakleder:

“...-Ya büyük zafer üstadım... O anda ne duydunuz?
Kalbi durmuş gibi sarsılıyor, sonra bir anda yeniden canlanmış gibi nereden geldiği bilinmez bir ışıkla gözlerinin içi gülerek:
-Ah!... diyor ve bir lahza bırakıyor kendini bu eşsiz sevincin koynuna... dalıyor ve sesinin ta içinden dudaklarına dökülüşünü seziyorum.
-Allahım ne muazzam zaferdi o!... Ortalık herç ve merç oldu... Beş altı saat içinde bir başka dünya doğdu.
Tekrar gözlerini yumuyor:
-Ve biz mest olduk...
-O zaman bir şey yazmadınız mı?
-Artık benim ne düşünecek, ne duyacak, ne yazacak, hattâ ne yaşayacak takatim kalmıştı... Bizim dilimiz tutulmuştu. Ordu, bizzat yazıyordu....”⁶⁶¹

Büyük Taarruz'un kazanılmasında birinci derecede rol oynayan ve bizzat orduların başında bulunan Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'ya olan inancını da, kendisinden Atatürk adına Kur'an tercümesi konusunda bilgi isteyen Hakkı Tarık (Us)'a şöyle anlatır. “...Tarık Bey, ben yemin etmem; fakat işte yemin ediyorum; Ben Millî Mücadele'de yanında bulundum; (onu) yakından tanıdım. Vallahil'azım, eğer Atatürk olmasaydı bu zafer kazanılamazdı.”⁶⁶²

Akif, Edirne'de bulunduğu günlerde 1923'te Mısır'dan İstanbul'a gelmiş olan Prens Abbas Halim Paşa ile telgraf irtibatı kurmuş, Prens Abbas Halim Paşa'nın Heybeliada'daki köşküne davet edilmiştir. Prens Abbas Halim Paşa'nın arzusu, Mehmet Akif'i Mısır'a götürmektir.

Akif, Edirne'den Ankara'ya döndüğü zaman kafası Halim Paşa'nın davetiyle meşguldü. Bu haleti ruhiye içinde muhtemelen İstiklâl Marşı'nın Meclis'te görüşüldüğü dönemde seçildiği Maarif Encümeni Başkanlığı görevinden 9 Aralık 1922'de istifa etti. Meclis'in 16 Aralık 1922 tarihli oturumunda okunan istifa dilekçesi sağlık sebeplerine dayandırılıyordu. Akif, Maarif Komisyonu Başkanlığı'ndan istifa ettikten yaklaşık üç ay sonra 8 Mart 1923'te İrşat Encümeni'ne seçildi. Fakat aktif görev yapma fırsatı bulamadı. 27 Mart 1923'te en yakın arkadaşlarından biri olan Trabzon Meb'usu Ali Şükrü Bey'in, Muhafız Tabur

⁶⁶¹Kandemir, a.g.m., s.7.; Parlatur, a.g.e., s.61; Yücebaş, a.g.e., s.78.

⁶⁶²Kuntay, a.g.e., s.248.

Komutanı Topal Osman tarafından öldürülmesinden sonra Akif, Meclis'ten iyice soğudu.⁶⁶³ Emin Ersoy babasının o günlerde yaşadıklarını da şöyle anlatmaktadır:

“...Aradan iki gün, üç gün, bir hafta geçtiği halde Ali Şükrü Bey'den hiçbir haber alınamamış, nerede olduğu öğrenilememişti. Hâlbuki durum onun Ankara'dan, Meclis'ten böyle haftalarca ayrılmasına hiç uygun değildi. Ali Şükrü Bey'in kaybının pek mühim ve gizli bir sebebi, düşündürücü, şüphelendirici bir manası olmalıydı. Babamı o güne kadar o derece mahzun, kederli gördüğüm pek nadirdir. Gözlerinde gizlemeye çalıştığı yaşlar garip bir şekilde parlıyor, sesi azap duyan bir heyecanın titrek nağmelerini fısıldıyordu. Ben ona söylemişim! Bu adama itimat etme. Ondan kendini sakın ve koru demiştim. Demek ki bana bunları Allah söyletmiş. Ne yazık ki onu Topal Osman'a güvenmemesi konusunda ikna edemedim... Çok yazık oldu. Çok sevdiği arkadaşının bu esrarengiz ölümü onu çok derinden yaralamış, meclisten soğutmuştu. Korkmuştu, diyemeyeceğim. Hiçbir zaman korkmazdı. Korkunun, tedbirin, mukadderatın önüne geçemeyeceğine öyle kuvvetli kanaati vardı ki, daima mütevekkil, her zaman Allah'a güvenir, ondan gelecek her şeye boyun bükerek ve sinesine çekerekdi...”⁶⁶⁴

Bu arada 23 Nisan 1920'den 15 Nisan 1923 tarihine kadar süren Birinci Büyük Millet Meclisi'nin faaliyet devresinde yetmiş bir milletvekili istifa etmiş veya müstafi sayılmış, üç milletvekilinin görevi düşürülmüş, birinin görevi reddedilmiş, birininki de onaylanmamıştır. Ayrılanların yerine yenileri seçilmiştir. Yine bu süre içinde yirmi dört milletvekili vefat etmiştir⁶⁶⁵. Artık “Meclis'in, müspet veya menfi bir karar vermesi imkansız bir hale”⁶⁶⁶ geldiğini gören Mustafa Kemal Atatürk “...Meclis yenilenmedikçe, millet ve memleketin ağır sorumluluk bekleyen işlerini yürütmeye imkan yoktur.” diyerek ilk BMM'nin tarihi misyonunu tamamladığını ifade etmiştir. Bunun üzerine, konu 1 Nisan 1923'te Meclis'te görüşülmüştür. Aydın milletvekili Esat (İleri) ve 120 üyenin önergesiyle, “Seçimlerin yeniden yapılmasına karar verilmiştir.” şeklindeki bir kanun oybirliği ile çıkmıştır.⁶⁶⁷

Bu dönemde Mehmet Akif, seçimlere katılmayı ve tekrar milletvekili olmayı düşünmemiştir. Yanına Sebilürreşad klişesini alarak, arkadaşı Eşref Edib ve ailesi ile birlikte İstanbul'a geri dönmüştür⁶⁶⁸. Hayatının hiçbir safhasında mal mülk derdine düşmemiş olan Mehmet Akif,

“Ruhumun senden, ilahi, şudur ancak emeli:

Değmesin mabedimin göğsüne namahrem eli.”⁶⁶⁹

⁶⁶³ Semiz ve Akandere, a.g.m., s.951. Cinayeti işlediği sabit olan Topal Osman'ın cesedi, Taşhan'ın önündeki meydana asılmıştır. Geniş bilgi için bkz. İz, a.g.e., s.93.

⁶⁶⁴ Özdemir ve Yıldırım, a.g.e., s.210.

⁶⁶⁵ Cebesoy, a.g.e., ss.287-289.

⁶⁶⁶ Atatürk, a.g.e., s.721.

⁶⁶⁷ Yalçın, a.g.e., s.416.

⁶⁶⁸ Sebilürreşad İstanbul'da 1925 yılı başına kadar çıkmaya devam etmiş ve toplam 641 sayı yayımlanmıştır. *Türk Ansiklopedisi*. (1968). c.XV, MEB, İstanbul, s. 406.

⁶⁶⁹ Ersoy, a.g.e., s.34.

diye ettiği duasının kabul olduğunu gormenin sevinciyle ve ülkesinin düşmanlardan temizlenmiş olmasının verdiği mutlulukla İstanbul'a döndüğünde yanında Milli Mücadele hatırası olarak yalnız iki şey getirmiştir. Bunlardan biri İstiklâl Madalyası, diğeri de o dönemde milletvekillerine hatıra olarak verilen mavzer tüfeği. Eşref Edib'in dediği gibi: "Bu madalya ile tüfek, İstiklâl Marşı şairinin, İstiklâl Harbi'ndeki büyük hizmetlerinin en değerli mükâfatı idi."⁶⁷⁰

4.13. MEHMET AKİF'İN MİSİR HAYATI VE VEFATI

Mehmet Akif, 1923 Ekim'inde Abbas Halim Paşa ile Mısır'a gitti. Kışı orada geçirdikten sonra baharda döndü. Birkaç yıl kışları Mısır'da yazları Türkiye'de geçirdi. Bu dönemde Abbas halim Paşa'nın sarayının karşısında bulunan küçük bir köşkte misafir olarak kaldı. "Firavunla yüz yüze" şiirini burada yazmıştır. Mehmet Akif, 1926 kışından sonra ise Türkiye'ye dönmedi. Ailesini de yanına getiren Akif, Kahire civarında Hilvan'a yerleşti⁶⁷¹.

Akif, Türkiye'den çok uzakta bulunan Mısır'daki hayatında maddi manevi bir çok sıkıntılar çekmiştir. Bu sıkıntıyı, mektuplarında ve hakkında yazılan hatıralarda görmek mümkündür⁶⁷². Hatta eşinin rahatsızlığından dolayı ev işlerini yapmak bile Akif'e düşmekte idi. Diğer yandan yer değiştirmeler ve seyahatlerden dolayı çocuklarının tahsili ile yeterince ilgilenemediğinden muzdariptir. Öyle ki "Bu aile gaileleri beni çok yordu. Bu gailelerden âzâde olsaydım daha güzel eserler yazardım." diyecektir⁶⁷³.

Mısır'da bulunmaktan memnun değildi. Kahire onu çok sıkıyordu. Vatanını özleyişi dayanılmaz raddede idi⁶⁷⁴. Her gece Şeyh Ali Mahmut'un vatan hasretini dile getiren plaklarını dinliyordu:

"Ey saba rüzgarı! Vatan ceylanlarına, o sakin vadiye selâmımı götür. Belki zaman müsaade ederde bir gün onların hayalini, vevki rüyada olsun, gözlerimle görürüm."⁶⁷⁵

Mehmet Akif, 1926 ile 1936 yılları arasında Câmîatü'l-Mısriye Dârulfünûnu'nda Farsça müderrisi olan Abdulvehhab Azzam'ın aracılığı ile Edebiyât-ı Türkiye (Türk Dili) müderrisliği yaptı. 1933 yılı sonunda Safahat'ın yedinci ve son kitabı olan "Gölgeleri" neşretti. Kitabı Kahire'de "Mabaa'atüş-

⁶⁷⁰ Fergan, a.g.e., s.98-99.

⁶⁷¹ Düzdağ, a.g.e., s.140.

⁶⁷² Fergan, a.g.e., ss.115-123.

⁶⁷³ A.g.e., s.121.

⁶⁷⁴ Kabaklı, a.g.e., s.42.

⁶⁷⁵ Fergan, a.g.e., s.119.

Şebâb”da (Gençlik Matbaası) arap harfleri ile bastırıldı. Kitabının başına 1919 yılında yazdığı ve “Hüsrân” adını verdiği şiirini koyan Mehmet Akif’in bu kitabında 1918-1933 yılları arasında yazılmış kırk bir manzume vardır⁶⁷⁶.

1935’te karaciğerinden rahatsızlandı ve Temmuz ayında hava değiştirmek için Lübnan’a gitti (Aliye yakınında Sûku’l-garb köyü). Bu sırada daha önce aldığı sıtmada ortaya çıktı. Bir süre Antakya’ya da uğrayan Mehmet Akif, sağlık durumu düzelmeden Mısır’a döndü. Memleketine dönmeden Mısır’da ölmekten korktu. “Ölürsem bari memleketimde öleyim”⁶⁷⁷ diyerek, 1936 yaz başlangıcında İstanbul’a geldi. Nişantaşı Sağlık Yurdu’na yatırıldı. Mısır’da uzun süre kalanlarda görülen sirozun tedavisi, Mısır’dan zamanında uzaklaşamadığından imkansız hale geldi. Bir süre Mısır Apartmanı’nda misafir edilen Mehmet Akif, 27 Aralık 1936 yılında Alemdağı’ndaki Baltacı Çiftliği’nde vefat etti.

Uğruna mücadele ettiği, bağımsızlığımızın sembolü, Türk bayrağı tabutuna sarıldı ve çok sevdiği vefalı Türk gençlerinin omuzları üstünde, naaşı Edirnekapı Mezarlığı’na götürüldü. En yakın dostlarından Babanzâde Ahmed Naim Efendi’nin yanına defnedildi⁶⁷⁸.

Mehmet Akif, hayatının sonuna kadar ülkesinin ve milletinin meseleleri ile ilgilenmiş, dertleriyle dertlenmiş, muvaffakiyetlerini alkışlamıştır. O, son nefesinde bile derdi vatani olan bir vatanseverdir⁶⁷⁹.

⁶⁷⁶ Düzdağ, a.g.e., 142. Mehmet Akif’in Mısır inzivası, yalnız kendisini yıkmakla kalmamış, Türk edebiyatı içinde ciddi talihsizlik olmuştur. Verimliliği ile bilinen şair, 1926-1930 arasında üç kıta, 1931’den sonra birkaç şiir yazabilmiştir. Kabaklı, a.g.e., s.43.

⁶⁷⁷ S. Doğu. (1938). Mehmet Akif’in Kabri İçin. *Akif’in Kabrinde*, Bozkurt Basımevi, Basım yeri yok (y.y.), s.11.

⁶⁷⁸ *Türk Dili Edebiyatı Ansiklopedisi (TDEA)*. (1979). Dergah Yayınları, c.IV, İstanbul, s.72.

⁶⁷⁹ Bu konuda Büyük İslam âlimlerinden, müfessir Ahmet Hamdi Aksekili, Hasan Basri Çantay’a gönderdiği 22 Ocak 1937 tarihli mektupta şunları yazıyor: “Boğazlar mukavelesinin imza edildiği (20 Temmuz 1936) gecenin sabahı erkenden üstadı ziyarete gitmişim. Fazla rahatsızdı. İçeri girerken çok oturmayınız demişlerdi. Kapıyı açıp ayağımı atar atmaz o, acılarını hissettirmeyerek derhal gülümsedi ve ilk söz olmak üzere “Boğazlar muahedesi imzalandı mı?” diye sordu. Evet, cevabını verdim. Üstadın sevincinden gözleri yaşardı. “Oh.. Oh!... Çok büyük muvaffakiyet, çok büyük muvaffakiyet” dedi. O, gözlerini dikerek derinlere dalıyor gibi bir vaziyet almıştı. Üstadın o sırada hatırası nelerle meşgul idi, bilmem. Fakat, ben derhal Çanakkale şiirini o ölmez abideyi ve onu ilham eden büyük marekeyi hatırladım. O gün gazeteler Çanakkale şiirini yazmışlar. Yanımda olmadığı için kendisine okuyamadım. Aman yarabbi!.. Bu ne vatanperverlik, ne milliyetperverlik! Acaba bu, kaç binde bir adama nasip olabilir? Alelâde zamanlarda herkes vatanperver kesilebilir, herkes milliyetperverdir. Fakat Akif’in bulunduğu şerâit ve vaziyet için Boğazlar muahedelerini düşünmek, o muvaffakiyetten dolayı kendi ıstıraplarını unutabilmek için ancak Akif ruhlu yaratılmış olmak lazımdır...” Çantay, a.g.e., s. 253-254.

SONUÇ

Milli Mücadele’de birlik beraberliğin sağlanmasında önemli bir yere sahip olan Mehmet Akif’i, ülkenin isyanlarla ve değişik nedenlerle parçalanması, küçük yaştan itibaren, bütün hayatı boyunca derinden etkilemiştir. Ülkenin tefrikalarla kasıp kavrulduğunu gören Akif, ülkenin nifaklardan temizlendiğinde ancak kurtulabileceğini görmüş bu gaye ile Balkan Savaşları’nın olduğu dönemde, milli dayanışmayı sağlamak için kurulan “Müdafaa-i Milliye Heyeti”nin bağlı İrşad Heyeti’ne katılmış ve burada “katib-i umumi” seçilerek, gönüllü olarak çalışmıştır. Yine I. Dünya Savaşı’nda Teşkilat-ı Mahsusa’nın verdiği bir görevle Berlin’e gitmiş ve farkında olmadan Osmanlı Devleti’ne karşı savaşan Müslüman esirleri, aydınlatmaya çalışmış, 1915 yılının Mayıs ayı ortalarında da Teşkilat-ı Mahsusa’nın verdiği diğer bir görevle, Arabistan’da başlayan isyanlara karşı, devlete bağlı kabilelerin desteğini sağlamak amacıyla Necid bölgesine gitmiştir.

Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra imzalanan Mondros Mütarekesi ile ülkesinin geleceğinin tehlikeye düştüğünü görmüş, kurtuluş çaresi olarak manda isteyenlere şiddetle karşı çıkmış sayılı aydınlardan biridir. Balıkesir’e giderek halkı birliğe ve yurdu savunmaya çağırmıştır. Milli mücadele aleyhine Şeyhülislam Dürrizade Abdullah Efendi tarafından “...Emir-i Sultaniye itaat etmeyen Müslümanlar...”a ceza tehdidinde bulunan fetvanın yayımlandığı gün, Ankara’dan çağrılınca gitmekte hiçbir tereddüt göstermemiştir.

Bu fetva, Anadolu’da millî direnişi başlatmaya çalışan Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarını Halife ve Sultan’a karşı isyan etmiş ilân ettiğinden Millî mücadele’ye destek vermek isteyenler, fetvanın etkisinde kalarak tereddüde düşmüştü. Halkın bu hususta ciddi şekilde telkine ve aydınlatılmaya ihtiyaç duyulduğu bir dönemde, bir İslam şairi olarak halk tarafından -gerek şairliği, gerek Sebülürreşad’daki yazıları, gerekse camilerdeki vaazlarıyla- çok iyi tanınan ve sevilen, dini çevrelerde de çok sözü geçen Mehmet Akif’in Ankara’ya giderek “Kuva-yı Milliye”ye katılmış olması, bütün ülke halkı üzerinde çok müspet bir tesir

uyandırmış, özellikle Kuva-yı Milliye hareketinin tutunmasında ve İstanbul'dan gelen fetvaların tesirlerinin azaltılmasında çok faydalı olmuştur. Milli Mücadele'ye verdiği tam destekle, o dönemde en çok ihtiyaç duyulan bir zamanda, büyük bir ihtiyaca cevap vermiştir.

Böyle bir ortamda “Buraya vazife görmeğe geldim.” diyerek Ankara'ya varan Mehmet Akif, Mustafa Kemal'in talepleri doğrultusunda, en zor ve sıkıntılı dönemlerde, sadece Ankara'da değil, Ankara merkez olmak üzere bütün İç Anadolu vilâyetlerine gitmiş, camilerde, minberlerde, kürsülerde vaaz ve nasihatlerde bulunmuş, sesini duyurduğu insanlara; ümitsizliğe kapılmamalarını, art niyetli insanların oyunlarına gelmemelerini, birlik ve beraberliklerini kaybetmemelerini, bozguncuların ve fitnecilerin oyunlarına kanmamalarını söylemiş ve vatanın kurtarılması için halkı Milli Mücadele etrafında birleştirmeye çalışmıştır. Bu konuda küçümsenemeyecek derecede etkili olmuş, Milli Mücadele lehine büyük bir kamuoyu oluşturmuştur.

Sebilürreşad gazetesinde yazdığı manzume ve makaleleriyle de, sesini duyuramadığı geniş halk kitlelerine nüfuz etme imkânı bulmuştur. Bu yaptıklarıyla yetinmeyen Akif, aynı zamanda Birinci BMM'nde Burdur Milletvekili olarak görev yapmış, I.Meclisin çalışmalarına da katkıda bulunmuştur.

Milli Mücadele'nin askeri safhası başladıktan sonra da bizzat cepheleri dolaşarak, “Doğacaktır sana va'dettiği günler Hakk'ın... Kim bilir, belki yarın, belki yarından da yakın.” diyerek askerın kuvve-i maneviyesini artırmış, Milli Mücadele'nin zaferle sonuçlanacağına olan inancını dile getirmiştir.

İstiklal Savaşı'nın kazanılmasında ve memleketin kurtulmasında bütün imkânlarını seferber etmek suretiyle büyük hizmetler vermiş olan İstiklal Şairi Mehmet Akif, bunların yanında İstiklal Savaşı'nın kahredici ümitsizlik anlarının, kahraman Mehmetçiğin ve Türk Milleti'nin azmiyle ve sabrıyla yenileceğini ve ümitsizliğin ümide dönüşeceğini haber veren 724 şiir arasında, birinci olarak seçilen İstiklal Marşı'nı, o eşsiz eseri Türk Milleti'ne armağan etmiştir.

Yeni Türk Devleti'nin temellerinin atılmasında aktif görev alan ve birlik beraberlik sayesinde Milli Mücadele'nin zaferle sonuçlanmasından sonra amacına ulaştığına inanan Mehmet Akif, idari işlerin kendisine göre olmadığı düşüncesiyle İkinci Meclis'te görev almamış, ülkenin düşmanlardan temizlenmiş olmasının verdiği gönül huzuru ile edebi çalışmalarını devam ettirmek için İstanbul'a dönmüştür.

1923 Ekim'inde Mısır'a giden Akif, 1926 ile 1936 yılları arasında Câmîatü'l-Mısriye Dârfünûnu'nda Edebiyât-ı Türkiye (Türk Dili) müderrisliği yapmış, 1935 yılında karaciğerinden rahatsızlanması üzerine 1936 yılında tekrar ülkesine dönmüştür.

Hastalığının tedavisi mümkün olmayan Mehmet Akif, 27 Aralık 1936 yılında vefat etmiş, Türk gençliğinin omuzları üstünde Edirnekapı Mezarlığı'na defnedilmiştir.

KAYNAKLAR

- Abdulkadiroğlu, A. ve Abdulkadiroğlu, N. (1989). *Mehmed Âkif Ersoy Hakkında Yazılanlar*. Mehmet Akif Ersoy Fikir ve Sanat Vakfı, Ankara, s.193.
- Abdulkadiroğlu, A. ve Abdulkadiroğlu, N. (1990). *Mehmed Âkif Ersoy'un Makaleleri*. Kültür Bakanlığı, Ankara, s.VII.
- Abdulkadiroğlu, A. ve Abdulkadiroğlu, N. (1992). *Mehmed Âkif'in Kur'an-ı Kerim'i Tefsiri Mev'ıza ve Hutbeleri*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, ss.97-160.
- Açıksöz, H. (1933). *İstiklâl Harbinde Kastamonu*. Kastamonu Vilâyet Matbaası, Kastamonu, ss.97-98.
- Akandere, O. (2009). Oğlu Emin Akif Ersoy'un Anlatımlarıyla Mehmet Akif Ersoy'un Millî Mücadeleye Katılması ve Bazı Hususiyetleri. *I. Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu*,19-21 Kasım 2008, c.II, Burdur, s.673.
- Akgündüz, A. (1996). *Güneydoğu Meselesi ve Çözüm Yolları*. OSAV, İstanbul, s.33.
- Akgündüz, A. ve Öztürk, S. (1999). *Bilinmeyen Osmanlı*. OSAV, İstanbul, ss.30-137.
- Akyol, İ. (2009). Mehmet Akif Ersoy'un Millî Mücadele Yıllarında Çankırı'ya Gelişi ve Çankırı Vaazı (15 Ekim 1920). *I. Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu*,19-21 Kasım 2008, c.I, Burdur, s.410.
- Altay, F. (1970). *10 Yıl Savaş ve Sonrası 1912-1922*. İnsel Yayınları, İstanbul, ss.330-331.
- Altıntaş, H. (1986). Hakkın Seslerinde Mehmet Akif. *Ölümünün 50. Yılında Mehmet Akif'i Anma Kitabı*, Ankara Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları, Ankara, ss.85-86.
- Amanoğlu, E. (2009). Mehmet Akif'in Millî Mücadele Dönemindeki Edebî Faaliyetleri Üzerine Bir İnceleme. *I. Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu*,19-21 Kasım 2008, c.II, Burdur, ss.183-184.
- Arıkoğlu, D. (1961). *Hatıralarım*. Tan Gazetesi Matbaası, İstanbul, ss.270-276.
- Armaoğlu, F. (1992). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980*. c.I. 8.Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, ss.21-42.
- Atatürk, K. (2000). *Nutuk*. c.I, 18. Baskı, MEB, İstanbul, ss.7-31.
- Atatürk, K. (2000). *Nutuk*. c.II, 18. Baskı, MEB, İstanbul, ss.444-721.
- Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri*. (1991). c. IV, ATAM, Ankara, ss.482-483.
- Atsız, N. (1937). Mehmet Akif İçin Edebiyat Adamları Ne Diyorlar. *Yeni Adam*, 172:11.
- Ayas, N. (1938). Mehmed Akif Zihniyeti ve Düşünce hayatı. *Mehmet Akif, Hayatı, Eserleri ve 70 Muharririn Yazıları*, Fergan E. E. (Ed.). Asarı İlmiye Kütüphanesi Neşriyatı, c.1, İstanbul, ss.516-522.

- Ayhan, B. (2005). *Olağanüstü Durumlarda Toplumsal Dayanışma ve Bütünleşmeye Basının Katkısı: Millî Mücadele Dönemi Türk Basını*. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, s.Özet.
- Ayvazoğlu, B. (1986). *İstiklâl Marşı Tarihi ve Manası*. Tercüman Aile ve Kültür Kitaplığı Yayınları, İstanbul, ss.21-38.
- Ayverdi, S. (1976). *Âbide Şahsiyetler*. Kültür Bakanlığı, İstanbul, ss.148-149.
- Banarlı, N. S. (1985). *Kitaplar ve Portreler Mehmed Âkif'den Günümüze*. Kubbealti Neşriyatı, İstanbul, ss.18-19.
- Baydar, M. (1968). *Hamdullah Suphi Tanrıöver ve Anıları*. Menteş Kitabevi, İstanbul, ss. 121-122.
- Bayur, Y.H. (1997). *Atatürk Hayatı ve Eseri Doğumundan Samsun'a Çıkışına Kadar*. ATAM, Ankara, ss.290-306.
- Bildirici, Y. Z. (2009). Mehmet Akif'in Çağında Propaganda ve Karşıt Propaganda. *I. Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu*,19-21 Kasım 2008, c.II, Burdur, ss.821-824.
- Birinci, N. (1986). Âkif'in Hayatı ve Eserleri. *Türk Edebiyatı*, 158:71-76.
- Birinci, N. (1989). Milli Mücadele Yıllarında Mehmet Âkif. *Mehmet Akif İlmî Toplantısı (Bildiriler)*, 27-29 Aralık 1986, Ankara, ss.59-60.
- Bostancı, N. (2003). *Millî Egemenlik, İstiklal Marşı ve Mehmet Akif Ersoy Paneli*. Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Ankara, ss.69-72.
- Boşnakoğlu, H. (1981). *İstiklal Marşı Şairimizin İstiklal Harbindeki Vaazları*. Er-Tu Matbaası, İstanbul, ss.38-80;
- Cebesoy, A. F. (1953). *Millî Mücadele Hatıraları*. Vatan Neşriyatı, İstanbul, ss. 449-453.
- Cebesoy, A. F. (1957). *Siyasi Hatıralar*. I. Kısım, Vatan Neşriyatı, İstanbul, ss.46-289.
- Celâl Bayar İstiklâl Marşımızın Mecliste Kabulünü Anlatıyor. (1983). *Türk Edebiyatı*, 113:8.
- Cerrahoğlu, A. (Kerim Sadi) (1964). *Bir İslâm Reformatörü*. İstanbul Matbaası, İstanbul, s.1
- Cevat, A. (1937). *Mehmet Akif Hayatı Seçme Şiirleri*. Numune Basımevi, İstanbul, s.3.
- Ceyhan, A. (1991). *Sırat-ı Müstakîm ve Sebîlürreşad Mecmuaları Fihristi*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, s.403.
- Cumalıoğlu, F. (1959). *Mehmet Âkif'in hayatı ve Tefekkür Cephesi*. Ayyıldız Matbaası, Ankara, s.6.
- Cumalıoğlu, F. (1962). *Mehmet Akif'in Hayatı ve İstiklal Marşı*. Sönmez Neşriyat, İstanbul, s.6.
- Çantay, H. B. (1966). *Akifname (Mehmed Akif)*. Ahmet Sait Matbaası, İstanbul, ss.12-348.
- Çarıklı, H. M. (1967). *Balıkesir ve Alaşehir Kongreleri ve Hacim Muhittin Çarıklı'nın Kuvayı Millîye Hatıraları (1919-1920)*. Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, s.26.
- Çelik, R. (1999). *Millî Mücadelede Din Adamları*. c.II, Emre Yayınları, İstanbul, ss.202-210.
- ÇEVİK, Z. (2009) I. Meclis'te Bir Meb'us: Mehmet Akif (Ersoy) Bey. *I. Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu*,19-21 Kasım 2008, c.II, Burdur, ss.856-864.

- Çiftçigüzeli, M. C. (2009). Mehmet Akif Sırat-ı Müstakîm ve Sebilü'r-Reşad. *I. Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu*, 19-21 Kasım 2008, c.II, Burdur, ss.508-511.
- Çil, A. E. (1989). *Mehmet Âkif Ersoy ve İstiklâl Marşı*. Boğaziçi Yayınları, İstanbul, s.42.
- Doğan, M. (1989). *Camideki Şair Mehmed Akif*. Nehir Yayınları, İstanbul, ss.20-61.
- Doğru, Y. (1999-2000). Âkif'ten Osmanlı'nın Dibacesine Ağıt: Bülbül. *Yedi İklim*, 117-118:34.
- Doğrul, Ö. R. (1943). Mehmet Akif'in Hayatı. *Safahat*, İnkılap Kitabevi, İstanbul, s.XII.
- Doğu, S. (1938). Mehmet Akif'in Kabri İçin. *Akif'in Kabrinde*, Bozkurt Basımevi, Byv., s.11.
- Duman, H. (1986). *Mehmet Âkif ve Bir Mecmuanın Anatomisi*. Başbakanlık Basımevi, Ankara, s.80.
- Düzdağ, M. E. (2004). *Mehmed Akif Ersoy*. Kaynak Kitaplığı, İstanbul, ss.2-249.
- Düzdağ, E. (2005). *Mehmed Âkif Mısır Hayatı ve Kur'ân Meâli*. Şûle yayınları, s.135.
- Düzdağ, M. E. (2006). *İstiklal Şâiri Mehmed Akif Ersoy*. Fide Yayınları, İstanbul, s.28.
- Düzdağ, M. E. (2006). *Mehmet Akif Hakkında Araştırmalar*. c.I, 4. Baskı, M.Ü.İ.F.V.Y., İstanbul, ss.24-162.
- Düzdağ, M. E. (2006). *Mehmet Akif Hakkında Araştırmalar*. c.II, 3. Baskı, M.Ü.İ.F.V.Y., İstanbul, s.24.
- Düzdağ, M. E. (2006). *Mehmet Akif Hakkında Araştırmalar*. c.III, 1. Baskı, M.Ü.İ.F.V.Y., İstanbul, ss.177-178.
- Eğilmez, M. Ş. (1981). *Millî Mücadele'de Bursa*. (Hz). İhsan İlgar, Tercüman Yayınları. İstanbul, ss.50-51.
- Eliaçık, R. İ. (2007). *Mehmed Akif Ersoy*. 2.Baskı, İlke yayıncılık, İstanbul, ss.13-19.
- Erdoğan, Ş. (1999). *Ankaram*. Kültür Bakanlığı, Ankara, ss. 257-258
- Erişirgil, M. E. (1986). *İslamcı Bir Şairin Romanı*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, ss.1-438.
- Eroğlu, H. (1990). *Türk İnkılâp Tarihi*. Savaş Yayınları. Ankara, ss.62-146.
- (Ersoy), M. A. (1972). *İttihad Yaşatır, Yükseltir Tefrika Yakar, Öldürür*. (Neşr.) Ubeydullah Küçük, Bedir Yayınevi, İstanbul, s.11.
- Ersoy, M. A. (1982). *Hutbeler*. (haz.) Maruf Evren. Anadolu Yayınevi, İstanbul, ss.9-21.
- (Ersoy), M. A. (1983). *İstiklal Savaşı Hitabeleri*. (neşr.) Bahar yayınevi, İstanbul, ss. 475-487.
- Ersoy, M.A., (2001). *Safahat*. Kurnaz, C., Tatçı, M., Akarsu, K., Hayber, A. ve Toplu, S. (Ed.). MEB Yayınları, İstanbul, ss.33-478.
- Eski, M. (1983). *Millî Mücadele'de Mehmet Akif Kastamonu'da*. Ayyıldız Matbaası, Ankara, ss.VIII-35.
- Fergan, E. E. (1938). *Mehmet Akif, Hayatı, Eserleri ve 70 Muharririn Yazıları*. Asarı İlmiye Kütüphanesi Neşriyatı, c.I, İstanbul, ss.6-675.
- Fergan, E. E. (1938). *Mehmet Akif, Hayatı, Eserleri ve 70 Muharririn Yazıları*. Asarı İlmiye Kütüphanesi Neşriyatı, c.II, İstanbul, ss.112-226.
- (Fergan), E. E. (1940). *İnkılâb Karşısında Âkif-Fikret Gençlik- Tancılar*. Asarı İlmiye Kütüphanesi Neşriyatı, İstanbul, s.29.

- Gencer, A. İ. (1993). Tanzimat Fermanı (1839)'dan 1876'ya Kadar Osmanlı İmparatorluğu. *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, c.XI, Seyithanoğlu, K. (Ed.) Çağ Yayınları, İstanbul, ss.432-445.
- Goloğlu, M. (1971). *Cumhuriyete Doğru (1921-1922)*. Goloğlu Yayınları, Ankara, ss.93-115.
- Gültekin, M. A. (1999-2000). Mehmed Akif İçin Bir Biyografi. *Yedi İklim*, 117-118:98.
- Gündem, A.U., Özturan, A., Karagülle, M. ve Timur, Z., (1966). *Ölümünün 30. Yıldönümünde Mehmed Akif*. İkinci Kuvay-ı Milliye Derneği Konya Şubesi Neşriyatı, Konya, ss.7-11.
- Güneş, M. (2009). Mehmet Akif Ersoy'un Kalemile Çanakkale Zaferi. *I. Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu*, 19-21 Kasım 2008, c.I, Burdur, s.475.
- Güvemli, Z. (1953). *Mehmet Akif Hayatı Sanatı Şiirleri*. Varlık yaynevi, İstanbul, ss.3-4.
- Güzel, A. (1986). İstiklal Savaşı'nda Mehmed Akif. *Türk Kültürü*, 284:741-746.
- Hacıeminoğlu, N. (1986). Akif'te Devlet Fikri ve Milli Tarih Şuuru. *Türk Edebiyatı*, 158:13.
- Halaçoğlu, A. (2002). Balkan Savaşları (1912-1913). *Türkler*, c.XIII, Güzel, H.C., Çiçek, K. ve Koca, S. (Ed.). Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, ss.296-304.
- Hülagü, M. (2008). *İngiliz Gizli Belgelerine Göre Milli Mücadelede İslamcılık ve Turancılık İslam Birliği ve Mustafa Kemal*. Timaş Yay., İstanbul, ss.11-27.
- İmamoğlu, A. (1997). *İman ve Aksiyon Adamı Mehmed Akif*. Ravza Yayınları, İstanbul, ss.15-34.
- İz, M. (1990) *Yılların İzi*. İrfan Yayınevi, İstanbul, ss.93-134.
- Kabaklı, A. (1987). *Mehmed Akif*. Türk Edebiyat Vakfı, 6.Baskı, İstanbul, ss.28-64.
- Kandemir, F. (1936). Milli Edebiyatın En kuvvetli Yazıcısı: M.Akif. *Yedigün*, 173(7):6-8.
- Kaplan, M. (1986). İstiklal Marşının Tahlili. *Türk Edebiyatı*, 158:56.
- Kaplan, M. (2000). *Şiir Tahlilleri*. c.I, 16. Baskı, Dergah Yayınları, İstanbul, s.174.
- Kaplan, M., Enginün, İ., Emil, B., Birinci, N. ve Uçman, A. (1992). *Devrin Yazarlarının Kalemile Millî Mücadele ve Gazi Mustafa Kemal*. c.I. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, ss.359-390.
- Karabekir, K. (1990). *İstiklal Harbimiz*. Yüce Yayınları, İstanbul, ss.647-862.
- Karadeniz, A. (2008). Mehmet Akif'in Düşünsel Öncüleri ve Gelenek Algısı. *Hece*, 133:46-53.
- Karal, E. Z. (1995). *Osmanlı Tarihi*, c. VIII, TTK, Ankara, ss.81-565.
- Karan, H. (1956). Millî Mücadele'de Sebülürreşad. (Yeni) *Sebülürreşad*, 235(10):152-153.
- Karan, H. (1957). Millî Mücadele'de Sebülürreşad. (Yeni) *Sebülürreşad*, 236(10):173.
- Karan, H. (1957). Millî Mücadele'de Sebülürreşad. (Yeni) *Sebülürreşad*, 237(10):184.
- Karan, H. (1957). Millî Mücadele'de Sebülürreşad. (Yeni) *Sebülürreşad*, 239(10):213.
- Karan, H. (1957). Millî Mücadele'de Sebülürreşad. (Yeni) *Sebülürreşad*, 246(10):333.
- Karan, H. (1957). Millî Mücadele'de Sebülürreşad. (Yeni) *Sebülürreşad*, 254(11):58-59;

- Karan, H. (1957). Millî Mücadele’de Sebîlürreşad. (Yeni) *Sebîlürreşad*, 256(11):84-85.
- Karan, H. (1957). Millî Mücadele’de Sebîlürreşad. (Yeni) *Sebîlürreşad*, 258(11):123.
- Keleşyılmaz, V. (2002). Teşkilat-ı Mahsusa’nın Kuruluşu, Başkanları ve Mustafa Kemal. *Türkler*, c.XIII, Güzel, H.C., Çiçek, K. ve Koca, S. (Ed.). Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, ss.316-328.
- Kemal, İ. M. (1930). *Son Asır Türk Şairleri*. Türk Tarih Encümeni Külliyyatı, sy.16, cz. I, İstanbul, s.91.
- Kılıç, A. F. (2009). Uzlaşma Kültürümüzün İdeal Bir Örneği Olarak M. Akif Ersoy. *I. Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu*, 19-21 Kasım 2008, c.I, Burdur, ss.49-50.
- Kısıklı, E. (2009). Milli Mücadele’de Kamuoyu Oluşumunda Mehmet Akif. *I. Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu*, 19-21 Kasım 2008, c.I, Burdur, ss.204-215.
- Kocakaplan, İ. (2007). *İstiklâl Marşımız ve Mehmet Âkif Ersoy*. Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul, s.15.
- Köksal, Y. (1960). *Mehmet Âkif (Ersoy)*. Köksal Neşriyat, İstanbul, s.2
- Kuntay, M.C. (1944). *İstiklal Şairi Mehmet Akif*. Ülkü Kitabevi, Ankara, ss.5-20.
- Kuntay, M.C. (1948). *Mehmet Akif Hayatı-Sanatı-Seciyesi Seçme Şiirleri*. Yeni Mecmua Yayını, İstanbul, ss.6-7.
- Kuntay, M.C. (2007). *Mehmet Akif*. LM yayınları, İstanbul, ss.87-283.
Kur’an, ss.52-550
- Kutay, C. (1978). *Necid Çöllerinde Mehmet Akif*. Cemal Kutay Kitaplığı, İstanbul, ss.11-182.
- Kutay, C. (1986). Teşkilat-ı Mahsusa... Akif... Gurbet Mektupları..., *Türk Edebiyatı*, 158:10-11.
- M. Akifin 20 nci Yıl Dönümü.(1956).(Yeni) *Sebîlürreşad*, 235(10)
- Müstecaplıoğlu, E. A. (1937). *Mehmet Akif Ferdi ve İçtimai Karakteri, Vatanperverliği, Milliyetçiliği, Şairliği*. Ülkü Basımevi, İstanbul, ss.18-53.
- Nalbantoğlu, M. (1978). *İstiklal Marşımızın Tarihi*. Cem Yayınları, İstanbul, ss.67-118.
- Nalbantoğlu, M. (1986). *Mehmet Âkif ve İstiklal Marşı*. Zümrüt Yayınları, İstanbul, ss.11-42.
- Nazif, S. (1971). *Mehmed Akif*. Milli Hareket Yayınları, İstanbul, ss.8-15.
- Okay, O. (1998). *Bir Karakter Heykelinin Anatomisi Mehmed Akif*. Akçağ Yayınları, Ankara, ss.10-76.
- Okay, O. ve Düzdağ. M.E. (2003). Mehmed Akif Ersoy (1873-1936). *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c.XXVIII, İSAM, Ankara, ss.434-435.
- Onar, M. (1985). *Atatürk’ün Kurtuluş Savaşı Yazışmaları*. c.II, Kültür Bakanlığı, Ankara, s.101.
- Ongun, C. S. (1947). *Mehmet Akif Hayatı, Eserleri, Şahsiyet ve İdealleri*. Tefeyyüz Kitabevi, İstanbul, s.5;
- (Orhon), O. S. (1937). *Mehmet Akif Hayatı ve Eserleri*. Cumhuriyet Kitaphanesi, İstanbul, s.3.
- Ortaylı, İ. (2003). *Milli Egemenlik, İstiklal Marşı ve Mehmet Akif Ersoy Paneli*. Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Ankara, ss.32-33.
- Önder, M. (1986). İstiklâl Marşı Belgeleri. *Türk Edebiyatı*, 158:34-35.
- Özalp, K. (1971). *Millî Mücadele 1919-1922*. c.I, TTK, Ankara, ss.186-190.

- Özçelik, M. (2008). *Mehmet Akif ve İstiklal Marşı*. Sütun Yayınları, İstanbul, ss.12-75.
- Özdemir, Ş. ve Yıldırım, T. (2007). *Fikirler ve Hatıralar Etrafında Mehmed Akif'i Anlamak*. Yağmur Yayınları, İstanbul, ss.174-210.
- Özdenören, R. (2008). Müslüman Bir Düşünür Olarak Mehmet Akif'in Çelişkileri. *Hece*, 133:70-77
- Öztürk, B. (1986). Akif'in Vatan Anlayışı. *Ölümünün 50. Yılında: Mehmed Akif Ersoy'a Armağan*, Selçuk Üniversitesi Basımevi, Konya, ss.103-104.
- Öztürkmen, N. M. (1958). *Mehmed Akif Safahat ve Mekân*. Şehir Matbaası, İstanbul, s.IX.
- Öztürkmen, N. M. (1990). *Mehmet Âkif ve Dünyası*. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, ss.XI-5.
- Parlatır, İ. (2009). İkinci Meşrutiyet Dönemi Fikir akımları içinde Mehmet Akif. *I. Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu*, 19-21 Kasım 2008, c.I, Burdur, ss.425-427.
- Parlatır, İ., Enginün, İ., Okay, O., Kerman, Z., Yetiş, K. ve Birinci, N., (1997). *Güzel Yazılar Röportajlar*. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, ss.58-64.
- Polat, F. A. (2009). Mehmet Akif'in Millî Mücadelede Dinî Metinleri Kullanma Biçimi. *I. Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu*, 19-21 Kasım 2008, c.I, Burdur, s.273.
- Sarıhan, Z. (1996). *Mehmet Akif*. Kaynak Yayınları, İstanbul, ss.16-188.
- Sarıkoyuncu, A. (2002). Milli Mücadele'de Din Adamları ve Atatürk. *Türkler*, c.XV, Güzel, H.C., Çiçek, K. ve Koca, S. (Ed.). Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, ss.935-945.
- Sarıkoyuncu, A. (2007). *Milli Mücadelede Din adamları*. c.I, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, ss.146-159.
- Sebülürreşad*, 25 Teşrinisani 1336-15 Rebiülevvel 1339 (25 Kasım 1920) 464(28):249-259.
- Selek, S. (1982). *Millî Mücadele Ulusal Kurtuluş Savaşı*. c.I, Örgün Yayınları, İstanbul, s.143.
- Semiz, Y. ve Akandere, O. (2002). Milli Mücadele'de Mehmet Akif (Ersoy) Bey'in Faaliyetleri. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 54(28):905-951.
- Songar, A. (1983). İstiklal Marşımızın Psikanalizi. *Türk Edebiyatı*, 113:11.
- Sonyel, S.R. (1995) *Kurtuluş Savaşı Günlerinde İngiliz İstihbarat Servisi'nin Türkiye'deki Eylemleri*, TTK, Ankara, ss.183-184.
- Şaban, M. (2008). Mehmet Akif'in Şiirlerindeki Hikaye Unsurları. *Hece*, 133:371.
- Şapolyo, E. B. (1967). *İstiklâl Savaşı Edebiyat Tarihi 1919-1923*, Ak Kitabevi, İstanbul, s. 103-104.
- Şengüler, İ. H. (2000). *Açıklamalı Mehmed Akif Ersoy Külliyyatı*. c.IX, Hikmet Neşriyat, İstanbul, ss.180-301.
- Tanaçar, Ş. (1970). *Mehmet Akif'den Bir Demet*. Yörük Matbaası, İstanbul, ss.3-9.
- Tansel, S. (1978). *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*. c.III, MEB, Ankara, ss. 82-244.
- Tansel, S. (1978). *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*. c.IV, MEB, Ankara, ss.160-162.
- Tansel, F. A. (1945). *Mehmed Akif Hayatı ve Eserleri*. Kanaat Kitabevi, İstanbul, ss.11-96.
- TBMM GCZ*. (1985). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. c.I, 4-5 Şubat 1337(1921), (144. ve 145. in'ikat, 4 celse), Ankara, ss.366-415.
- TBMM ZC*. (1945). TBMM Matbaası, c. VIII, 2.Baskı, 28.2.1337(1921), (İçtima: 159, celse: 1), Ankara, s.517-533.
- TDEA*. (1979). Dergah Yayınları, c.IV, İstanbul, s.72.

- Tevetoğlu, F. (1986). Mehmed Âkif'ten Hatıralar. *Türk Dili*, 420:549-550.
- Timurtaş, F.K. (1987). *Mehmet Âkif ve Cemiyetimiz*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, ss.6-47.
- Turan, R., Safran, M., Yalçın, S. ve Şahin, M. (1996). *Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi*. 4.Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara, ss.49-71.
- Türk Ansiklopedisi*. (1968). c.XV, MEB, İstanbul, s.406.
- Uçarol, R. (2008). *Siyasi Tarih (1789-2001)*. 7. Baskı, Der Yayınları, İstanbul, ss.203-571.
- Uçman, A. (1986). Mehmet Akif'in Millî Mücadele Yıllarındaki Mev'izeleri. *Millî Kültür*, 55:53-54.
- Uğurcan, S. (1986). Mehmed Akif'in Şiirlerinde Savaş. *Türk Kültürü*, 284:78.
- Uluğ, N. H. (1973). *Hemşehrimiz Atatürk*. 2.Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, ss.41-267.
- Uluğ, N. H. (1973). *Siyasi Yönleriyle Kurtuluş Savaşı*. Milliyet Yayınları, İstanbul, ss.197-205.
- Uysal M. (2009). Mehmet Akif'in Berlin Hatıraları'nda Batı(lı) İmgesi. *I. Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu*, 19-21 Kasım 2008, c.II, Burdur, ss.539-544.
- Uzunçarşılı, İ.H. (1988). *Osmanlı Devlet Teşkilâtına Medhal*. 4. Baskı, TTK Yayınları, Ankara, s.24.
- Yalçın, A. (1983). Meclis'te Âkif. *Türk Edebiyatı*, 113:9.
- Yalçın, D., Akbıyık, Y., Akbulut, D.A., Balcıoğlu, M., Köstüklü, N., Süslü, A., Turan, R., Eraslan, C. ve Tural, M.A. (2008). *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*. c.I, 8.Baskı, ATAM, Ankara, ss.71-416.
- Yazır, E. H. (1994). *Kur'ân-ı Kerîm ve Yüce Meâli*. (Sad.) Sadi Çögenli, Huzur Yayınevi, İstanbul, ss.52-62.
- Yetiş, K. (1992). *Mehmet Akif'in Sanat- Edebiyat ve Fikir Dünyasından Çizgiler*. A.K.M.Y., Ankara, ss.166-207.
- Yetiş, K. (2006). *Bir Mustarip Mehmet Akif Ersoy*. 1. Baskı, Akçağ Yayınları, Ankara s.46.
- Yıldırım, T. (2007). *Milli Mücadele'de Mehmet Akif*. Selis Kitaplar, İstanbul, ss.142-259.
- Yılmazoğlu, A. (1968). *Mehmet Akif*. Milliyetçi Yayınlar, İstanbul, s.11.
- Yiğit, Y. (2008). Mehmet Akif'in Balıkesir Hitabesi. *Hece*, 133:249-257.
- Yücebaş, H. (1958). *Bütün Cepheleriyle Mehmet Akif*. Dizerkonca Matbaası, İstanbul, ss.56-78.

ÖZGEÇMİŞ

12.08.1978 tarihinde Afyonkarahisar'ın Sandıklı ilçesinde doğdu. İlk ve orta öğrenimini Sandıklı'da tamamladı. 1995 yılında girdiği Dumlupınar Üniversitesi Tarih Bölümü'nden 1999 yılında mezun oldu. Mezuniyetinden sonra Malatya ilinde özel bir okulda Sosyal Bilgiler öğretmeni olarak göreve başladı. Halen Gaziantep'te özel bir okulda Sosyal Bilgiler öğretmeni olarak görev yapmaktadır. Evli ve iki çocuk babasıdır.

VITAE

Turan Aslan was born in Sandıklı district of Afyonkarahisar on August 12,1978. He is After completing his primary and secondary education in Sandikli. He entered Dumlupınar University in1995. He graduated from department of history in 1999. After graduation he started his career as a teacher of social sciences at a private school in Malatya. Currently working as a teacher of social sciences at a private school in Gaziantep. He married with two children.